T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYÜPSULTAN İLÇESİ DEFTERDAR, DÜĞMECİLER, NİŞANCI VE TOPÇULAR MAHALLELERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT ÇEŞMELER VE KORUMA DURUMLARI

AYŞE NEHİR
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEBZE
2023

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYÜPSULTAN İLÇESİ DEFTERDAR, DÜĞMECİLER, NİŞANCI VE TOPÇULAR MAHALLELERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT ÇEŞMELER VE KORUMA DURUMLARI

AYŞE NEHİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
PROF. DR. ELİF ÖZLEM ORAL AYDIN

GEBZE
2023

T.R.

GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

OTTOMAN PERIOD FOUNTAINS AND THEIR CONSERVATION STATUS IN EYUPSULTAN DISTRICT DEFTERDAR, DUGMECİLER, NISANCI AND TOPCULAR NEIGHBORHOODS

AYŞE NEHİR

A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE

DEPARTMENT ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR

PROF. DR. ELİF ÖZLEM ORAL AYDIN

GEBZE

2023

GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	**YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU**

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 07/02/2023 tarih ve 2023/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 15/06/2023 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Ayşe Nehir'in tez çalışması Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE (TEZ DANIŞMANI)	: Prof. Dr. Elif Özlem Oral Aydın
ÜYE	: Doç. Dr. Mert Nezih Rifaioğlu
ÜYE	: Dr. Öğr. Üyesi Mine Topçubaşı

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun

...…/……/…… tarih ve ……/…..... sayılı kararı.

ÖZET

Su, insan hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan temel bir ihtiyaçtır. Bunun yanında, tarih boyunca tarım, hayvancılık, temizlik, enerji gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Zaman içinde farklı toplumlarda suya farklı anlamlar yüklenmiş, kutsal olarak görülmüştür. Toplumlar suya ulaşma çabasıyla çeşme gibi su yapıları inşa etmiştir. Suya yüklenen kutsal anlamlarla birlikte, su yapıları bulunduğu alanda kültürü ve mimari anlayışı yansıtacak şekilde gündelik hayata dahil olmuştur. Halka suyu ulaştıran su yapılarından çeşmeler ise, asıl işlevinin yanında zamanla toplumda insanların sosyalleşebildiği mekanlar olarak yer edinmiştir.

Eyüpsultan İlçesi İstanbul'un fethi sonrasında sur dışında kurulmuş olan ilk yerleşim yeridir. Eyüpsultan İlçesinde çeşme yapıları merkezde ve merkezin çevresinde bulunan mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Defterdar, Düğmeciler, Nişancı ve Topçular mahalleleri ilçenin ilk yerleşimlerinin bulunduğu merkez çevresinde yer almaktadır. Bölgede çeşmeleri korumaya yönelik çeşitli çalışmalar sürdürülmesine rağmen, bu yapılar çevresel faktörler, koruma bilinci olmayan kullanıcıların ve yanlış uygulamaların tehdidi altında olmaya devam etmektedir. Bu tez, belirtilen bölgedeki çeşmelerin koruma sorunlarına odaklanmıştır.

Tezin birinci bölümünde giriş kısmı yer almaktadır. Bu bölümde tezin amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmıştır. İkinci bölümde Eyüpsultan İlçesinin konumu tarihçesi ve çalışma alanı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde çeşme mimarisi incelenmiştir. Dördüncü bölümde Defterdar, Düğmeciler, Nişancı ve Topçular Mahallelerinde bulunan Osmanlı Dönemine ait çeşmelerin mimari özellikleri anlatılmıştır. Bu bölümde elli sekiz çeşme incelenmiş ve koruma sorunları ele alınmıştır. Sonuç bölümünde tezde yapılan çalışmalar özetlenmiştir, çeşmelerin koruma sorunlarına yönelik kısa ve uzun vadede gerçekleştirilebilecek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eyüpsultan, Kültürel Miras, Tarihi Çeşmeler, Mimari Belgeleme, Koruma Sorunları.

SUMMARY

Water is a basic need for human survival. Besides that, throughout history it has been used in various fields such as agriculture, animal husbandry, cleaning, and energy. Over time, different meanings were attributed to water in different societies, and it was seen as sacred. Societies have built water structures such as fountains to reach water. Along with the sacred meanings attributed to water, water structures have been included in daily life in a way that reflects the culture and architectural understanding in the area where they are located. Fountains, one of the water structures that deliver water to the public, over time have taken their place in the society as places where people can socialize, besides their main function.

Eyüpsultan District is the first settlement established outside the city walls after the conquest of Istanbul. In Eyüpsultan District, fountain structures are concentrated in the center and in the neighborhoods around the center. Defterdar, Düğmeciler, Nişancı and Topçular Neighborhoods are located around the center where the first settlements of the district are located. Although various studies have been carried out to protect the fountains in this region, these structures continue to be under the threat of environmental factors, non-conservation users and practitioners. This thesis focuses on the conservation problems of the fountains in the specified region.

In the first chapter of the thesis; the aim, scope, and method of the thesis are explained. In the second part, the location, history, and study area of Eyüpsultan District are explained. In the third chapter, the fountain architecture is examined. In the fourth chapter, the architectural features of the fountains belonging to the Ottoman Period in the Defterdar, Button, Nişancı and Topçular Neighborhoods are explained. In this section, fifty-eight fountains are examined, and conservation problems are discussed. In the fifth chapter, suggestions were made for the protection problems of fountains. In the conclusion part, the studies carried out in the thesis are summarized and suggestions that can be made in the short and long term are presented.

Key Words: Eyüpsultan, Cultural Heritage, Historical Fountains, Architectural Documentation, Conservation Issues.

TEŞEKKÜR

Başta yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan, bu çalışmayı yapmamı sağlayan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Elif Özlem Oral Aydın'a,

Çalışmam süresince bilgi, görüş ve desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Mert Nezih Rifaioğlu'na

Araştırmalarımda yardımcı olan EYSAM'a ve Eyüpsultan Belediyesi'ne, burada çalışan Sayın Yüksek Mimar Tuğba Keskin'e

Ayrıca her zaman yanımda olan ve beni destekleyen başta annem Selver Nehir olmak üzere tüm aileme ve tüm dostlarıma ilgileri ve desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
TABLOLAR DİZİNİ	xxvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	1
1.2. Kapsam ve Yöntem	2
2. EYÜPSULTAN İLÇESİ	3
2.1. Konumu	3
2.2. Tarihçesi	5
2.2.1. Bizans Dönemi	6
2.2.2. Osmanlı Dönemi	7
2.2.3. Cumhuriyet Dönemi	10
2.3. Çalışma Alanı	14
3. ÇEŞME MİMARİSİ	20
3.1. Çeşmenin Tanımı	20
3.2. Çeşmenin Mimari Ögeleri	20
3.3. Çeşme Türleri	22
3.3.1. Konumuna Göre Çeşmeler	22
3.3.1.1. Şehir Dışı Çeşmeleri	22
3.3.1.2. Şehir İçi Çeşmeleri	23
3.3.3. Cephe Sayısına Göre Çeşmeler	24
3.3.4. Kütle Tiplerine Göre Çeşmeler	25
3.4. Dönemlere Göre Çeşmelerin Mimari Özellikleri	26
4. DEFTERDAR, DÜĞMECİLER, NİŞANCI ve TOPÇULAR	32

MAHALLERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT ÇEŞMELER ve MİMARİ ÖZELLİKLERİ
4.1. Defterdar Mahallesi Çeşmeleri 32
4.1.1. Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi 33
4.1.2. Meydan Çeşmesi 39
4.1.3. Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi 40
4.1.4. 1008 Ada 2 Parselin Önündeki Çeşme Kalıntısı 46
4.1.5. 90 Ada 31 Parseldeki Çeşme 48
4.1.6. Saliha Sultan Çeşmesi 52
4.1.7. Mehmet Ağa Çeşmesi 55
4.1.8. Kasapbaşı Çeşmesi 62
4.1.9. Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi 68
4.1.10. Namazgahlı Çeşme 71
4.1.11. Koca Yusuf Efendi Çeşmesi 73
4.1.12. Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi 79
4.1.13. Pertevniyal Kadın Çeşmesi 85
4.1.14. Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi 92
4.1.15. Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi 96
4.1.16. Hakkı Bey Çeşmesi 100
4.1.17. Otakçılar Cami Sebil ve Çeşmesi 105
4.2. Düğmeciler Mahallesi Çeşmeleri 106
4.2.1. Ümmi Sinan Çeşmesi 108
4.2.2. Kır Çeşmesi 111
4.2.3. 193 Ada 42 Parselin Kuzeybatısındaki Çeşme 115
4.2.4. Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi 117
4.2.5. Çırçır Çeşmesi 122
4.2.6. 494 Ada 5 Parseldeki Çeşme 126
4.2.7. Kaymakam Mehmed Paşa 127
4.2.8. 494 Ada 15 Parselin Kuzeybatısındaki Çeşme 133
4.2.9. 494 Ada 23 Parseldeki Çeşme 135
4.2.10. Şifa Yokuşu Çeşmesi 136
4.2.11. 182 Ada 21 Parseldeki Çeşme 140
4.2.12. Zehra Hanım Çeşmesi 141

4.2.13. Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi 146
4.2.14. İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi 151
4.3. Nişancı Mahallesi Çeşmeleri 156
4.3.1. 495 Ada 3 Parseldeki Çeşme 157
4.3.2. Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi 159
4.3.3. Hacı İsmail Efendi Çeşmesi 165
4.3.4. Süleyman Ağa Çeşmesi 170
4.3.5. Çinili Çeşme 176
4.3.6. 122 Ada 49 Parselin Güneyindeki Çeşme 181
4.3.7. Mühendis Ali Dede Çeşmesi 182
4.3.8. Semiz Ali Paşa Çeşmesi 188
4.3.9. Şah Sultan Çeşmesi 194
4.3.10. Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi 200
4.3.11. Alaca Çeşme 206
4.3.12. Mehmet Paşa Çeşmesi 212
4.3.13. Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi 216
4.3.14. İsmail Ağa Çeşmesi 218
4.3.15. Hacı Beşir Ağa Çeşmesi 224
4.3.16. Dar'ül Hadis Çeşmesi 230
4.3.17. Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi 236
4.3.18. Süleyman Subaşı Çeşmesi 241
4.3.19. Halil Ağa Çeşmesi 247
4.3.20. Sultan II. Mahmud Çeşmesi 252
4.3.21. Hacı Sezai Çeşmesi 257
4.4. Topçular Mahallesi Çeşmeleri 262
4.4.1. Safer Bin Nebi Çeşmesi 263
4.4.2. Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi 268
4.4.3. Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi 271
4.4.4. Abdulaziz Han Çeşmesi 276
4.4.5. Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi 283
4.4.6. 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme 287
4.4. Değerlendirme 293
5. SONUÇ ve ÖNERİLER 308

KAYNAKLAR 313
ÖZGEÇMİŞ 316

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve Kısaltmalar		**Açıklamalar**
EYSAM	:	Eyüpsultan Araştırma Merkezi
GTÜ	:	Gebze Teknik Üniversitesi
İBB	:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSKİ	:	İstanbul Su Kanalizasyon İşleri
KUDEB	:	Koruma Uygulama ve Denetleme Birimi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No:		Sayfa
2.1:	İstanbul İlçeleri haritası.	3
2.2:	Eyüpsultan İlçesi merkezinin topografya haritası.	4
2.3:	Eyüpsultan İlçesi mahalleleri haritası.	5
2.4:	Eyüpsultan yerleşimi 17. yy haritası.	8
2.5:	1786 tarihli peder kauffer tarafından hazırlanmış istanbul haritası.	9
2.6	Şehir Valiliği 1922 Yılı İstanbul haritası.	10
2.7:	1966 tarihli hava fotoğrafı.	11
2.8:	1982 tarihli hava fotoğrafı.	12
2.9:	2022 tarihli hava fotoğrafı.	13
2.10:	Çalışma alanı yükselti haritası.	15
2.11:	Çeşmelerin işaretlendiği çalışma alanı haritası.	16
2.12:	İstanbul'a gelen şehir harici suyolları haritası.	18
2.13:	Kırkçeşme suyollarının alanın uydu görüntüsünde gösterimi.	19
3.1:	Çeşme ögelerinin Koca Yusuf Efendi Çeşmesi üzerinde gösterimi.	21
3.2:	Sülüklü Çeşme.	23
3.3:	Halid Ağa Çeşmesi.	24
3.4:	Ayasofya Üç Yüzlü Çeşme.	25
3.5:	Üsküdar Ayazma Çeşmesi.	25
3.6:	Sultan II.Mahmut Han çeşmesi.	26
3.7:	Halil Cevkan Çeşmesi.	27
3.8:	Hünkar Çayırı Çeşmesi ön cephesi.	27
3.9:	Hünkar Çayırı Çeşmesi arka cephesi.	28
3.10:	Topkapı Sarayı Sultan III. Murat Odası Çeşmesi.	28
3.11:	Köprülü Mehmet Paşa Çeşmesi.	29
3.12:	Ortaköy Meydan Çeşmesi.	30
3.13:	Alman Çeşmesi.	31
4.1:	Defterdar Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü.	33
4.2:	Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.	33
4.3:	Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi ön cephesi, 2022.	35

4.4: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi planı. 36
4.5: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 36
4.6: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 37
4.7: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü. 37
4.8: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 38
4.9: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 38
4.10: Meydan Çeşmesi uydu görüntüsü. 39
4.11: Meydan Çeşmesi yeri fotoğrafı, 2022. 40
4.12 Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 40
4.13: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi ön cephe fotoğrafı, 2022. 42
4.14: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi planı. 43
4.15: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 43
4.16: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 44
4.17: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü. 44
4.18: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 45
4.19: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 45
4.20: 1008 ada 2 parselin uydu görüntüsü. 46
4.21: 1008 ada 2 parseldeki çeşme kalıntısı, 2022. 47
4.22: 1008 ada 2 parseldeki çeşme kalıntısı, 2022. 47
4.23: 90 ada 31 parselin uydu görüntüsü. 48
4.24: 90 ada 31 parsel, 2022. 49
4.25: 90 ada 31 parsel hava fotoğrafı. 50
4.26: 90 ada 31 parselin pervititch haritası. 50
4.27: Vezir Süleyman Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 51
4.28: Vezir Süleyman Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 51
4.29: Saliha Sultan Çeşmesi uydu görüntüsü. 52
4.30: Saliha Sultan Çeşmesi, 2022. 54
4.31: Saliha Sultan Çeşmesi. 54
4.32: Mehmet Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 55
4.33: Mehmet Ağa Çeşmesi, 2022. 56
4.34: Mehmet Ağa Çeşmesi planı. 57
4.35: Mehmet Ağa Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 58
4.36: Mehmet Ağa Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 59

4.37: Mehmet Ağa Çeşmesi güneybatı görünüşü. 60
4.38: Mehmet Ağa Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 61
4.39: Mehmet Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 62
4.40: Kasapbaşı Çeşmesi uydu görüntüsü. 62
4.41: Kasapbaşı Çeşmesi, 2022. 64
4.42: Kasapbaşı Çeşmesi planı. 65
4.43: Kasapbaşı Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 65
4.44: Kasapbaşı Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 66
4.45: Kasapbaşı Çeşmesi güneybatı görünüşü. 66
4.46: Kasapbaşı Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 67
4.47: Kasapbaşı Çeşmesi A-A kesiti. 67
4.48: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi uydu görüntüsü. 68
4.49: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi, 2022. 69
4.50: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 70
4.51: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi planı, kuzeybatı görünüşü ve A-A kesiti. 70
4.52: Namazgahlı Çeşme uydu görüntüsü. 71
4.53: Namazgahlı Çeşme 2022. 72
4.54: Namazgahlı Çeşme yılı bilinmeyen fotoğrafı. 72
4.55: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 73
4.56: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi 2022. 74
4.57: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı. 75
4.58: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi planı. 76
4.59: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 77
4.60: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 77
4.61: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü. 78
4.62: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 78
4.63: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 79
4.64: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi uydu görüntüsü. 79
4.65: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi, 2022 81
4.66: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi 2006 tarihli fotoğrafı. 82
4.67: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi planı. 82
4.68: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi batı görünüşü. 83

4.69: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi güney görünüşü. 83
4.70: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi kuzey görünüşü. 84
4.71: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi A-A kesiti. 84
4.72: Pertevniyal Kadın Çeşmesi uydu görüntüsü. 85
4.73: Pertevniyal Kadın Çeşmesi, 2022. 87
4.74: Pertevniyal Kadın Çeşmesi 1900lerin başı. 88
4.75: Pertevniyal Kadın Çeşmesi. 88
4.76: Pertevniyal Kadın Çeşmesi planı. 89
4.77: Pertevniyal Kadın Çeşmesi güneybatı görünüşü. 90
4.78: Pertevniyal Kadın Çeşmesi A-A kesiti. 91
4.79: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 92
4.80: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi, 2022. 94
4.81: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi planı. 94
4.82: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi batı görünüşü. 95
4.83: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi güney görünüşü. 95
4.84: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 96
4.85: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 96
4.86: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi, 2022. 98
4.87: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi planı. 98
4.88: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi kuzey görünüşü. 99
4.89 Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi doğu görünüşü. 99
4.90: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi A-A kesiti 100
4.91: Hakkı Bey Çeşmesi uydu görüntüsü. 100
4.92: Hakkı Bey Çeşmesi, 2022. 102
4.93: Hakkı Bey Çeşmesi. 102
4.94: Hakkı Bey Çeşmesi planı. 103
4.95: Hakkı Bey Çeşmesi batı görünüşü. 103
4.96: Hakkı Bey Çeşmesi kuzey görünüşü. 104
4.97: Hakkı Bey Çeşmesi doğu görünüşü. 104
4.98: Hakkı Bey Çeşmesi güney görünüşü. 104
4.99: Hakkı Bey Çeşmesi A-A kesiti. 105
4.100: Otakçılar Camii Sebil ve Çeşmesi uydu görüntüsü. 105
4.101: Otakçılar Camii Fotoğrafı 2022. 106

4.102: Düğmeciler Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü. 107
4.103: Ümmi Sinan Çeşmesi uydu görüntüsü. 108
4.104: Ümmi Sinan Çeşmesi, 2022. 109
4.105: Ümmi Sinan Çeşmesi restorasyon öncesinden tarihi bilinmeyen fotoğraf. 110
4.106: Ümmi Sinan Çeşmesi planı , güneydoğu görünüşü ve A-A kesiti. 110
4.107: Kır Çeşmesi uydu görüntüsü. 111
4.108: Kır Çeşmesi, 2022. 112
4.109: Kır Çeşmesi restorasyon öncesinden tarihi bilinmeyen fotoğraf. 113
4.110: Kır Çeşmesi planı 113
4.111: Kır Çeşmesi doğu görünüşü. 114
4.112: Kır Çeşmesi kuzey görünüşü. 114
4.113: Kır Çeşmesi A-A kesiti. 115
4.114: 193 ada 42 parselin kuzeybatısındaki çeşme uydu görüntüsü. 115
4.115: 193 ada 42 parselin kuzeybatısındaki çeşme yeri 2020. 116
4.116: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 117
4.117: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi, 2022. 119
4.118: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi 2008 restorasyonu öncesi. 119
4.119: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf. 120
4.120: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi planı. 120
4.121: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 121
4.122: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi güneybatı görünüşü. 121
4.123: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 122
4.124: Çırçır Çeşmesi uydu görüntüsü. 122
4.125: Çırçır Çeşmesi, 2022. 124
4.126: Çırçır Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı. 124
4.127: Çırçır Çeşmesi planı. 125
4.128: Çırçır Çeşmesi görünüşü. 125
4.129: Çırçır Çeşmesi A-A kesiti. 126
4.130: 494 ada 5 parseldeki çeşme uydu görüntüsü. 126
4.131: 494 ada 5 parseldeki çeşmenin yeri, 2022. 127
4.132: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 127

4.133: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi, 2022. 129
4.134: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf. 130
4.135: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi planı. 130
4.136: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 131
4.137: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 131
4.138: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi güneybatı görünüşü. 132
4.139: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi A-A kesiti. 133
4.140: 494 ada 15 parselin kuzeybatısındaki çeşme uydu görüntüsü. 133
4.141: 494 ada 15 parselin kuzeybatısındaki çeşme yeri, 2022. 134
4.142: 494 ada 23 parseldeki çeşme uydu görüntüsü. 135
4.143: 494 ada 23 parseldeki çeşme yeri, 2022. 136
4.144: Şifa Yokuşu Çeşmesi uydu görüntüsü. 136
4.145: Şifa Yokuşu Çeşmesi 1974 tarihli fotoğraf. 138
4.146: Şifa Yokuşu Çeşmesi, 2022. 138
4.147: Şifa Yokuşu Çeşmesi planı. 139
4.148: Şifa Yokuşu Çeşmesi güney görünüşü. 139
4.149: Şifa Yokuşu Çeşmesi A-A kesiti. 140
4.150: 182 Ada 21 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü. 140
4.151: 182 Ada 21 Parseldeki çeşme yeri. 141
4.152: Zehra Hanım Çeşmesi uydu görüntüsü. 141
4.153: Zehra Hanım Çeşmesi, 2022. 143
4.154: Zehra Hanım Çeşmesi planı. 144
4.155: Zehra Hanım Çeşmesi kuzey görünüşü. 144
4.156: Zehra Hanım Çeşmesi batı görünüşü. 145
4.157: Zehra Hanım Çeşmesi doğu görünüşü. 145
4.158: Zehra Hanım Çeşmesi A-A kesiti. 146
4.159: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 146
4.160: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi, 2022. 148
4.161: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi planı. 148
4.162: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 149
4.163: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 149
4.164: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 150
4.165: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 150

4.166: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi uydu görüntüsü. 151
4.167: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi, 2022. 152
4.168: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi planı. 153
4.169: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi kuzeybatı görünüşü. 154
4.170: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi güneybatı görünüşü. 154
4.171: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi güneydoğu görünüşü. 155
4.172: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü. 155
4.173: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi A-A kesiti. 156
4.174: Nişancı Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü. 157
4.175: 495 ada 3 parseldeki çeşme uydu görüntüsü. 157
4.176: 495 ada 3 parseldeki çeşme yeri 2022. 158
4.177: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi uydu görüntüsü. 159
4.178: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi 2022. 161
4.179: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı 2022. 161
4.180: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi planı. 162
4.181: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi doğu görünüşü. 162
4.182: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi güney görünüşü. 163
4.183: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi batı görünüşü. 163
4.184: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi kuzey görünüşü. 164
4.185: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi A-A kesiti. 164
4.186: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 165
4.187: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi 2022. 166
4.188: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf. 167
4.189: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi planı. 167
4.190: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi batı görünüşü. 168
4.191: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi güney görünüşü. 168
4.192: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi doğu görünüşü. 169
4.193: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi kuzey görünüşü. 169
4.194: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi A-A kesiti 170
4.195: Süleyman Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 170
4.196: Süleyman Ağa Çeşmesi, 2022. 172
4.197: Süleyman Ağa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 172
4.198: Süleyman Ağa Çeşmesi planı. 173

4.199: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü. 173
4.200: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü. 174
4.201: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü. 174
4.202: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü. 175
4.203: Süleyman Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 175
4.204: Çinili Çeşme uydu görüntüsü. 176
4.205: Çinili Çeşme 2022. 178
4.206: Çinili Çeşme yılı bilinmeyen fotoğrafı. 178
4.207: Çinili Çeşme planı. 179
4.208: Çinili Çeşme görünüşü. 179
4.209: Çinili Çeşme görünüşü. 180
4.210: Çinili Çeşme A-A kesiti 180
4.211: 122 ada 49 parselin güneyindeki çeşme uydu görüntüsü. 181
4.212: 122 ada 49 parselin güneyindeki çeşme yeri 2022. 182
4.213: Mühendis Ali Dede Çeşmesi uydu görüntüsü. 182
4.214: Mühendis Ali Dede Çeşmesi 2022. 184
4.215: Mühendis Ali Dede Çeşmesi planı. 185
4.216: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü. 186
4.217: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü. 186
4.218: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü. 187
4.219: Mühendis Ali Dede Çeşmesi A-A kesiti. 187
4.220: Semiz Ali Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 188
4.221: Semiz Ali Paşa Çeşmesi 2022. 190
4.222: Semiz Ali Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 190
4.223: Semiz Ali Paşa Çeşmesi planı. 191
4.224: Semiz Ali Paşa Çeşmesi doğu görünüşü. 192
4.225: Semiz Ali Paşa Çeşmesi kuzey görünüşü. 193
4.226: Semiz Ali Paşa Çeşmesi A-A kesiti. 194
4.227: Şah Sultan Çeşmesi uydu görüntüsü. 194
4.228: Şah Sultan Çeşmesi 2022. 196
4.229: Şah Sultan Çeşmesi planı. 197
4.230: Şah Sultan Çeşmesi görünüşü. 198
4.231: Şah Sultan Çeşmesi görünüşü. 199

4.232: Şah Sultan Çeşmesi A-A kesiti. 200
4.233: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 200
4.234: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi 2022. 202
4.235: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı. 203
4.236: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi planı. 203
4.237: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi doğu görünüşü. 204
4.238: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi güney görünüşü. 204
4.239: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi kuzey görünüşü 205
4.240: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 205
4.241: Alaca Çeşme uydu görüntüsü. 206
4.242: Alaca Çeşme 2022. 208
4.243: Alaca Çeşme 1997 tarihli fotoğrafı. 208
4.244: Alaca Çeşme planı. 209
4.245: Alaca Çeşme görünüşü. 209
4.246: Alaca Çeşme görünüşü. 210
4.247: Alaca Çeşme görünüşü. 210
4.248: Alaca Çeşme görünüşü. 211
4.249: Alaca Çeşme A-A kesiti. 211
4.250: Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 212
4.251: Mehmet Paşa Çeşmesi 2022. 214
4.252: Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 214
4.253: Mehmet Paşa Çeşmesi planı. 215
4.254: Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü. 215
4.255: Mehmet Paşa Çeşmesi A-A kesiti. 216
4.256: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 216
4.257: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi 2022. 218
4.258: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi 2021. 218
4.259: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi çizimleri. 219
4.260: İsmail Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 220
4.261: İsmail Ağa Çeşmesi 2022. 221
4.262: İsmail Ağa Çeşmesi 2001 yılı fotoğrafı. 222
4.263: İsmail Ağa Çeşmesi planı. 222
4.264: İsmail Ağa Çeşmesi görünüşü. 223

4.265: İsmail Ağa Çeşmesi görünüşü. 224
4.266: İsmail Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 225
4.267: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 226
4.268: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi 2022. 227
4.269: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi planı. 228
4.270: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi doğu görünüşü. 229
4.271: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi güney görünüşü. 230
4.272: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi batı görünüşü. 230
4.273: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 231
4.274: Dar'ül Hadis Çeşmesi uydu görüntüsü. 231
4.275: Dar'ül Hadis Çeşmesi 2022. 233
4.276: Dar'ül Hadis Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 234
4.277: Dar'ül Hadis Çeşmesi 1997 yılı fotoğrafı. 234
4.278: Dar'ül Hadis Çeşmesi planı. 235
4.279: Dar'ül Hadis Çeşmesi doğu görünüşü. 235
4.280: Dar'ül Hadis Çeşmesi A-A kesiti. 236
4.281: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 236
4.282: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi 2022. 238
4.283: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 238
4.284: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi planı. 239
4.285: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi görünüşü. 239
4.286: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 240
4.287: Süleyman Subaşı Çeşmesi uydu görüntüsü. 241
4.288: Süleyman Subaşı Çeşmesi 2022. 242
4.289: Süleyman Subaşı Çeşmesi 1997 yılı fotoğrafı. 243
4.290: Süleyman Subaşı Çeşmesi planı. 243
4.291: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü. 244
4.292: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü. 244
4.293: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü. 245
4.294: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü. 245
4.295: Süleyman Subaşı Çeşmesi A-A kesiti. 246
4.296: Halil Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü. 246
4.297: Halil Ağa Çeşmesi 2022. 248

4.298: Halil Ağa Çeşmesi 1943 yılı fotoğrafı. 249
4.299: Halil Ağa Çeşmesi planı. 249
4.300: Halil Ağa Çeşmesi güney görünüşü. 250
4.301: Halil Ağa Çeşmesi doğu görünüşü. 250
4.302: Halil Ağa Çeşmesi batı görünüşü. 251
4.303: Halil Ağa Çeşmesi A-A kesiti. 251
4.304: Sultan II. Mahmud Çeşmesi uydu görüntüsü. 252
4.305: Sultan II. Mahmud Çeşmesi 2022. 254
4.306: Sultan II. Mahmud Çeşmesi 1976 yılı fotoğrafları. 254
4.307: Sultan II. Mahmud Çeşmesi planı. 255
4.308: Sultan II. Mahmud Çeşmesi görünüşü. 256
4.309: Hacı Sezai Çeşmesi Uydu görüntüsü. 257
4.310: Hacı Sezai Çeşmesi 2022. 258
4.311: Hacı Sezai Çeşmesi 2022. 258
4.312: Hacı Sezai Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 259
4.313: Hacı Sezai Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 259
4.314: Hacı Sezai Çeşmesi planı. 260
4.315: Hacı Sezai Çeşmesi batı görünüşü. 260
4.316: Hacı Sezai Çeşmesi A-A kesiti. 261
4.317: Topçular Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü. 262
4.318: Safer Bin Nebi Çeşmesi uydu görüntüsü. 263
4.319: Safer Bin Nebi Çeşmesi 2022. 264
4.320: Safer Bin Nebi Çeşmesi eski bir fotoğrafı. 265
4.321: Safer Bin Nebi Çeşmesi planı 265
4.322: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü. 266
4.323: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü. 266
4.324: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü. 266
4.325: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü. 267
4.326: Safer Bin Nebi Çeşmesi A-A kesiti. 267
4.327: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 268
4.328: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yeri 2022. 270
4.329: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 270
4.330: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 271

4.331: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi eski bir fotoğrafı. 271
4.332: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü. 272
4.333: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi, 2022. 273
4.334: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi planı. 274
4.335: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü. 274
4.336: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü. 275
4.337: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü. 275
4.338: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü. 276
4.339: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi A-A kesiti. 276
4.340: Abdulaziz Han Çeşmesi uydu görüntüsü. 277
4.341: Abdulaziz Han Çeşmesi 2022. 279
4.342: Abdulaziz Han Çeşmesi 1998 yılı fotoğrafı. 279
4.343: Abdulaziz Han Çeşmesi planı. 280
4.344: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü. 280
4.345: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü. 281
4.346: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü. 281
4.347: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü. 282
4.348: Abdulaziz Han Çeşmesi A-A kesiti. 283
4.349: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü. 283
4.350: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi 2022. 285
4.351: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı. 285
4.352: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi planı. 286
4.353: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü. 286
4.354: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü. 287
4.355: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü. 287
4.356: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi A-A kesiti. 288
4.357: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü. 288
4.358: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme 2022. 290
4.359: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme 2022. 290
4.360: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme planı. 291
4.361: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme görünüşü. 291
4.362: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme görünüşü. 292
4.363: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme A-A kesiti. 292

5.1: Uydu görüntüsü üzerinde işaretlenmiş kayıp çeşmeler. 309

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No:		Sayfa
4.1:	Defterdar Mahallesi çeşmeleri tipoloji.	294
4.2:	Düğmeciler Mahallesi çeşmeleri tipoloji.	295
4.3:	Nişancı Mahallesi çeşmeleri tipoloji.	296
4.4:	Topçular Mahallesi çeşmeleri tipoloji.	297
4.5:	Defterdar Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.	300
4.6:	Düğmeciler Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.	301
4.7:	Nişancı Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.	302
4.8:	Topçular Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.	303
4.9:	Onarım dönemlerine göre çeşmelerin koruma sorunları.	306
5.1:	Onarım dönemlerine göre çeşmelere koruma öneriler.	310

1. GİRİŞ

Su insan için vazgeçilemez bir kaynaktır. İnsanlık tarihi süresince de suya ulaşabilmek için birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu amaçlarla çeşitli su yapıları inşa edilmiştir. Anadolu topraklarında inşa edilen su yapılarından olan mahalle çeşmeleri de uzun yıllar boyunca halkın su ihtiyacını karşılayarak toplumda önemli bir yere sahip olmuştur. Sadece fiziksel ihtiyaçtan fazlası olarak görülen suya çeşitli dönemlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. Osmanlı Devleti'nde su dini anlamda kutsal sayılmış ve insanlara su sağlamak büyük sevabı olan bir hayır işi olarak düşünülmüştür. Bu durum çeşme yaptırmanın ve çeşme yapılarının halk gözündeki anlamını yüceltmiştir. Bu sebepler, Osmanlı yerleşimlerinde sıklıkla çeşme yaptırılmasında büyük rol oynamıştır.

İstanbul tarihinin önemli semtlerinden olan Eyüp Sultan yerleşimi, Anadolu Türk şehirciliğinin kentsel ölçekteki örneklerindendir. Osmanlı Devleti'nin önemli dini merkezi olan Eyüpsultan İlçesinde tarih boyunca dini anlamda kutsal sayılması sebebiyle de birçok çeşme yaptırılmıştır. Eyüpsultan İlçesinde Osmanlı Devleti döneminde yaptırılan çeşmeler tarihi yerleşim alanı olan merkez mahallesi ve yakın çevresindeki mahallelerde yoğunlaşmaktadır.

Zaman ilerledikçe su dağıtım teknolojisindeki gelişim ve değişimlerle birlikte evlere su ulaşımı sağlanmıştır. Bu durumla birlikte çeşme yapılarına gereklilik azalmış ve halkın gözünde önemlerini kaybetmiştir. Çeşme yapılarına gerekliliğin azalması sonucunda bu yapılar çeşitli koruma sorunlarıyla karşılaşmışlardır. İşlevsiz kalan çeşme yapıları, şehircilik ve imar çalışmaları sırasında çok ciddi zararlar görmüş, çoğu zaman yol kotunun altında kalmış bazen tamamen kaybolmuşlardır.

Her ne kadar çeşme yapılarına su ihtiyacını karşılamak konusunda daha az ihtiyaç duyulsa da bu yapılar günümüzde hala farklı önemlere sahip olma özelliğini korumaktadırlar. Kentsel bütünün bir parçası olarak kent belleğinde yer edinen çeşme yapıları vazgeçilmezdirler. Çeşmeler yapıldıkları dönemin yerleşim kültürünü, mimari ve estetik anlayışını ve halkın yaşayışını aydınlatan birer belge niteliği taşımaktadırlar ve korunmaları gerekmektedir.

1.1. Tezin Amacı

Bu tezde İstanbul İli Eyüpsultan İlçesi'nin Defterdar, Düğmeciler, Nişancı ve Topçular mahallelerinde mevcut olan (2022), varlığı bilinen ancak günümüze çeşitli nedenlerle ulaşmayan Osmanlı dönemi çeşmelerinin mevcut durumlarının ve koruma sorunlarının tespit edilerek, güncel koruma sorunlarına yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Kapsam ve Yöntem

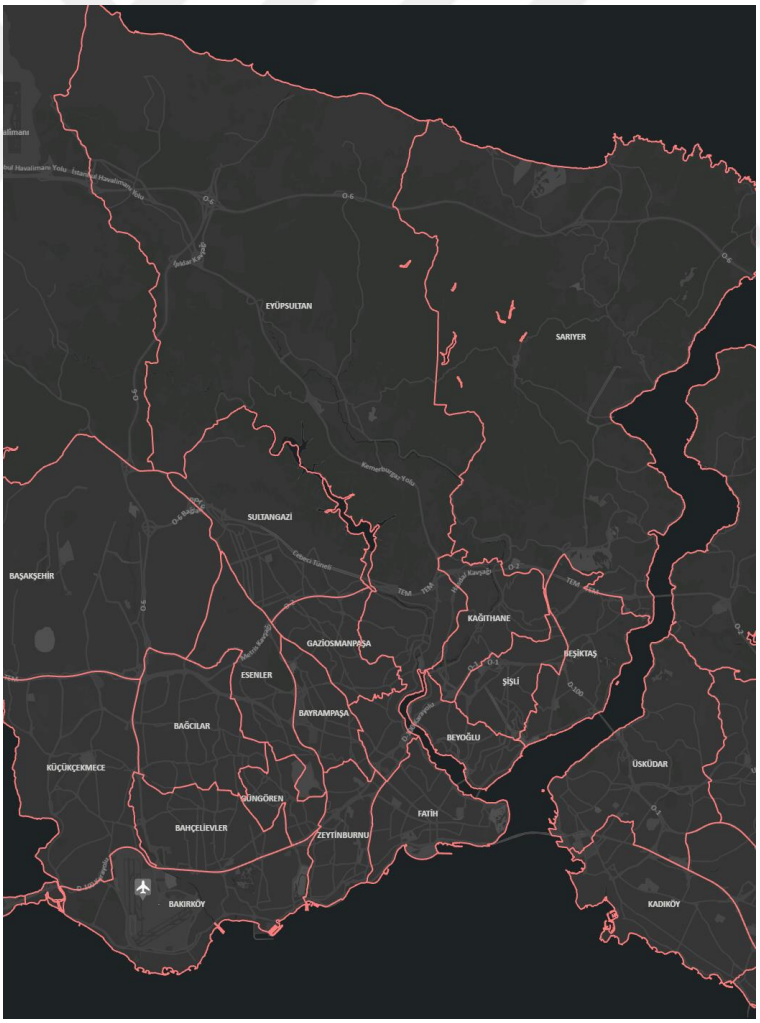
Tez kapsamında Eyüpsultan semtindeki mevcut ve mevcut olmayan, kullanılan ve kullanılamayan, günümüze kadar henüz mimari belgelemesi tamamlanmamış Defterdar, Düğmeciler, Nişancı ve Topçular Mahallelerinde Osmanlı dönemine ait 58 dönem çeşmesinin tarihi önemi literatür araştırmalarına, mimari durum tespitleri ise alanda yürütülen 1/50 ölçekli rölöve çalışmalarına ve fotografik tespitlere dayanarak hazırlanmıştır. 22 Çeşmenin rölövesinde Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümünde 2021-2022 akademik yılı Güz yarıyılında Prof. Dr. Elif Özlem ORAL AYDIN ve Dr. Öğr. Üyesi Mine TOPÇUBAŞI tarafından yürütülen MİM 471 Tarihi Yapı Çözümleme dersi kapsamında lisans öğrencileri tarafından hazırlanan çalışmalardan yararlanılmıştır. Hazırlanan rölövelere dayanarak çalışma konusu çeşmeler; konum, cephe sayısı, kütle tiplerine göre sınıflandırılmıştır.

2022 yılında tamamlanan rölöve çalışmaları ve restorasyon geçirdikleri dönemler göz önüne alınarak ve literatür, arşiv kayıtlarından (Belediye, Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri) elde edilen özgün durumlarına yönelik veriler ışığında çalışma konusu çeşmelerin koruma sorunları tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Yapılan sorun sınıflandırılmasına yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

2. EYÜPSULTAN İLÇESİ

2.1. Konumu

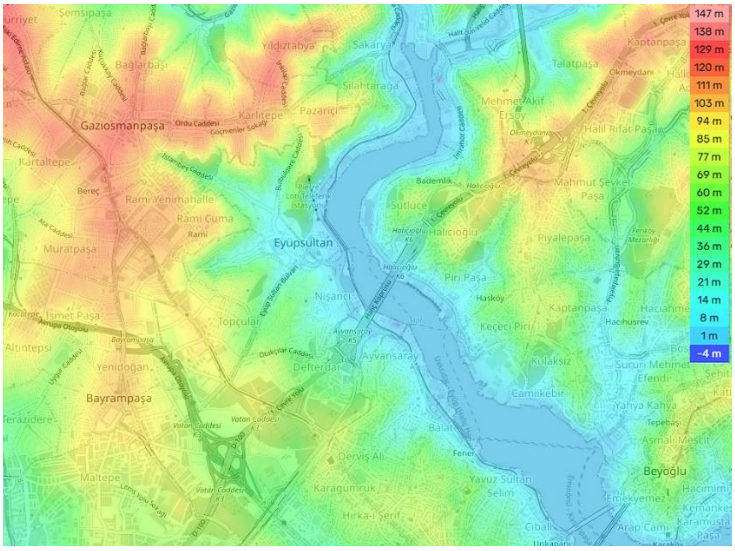
Eyüpsultan; İstanbul'un Avrupa yakasının batısında, Haliç'in güneybatısında yer almaktadır. Eyüpsultan ilçesi kuzeye doğru genişleyerek Karadeniz kıyılarına kadar uzanmakta ve 242 km2'lik geniş bir alanı kapsamaktadır. İlçenin doğusunda Sarıyer, Şişli, Kâğıthane, Beyoğlu ilçeleri, güneyinde Fatih ve Zeytinburnu ilçeleri, batısında Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Sultangazi, Başakşehir ve Arnavutköy ilçeleri bulunmaktadır. Şekil 2.1'de ilçelerin haritası yer almaktadır [İBB Şehir Haritaları].

Şekil 2.1: İstanbul ilçeleri haritası.

İlçe, Haliç kenarında konumlanan tarihi çekirdek çevresinde gelişen kentsel yerleşmeden ve bu kentsel yerleşmenin kuzeyinde yer alan kırsal yerleşmeden oluşmaktadır. Kentsel yerleşme alanındaki mahalleler Eyüpsultan Merkez, Nişancı, Defterdar, Düğmeciler, İslambey, Rami Cuma, Topçular, Rami Yeni, Silahtarağa, Sakarya, Alibeyköy Merkez, Esentepe, Karadolap, Yeşilpınar, Akşemseddin, Çırçır, Güzeltepe ve Emniyettepe'dir. Kırsal yerleşme alanındaysa Kemerburgaz bucağına bağlı olarak Mimar Sinan ve Mithatpaşa mahalleleri, Göktürk Beldesi ile Akpınar, Ağaçlı, Çiftalan, İhsaniye, Işıklar, Odayeri, Pirinççi ve Yayla köyleri yer almaktadır. Mahallelerin yerleşimi Şekil 2.3.'teki Eyüpsultan İlçesi mahalleleri haritasında görülebilmektedir [Web 2, 2022].

Eyüpsultan İlçesi kentsel alanının topografik yapısı engebelidir. Merkezde bulunan ve kıyıya yakın olan Eyüpsultan Külliyesi ve yakın çevresi deniz kotuna yakın bir kotta bulunmakta olup kıyıdan uzaklaştıkça topografya yükselmektedir. Bu bölgedeki ana akslar deniz kotunda bulunan merkezden başlayıp vadilere yerleşen yollardır. Bu yollar kıyıya dik bir şekilde yamaçlara doğru yükselerek devam eder. Bu kıyıya dik uzanan akslar üzerinde yerleşim alanları yoğunlaşmaktadır. Topografya alana yerleşmeyi etkilemiştir. Deniz kotunda başlayan yerleşme yeterli alan olmadığı için yamaçlara doğru genişlemiş zamanla tepeleri de geçmiş ve tepelerin arkasına kadar yayılmıştır. Şekil 2.2'de Eyüpsultan İlçesi merkezinin topografya haritası yer almaktadır [Web 1, 2022].

Şekil 2.2: Eyüpsultan İlçesi merkezinin topografya haritası.

Eyüpsultan İlçesindeki kentsel alan engebeli bir yüzeyde yerleşmiştir, kırsal alan ise fazla yüksek olmayan tepeler, sırtlar ve hafif düzlüklerden oluşmaktadır. Kırsal alanda yerleşme yoğunluğu azdır, bölge ormanlık alanlardan oluşmaktadır.

Şekil 2.3: Eyüpsultan ilçesi mahalleleri haritası.

2.2. Tarihçesi

Günümüzde Eyüpsultan İlçesinin bulunduğu bölge Bizans döneminde İstanbul sınırlarının dışında kalmakta ve Kozmidyon ismiyle bilinmekteymiş. [Kara, 1998] Bilinen tarihe göre Eyüpsultan İlçesinin kuruluşu Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u

fethetmesinden sonra gerçekleşmiştir[Haskan, 2008]. Eyüpsultan'ın tarihsel gelişimi bu çalışmada Bizans dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak üç başlıkta ele alınmıştır.

2.2.1. Bizans Dönemi

Eyüpsultan İlçesinin bulunduğu alanın Bizans dönemindeki durumuna ait kaynaklar ve bilgiler sınırlıdır. Burada Kozmodiyon isimli küçük bir köyün bulunduğu söylenmektedir [Haskan, 2008]. Bu köyün havasının güzelliği ye civarındaki ormanlarda av hayvanlarının çokluğu ile tanındığı ve imparatorluk tarafından av sahası ve sayfiye yeri olarak kullanıldığı bazı kaynaklarda geçmektedir [Haskan, 2008]. Celal Esad Arseven, Eski İstanbul adlı eserinde bu dönemden şöyle bahsetmektedir:

"Blakharnae Sarayı cihetinde ve Haliç sahilinde Cosmidion isminde bir köy vardı. Şimdiki Eyüp'ün olduğu yeri işgal eden bu köyde büyük bir kilise ile çeşmeler ve şatolar vardı. Bu şehirle saray arasında ahşaptan bir sirk (canbazhâne) vardı. Ahşaptan olduğu cihetle XYLOCERKOS tesmiye olunan bu canbazhâne Saint Cosme ve Damien Manastırı yanında imiş. Bu köye Cosmidion tabiri de ihtimal ki bu manastırın isminden olsa gerektir" [Arseven, 1989].

Bu manastırın 5. Yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir ve 6. yüzyılda burası şifa arayanlar için meşhur bir ziyaretgah haline geldiği bilinmektedir [Özaslan, 1999]. 15. Yüzyıla kadar Aziz Kosmas ve Damian manastırının varlığı kaynaklarda belirtilmektedir. Yapının yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte Eyüp Camii'nin hemen arkasında yükselen dik tepenin üzerinde yer aldığı düşünülmektedir [Özaslan, 1999].

Yerleşim alanının izlerinin günümüze ulaşmaması kesin yargılara varmayı zorlaştırmaktadır. Bunun sebebi İstanbul'un fethi öncesi Bizans döneminde yapılan sürekli saldırı ve kuşatmalar olabilir. Bu saldırılarda Kozmidyon gibi Sur dışındaki yerleşmeler bu kuşatmaların ilk hedefi olmaktadır. Alandaki yapı grupları, bu saldırılar nedeniyle varlıklarını sürdürememiş ve kalıcı bir yerleşim alanı oluşturamamış olabilir.

2.2.2. Osmanlı Dönemi

İstanbul fethedildikten sonra şehre ilk yerleşimler imaret sistemiyle yapılmıştır [Kara, 1998]. Bu sistemle külliye halindeki tesisler inşa edilir daha sonra insanların bu tesislerin çevresine yerleşmesiyle mahalle ve semtler oluşur. Külliye tesisleri, devlet adına padişahlar ve halkın varlıklı kesimi tarafından yaptırılır. Varlıklı ve hayırsever kesim tarafından yaptırılan cami ve mescitlerin etraflarına topluluklar yerleşerek mahalleler oluşur ve bu cami ve mescitler isimlerini mahallelere verir.

Fetihten sonra sur dışında da yerleşimler Eyyüb el Ensari'nin kabrinin bulunması ve türbesinin yaptırılmasıyla başlamıştır. Fetihten 5-6 sene sonra türbenin yanına camii, medrese ve kütüphane yaptırılmış vakıf kurulmuştur. Bu külliye tesisi Eyüp yerleşmesinin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu çekirdek çevresinde 8 mahalle oluşmuştur. Bu mahalleler, Cami Kebir Eyüp Camii çevresinde gelişmiştir. Bunun çevresinde Abdülvedud, Fethi Çelebi, Kasım Çavuş, Mehmet Bey, Otagcı Başı, Sofular ve Ulice Baba, Mahalleleri kurulmuştur [Ayverdi, 1958]. Bu mahallelere Bursa'dan gelenler yerleştirilmiştir [Ayverdi, 1958].

Eyüp'te başlayan imar hareketliliği fetihten sonra da devam etmiştir. Kanuni döneminde sur dışında en yoğun yerleşim yerinin Galata bölgesinden sonra Eyüp ve Kasımpaşa olduğu bilinmektedir [Kara, 1998].

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan tarafından Eyüp de dahil olmak üzere İstanbul'un çeşitli bölgelerine su getirmek için Kırkçeşme su yolları inşa edilmiştir. Kırkçeşme suyollarının yapımına 1554 yılında başlanmış 1563'ten önce bitirilmiştir [Çeçen, 2022]. Eyüp semti suyun da gelmesiyle büyük gelişim göstermiştir. Camii, Mescit, Tekke ve imaret yapıları dışında yalı ve saraylar inşa edilmiş ve sahiller bu tip yapılarla dolmaya başlamıştır. Mezarlıklar, namazgahlar ve mesire gibi açık kullanım alanları da oluşmuştur [Kuban, 2000].

16. yüzyılda bölgede yerleşim alanı genişlememiştir. Bu dönemde mevcut doku içerisinde yeni yapılar yapılmış ve nüfus yoğunlaşmıştır [Kuban, 2000]. 17. ve 18. Yüzyıllarda da 16. Yüzyıla benzer şekilde yerleşme alanı çok genişlememiştir. Var olan doku içinde gelişmeler yaşanmış. Yeni külliye, camii ve tekkeler inşa edilmiştir [Kuban, 2000]. Şekil 2.4'te 17. Yüzyılda hazırlanmış olan Fransa Donanması Hidrografik Servisi'nin kartografik belgeleri koleksiyonunun bir parçası

olan harita üzerinde Eyüp yerleşiminin 17. Yüzyıldaki durumu tespit edilebilmektedir [Bibliothèque Nationale de France]. Eyüpsultan Camii, Zal Mahmut Paşa Camii ve Defterdar Mahmut Paşa Camii harita üzerinde gösterilmiştir. Defterdar bölgesinin üst kısmında mezarlıklar, bu mezarlık bölgesinin üst kısmında ise Topçular bölgesi yer almaktadır. Şekil 2.5'te 1786 yılında Peder Kauffer tarafından hazırlanmış olan harita ise daha ayrıntılı bir şekilde Eyüpsultan yerleşimini göstermektedir [Web 3, 2022].

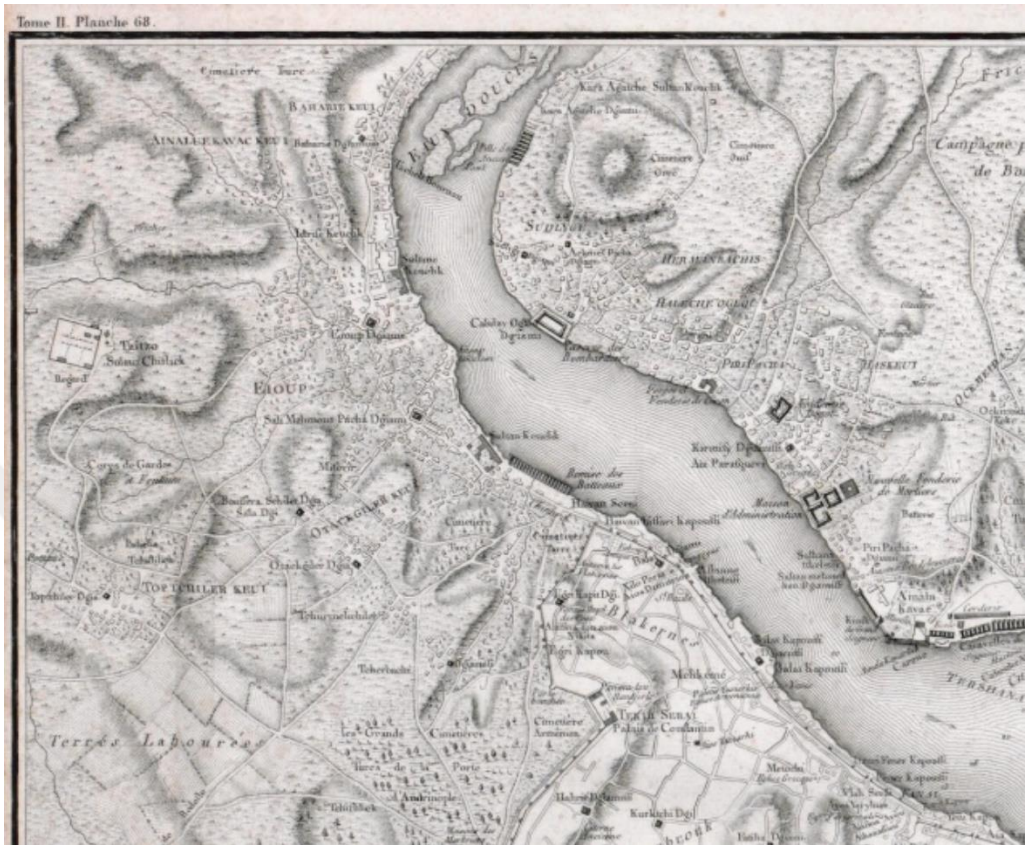

Şekil 2.4: Eyüpsultan yerleşimi 17. yy haritası.

17. ve 18.yüzyılda hazırlanmış olan iki haritaya bakıldığında 18. Yüzyılda yerleşme alanının genişlediği ve yerleşimin yoğunlaştığı izlenebilmektedir. 17. Yüzyılda hazırlanmış olan haritada var olan yapıların sonraki dönemde de varlığını devam ettirdikleri, bunların yanında yeni önemli yapılar yapıldığı da anlaşılmaktadır.

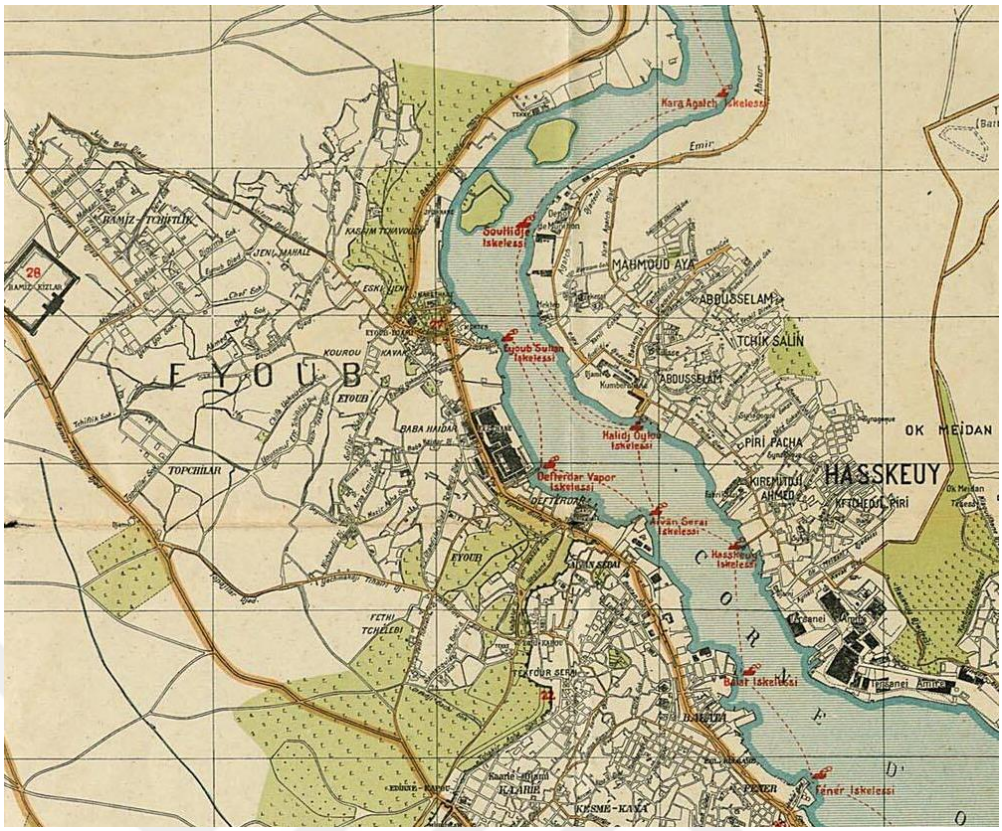
Çeşme 18. yüzyılda önemli bir yapı tipidir. Dönemin mimarisinin karakteristik özelliklerini izleyebildiğimiz çeşme yapılarının önemli bir kısmı Eyüp'te yapılmıştır [Kuban, 2000]. 17. ve 18. yüzyıl sanat akımları, çeşme mimarisinde farklı denemelere ve değişikliklere imkân tanımıştır. Bu dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Rönesans, Barok ve Rokoko gibi Avrupa tarzları etkili olmuştur. Bu akımlar çeşme yapılarına da yansımış ve çeşitli tasarımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Eyüpsultan İlçesinde bu dönemde yapılan çeşmelerde klasik Osmanlı tarzının yanı sıra Avrupa tarzlarının etkilerini görmek mümkündür. 18. yüzyılda

Eyüp'te çeşme yapılarının yoğunluğunun artmış olması, nüfusun yoğun olduğunu göstermektedir.

Şekil 2.5: 1786 tarihli peder kauffer tarafından hazırlanmış istanbul haritası.

19. yüzyılda sanayileşme başlamış ve Haliç'in iki tarafında bulunan sanayi alanlarındaki denetimsiz büyüme, bölgede sosyal kültürel ve fiziki dokuda köklü değişimler gerçekleşmiştir. Alandaki sanayileşme göçe sebep *olmuş* ve nüfus patlaması gerçekleşmiştir. Bu dönemde geleneksel doku zarar görmüştür. [Kara, 1998] Batılı anlamda orduya geçildikten sonra şehre hâkim noktalarda kışla yapıları yapılmıştır. Haliç'te bulunan dönemin mimari tarzını yanıştan ahşap sarayların yerini çeşitli fabrika yapıları ve askeri kışlalar almıştır [Kuban 2000].

Şekil 2.6: Şehir Valiliği 1922 yılı İstanbul haritası.

Eyüp'te de Rami tepesine Rami kışlası inşa edilmiştir. Kışlanın yapımından sonra Rami Tepesi eteklerinde başlayan yerleşme sırtlara doğru tırmanmıştır ve Düğmecilere kadar genişlemiştir. Bu dönemde yerleşim alanı sur dibine de oldukça yaklaşmıştır. Şekil 2.6'daki 1922 tarihli haritada gözlemlenebilmektedir [Web 4, 2022].

2.2.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilanından sonra 1930'lu yıllarda Haliç bir sanayi aksına dönüştürülmüş ve sahil sanayi yapılarıyla dolmaya başlamıştır. Bu döneme kadar sahilde hala bazı yalıların olduğu, 1946 yılında ise Sah Sultan Camii yakınında sadece bir ahşap yapı kaldığı bilinmektedir [Eyice, 1998]. Bu dönemde eski kent dokusu fazla değişmemekle birlikte dönemin ihtiyaçları doğrultusunda yeni yapılar inşa edilmiştir.

1950li yıllarda İstanbul genelinde ve Eyüpsultan'da sanayileşmeyle birlikte seri bir kentleşme sürecine girilmiştir. Sanayileşmenin getirdiği göç, kaçak yapılaşma gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Eyüpsultan'da bostan, mezarlık gibi açık alanlarda kaçak yapılaşma artmıştır [Kara, 1998]. Hızlı kentleşme düzensizliğe sebep olurken bu da kent içinde trafik sıkışıklığı gibi sorunlara yol açmıştır. Bu sorunları çözmek için yapılan yasal düzenlemeler ise yetersiz kalmış ve uygulanamamıştır. 1956'dan sonra imar faaliyetleri artmış, yeni imar düzenlemesi yapılmış geniş yollar inşa edilmiş ve bazı yıkımlar gerçekleşmiştir [Kara, 1998]. Sahili sanayi yapıları doldurmuş, hatta Rami Tepesinde sanayileşme mezarlık ve boş alanlara doğru sızmıştır. Şekil 2.7'deki 1966 yılında hazırlanmış olan hava fotoğrafında sahilde yer alan sanayi yapıları kırmızı renkle işaretlenmiştir [İBB Şehir Haritaları].

Şekil 2.7: 1966 tarihli hava fotoğrafı.

1980lere gelindiğinde tarihi kent dokusu ve çevresi yüksek katlı bloklarla dolmuş, eski tekke ve köşk arazileri yoğun yapılaşmaya açılmıştır. Bu dönemde Eyüpsultan'ın dokusu oldukça zedelenmiştir [Kara, 1998].

29.7.1980'de İstanbul Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanan 1/50.000 nazım imar planlarının uygulanmaya başlamasıyla sanayi kentten dışarıya

çıkartılmıştır [Kara, 1998]. Bu dönemde Haliç kıyıları Sanayiden arındırılmış ve yeniden düzenlenmiştir. Haliç kıyılarının sanayiden temizlenmesi kapsamında kıyıdaki imalathaneler kaldırılmıştır. Sanayinin kaldırıldığı kıyılara yeşil alan işlevi verilmiş ve kamuya açık park alanları oluşturulmuştur. Kıyıdaki bu alanlar Şekil 2.8'de görülmektedir [İBB Şehir Haritaları]. Haliç'e paralel sahil boyunca dolgu alanları oluşturulmuş ve geniş ve kıyı kotundan yüksek, sahil yolu yapılmıştır. Ancak alandaki çalışmalar sırasında tarihi dokuya hassas davranılmadığı bilinmektedir [Kara, 1998]. Alandaki sanayi yapılarıyla beraber tarihi doku da yıkılmış, geleneksel ahşap konutlar ve tarihi sanayi yapıları zarar görmüş veya yok olmuştur.

Şekil 2.8'deki 1982 tarihli hava fotoğrafında henüz sahil şeridindeki sanayi yapıları kaldırılmamış olsa da 1966 tarihli hava fotoğraf ile karşılaştırıldığında Haliç Köprüsü yapımında çevre düzenlemeleriyle birlikte zarar verilen ve ortadan kaldırılan tarihi doku görülmektedir. Değişen doku 1982 tarihli uydu görüntüsünde mor renkle işaretlenmiştir. Şekil 2.9'da 2022 tarihli hava fotoğrafında ise sahil şeridinin günümüzdeki hali görülmektedir [İBB Şehir Haritaları]. Sahil şeridi sanayi yapılarından tamamen arındırılmış ve yeşil alan olarak düzenlenmiş, kullanıma açık haldedir. Sahilde sanayi yapılarının kaldırılıp yeşil alana çevrilen bölge yeşil ile işaretlenmiştir.

Şekil 2.8: 1982 tarihli hava fotoğrafı.

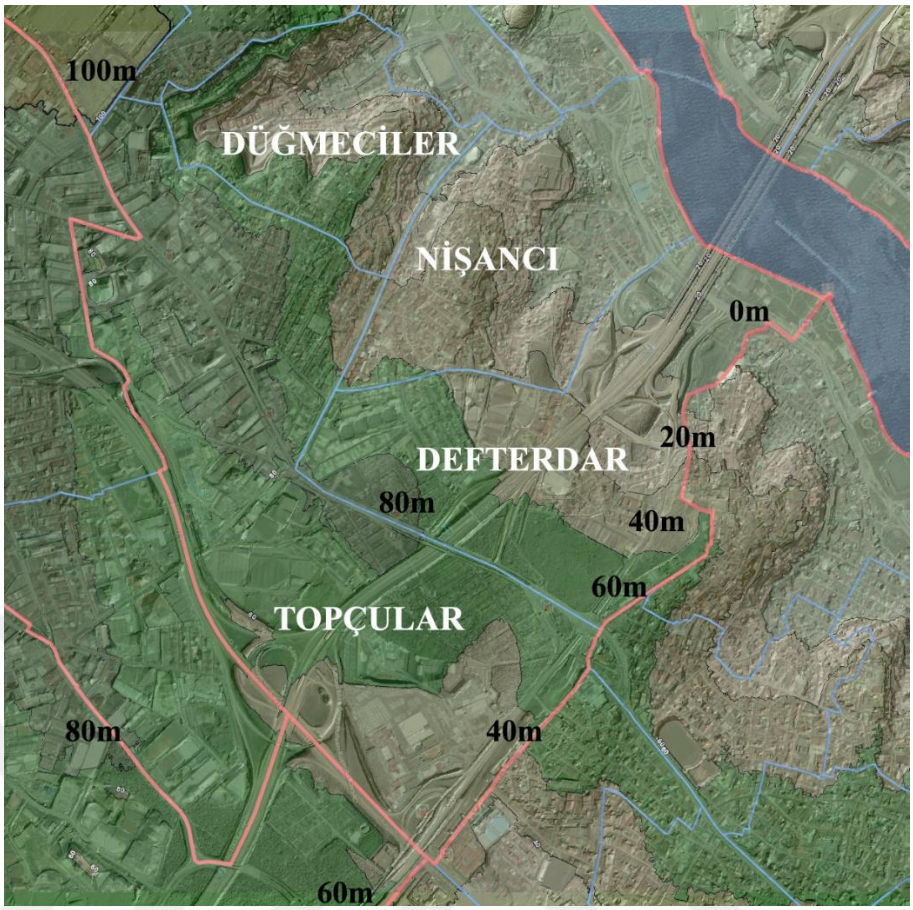
Şekil 2.9: 2022 tarihli hava fotoğrafı. [İBB Şehir Haritaları]

1980'li yıllarda yapılan ve tarihi dokuya zarar verilen uygulamalardan sonra 1990'lı yıllarda Eyüpsultan'ın tarihi dokusunu koruma kapsamında önlemler alınmıştır. 20.06.1997 tarihli 1/500 Ölçekli Eyüp Cami ve Merkez Civarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, Eyüpsultan tarihi merkezini korumak amacıyla yapılmış olumlu çalışmalardandır. Planda tarihi eserlerin korunması ve çevresindeki yeni yapılaşmanın alanın karakterine uyumlu olması amaçlanmıştır. Alandaki tescilli yapılar ve bu yapılara bitişik olan parsellerde yapılacak olan çalışmaların İstanbul 1 Numaralı K.T.V Koruma Kurulu tarafından onaylanması zorunluluğu getirilmiştir. Buna ek olarak tescilli yapıların herhangi bir şekilde yok olmaları söz konusu olduğunda mevcut belgelerden (rölöve, fotoğraf, kalıntıları v.b.) yararlanılarak eski cephe özelliğinde ve aynı gabaride tekrardan yapılması zorunlu kılınmıştır [Keskin, 2018].

2.2. Çalışma Alanı

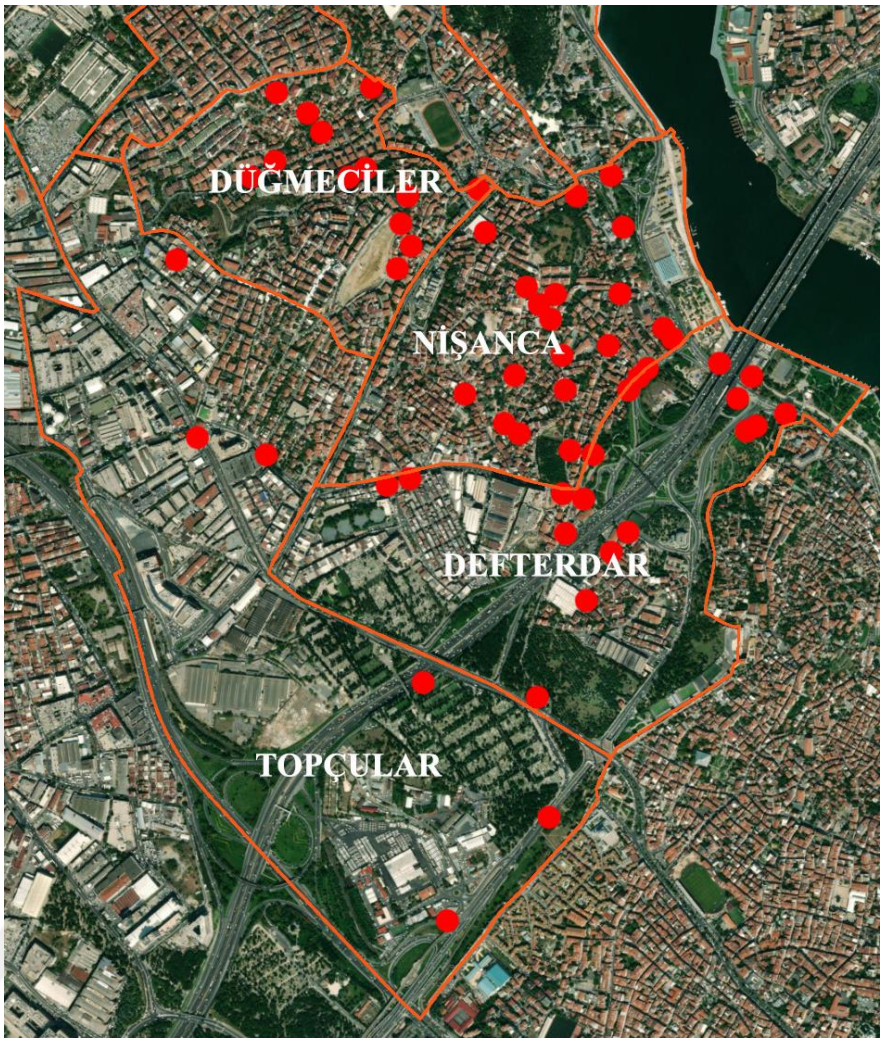
İstanbul'u fethettikten sonra Eyüpsultan Camii'nin yapımıyla beraber sur dışında müslüman nüfusun buraya yerleşmeye başlaması, Camii ve külliye yapılarının çevresinde yaşamın gelişmesi, bu çekirdek çevresinde yeni mahallelerin oluşmasını sağlamıştır. Bu tez Eyüpsultan ilçesinin tarihi Defterdar, Düğmeciler, Nişancı ve Topçular mahallelerinde bulunan çeşmeleri konu almaktadır. Bu dört mahalleden Defterdar ve Nişancı fetihten sonra oluşan ilk yerleşim yerinin içinde kalmaktadır. Fetihten sonra iskana açılan ilk mahallelerden olan Adbulvedud ve Fethi Çelebi Mahalleleri günümüzde Defterdar Mahallesi sınırları içindedir. Yine ilk mahallelerden olan Sofular ve Mehmed Bey Mahalleleri ise günümüzde Nişanca Mahallesi sınırları içindedir [Kara, 2003]. Topçular ve Düğmeciler Mahalleleri ise 16. Yüzyılda oluşmuştur [Atabey 2007].

Defterdar Mahallesinde kot Haliç kıyısında deniz kotundan başlayarak yükselmekte, en yüksek yerinde 80 metreye ulaşmakta ve alanda yamaç oluşturmaktadır. Nişancı Mahallesinde de benzer bir durum söz konusudur. Deniz kotundan başlayarak yükselmekte 60 metre kotuna ulaşmaktadır. Düğmeciler Mahallesi Eyüpsultan Merkez Mahallesinin güneybatısına yerleşmekte ve deniz kotundan 10 metre yükseklikte başlayarak, çok sınırlı bir alanda 80 metreye kadar yükselmektedir. Bu alanda eğimin %50'lere ulaştığı görülmektedir. Topçular Mahallesinde yükseklik deniz kotundan 40 metre yüksekliğinden başlamakta 90 metreye kadar varmaktadır. Mahallenin güneyinde tekrar 40 metreye kadar düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Şekil 2.10'da alanın yükselti haritasında bu yükseklikler gözlemlenebilmektedir.

Şekil 2.10: Çalışma alanı yükselti haritası

Osmanlı Devleti döneminde yerleşimin çalışma alanında yoğunlaşması sebebiyle bu alanda ihtiyaçla birlikte birçok çeşme yapılmıştır. Bu sebeple çeşme yoğunluğunun merkez ve merkez çevresindeki mahallelerde olduğu görülmektedir. Çalışma alanı sınırındaki dört mahallede toplamda 58 çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmeler şekil 2.11'deki harita üzerinde işaretlenmiştir. (Şekil 2.11) Defterdar Mahallesinde 17 adet, Düğmeciler Mahallesinde 14 adet, Nişancı Mahallesinde 21 adet, Topçular Mahallesinde 6 adet çeşme yer almaktadır. Bu 58 çeşmeden; Defterdar Mahallesinde 3 adet, Düğmeciler Mahallesinde 5 adet, Nişancı Mahallesinde 2 adet, Topçular Mahallesinde 1 adet olmak üzere toplamda 11 adet çeşme günümüzde kayıp durumundadırlar.

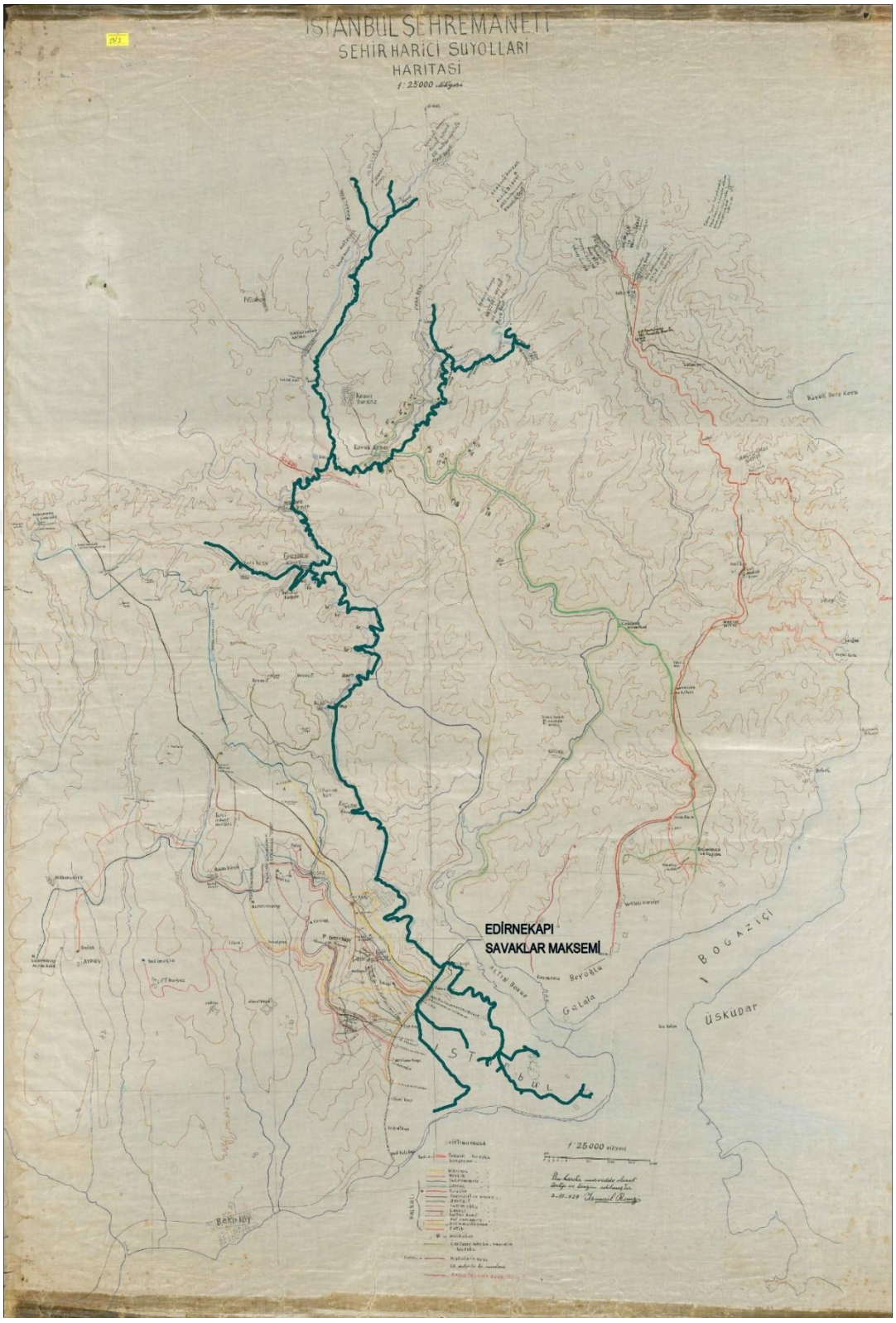
Şekil 2.11: Çeşmelerin işaretlendiği çalışma alanı haritası

Eyüpsultan İlçesi'nde İstanbul'un fethinden bu yana yaşam devam ettiği için bölgede 20. Yüzyıla kadar çeşme yapılarına ihtiyaç olmuş ve çeşme yapıları inşa edilmeye devam etmiştir. Osmanlı Döneminde sürekli olarak su yapısı inşa edilen Eyüpsultan İlçesi, çeşme yapıları bakımından zengin bir alandır. Klasik Osmanlı tarzından Barok tarzına geçiş süreci, alanda bulunan çeşmeler üzerinden izlenebilmektedir. Mimari anlayışın değişimi çeşme yapılarının formlarında, detaylarında, işçiliğinde ve süslemelerinde görülmektedir. Erken dönemde yapılan çeşmeler genellikle sadelik ve simetriye odaklanırken, ileri tarihlerde teknolojinin ilerlemesi ile daha karmaşık formlar, hareketli detaylar ve tezyinatlar çeşmelerde yer almaya başlamıştır. Çalışma alanında bu değişim farklı zamanlarda yapılmış olan çeşitli çeşmelerde gözlemlenmektedir.

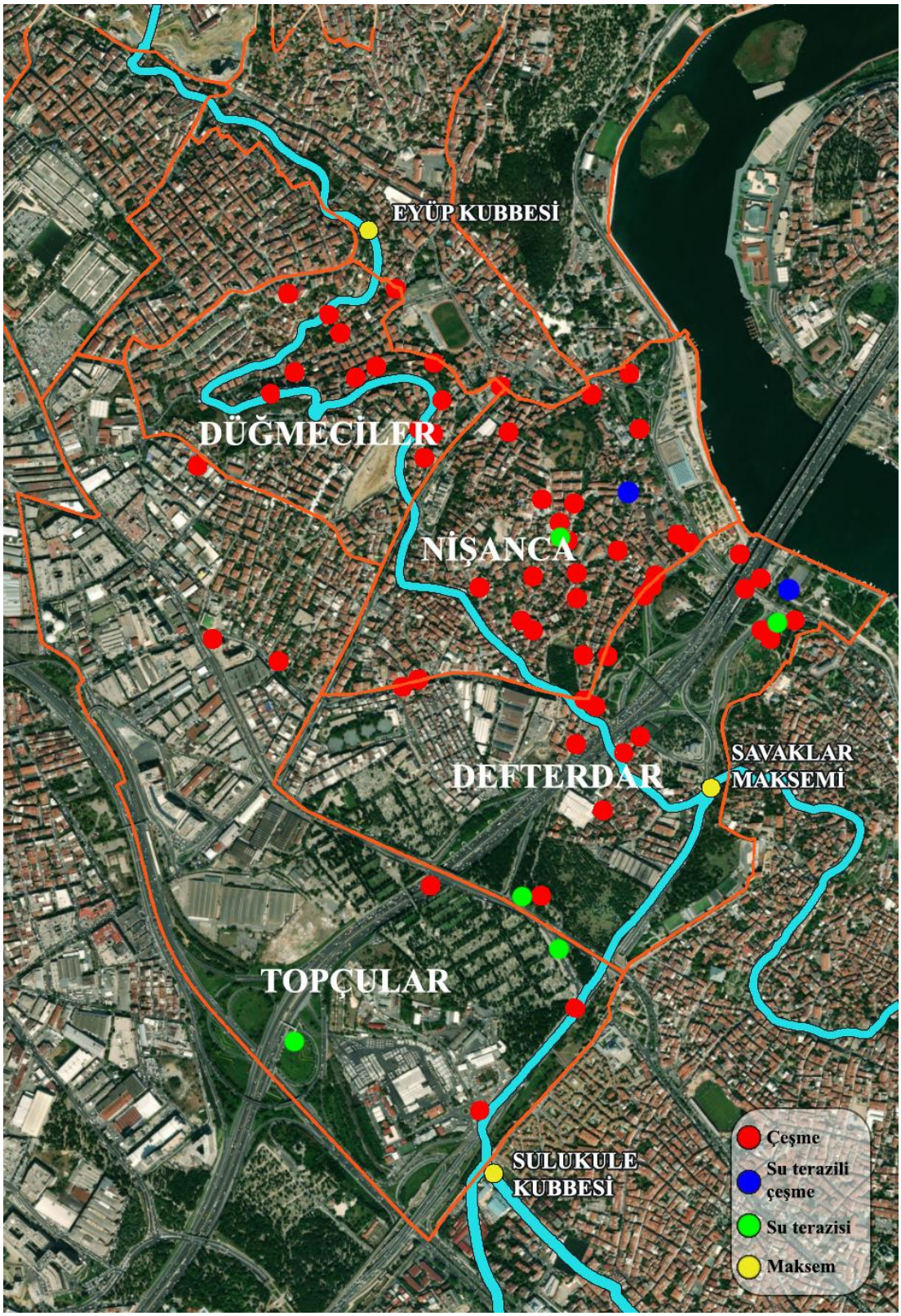
Bölgeye suyun ulaşımı çeşitli dönemlerde farklı şekillerde olmuştur. Osmanlı Devleti, fetihten sonra İstanbul genelinde Roma ve Bizans'tan kalan büyük oranda kaybolmuş ve metruk su yapılarını kullanmış, yetmediği yerde ise yeni su altyapı sistemleri inşa etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Roma döneminde yaptırılmış olan su tesisleri yenilenmiş ve genişletilmiş bu şekilde kırkçeşme su sistemi inşa edilmiştir. Sistem 33 adet kemerden geçerek Eğrikapı Savaklar Maksemine ulaşmaktadır. Kırkçeşme su sisteminden yüzyıllar boyunca İstanbul'da bulunan çeşme, sebil, cami, medrese, mescit, tekke, hamam ve saray gibi yapılara su verilmiştir [Dayıcı, 2019].

Eyüp Sultan İlçesine de Kırkçeşme su yolundan su gelmekte ve bölgedeki yapılara suyun dağıtımı Savaklar Maksemi'nden gerçekleşmekteydi. Savaklar Maksemi'nin yeterli kalmadığı yerde Eyüp Kubbesi yapılarak o devreye girmiştir. Şekil 2.12 de 1929 yılında hazırlanmış olan harita üzerinde İstanbul'a gelen su yolları görülmektedir [İSKİ Arşivi]. Çeşmelere de su bu sistemle ulaşmaktaydı. Alandaki çeşme yapılarının gösterildiği uydu görüntüsü üzerinde, Kırkçeşme Suyolları ve alanın çevresinde yer alan maksemler belirtilmiştir. (Şekil 2.13) Savaklar Maksemi ve Eyüp Kubbesi deniz kotundan yaklaşık 45 metre yükseklikte yer almaktadır. Alanda bu kottan alçakta ve yüksekte olan çeşmeler vardır. Osmanlı döneminde çeşmelere gelen suyun basıncını ayarlayan çeşitli sistemler kullanılmıştır. Bunlardan biri su terazisidir. Su terazilerinin, su basıncını sınırlama veya düşük basıncı yükseltme, debi ölçümü yaparak dağıtım yapılması ve suyun kullanılmadığı zamanlarda künkler içinde yığılan havanın akışa engel olmasını önlemek gibi önemli görevleri bulunmaktadır [Çeçen, 1994]. Su terazileri çeşme yapılarıyla birlikte veya onlardan ayrı yapılabilmektedir. Çalışma alanında 7 adet su terazisi yer almaktadır [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]. Saliha Sultan Çeşmesi su terazili bir çeşmedir ve deniz kotundan yüksekliği 2 metredir. Çalışma alanında yer alan 7 su terazisinin deniz kotundan yükseklikleri 2 metre, 5 metre, 9 metre, 20 metre, 56 metre 71 metre ve 72 metredir. Deniz kotundan yaklaşık 45 metre yükseklikte olan Savaklar Maksemi'ne gelen sular dağıtılırken bu su terazileri suyun basıncının ayarlanmasında kullanılmışlardır.

Günümüzde çeşmelere su Kırkçeşme suyollarından gelmemektedir. Bölgede bulunan çeşmelerin bir kısmının suyu akmamaktadır. Suyu akan çeşmelere ise barajlardan gelen şebeke suyu bağlanmıştır.

Şekil 2.12: İstanbul'a gelen şehir harici suyolları haritası.

Şekil 2.13: Kırkçeşme suyollarının alanın uydu görüntüsünde gösterimi

3. ÇEŞME MİMARİSİ

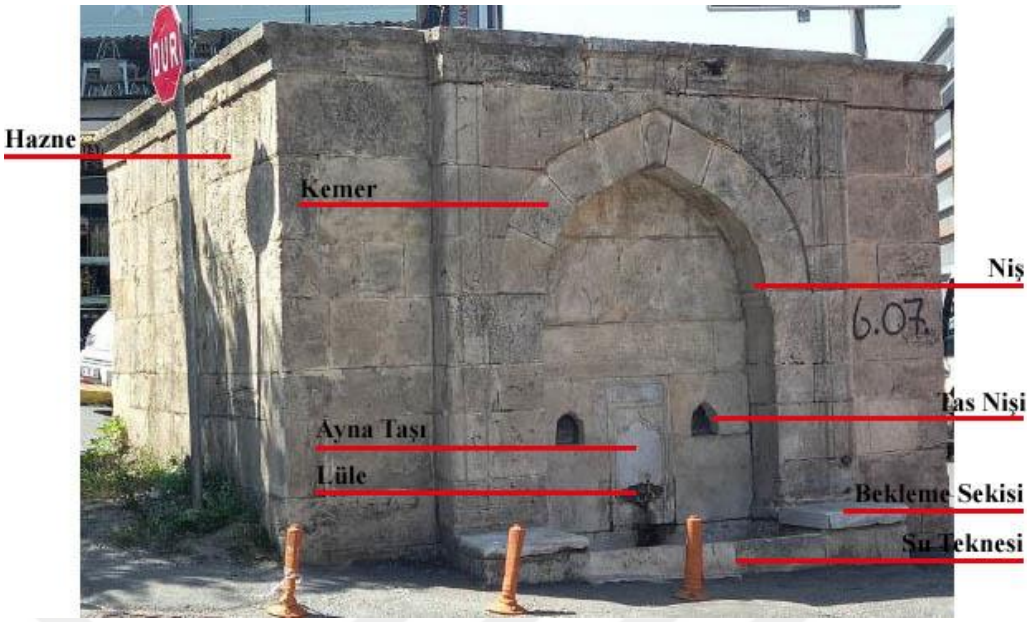
3.1. Çeşmenin Tanımı

Günümüzde Çeşme; genellikle yol kenarlarında insanların ve hayvanların kullanması amacıyla inşa edilen, gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, yalaklı(tekne) su yapısıdır. Çeşme kelimesinin Farsça'da "göz" anlamındaki çeşmden geldiği kabul edilmektedir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. Bahçe ve bostan kuyuları yer altı sularından beslendiği takdirde bunlara su sağlayan deliklere de bugün göz denilir. Ancak 13.-14. yüzyıllarda çeşme yerine daha çok, Arapça'da yine "göz" anlamına gelen ayn kelimesi kullanılmış ve bu kullanım 17. yüzyıla kadar devam etmiştir [Arseven, 1989].

Su toplumlarda yaşamsal fonksiyonların sürdürülebilme ihtiyacı başta olmak üzere tarım, hayvancılık, temizlik, enerji gibi çok çeşitli alanlarda kullanılan vazgeçilmez bir kaynaktır. İnsanlar toplu yaşamaya başladıklarında suya ulaşmak için yeni olanakları araştırmış, zaman içinde birçok uygarlıkta suya temel ihtiyaç dışında farklı kutsal bir anlam da yüklenmiştir. Osmanlı yerleşiminde su yapıları sadece ihtiyaca göre yapılmamış, kendisine farklı bir anlam da bulmuştur. İslam dininin ve bu dinde temizliğe verilen önemin etkisiyle suya hem dünya, hem de ahiret hayatı adına değer verilmiş, kutsallaştırılmıştır. Farklı amaçlarla kullanılan su, kullanıldığı uygarlığın kültürünü ve mimari anlayışını yansıtacak şekilde gündelik hayata dahil edilmiştir. Böylelikle çeşme gibi su yapıları ortaya çıkmıştır. Çeşmeler ise halkın çevresinde su almak için sıra beklerken sosyalleşebildiği mekanlar olarak toplumda yer edinmiş; sokaklara, caddelere ismini vererek zaman zaman bulunduğu mekânı tanımlamıştır.

3.2. Çeşmenin Mimari Ögeleri

Osmanlı dönemi çeşmeleri mimari ögeleri bakımından birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Osmanlı çeşmelerinde genellikle görülen temel öğeler konu ile ilgili literatürden ve alan çalışmasındaki tespitlerden derlenerek aşağıda anlatılmış ve Şekil 3.1. de Koca Yusuf Çeşmesi üzerinde gösterilmiştir. (Şekil 3.1)

Şekil 3.1: Çeşme ögelerinin Koca Yusuf Efendi Çeşmesi üzerinde gösterimi.

Su Haznesi: Suyun depolandığı, taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı odacıktır.

Niş: Kemer veya benzeri bir mimari ögenin tanımladığı girintidir. Lüle, ayna taşı kitabe gibi ögeler burada yer almaktadır.

Kemer: Nişi belirleyen taş veya taş ve tuğla malzemeden değişik biçimlerde yapılan mimari öğe.

Kitabe: Çeşmeyi yaptırana, yapım tarihine, suyun kaynağına ilişkin çeşitli bilgilerin veya Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin yazılı olduğu mermer levhadır.

Ayna Taşı: Niş içerisinde, lülenin üzerinde bulunduğu tezyinatlı veya sade genellikle mermer kısımdır.

Lüle (Musluk): Sürekli akan (salma) veya kesilebilen (burma) lüleden oluşan genellikle pirinç malzemeden üretilen suyun aktığı çeşme elemanıdır.

Su Teknesi (Yalak): Musluktan akan suyun toplandığı, biriken suyun da drenaj boşluğundan dışarı atıldığı kısımdır. Kimi zaman hayvanların da kullanabilmesi için uzatılmıştır.

Suluk: Bazı çeşmelerde ana çeşmenin iki yanında, köşe kısımlarda benzer mimari özelliklerin bulunabildiği süs çeşmecikleri ilave edilmiştir. Asıl çeşmenin su almak, köşelerde bulunan süs çeşmeciklerinin ise su içmek amacıyla kullanılmasından ötürü suluk adı verilmiştir.

Tas Nişi: Ayna taşının iki yanında bulunan maşrapaların konabileceği küçük hücrelerdir.

Bekleme Sekileri: Teknenin iki tarafında seki şeklinde taş veya mermerden imal edilen yüksekçe yatay düzlükten oluşan mimari bileşendir. Bu sekiler su kaplarını koymak veya su kapları dolana kadar beklerken oturmak amacıyla yapılmıştır.

Genel olarak çeşmelerde görülen bu temel ögelerin hepsini bir arada gözlemlemek zordur. Bulunduğu mevkiye ve yapıldığı zamana göre çeşmelerin sahip olduğu özellikler farklılaşmıştır. Zamanla mimari anlayışın değişmesi ve teknolojinin gelişmesi çeşme yapılarının değişime uğramasına sebep olmuştur.

3.3. Çeşme Türleri

Çeşmeleri konumlarına göre kemer tiplerine göre cephe sayılarına göre ve kütle tiplerinin göre dört ayrı grupta sınıflandırabiliriz.

3.3.1. Konumuna Göre Çeşmeler

Çeşmeleri bulundukları konuma göre şehir dışı çeşmeleri ve şehir içi çeşmeleri olarak iki grupta sınıflandırabiliriz.

3.3.1.1. Şehir Dışı Çeşmeleri

Şehir dışı çeşmeleri şehirlerarası yollar üzerinde ve konaklama alanlarında bulunmaktadır ve “menzil çeşmeleri” olarak da anılmaktadırlar [Eyice, 1993]. Bu tür çeşmeler yolcuların ve hayvanlarının su gereksinimini karşılamakta ve genelde suları sürekli akmaktadır. Şehir dışı çeşmeleri genellikle tek cephelilerdir ve hayvanlar için çeşmenin yanında veya önünde yalak bulunmaktadır. Şekil 3.2. de görülen Sülüklü Çeşme Edirne’de bulunan yalaklı bir menzil çeşmesidir [Web 5; 2022].

Şekil 3.2: Sülüklü Çeşme.

Şehirler arasında seyahat eden yolcuların namaz kılabilmesi için namazgahlı yapılan menzil çeşmeleri de bulunmaktadır. Namazgahlar çeşmenin arkasında veya üstünde bulunmaktadır. Bu namazgahlı çeşmelerin genelde mihrabı gösteren bir taşı olmaktadır.

3.3.1.2. Şehir İçi Çeşmeleri

Şehir içi çeşmeleri kent meydanlarında, mahalle aralarında, yapıların cephelerinde bulunmakta ve yapıldığı dönemin günlük yaşantısının bir parçası olmaktadır. Şehir içi çeşmeleri bu özellikleriyle kentsel bir öge niteliği taşımaktadır. Şekil 3.3 de Kadıköy'de bulunan Halid Ağa Çeşmesi şehir içi çeşmelerine örnektir [Web 6; 2022]. Yaptırıldığı dönemde devletin ya da yaptıran kişinin sosyo-ekonomik durumunun göstergesi olarak da kabul görmektedirler. Bu tezde çalışılan alandaki çeşmeler de şehir içi çeşmeleridir.

Şekil 3.3: Halid Ağa Çeşmesi

Şehir içi çeşmeleri konumlarına göre 2 ayrı gruba ayrılabilir. Bunlar yapıyla bitişik çeşmeler ve tek yapı halinde çeşmelerdir. Yapıyla bitişik çeşmeler konut, camii, tekke vb. yapıların sokak cephesinde bulunan çeşmelerdir. Tek yapı halindeki çeşmeler meydan çeşmeleri, mahalle çeşmeleri ve duvar çeşmeleridir.

3.3.2. Cephe Sayısına Göre Çeşmeler

Çeşmeler cephe sayılarına göre iki gruba ayrılır, bunlar tek cepheli ve birden fazla cepheli çeşmelerdir. Birden fazla cephesi olan çeşmelere "çatal çeşme" de denmektedir [Eyice, 1993]. Tek cepheli çeşmelere Şekil 3.4'te Üsküdar Ayazma Çeşmesi örnek verilebilir [Web 7; 2022]. Birden fazla cepheli çeşmelere üç cephesi olan Şekil 3.5'teki Ayasofya Üç Yüzlü Çeşme örnek olarak verilebilir [Web 8; 2022].

Şekil 3.4: Ayasofya Üç Yüzlü Çeşme

Şekil 3.5: Üsküdar Ayazma Çeşmesi

3.3.3. Kütle Tiplerine Göre Çeşmeler

Çeşmeler kütle tiplerine göre hazneli ve haznesiz çeşmeler olmak üzere iki gruba ayrılır. Hazneli çeşmelerde su haznede toplanır ve musluktan akar. Haznesiz çeşmelerde su kaynağından direk olarak çeşmeye bağlıdır. Haznesiz çeşmelere Şekil 3.6'daki Sultan II.Mahmut Han Çeşmesi örnek olarak verilebilir [Web 9; 2022].

Şekil 3.6: Sultan II.Mahmut Han Çeşmesi

3.3. Dönemlere Göre Çeşmelerin Mimari Özellikleri

Osmanlılar tarafından İstanbul şehrinde yapılan ilk çeşmeler, Rumeli Hisarı'nın inşa edildiği 1452 yılına dayanmaktadır. Ancak 15. Yüzyılda yapılmış olan çeşmelerin çoğu günümüze ulaşamamıştır. 15. yüzyıl İstanbul çeşmelerinde malzeme olarak küfeki kullanımının çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Daha sade bir tasarımları vardır. Sivri kemerler çokça kullanılmaktadır. Bu dönemde çeşmeler tek yüzlüdür ve yapı yüzlerinde veya köşelerinde konumlanmış şekildedir [Pilehvarian, 2002].

16. yüzyıla geldiğimizde çeşmeler kentsel yaşamın bir parçası haline gelmiş ve bu dönemde meydan çeşmeleri görülmeye başlanmıştır. Meydan çeşmeleri su sağlama işlevleri dışında kentsel bir ögedir. Bu çeşmeler bir su haznesinin dış duvarlarına musluklar yerleştirilerek yapılmaktadır. Anıtsal nitelikte olan bu eserler tek yüzlü olabildiği gibi birden fazla yüzü de olabilmektedir. Kumkapı'da bulunan Halil Çevkan Çeşmesi 16. yüzyılda yapılmış üç yüzlü bir meydan çeşmesidir. Şekil 3.7 de görülebilir [Web 10; 2022].

Şekil 3.7: Halil Cevkan Çeşmesi

Cephesinde mihrap nişi bulunan namazgah çeşmeleri, bu dönem ortaya çıkan başka bir çeşme tipidir. Namazgah çeşmelerine bir örnek ise şekil 3.8. ve 3.9. de gözüken Çayırova'da bulunan Hünkâr Çayırı Çeşmesi'dir [Şenyuva, 2016] [Yavuzyılmaz 2013].

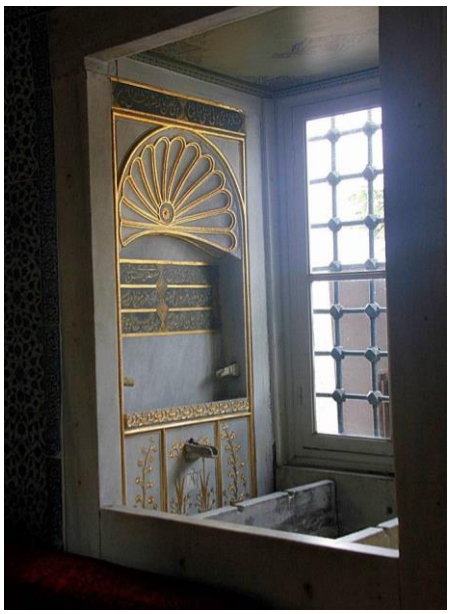

Şekil 3.8: Hünkar Çayırı Çeşmesi

Şekil 3.9: Hünkar Çayırı Çeşmesi

16. Yüzyılda göze çarpan çeşme tiplerinden biri de saray, köşk gibi yapıların duvarlarına dekoratif olarak yerleştirilmiş olan çeşmelerdir. Bu çeşmelerin ayna taşlarında lale, karanfil, palmet gibi bitki süslemeleri tercih edilmiştir [Karaağaç, 2019]. Şekil 3.10'da yer alan Topkapı Sarayı Sultan III. Murat Odası Çeşmesi bu çeşmelere örnek olarak verilebilir [Web 11, 2022].

Şekil 3.10: Topkapı Sarayı Sultan III. Murat Odası Çeşmesi Kaynak;

17 yüzyılda da 16. Yüzyılın karakteristik özellikleri devam etmiştir. Ancak 16. Yüzyıldan farklı olarak süslemeler ayna taşı dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde de yer almaktadır ve çeşme yüzeyi silmelerle çevrilerek anıtsal bir etki bırakmaktadır [Pilehvarian, 2002]. Şekil 3.11'de 17. Yüzyılda yapılmış olan Köprülü Mehmet Paşa Çeşmesinde cephede bahsedilen süslemeler görülmektedir [Web 12, 2022].

Şekil 3.11: Köprülü Mehmet Paşa Çeşmesi

Pilehvarian'a göre; Osmanlı çeşmelerinin zamanla gösterdiği değişimlerin temel özelliği 15., 16. Ve 17. Yüzyıllarda görece tezyinatsiz ve sade olan sivri kemerli çeşmelerin yerini 18. Yüzyılda farklı dekoratif kemerlerin içinde güller, vazoda çiçekler, tabakta meyvelerle bezenmiş, lale motifi bu dönemde çok kullanılmış; kitabe için cephede özel yer ayrılmış, üzerinde barok tarzında saçaklar bulunan cephe tasarımına bırakmasıdır. Bu dönemin özelliklerini yansıtan Ortaköy Meydan Çeşmesi Şekil 312. de görülmektedir [Web 13, 2022].

Şekil 3.12: Ortaköy Meydan Çeşmesi

19. yüzyılda çeşmelerde su haznesinin gerekliliği teknolojinin gelişmesiyle ortadan kalkmıştır. Bu dönemde yapı cephesinde bulunacak şekilde tasarlanan çeşmeler görülmeye başlanmıştır. Çeşmeler su ihtiyacını karşılama amacının dışında kentsel bir süs ögesi haline gelmiş anıtsal tasarımlar yapılmıştır. Bu dönemde çeşmeler şehir dokusuna değer katarak, mimari bir anlam taşır hale gelmişti. Şekil 3.13'te Sultanahmet Meydanında bulunan Alman Çeşmesi bu tür çeşmelere iyi bir örnek olabilir [Eyice, 1989].

3.13: Alman Çeşmesi

S ve C kıvrımlı kemerlere sahip ayna taşları, kemersiz ayna taşları, güneş şeklinde ışınsal tepelikler, oval çerçeve içinde bulunan tuğralar, Osmanlı'da alışılagelmiş mukarnaslı veya baklavalı sütunlardan farklı olarak Antik Yunan kökenli Dor, İyon, Korent tipindeki sütunlara gönderme yapan sütunlarla veya plasterler ile çevrili çeşme cepheleri, ampir üslubun etkisindeki girland motifler, askeri motifler (top, tüfek, kılıç, ok vb.), Rokoko ve Barok üslubunu yansıtan çiçekler, yapraklar, madalyonlar, perde ve püskül motifleriyle süslü kimi zaman yaldızlı beyaz mermer yüzeyler görülmüştür. Eyüpsultan İlçesi'nde bulunan Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi bu dönemin en önemli örneklerindendir [Pilehvarian, 2002].

4. DEFTERDAR, DÜĞMECİLER, NİŞANCI ve TOPÇULAR MAHALLERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT ÇEŞMELER ve MİMARİ ÖZELLİKLERİ

4.1. Defterdar Mahallesi Çeşmeleri

Eyüpsultan İlçesine bağlı olan Defterdar Mahallesi bölgenin eski yerleşimlerinden biridir. Eskiden Defterdar Mahallesinin sınırlarında iki farklı mahalle bulunmaktaymış. Bunlar Abdulvedut Mahallesi ve Fethi Çelebi Mahallesidir [Ergin, 1934] [Ayverdi, 1958]. Günümüzde ise tek mahallede birleştirilmiştir.

Mahalle Haliç'in güney kıyısında yer almaktadır. Ortasından Haliç Köprüsü geçen bölge; güneyinde Topçular Mahallesi, batısında Nişanca Mahallesi ile çevrilidir. Doğusunda ise tarihi kara surlarıyla sınırlanmaktadır.

Kıyı şeridi boyunca düzlük olan mahallede, kıyıdan uzaklaştıkça kot yükselmekte ve arazi engebeli hale gelmektedir. Kotun yükseldiği yerde yerleşim alanları azalmakta ve mezarlıklar başlamaktadır.

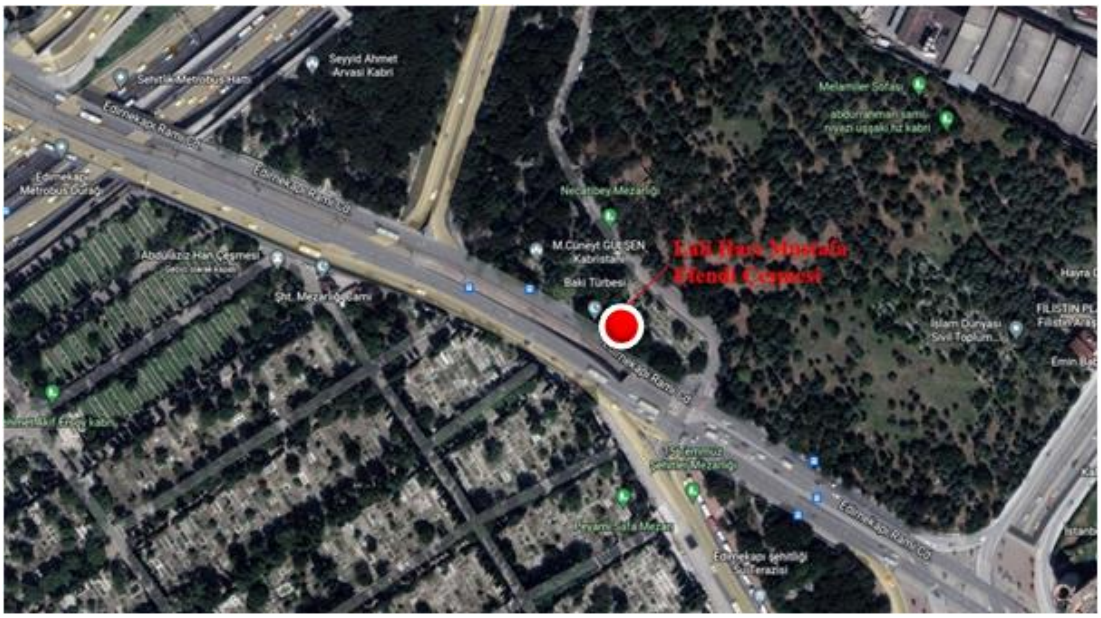
Mahallede günümüzde 14 çeşme bulunmaktadır, bu çeşmelerin yeri uydu görüntüsünde işaretlenmiştir (Şekil 4.1). 3 çeşme yeri ise tescillidir ancak yapılan alan çalışmasında çeşmeler bulunamamıştır. Toplamda bu 17 çeşmeden ikisi 17. Yüzyılda, üçü 18. yüzyılda üçü 19. yüzyılda biri 20. yüzyılda yapılmıştır. Diğer sekiz çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

Defterdar Mahallesinde varlığı bilinen 17 çeşme bu bölümde incelenmiştir.

Şekil 4.1 Defterdar Mahallesinde bulunan çeşmelerin işaretlenmiş uydu görüntüsü.

4.1.1. Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi

Şekil 4.2. Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi uyduda yeri işaretlenmiş.

Konum: Edirnekapı mezarlığı içinde; Edirnekapı Rami Caddesi ile Fethi Çelebi Caddesi'nin kesiştiği köşe parselin doğu yönünde yer almaktadır. Zühtü Ali Mescidi ile aynı çatı altındadır. Çeşmenin kuzeybatı yönünde 15 metre ileride kesme taştan bir su terazisi bulunmaktadır (Şekil 4.2).

Yapım Tarihi ve Banisi: Lâ'li Hacı Mustafa Efendi eşi Fatma Hanım'ın ruhu için 1734 yılında yaptırmıştır. Eskiden küçük mescidin yerinde bir namazgah olduğu bilinmektedir [Haskan, 2008].

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır:

"Hiidâvend-i hayrı din ü dünyânın ser-efrâzı ki hacı Mustafa Lâ'li Efendi hayr olup kân
Hulûsile dilerdi bir eser Allah rızası-içün bu ayn-ı pâki icraya muvaffak eyledi Bari
Hususa Fâtıma Hanım o Zehra haslet ü hilkat ânınla hem-ser iken mesken Udi hâk ü ahcarı
İdüb tertibe himmet ruhunu merkûmenin dâim Cıvâr-ı merkadinde çeşme bünyâd idi efkârı
Alub bezi eyledi bây ü gedâya fisebilillah olub âb-ı revanın mâl ü caniyle hayr-ı darı
İçin âbın du'âyı hayra mertûb'ül-lisân olsun cihanın pâydâr oldukça bünyâd ile âsârı
Gelüb nûş idene âb-ı hayât olsun diye târih bu suyu eyledi Lâ'li Efendi hasbeten câri" 1148 (1735)

Çeşmenin sağ tarafındaki cephesinde ve kemeri üzerinde hazırlanmış şu kitabe vardır:

"Zâir beyt-i Hüdâ Lâ'lîEfendi kim odur Kethüdayı Hazret-i Sultan-ı Kübrâ ism ü zât
İtmek-içün iktifa erbâb-ı hayre nev'amâ bir eser vaz'ına sa'y eyledi memdûh'üs-sıfât
Bu mahall-i huşkî bu âb ile sirâb eyledi eyliye ferdâde Mevlâ bâ'is-i fevzü necat
Fâtıme Hanım o Zehra, haslet iken zevcesi gitdi ukbâya idüb terk-i cihanı bi-sebât
Ruhunu merhumenin ihyaya himmet eyleyüb Merkadi kurbinde yapdı çeşme-i mâi Fırat
Hayr-i câri-veş Hüdâ makbûl-i dergâh eyleyüb ide ecrin ziver ser-levhai hüsn-i berât
Subh ü şâm itsün utaş-ı nâsı târihi nida oldu câri fî sebilullah gelün aynı hayât" 1148 [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli, iki cepheli, yanındaki mescide bitişik bir çeşmedir. Klasik Osmanlı mimari üslubundadır.

Mimari Özellikleri: Dikdörtgen planlıdır 264 cm. eninde, 336 cm derinliğindedir. Güneybatı yönünde mescitle birleşmektedir. Daha önce bu mescidin yerinde namazgah olduğu bilinmektedir. Kuzeydoğu yönünde ve kuzeybatı yönünde olmak üzere iki cephesi vardır. Cepheleri kesme taştan yapılmıştır. Kuzeydoğu cephesinde kilit taşlı, kaş kemerli niş bulunmaktadır. Niş içerisinde sonradan eklenen

niteliksiz bir musluk bulunmaktadır. 1.63 kotunda kaş kemerin her iki yanında çiçek rozeti, üzerinde de 2.73 kotunda yedi sıra mermer kitabesi bulunmaktadır. Kuzeybatı cephesinde 2.81 kotunda kaş kemerli niş ve üzerinde yedi sıra kitabe yer almaktadır. Cepheler, taş saçak silmesi ile sonlanmaktadır. Yanındaki bitişik mescitle beraber kırma bir çatı altındadır. Çatı sonradan eklenmiştir. Şekil 4.3'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Cephelerde parça kopması, parçaların birbirinden ayrılması ve derin çatlaklar vardır

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemelerde kararmalar, aşınma, erozyon gözükmektedir.

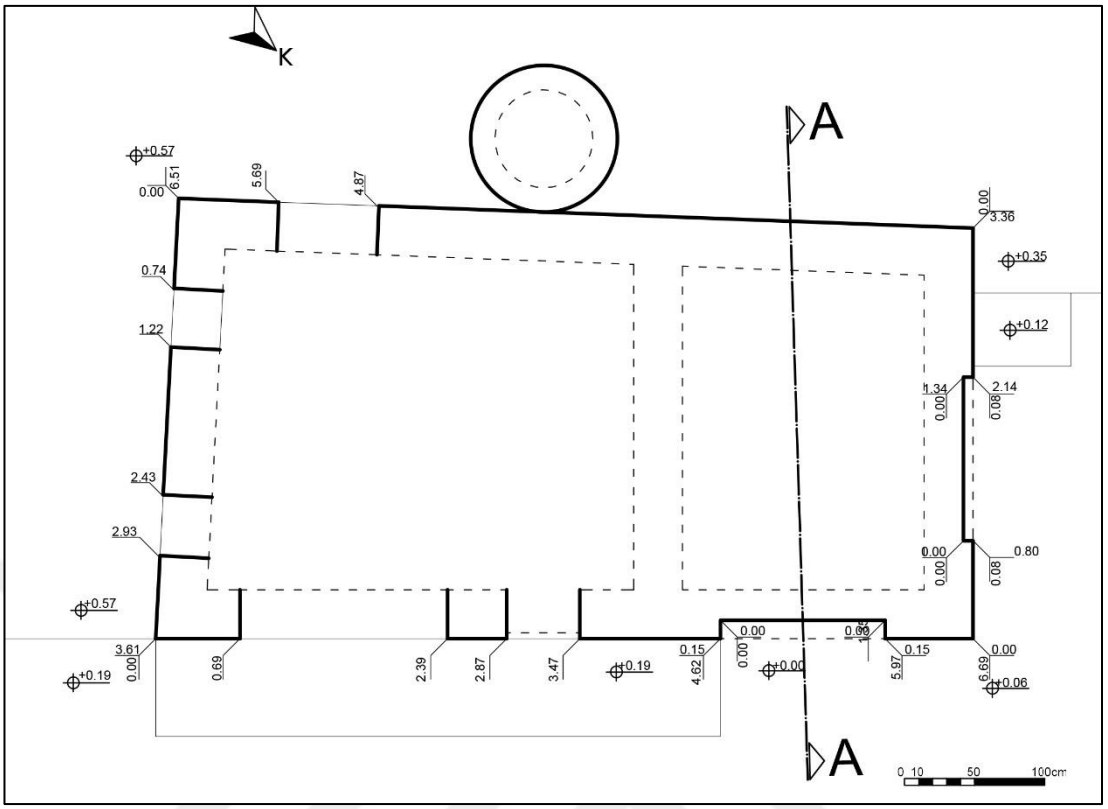
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Özgüne uygun olmayan musluk takılmış, bazı yerlerde niteliksiz harçla taşlar arası boşluklar doldurulmuştur. Mescit kısmı sonradan eklenmiştir, bu kısımda demir kapı, PVC pencereler ve bu pencerelerin üzerinde demir korkuluklar vardır. Çatısı değişmiştir. Ön cephede saçağın hemen altından başlayan tente bulunmaktadır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Muslukların çevresinde yosunlaşmalar vardır.

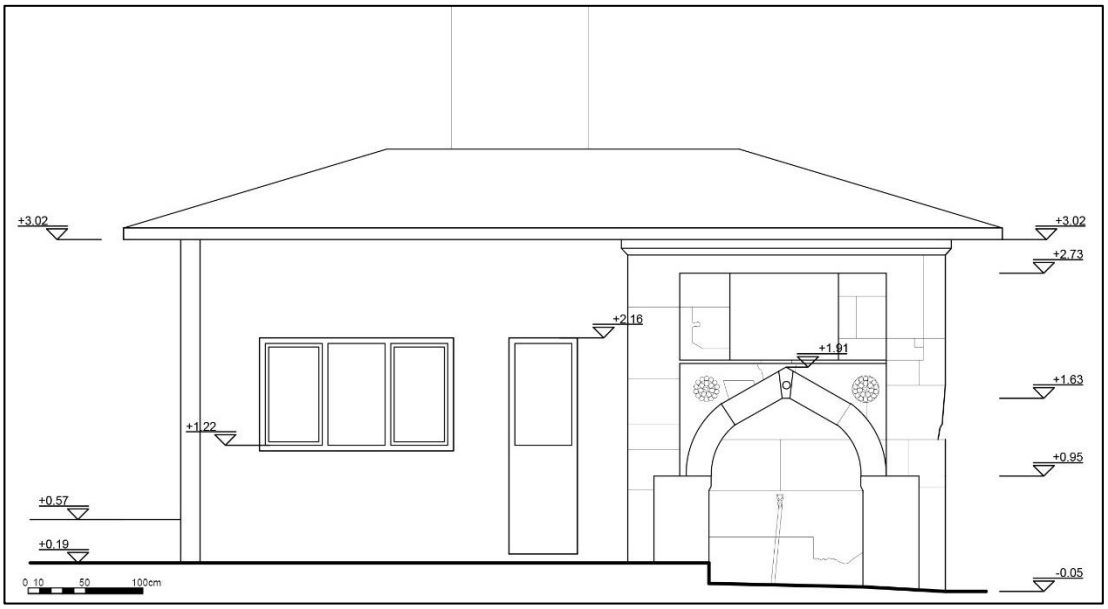
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotunun altında kalmıştır ve üstü kapatılmıştır.

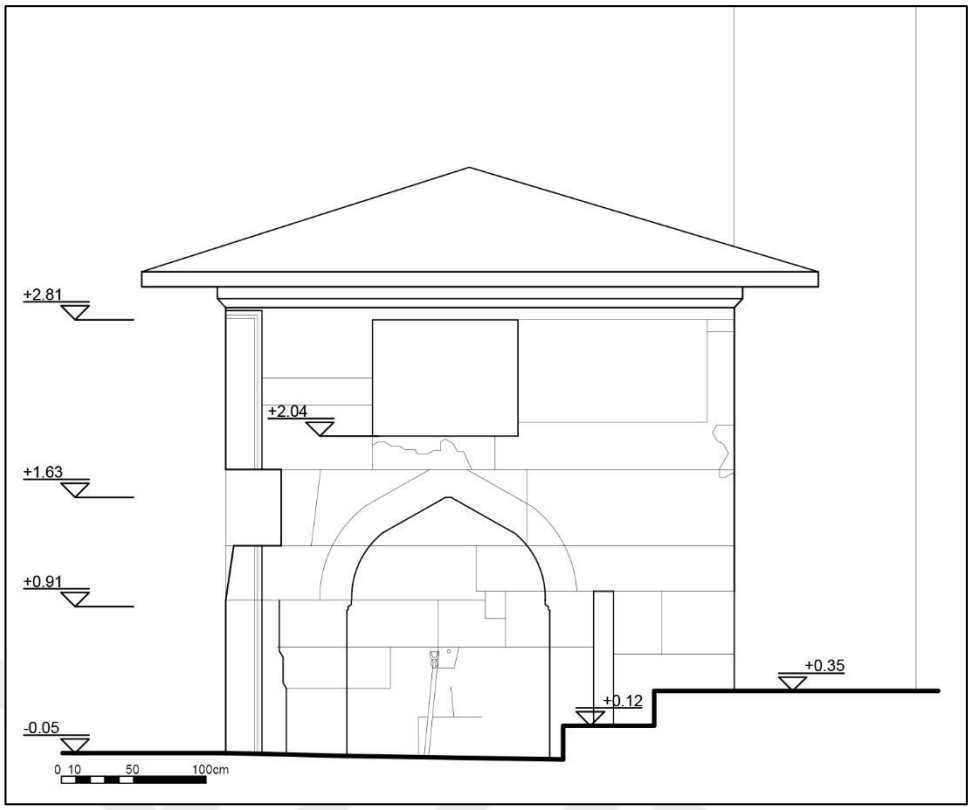
Şekil 4.3: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi ön cephesi 2022.

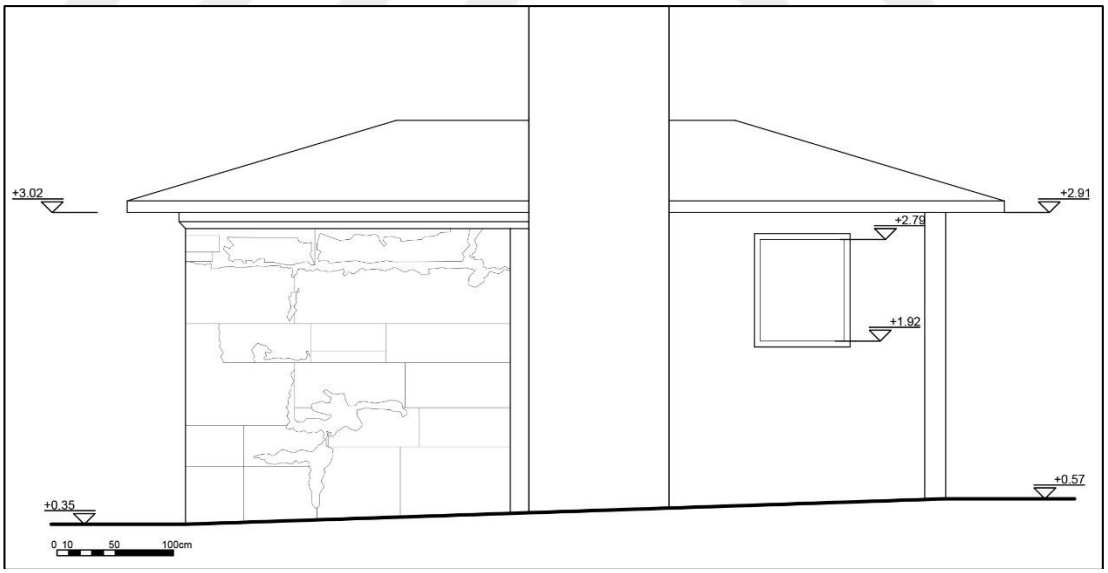
Şekil 4.4: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi planı.

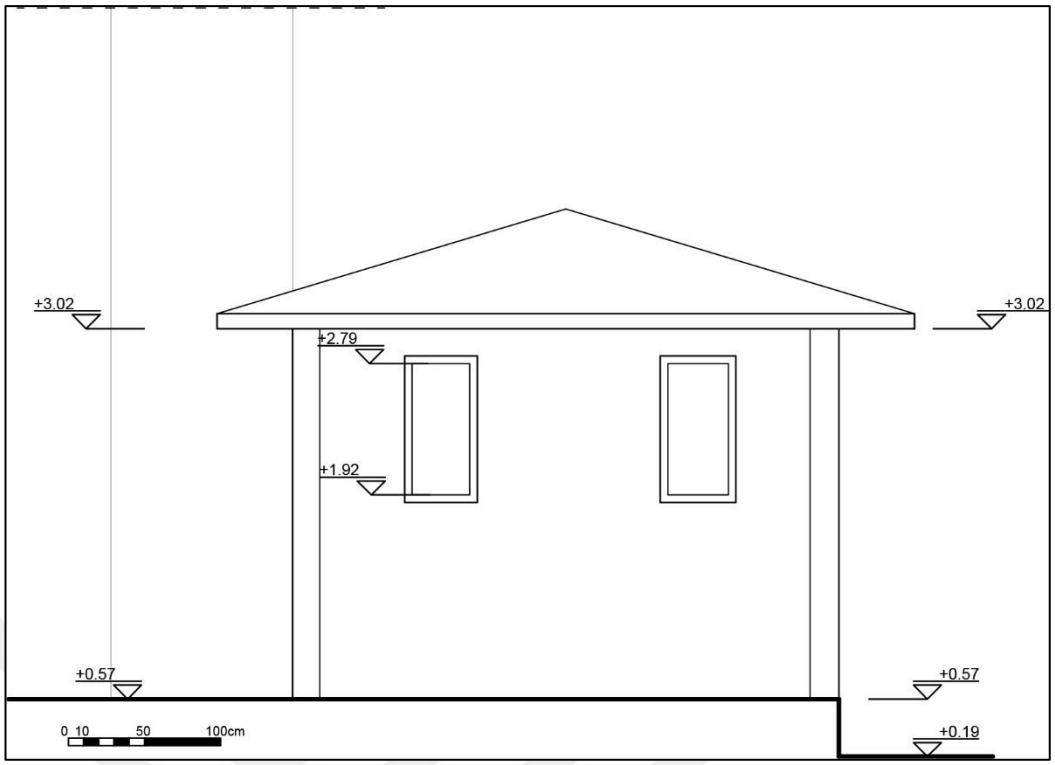
Şekil 4.5: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü.

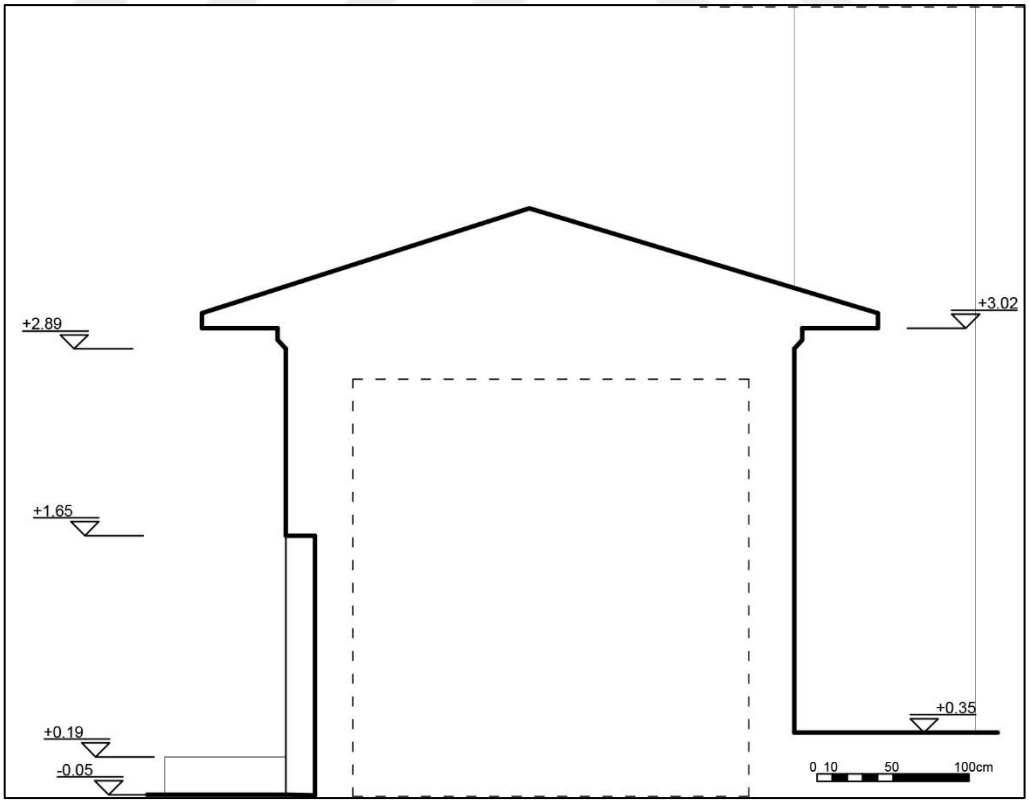
Şekil 4.6: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü.

Şekil 4.7: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü.

Şekil 4.8: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü.

Şekil 4.9: Lali Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti.

4.1.2. Meydan Çeşmesi

Şekil 4.10: Meydan Çeşmesi uydu görüntüsü.

-Konum: Alaca Tekke Sokak, 70 ada 23 parselin kuzeybatısındaki parseldir (Şekil 4.10).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir

-Kitabesi: Yoktur

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikler: Alanda çeşme bulunamamıştır. Parsel 15.01.1977 tarih ve 9591 sayılı karar ile tescillidir. Haskan Eyüpsultan Tarihi adlı eserinde belirtilen alanın yakınlarında harap bir çeşmeden bahsetmektedir [Haskan, 2008]. Şekil 4.11'te parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

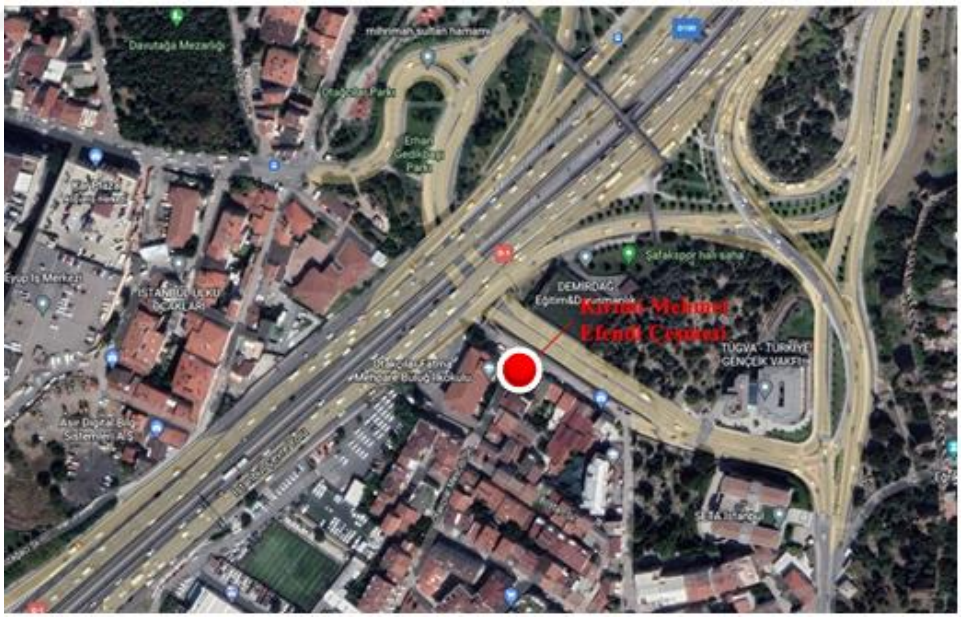
- Koruma Sorunları:

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.11: Meydan Çeşmesi yeri fotoğrafı 2022.

4.1.3. Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi

Şekil 4.12: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Kırımi Çeşme Sokağı ile Otakçılar Mescidi Sokağının birleştiği yerde, çevreyolu üzerinde bulunan merdivenlerin önünde ve Otakçılar İlkokulu'nun arka tarafında bulunmaktadır (Şekil 4.12).

Yapım Tarihi ve Banisi: Sadri İstanbul Sadık Efendi 1734 yılında yaptırmıştır.

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Semiyy-i Hazret-i Fahr-i dü âlem Mühit-i mekremet dil-sâfu dânâ
Kiya'rti Sadr-ı İstanbul-ı sabık Bu zibâ çeşmeyi yabdırdı hakka
Necibâ beda vü itmâmna târih Sezadır oba bu beyt-i dil-ârâ
Akıtdı aynını âb-ı hayâtın 1147 Kırımi çeşme-sârından için mâ 1148 (1735)"
[Haskan, 2008]

Tipi: Tek yüzlü, hazneli bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme dikdörtgen planlıdır. Klasik Osmanlı tarzında yapılmıştır. Bitişiğinde kuzu çeşmeciği vardır. Eskiden çeşmenin haznesi olduğu ancak daha sonra hazne duvarlarının yıkıldığı düşünülmektedir. Yanındaki kuzu çeşmeciğinin haznesi ise hala mevcuttur. Çeşmenin tek yüzü vardır, bu ön yüz kuzu çeşmeciği olarak isimlendirilen kısmın haznesiyle kuzeybatı köşesinden birleşmiştir. Çeşme kesme taşla çeşmeciği ise moloz taşla örülmüştür. Cephesinde kaş kemerli nişi bulunmaktadır. Kemerin üstünde 2 satırlık kitabesi bulunmaktadır. Niş içerisinde tek sıra silme bordür ile çevrelenmiş dönen dairelerden oluşan kabartmalı bir silme kuşağı mevcuttur. Bu kuşağın altında bir rozetle süslü küçük bir mermer ayna taşı vardır. Teknesi ve bekleme sekileri mermerdendir. Çeşme yukarıda öne çıkıntılı ve kabartmalı bir silmeyle bitmektedir.

Çeşmeye bitişik olarak bulunan kuzu çeşmeciğinin ön yüzünde mermerden ayna taşı bulunmaktadır. Üzerine iki kumru kabartması yapılmıştır. Çeşmeciğin teknesi yanındaki çeşmenin teknesiyle aynı kotta bulunmaktadır. Ön cephesinde hazneye açılan bir penceresi bulunmaktadır. Pencereden bakıldığında haznenin üst örtüsünün tonoz olduğu görülmüştür. Şekil 4.13'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

Tanışık'ın 1943 tarihli "İstanbul çeşmeleri"nde çatı ve saçaktan bahsedilmektedir ama günümüzde bunlardan sadece saçağın sabitleme noktaları gözlemlenmektedir [Tanışık, 1943].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Cephede parça kayıpları gözlemlenmiştir.

Malzeme Bozulmaları: Taş ve mermer malzemede kararma, mermerde malzemede yüzeysel çatlaklar mevcuttur

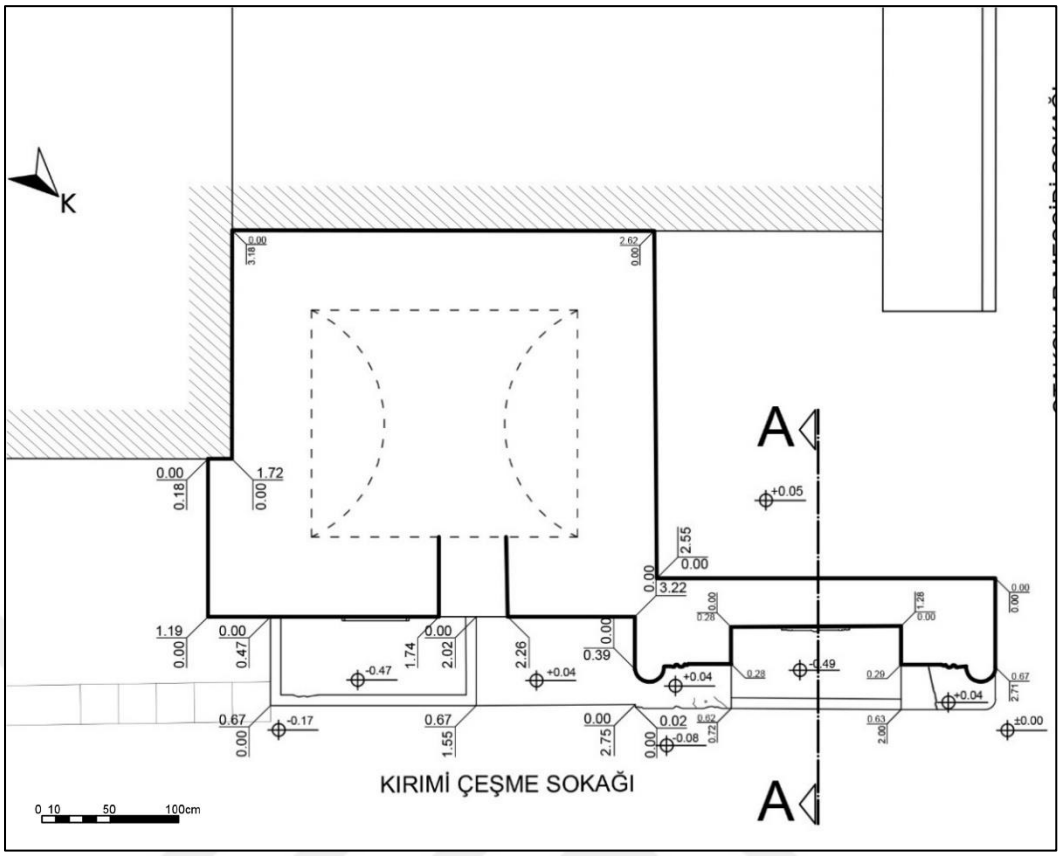
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Cephede niteliksiz sıva ve alçı izleri bulunmaktadır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Yapının batı cephesinde bulunan sokak lambası yapıya doğru yaslanarak cephesini tahrip etmekte ve kapatmaktadır. Cephede mavi boya dökülmüştür, kurşun kalemle taşların üzeri çizilmiştir. Muslukları yoktur ve suları akmamaktadır. Moloz taştan örülmüş duvarında bitkilenme görülmektedir.

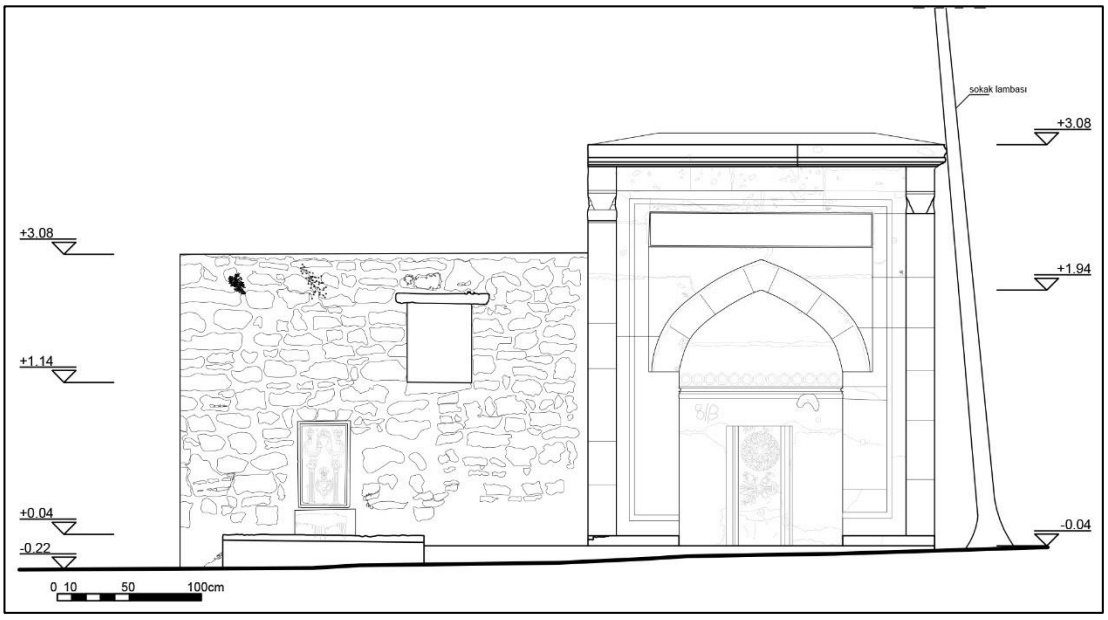
Yol Kotu Yükselmesi: Tekneleri yol kotu altında, dinlenme sekileri yol seviyesinde kalmıştır.

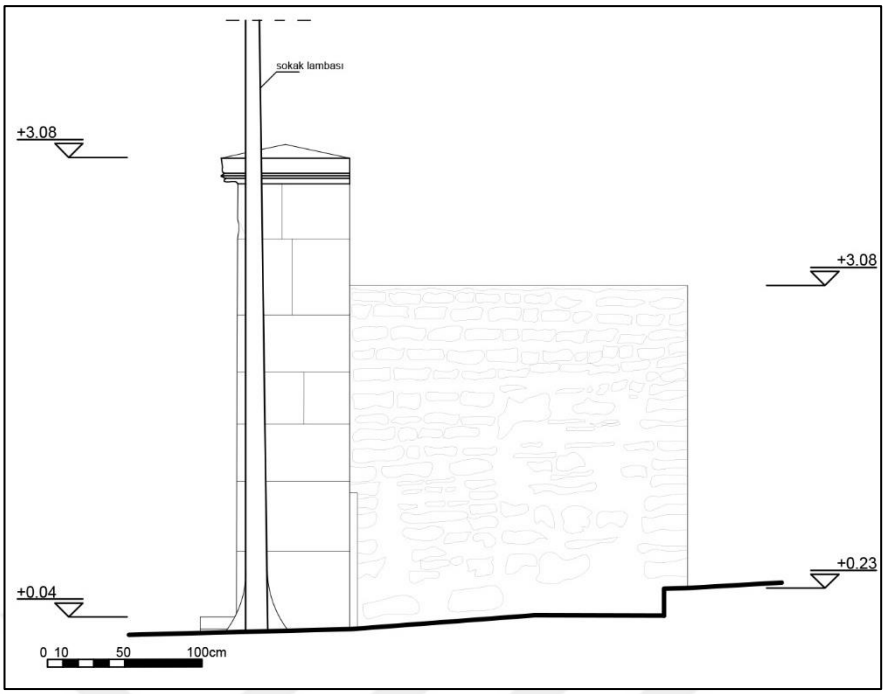
Şekil 4.13: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi ön cephe fotoğrafı, 2022.

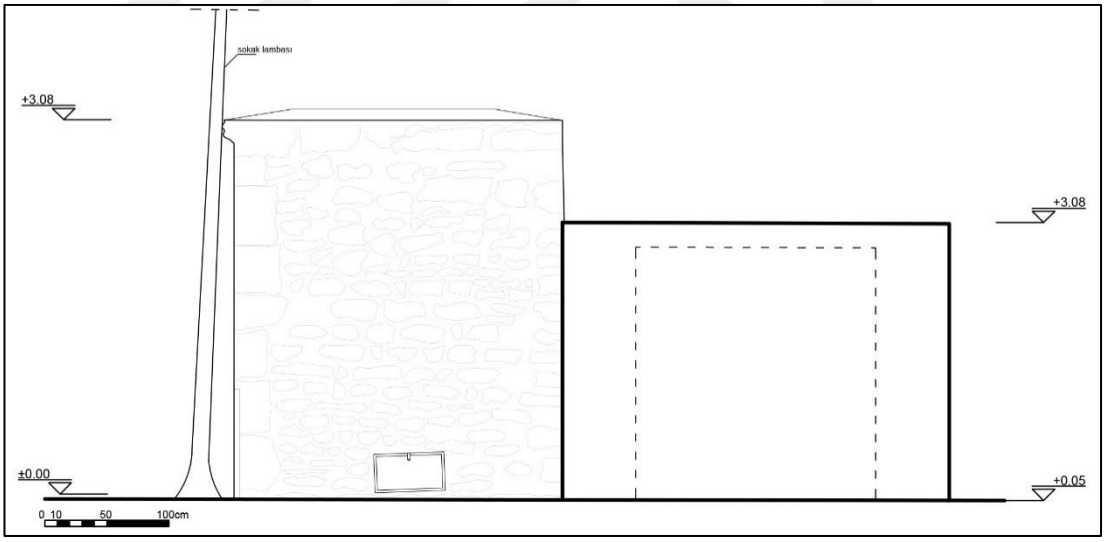
Şekil 4.14: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

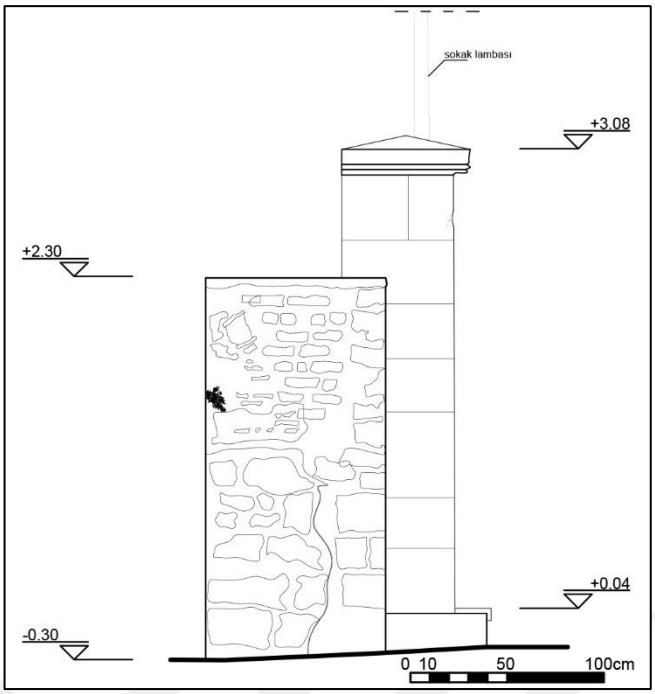
Şekil 4.15: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

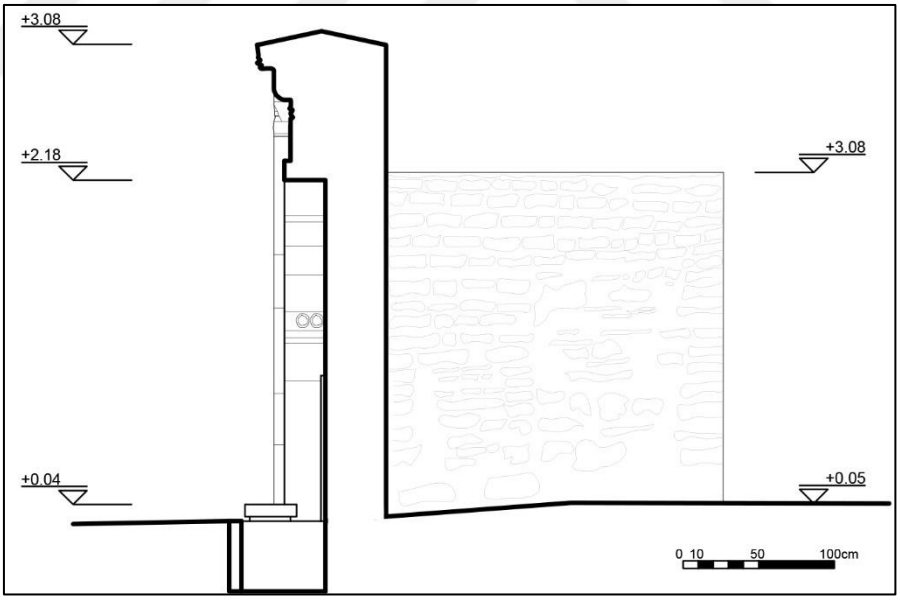
Şekil 4.16: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

Şekil 4.17: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

Şekil 4.18: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

Şekil 4.19: Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Abdurrahim Meydan, Cem Mordoğan, Erhan Demir).

4.1.4. 1008 Ada 2 Parselin Önündeki Çeşme Kalıntısı

Şekil 4.20: 1008 Ada 2 Parselin uydu görüntüsü.

-Konumu: Otakçılar Mescidi Sokağı üzerinde Bostan Sokağı karşısındadır. 1008 ada 2 parselin köşesinde konumlanmaktadır (Şekil 4.20).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Günümüze çeşmenin çok az bir kısmı ulaşmıştır. Çeşme haznesine ait olduğu düşünülen moloz taşlar ve yanında kum saati tezyinatlı bir sütunçe gözükmektedir. Sütunçenin üzeri boyalıdır. Şekil 4.21 ve 4.22'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

  Çeşme neredeyse yok olmuş durumdadır.

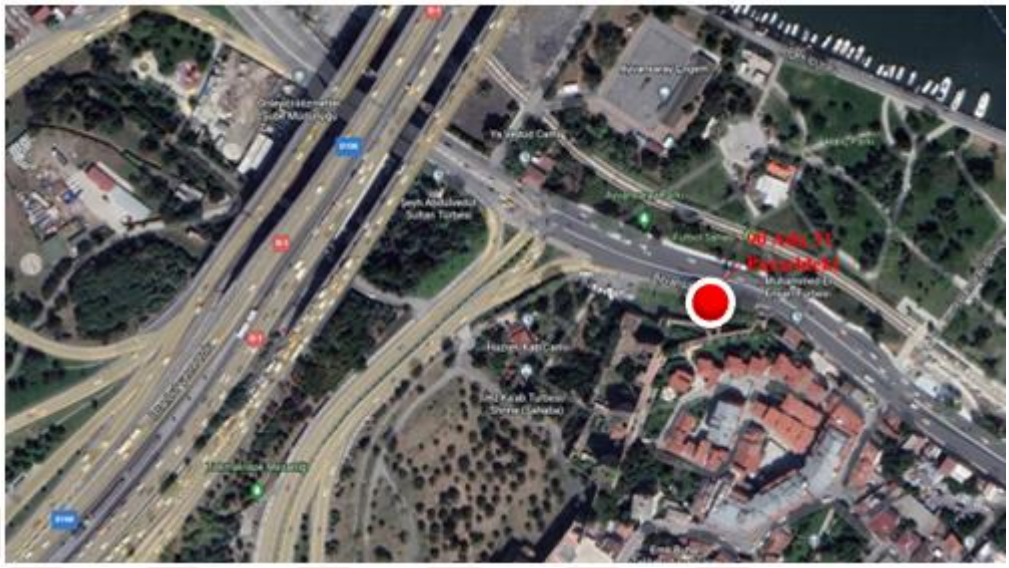

Şekil 4.21: 1008 ada 2 parseldeki çeşme kalıntısı 2022.

Şekil 4.22: 1008 ada 2 parseldeki çeşme kalıntısı 2022.

4.1.5. 90 Ada 31 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.23: 90 ada 31 parselin uydu görüntüsü.

-Konum: Parsel Ayvansaray Caddesi üzerinde Hz. Kaab Camii'nin kuzeydoğusunda Yavedut Camii'nin karşısında bulunmaktadır (Şekil 4.23).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikler: Alanda çeşme bulunamamıştır. 20.12.2010 tarihli 1/5000 ölçekli Eyüp Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar planında mezarlık alanı olarak gösterilen, günümüzde Haliç surlarının önündeki yeşil alanda olduğu tahmin edilmektedir. Şekil 4.24'te parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.25'te 1966 tarihli hava fotoğrafından o tarihte de bölgenin yeşil alan olduğu tespit edilmiştir [İBB Şehir Haritaları].

Koruma Sorunları: Kayıp eser. Yapılan literatür taraması sırasında belirtilen konumda Vezir Süleyman Paşa isimli bir çeşmenin varlığından bahsedilmektedir Haskan'ın Eyüpsultan Tarihi adlı eserinde Vezir Süleyman Paşa Çeşmesi'nin çevresinin mezarlık olduğu, cadde genişletildiğinde çukurda kaldığı daha sonra 1980'lerde ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir. Egemen ise İstanbul Çeşmeleri adlı eserinde bu çeşmenin o dönemde surların yakınındaki bir açıklıkta olduğundan

bahsetmektedir. İki eserde de adı geçen çeşmenin aynı çeşme olduğu düşünülmektedir.

Tanışığın 1943 tarihli kitabındaki sadece ön cephesini görebildiğimiz Şekil 4. 27'de fotoğrafta kırık, yuvarlak kemerli nişinin içerisinde tekrar yuvarlak kemerli bir nişi var [Tanışık, 1943]. Bu yuvarlak kemerli nişin altında ayna taşı bulunmaktadır. Egemen ise 1973 yılında yaptığı gözlemlerde çeşmenin tamamen yenilendiğinden bahsetmektedir. Şekil 4.28'de kitapta yer alan fotoğraf bulunmaktadır [Egemen, 1993]. Sadece kitabesi ve lale motifli ayna taşının eski yapıdan kaldığını, diğer her şeyin baştan yapıldığını söylemektedir. Kitabesinde şunlar yazmaktaymış;

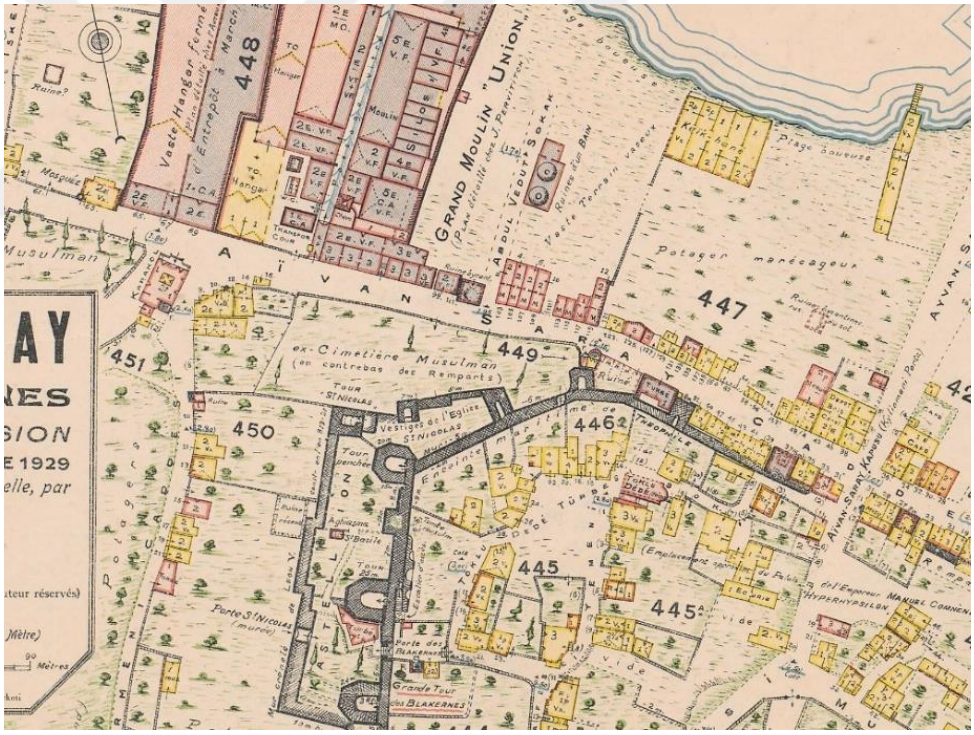
"Hazret-i Sultan Mehemmed Gazinin
Heb duâ-yi hayrini eyler kâinat
Bir vezir yapdı bir çeşme anın
Lezzeti reşk-âver-i kand-i nebat
Ya'ni Pâşâ-yi Süleyman-ı zeman
Yapdı ihya eyleyûb ol pâk zat
Bahtiyâ târihini atşan didi
Oldu cârî çeşme-i mâ-i hayat(1075)" [Egemen, 1993]

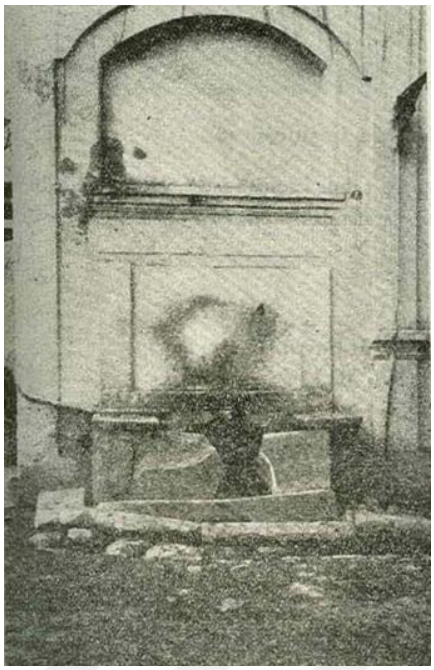
Şekil 4.24: 90 ada 31 parsel, 2022.

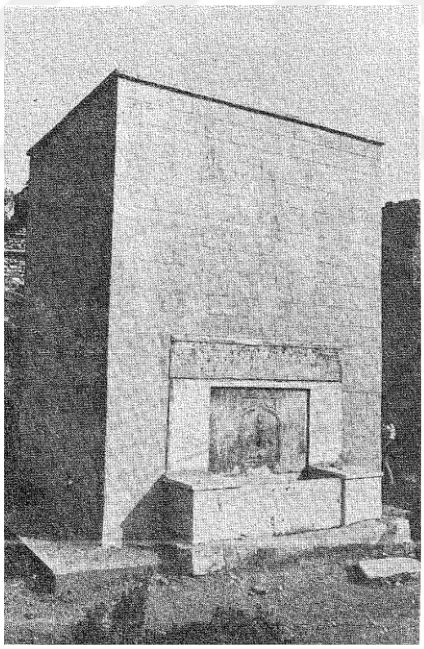
Şekil 4.25: 90 ada 31 parsel 1966 tarihli hava fotoğrafı.

Şekil 4.26: 90 ada 31 parselin Pervititch haritası.

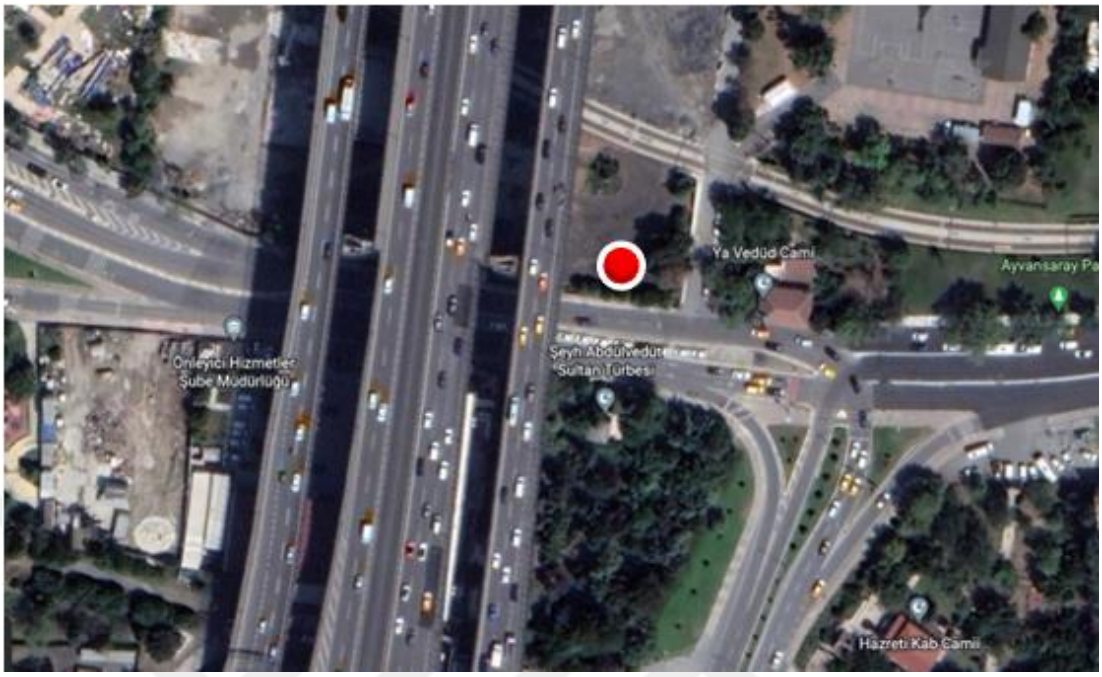

Şekil 4. 27: Vezir Süleyman Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4. 28: Vezir Süleyman Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

4.1.6. Saliha Sultan Çeşmesi

Şekil 4.29: Saliha Sultan Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Haliç Köprüsünün altında bulunmaktadır (Şekil 4.29).

Yapım Tarihi ve Banisi: Saliha Sultan'ın emriyle Kethüdası Lâ'li Hacı Mustafa Efendi tarafından 1738 yılında inşa ettirilmiştir.

Kitabesi: Vardır. Kitabede şunlar yazmaktadır:

"Hazret-i Sultan-ı âli şan
Gevher-i iklil-i ismet mefhar-i z ât-ı asîl
Teşnegân-ı dehri iskaya idûb meyh-kerem
Eyledi bu çeşmeyi bünyâda fermân-ı celîl
Kethüdası ya'ni Hacı Mustafa ol pâk-dil
Mahlâs-i lâ'liyyetle nâm-ü zâtı olmuşdu cemîl
Eyleyüb emr-i celîl-üş-şânını icraya sa'y
Sûret-i itmâmına makdûrunu kıldı sebîl
Bula vennetde mükâfâtın didim târihini
Kıldı Sultan çeşmesin dünyada ayn-ı selsebîl" [Egemen, 1993]

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir duvar çeşmesidir. Su terazisiyle bitişik bulunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Çeşme dikdörtgene yakın planlıdır. Yaklaşık 3.50 x 3.60 m boyutundadır. Ön yüzü kesme küfeki, diğer cepheleri moloz taş duvarla inşa

edilmiştir. Günümüzde geniş bir şantiye alanında bulunan çeşmenin büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır sadece terazisi gözükmektedir. Kitabesi de yol altında kaldığından tespit edilememiş ve çeşmede belgeleme çalışması yapılamamıştır. Kaynaklarda kitabenin mermerden yapıldığı belirtilmektedir [Sönmez, 1998].

Eski haritalardan, bulunduğu bölgenin bitişik düzenli yoğun bir yerleşim dokusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şimdi ise çevresindeki yapıların tümü kaldırılmıştır. Sönmez'in yaptığı restitüsyon çalışmalarına bakıldığında çeşmenin planının düzgün bir geometrik formda olmadığı anlaşılmıştır [Sönmez, 1998]. Şekil 4.30'da çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.31'de çeşmenin eski bir fotoğrafı vardır [Sönmez, 1998].

- Koruma Sorunları:

Uzun süredir restorasyonu yapılmamıştır. Şu an şantiye alanı içerisinde bulunmaktadır.

Strüktür Bozulmaları: Harabe haldedir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Çevresinde bitkilenme mevcuttur.

Yol Kotu Yükselmesi: Büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır.

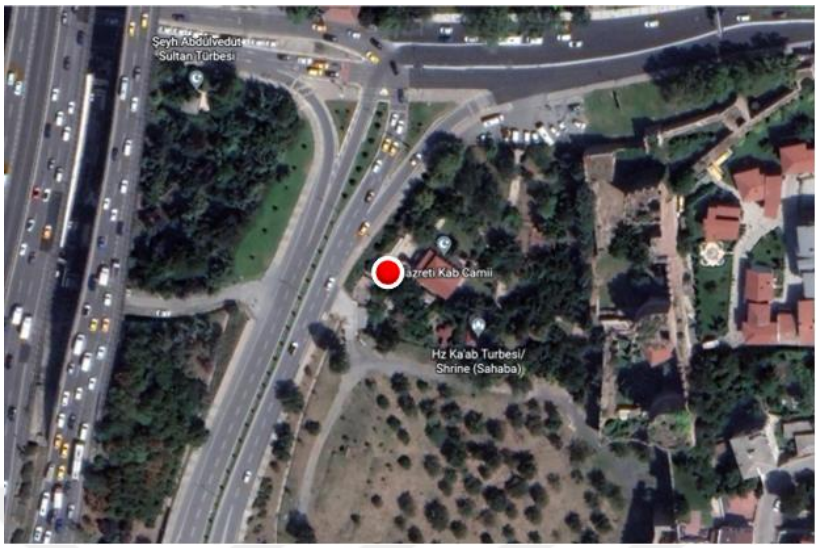

Şekil 4.30: Saliha Sultan Çeşmesi, 2022.

Şekil 4.31: Saliha Sultan Çeşmesi.

4.1.7. Mehmet Ağa Çeşmesi

Şekil 4.32: Mehmet Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: D100 otoyolu ile Ayvansaray Caddesi kesişiminde haliç surlarının batısında bulunan Yeni Mahalle veya Hacı Hüsrev adlarıyla bilinen camiinin batısında kalmaktadır (Şekil 4.32).

Yapım Tarihi ve Banisi: Kasapbaşı Elhac Mehmet Ağa tarafından 1821 yılında yaptırılmıştır [Tanışık, 1943]. Kasapbaşı Çeşmesi ve Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi isimleriyle de bilinir. Haliç Köprüsü ve çevre yolu yapılmadan önce Yeni Mahalle Sokağı ve Öküz Arabaları Çıkmazı'nın kesiştiği yerde Hacı Hüsrev Camii'nin karşısında bulunmaktaymış. 1973 yılında camii ile sökülmüş ve şu an bulunduğu konuma getirilmiştir [Haskan, 2008].

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Hazneli büyük bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 4.49 metreye 4.16 metre boyutlarında kareye yakın planlıdır. Çeşmenin duvarları taş tuğla almaşıktır. Kesme taştan ve iki sıra ince tuğla hatıldan oluşmaktadır. 6 metreye kadar uzanan yüksek bir çeşmedir. Çeşmenin ön cephesinde çift sıra kaş kemerli bir nişi vardır. Kemerleri mermerdendir. Kemerin üzerinde kemer genişliğinde mermerden silmesi vardır. Niş içerisinde mermerden ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı üzerinde niteliksiz bir musluk bulunmaktadır. Ayna taşı önünde dikdörtgen şeklinde mermerden teknesi bulunmaktadır. Ön

cephede 3.66 metre kotuna kadar uzanan bir çıkıntısı bulunmaktadır. Çeşme ahşap çatılıdır, çatı örtüsü alaturka kiremittir. Çeşmenin arka cephesinde 4.77 metre kotunda bir pencere bulunmaktadır. Diğer cepheleri önlerine gelen niteliksiz eklerden dolayı tam görülememektedir. Çeşmenin süslemesi azdır, sade bir çeşmedir. Şekil 4.33'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Cephede parça kayıpları gözlemlenmiştir. Teknenin mermeri çatlamıştır

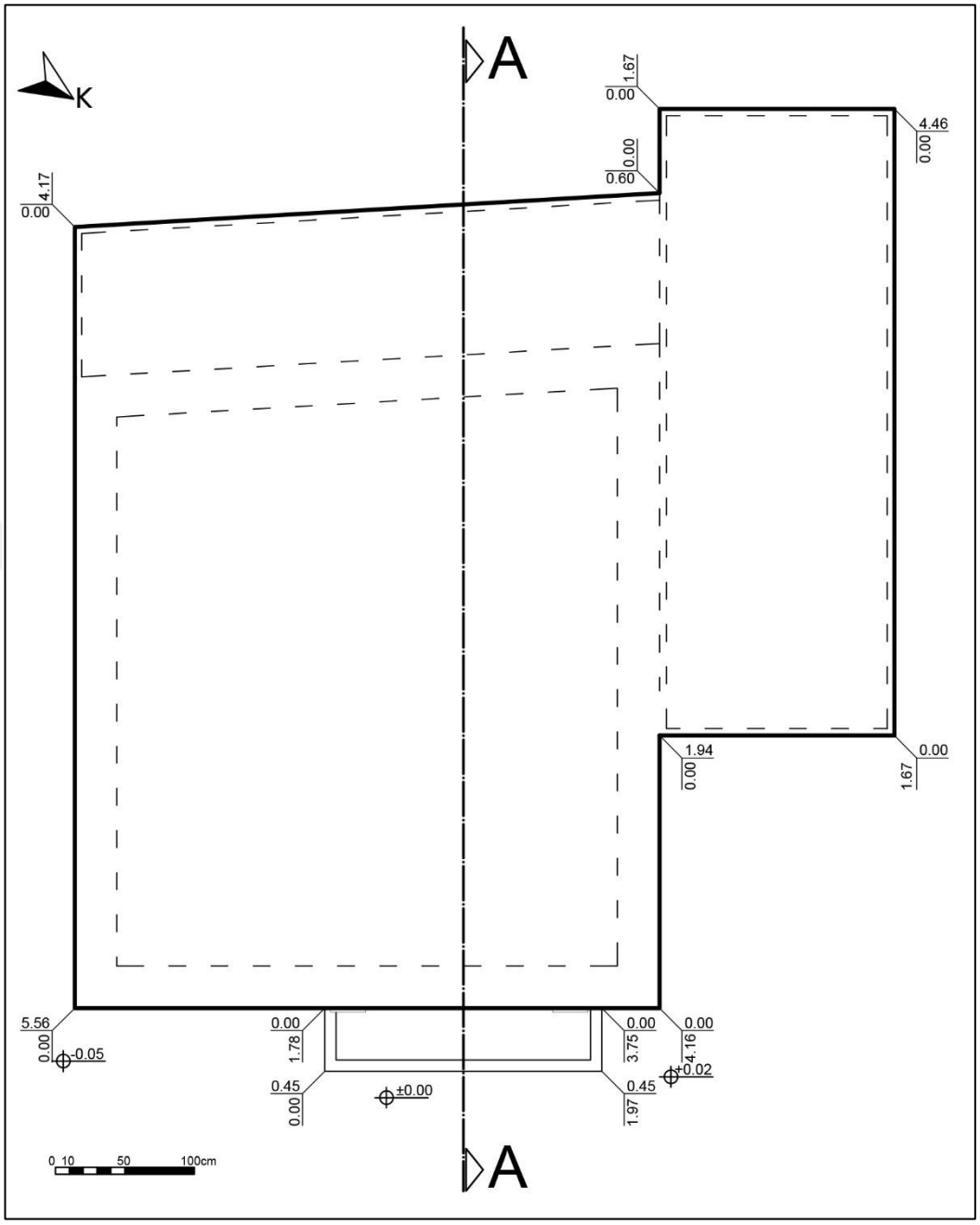
Malzeme Bozulmaları: Taş ve mermer malzemede kararma, yüzeysel çatlaklar mevcuttur. Ayna taşındaki mermer malzemede renk değişmeleri gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Kitabe taşı kaybolmuştur. Özgüne uygun olmayan musluk takılmıştır. Çeşmenin güneybatı ve kuzeybatı cephelerinde niteliksiz ekler vardır, bunlardan biri tuvalet olarak kullanılmaktadır.

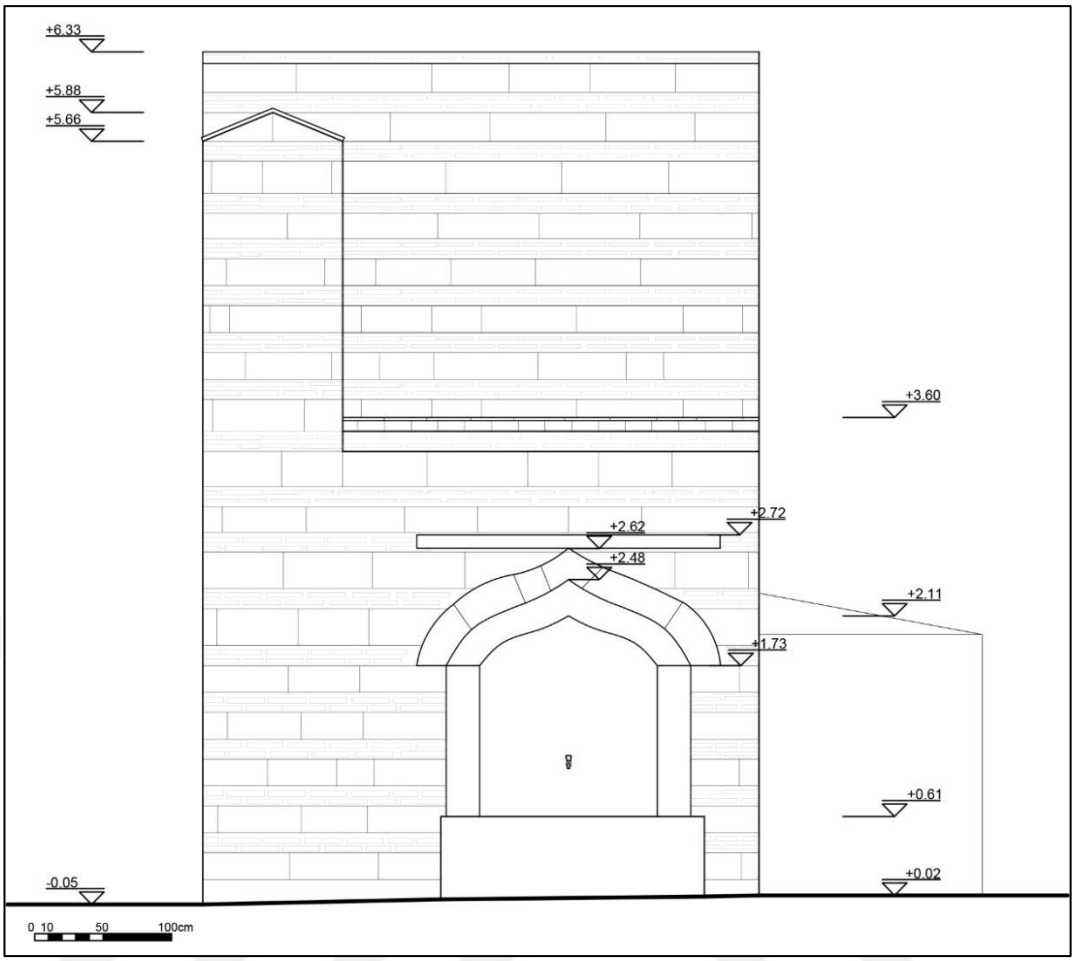
Periyodik Bakım Eksikliği: Çatı örtüsünde bitkilenme mevcuttur. Cephede vandalizm vardır, cephede taşların üzerine siyah boya sürülmüştür.

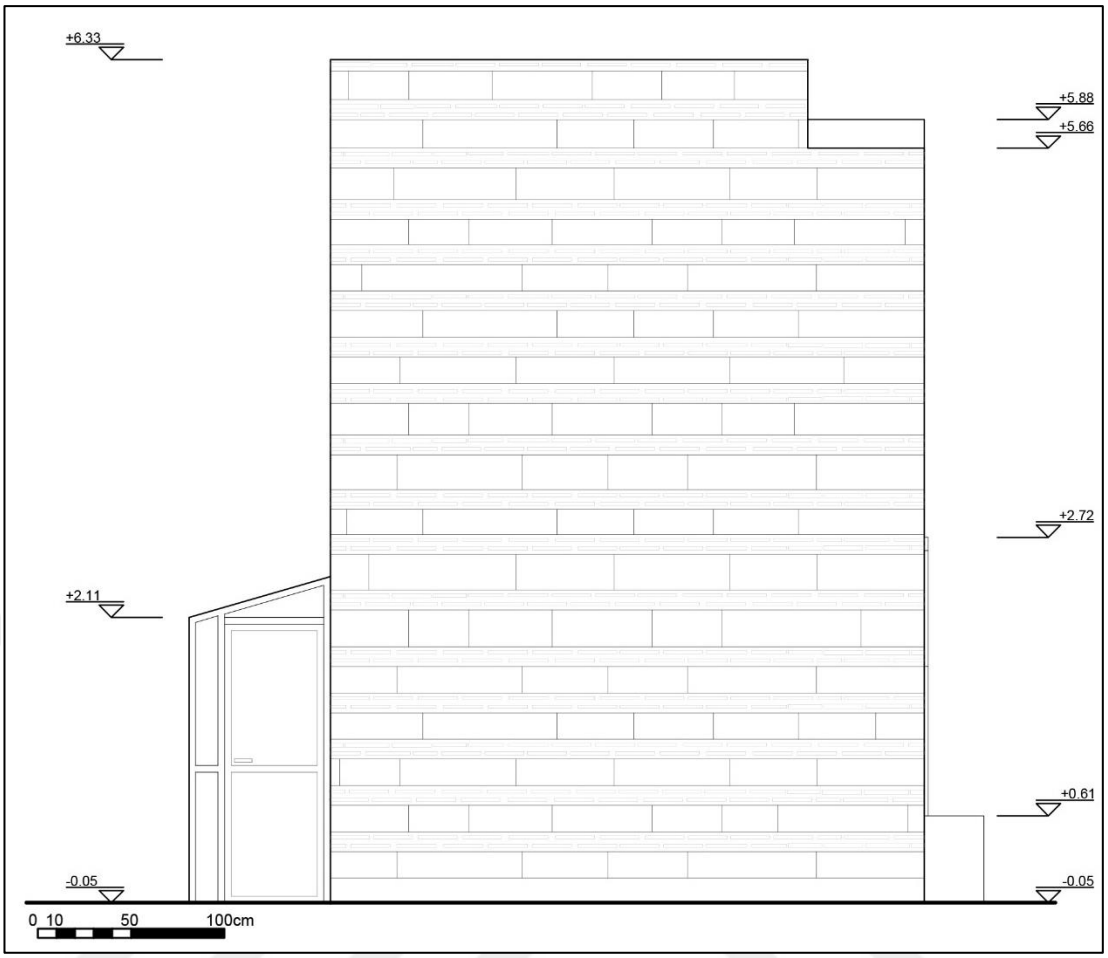
Şekil 4.33: Mehmet Ağa Çeşmesi, 2022.

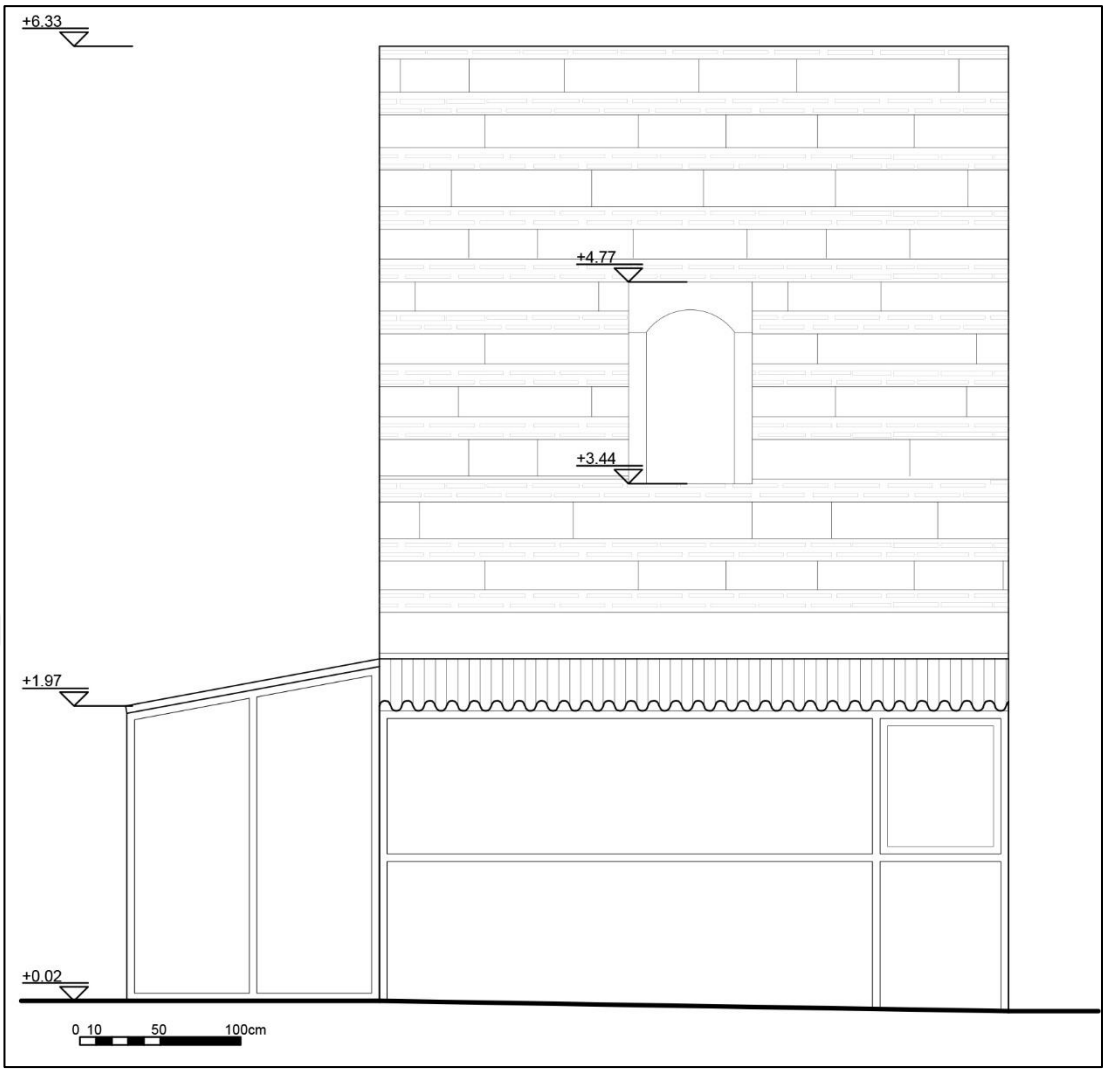
Şekil 4.34: Mehmet Ağa Çeşmesi planı.

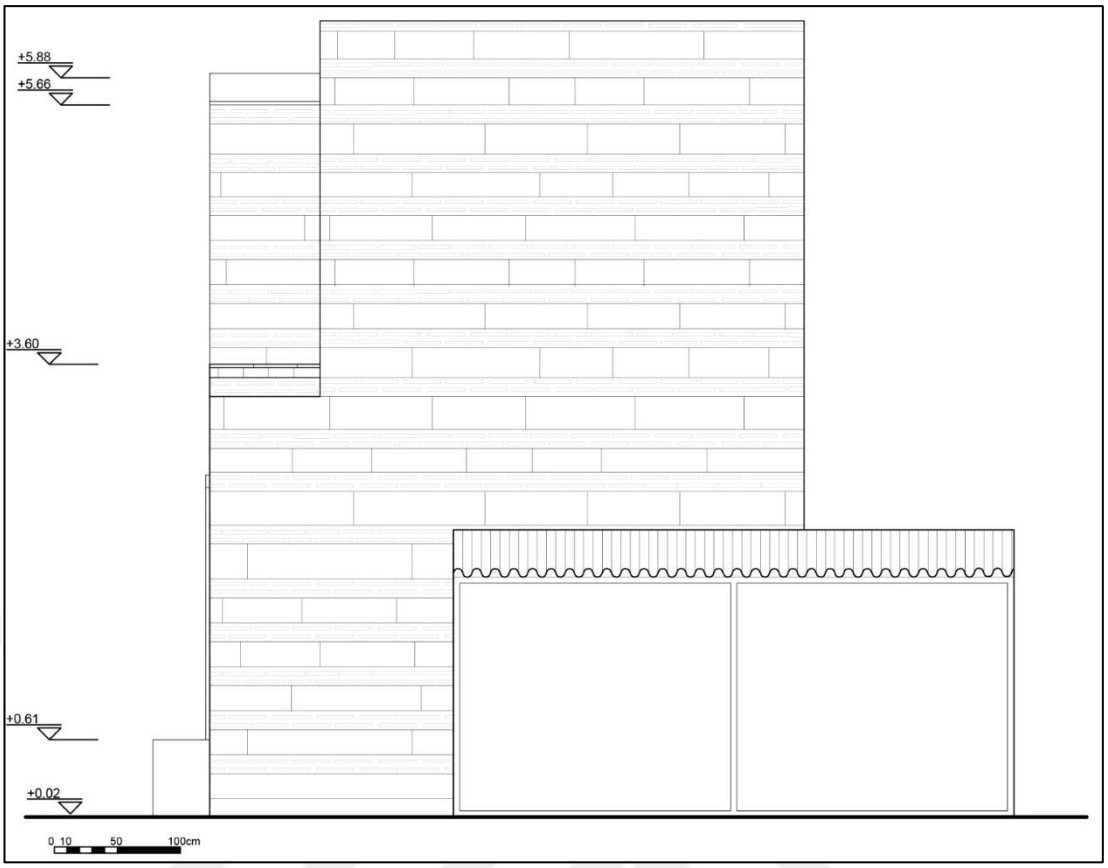
Şekil 4.35: Mehmet Ağa Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü.

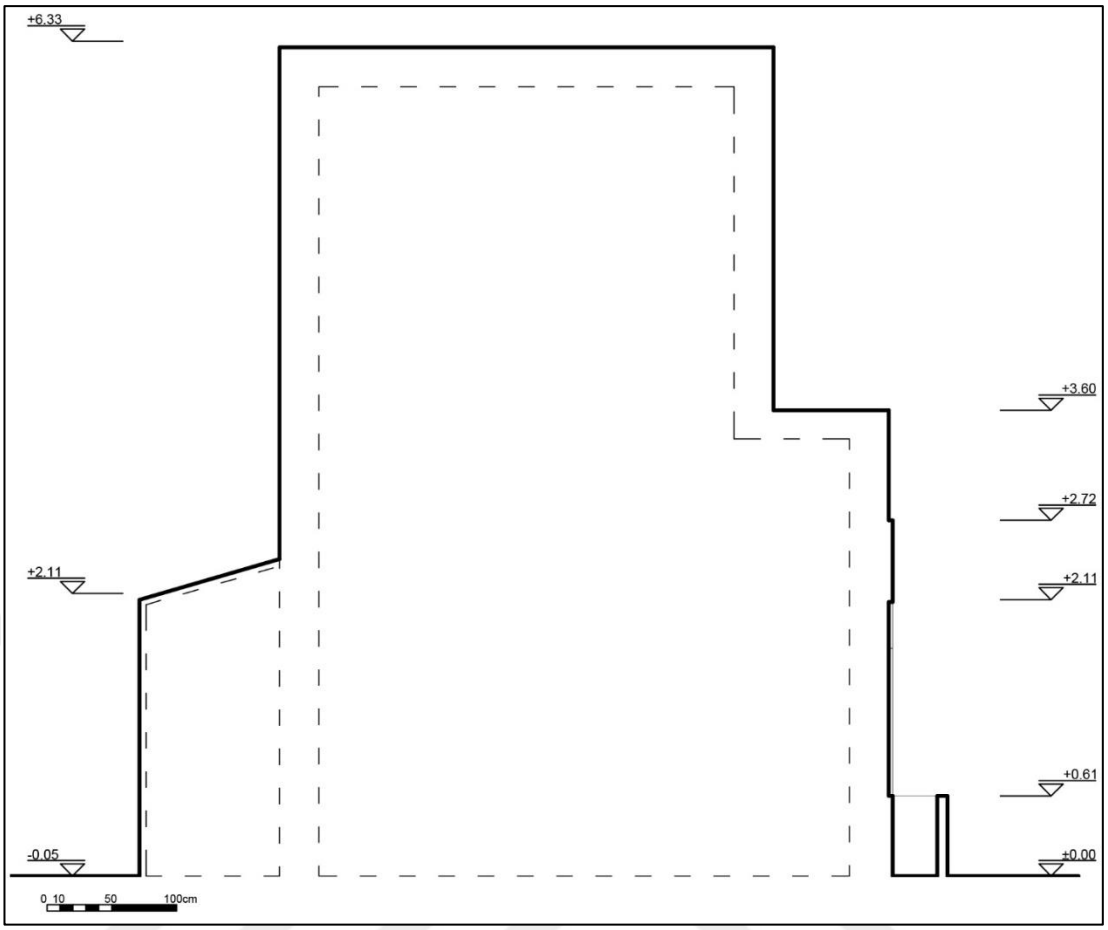
Şekil 4.36: Mehmet Ağa Çeşmesi güneydoğu görünüşü.

Şekil 4.37: Mehmet Ağa Çeşmesi güneybatı görünüşü.

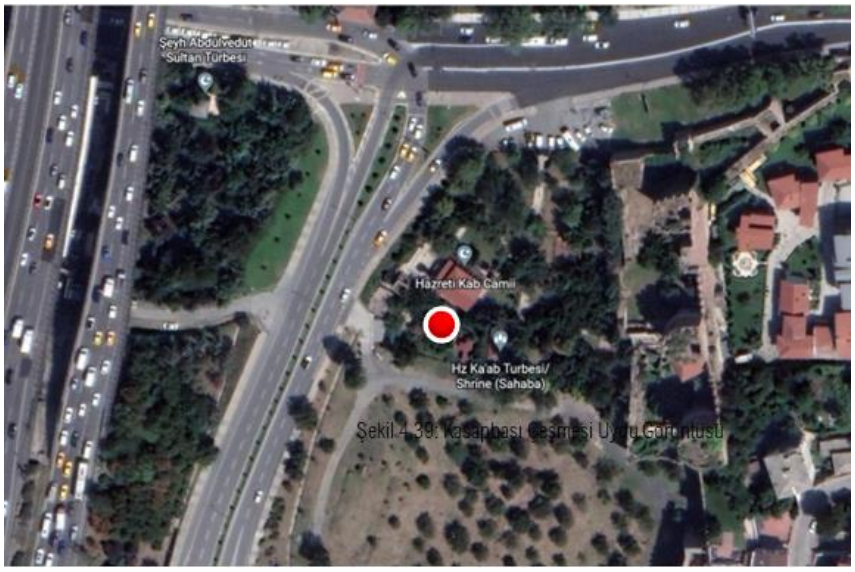

Şekil 4.38: Mehmet Ağa Çeşmesi kuzeybatı görünüşü.

Şekil 4.39: Mehmet Ağa Çeşmesi A-A kesiti.

4.1.8. Kasapbaşı Çeşmesi

Şekil 4.40: Kasapbaşı Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: D100 otoyolu ile Ayvansaray Caddesi kesişiminde Haliç surlarının batısında bulunan Yeni Mahalle veya Hacı Hüsrev adlarıyla bilinen camiinin güneybatısında tam arkasında bulunmaktadır (Şekil 4.40).

Yapım Tarihi ve Banisi: Kasapbaşı Elhac Seyid Mehmet Ağa tarafından 1690 yılında yaptırılmıştır. Öncesinde çeşme Eğrikapı dışında Yenimahalle Sokağı üzerinde ve bu yolun Öküz Arabacıları çıkmazının birleştiği yerde yer almakta olduğu kaynaklarda geçmektedir [Haskan, 2008]. Çeşme Haliç köprüsünün yapımı sırasında taşları numaralanarak sökülüp, şimdiki yerine taşınmıştır.

Kitabesi: Günümüze ulaşamamıştır. Kaynaklarda iki kitabenin varlığından söz edilmektedir. Ön cephedeki kitabede şunlar yazmaktaymış;

"Ta 'âlâ Allahü rahim hayr-ı an-kes çeşme bina kıldırdı.
Mehmed Ağa ol kânı sehâya irdi avnullah
Bugün teşnediller âb-ı lutfe oldu müsteğrak
İde lutf ile bârân havz-ı kevserden ataullah
Safayı tab'ile Umanına Vehbi didi târih
Bu ayn-ı cân-fezâ âb oldu câri hasbetenlillâh 1102 (1690)" [Haskan, 2008]

Kuzeybatı cephesinde ise Elhac İbrahim Efendi tarafından 1176 (1762) tarihindeki tamirini gösteren kitabe bulunmaktaymış [Haskan, 2008].

Tipi: Tek yüzlüdür hazneli bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 4.05 metreye 4.17 metre boyutlarındadır. Kuzeydoğu cephesindeki çıkıntısı hariç kareye yakın planlıdır. Klasik Osmanlı üslubunda yapılmıştır. Çeşmenin ön tarafı ile arka tarafı arasında maksimum 15 cm'e ulaşan bir kot farkı bulunmaktadır. Çeşmenin iki tarafından birer basamakla kot yükselmektedir.

Kuzeybatı ve kuzeydoğu cephesi sadece kesme taştan, güneydoğu ve güneybatı cephesi bir sıra kesme taş ve iki sıra ince tuğla hatıldan örülmüştür. Kuzeydoğu yani ön cephesinde kaş kemerli niş içerisinde mermerden ayna taşı vardır. Ayna taşının içerisinde musluğu ve iki yanında iki tas yuvası bulunmaktadır. Kemeri üzerinde kitabe olması gereken yerde boşluk vardır. Ayna taşının önünde dikdörtgen şeklinde mermerden teknesi bulunmaktadır. Teknesinin ön tarafında iki rozet ve vazo içerisinde bitki kabartmaları gözükmektedir. Bunun dışında süslemesi yoktur, sade bir tasarımı vardır. Kuzeybatı cephesinde 1.87 metre kotunda hazneye bakan bir

penceresi bulunmaktadır. Çeşme bütün cephelerde yukarıda taş silmeyle bitmektedir. Şekil 4.41'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

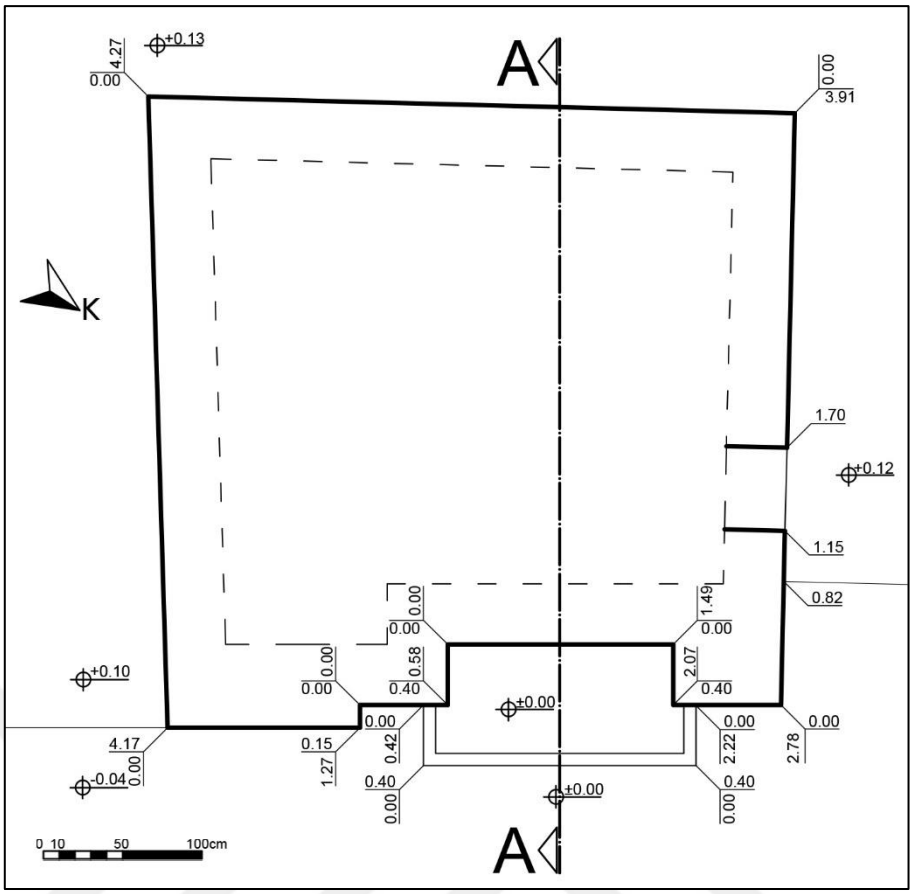
Strüktür Bozulmaları: Cephede parça kayıpları gözlemlenmiştir. Teknenin mermeri çatlamıştır

Malzeme Bozulmaları: Taş ve mermer malzemede kararma, yüzeysel çatlaklar ve erozyon gözlemlenmiştir.

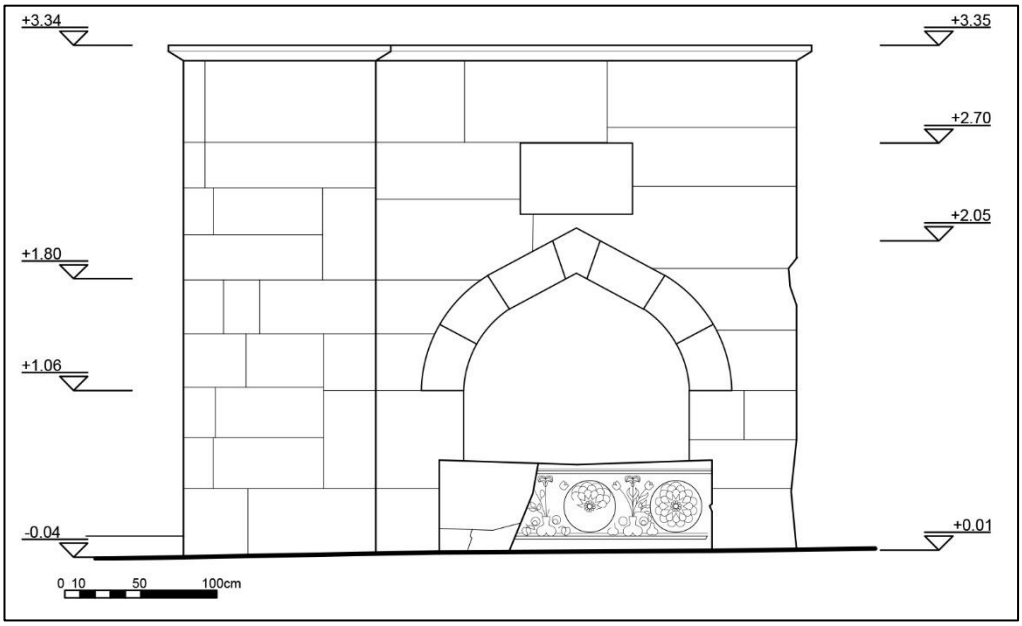
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Kitabeleri kaybolmuştur. Teknesinin ön taşında parça kaybı olmuş, mermerle yenilenmiştir. Özgüne uygun olmayan musluk takılmıştır.

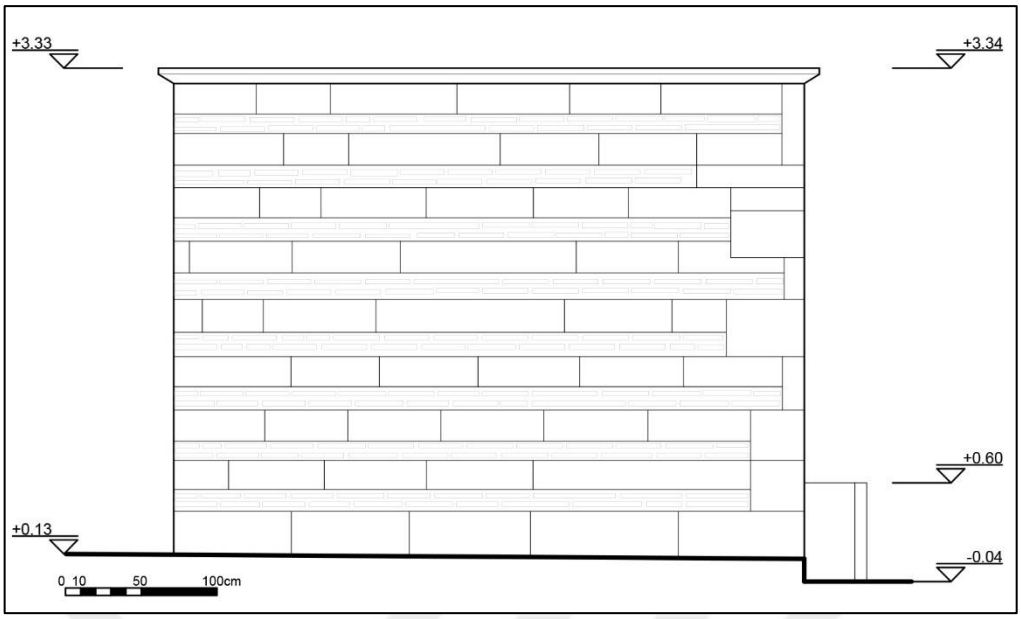
Şekil 4.41: Kasapbaşı Çeşmesi, 2022.

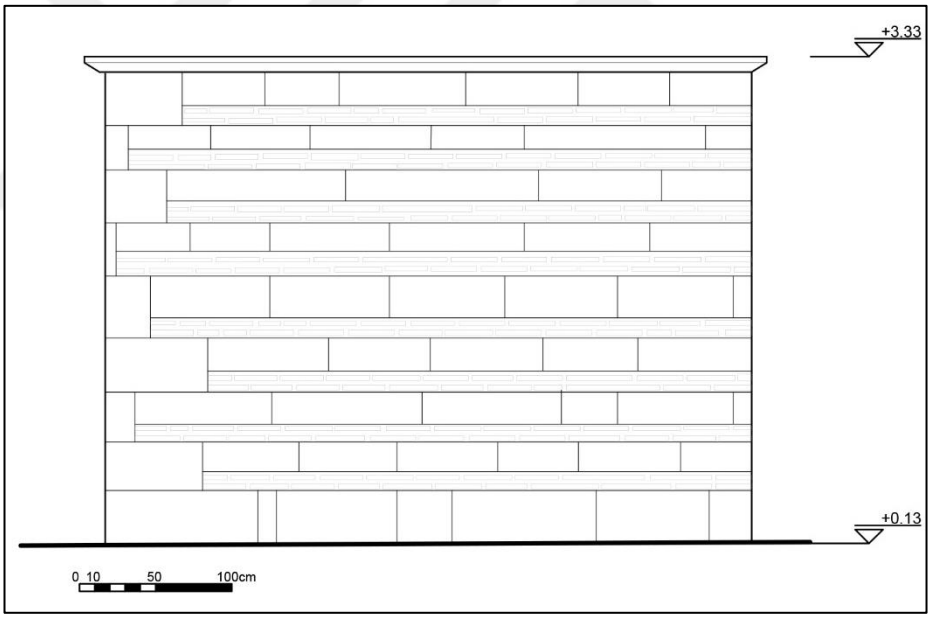
Şekil 4.42: Kasapbaşı Çeşmesi planı.

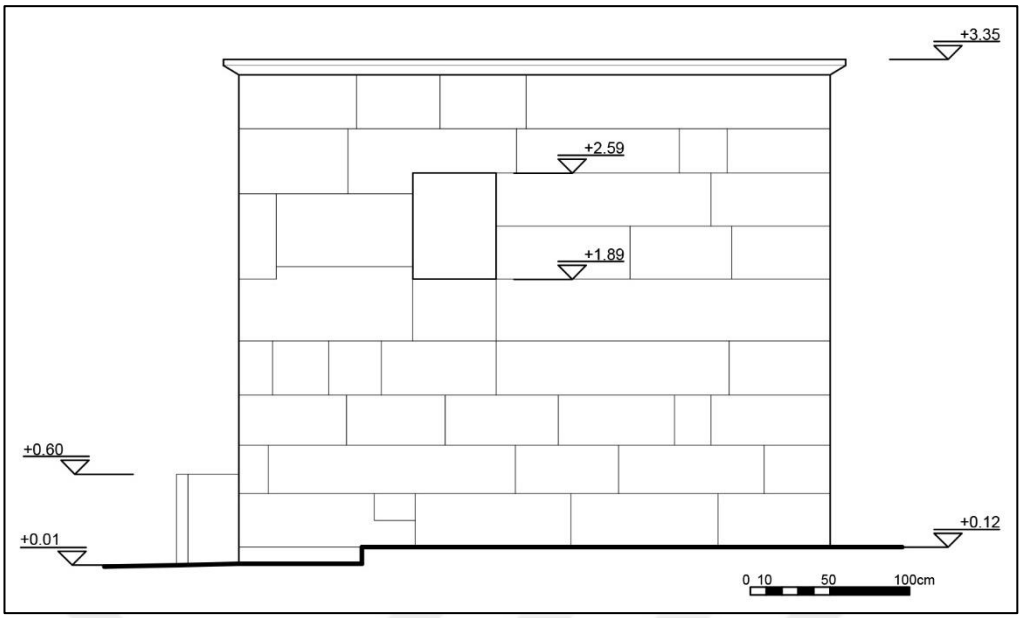
Şekil 4.43: Kasapbaşı Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü.

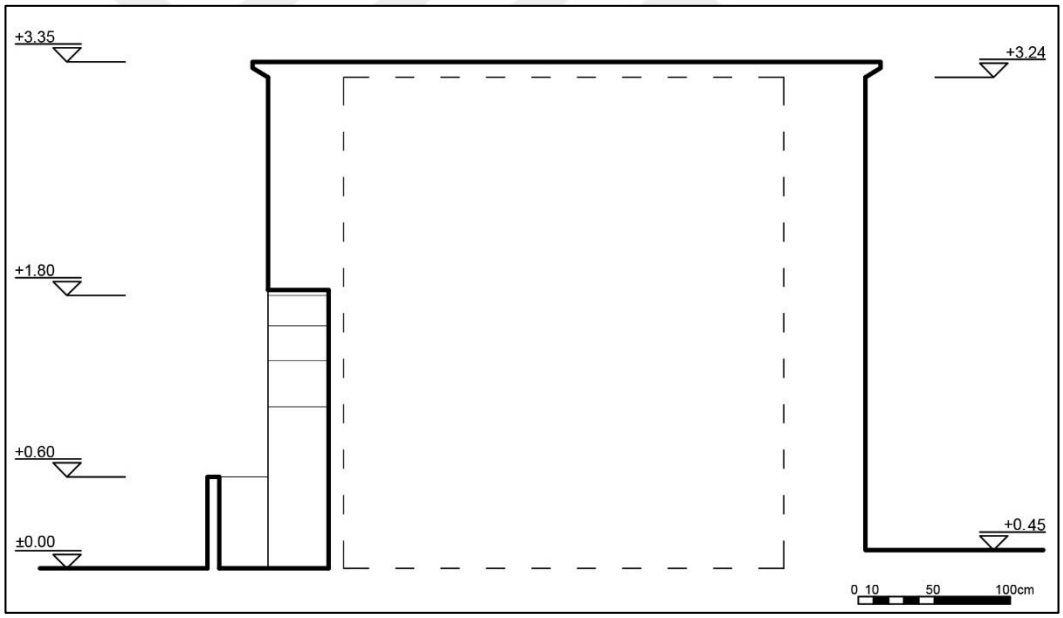
Şekil 4.44: Kasapbaşı Çeşmesi güneydoğu görünüşü.

Şekil 4.45: Kasapbaşı Çeşmesi güneybatı görünüşü.

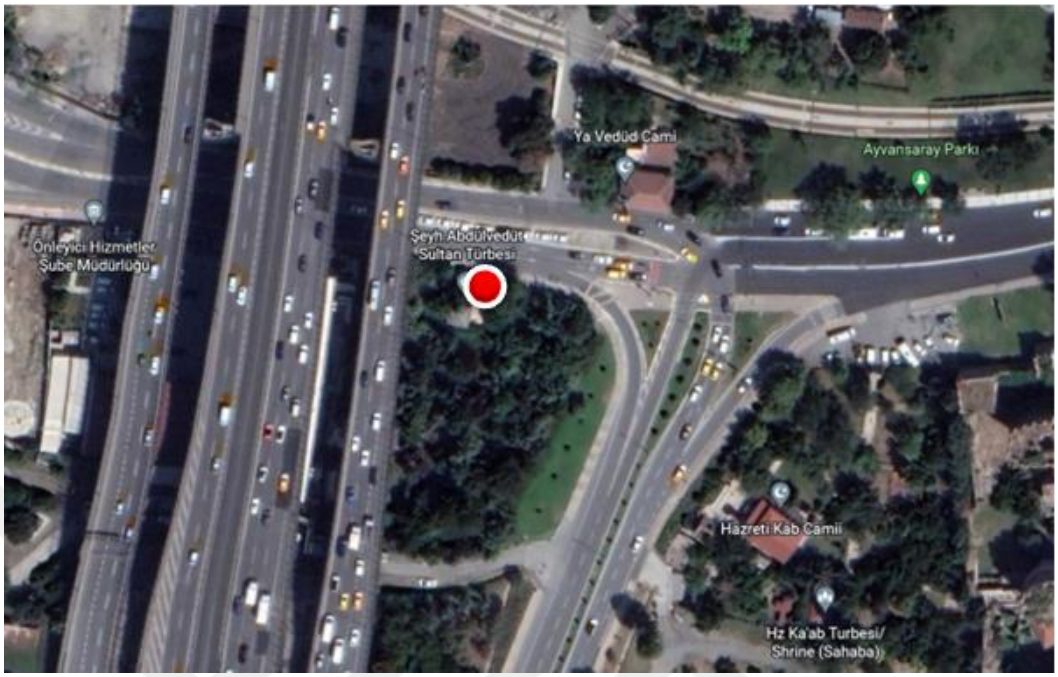

Şekil 4.46: Kasapbaşı Çeşmesi kuzeybatı görünüşü.

Şekil 4.47: Kasapbaşı Çeşmesi A-A kesiti.

4.1.9. Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi

Şekil 4.48: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Ayvansaray Caddesi üzerinde Yavedud Türbesi avlusunda girişte sol tarafındadır (Şekil 4.48).

Yapım Tarihi ve Banisi: Sultan II. Abdülhamid'in hazinedar ustası Şemsi Cemal Usta 1906 yılında yaptırmıştır. [Tanışık, 1943].

Kitabesi: Vardır. Kitabede şunlar yazmaktadır;

"Şevketlû Sultan Gazi Abdulhamit Han Efendimiz Hazretlerinin
Haznedar ustası merhume Şemsi Cemal ustanın hayratıdır 1304(1906M)"

Tipi: Tek yüzlü haznesiz küçük bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 1.17 metreye 0.44 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Küçük bir tekne ve ayna taşından oluşmaktadır. Çeşmenin iki tarafında türbe avlusundaki kesme taştan örülmüş duvar devam etmektedir.

Çeşmenin tekne kısmı kireç taşından yapılmıştır. Teknenin üstünde mermer harpuştası vardır. Musluğu vardır, suyu akmaktadır. Ayna taşında kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin üzerinde yay şeklinde alınlığı vardır. Alınlık dal ve yaprak kabartmalarıyla süslenmiştir. Çeşmenin teknesi ve ayna taşı yeşile, kitabesi ve

alınlıktaki süslemesi sarıya boyanmıştır. Şekil 4.49'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.50'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Boyasında dökülmeler gözükmektedir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Teknenin üstündeki mermer kaplama sonradan eklenmiştir. Özgüne uygun olmayan şekilde boyanmıştır.

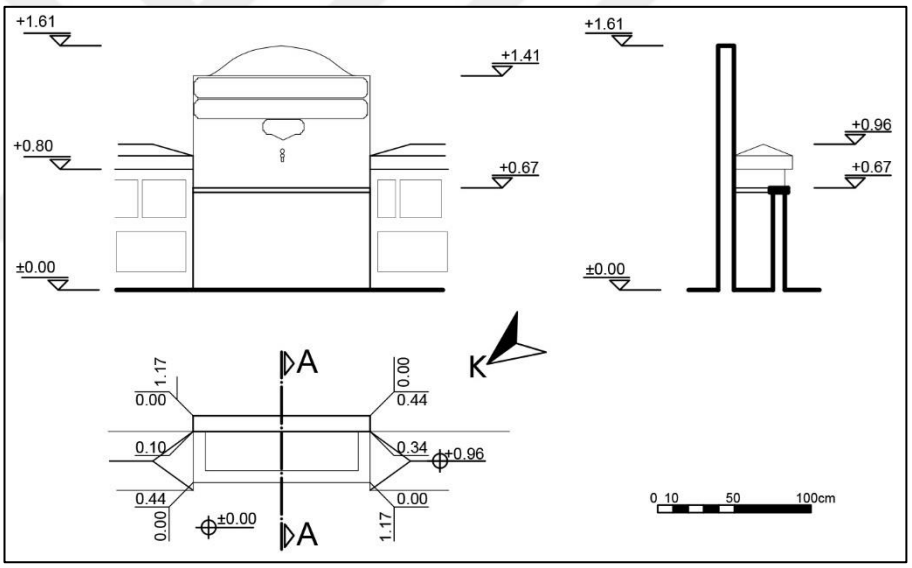
Periyodik Bakım Eksikliği: Teknesinde yosunlaşma gözlemlenmiştir.

Şekil 4.49: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi, 2022.

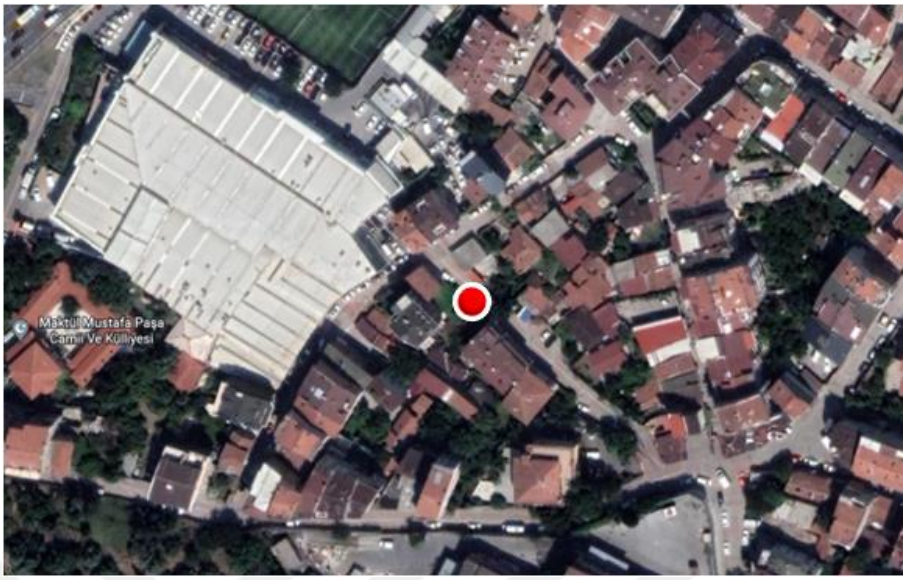

Şekil 4.50: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.51: Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi planı, kuzeybatı görünüşü ve A-A kesiti.

4.1.10. Namazgahlı Çeşme

Şekil 4.52: Namazgahlı Çeşme uydu görüntüsü.

Konum: Namazgah Sokağı ve Çırçır Sokağın birleştiği yerde bulunmaktadır (Şekil 4.52).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. İsmi bazı kaynaklarda acı çeşme olarak geçmektedir [Ertuğ, 2006].

Mimari Özellikleri: Düz bir duvar üstüne kesme taştan yapılmıştır. Sadece çörten şeklindeki bir oluk ve tekneden oluşmaktadır. Mimari belgelemesi yapılamamıştır. Kitabesi bulunmamaktadır. Suyu devamlı akmaktadır. Çeşmenin arkasında sofa ve kıble taşı bulunduğu bilinmektedir. Kıble taşı 1955 yılında yerinden alınmış Çoban Çeşmesinin yanına atılmıştır, 1974 yılında ise kazıda bulunarak eski yerine getirilmiştir [Haskan, 2008]. Ancak şu an namazgah taşı yerinde bulunmamaktadır. Şekil 4.53'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.54'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede aşınma, erozyon, kararma izlenmektedir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Parçaları çalınmıştır. Çeşmenin teknesinde yosunlaşma ve bitkilenme mevcuttur. Çevresi çok değişmiş, namazgah kısmı konutun avlusu haline gelmiştir.

Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotu altında kalmıştır.

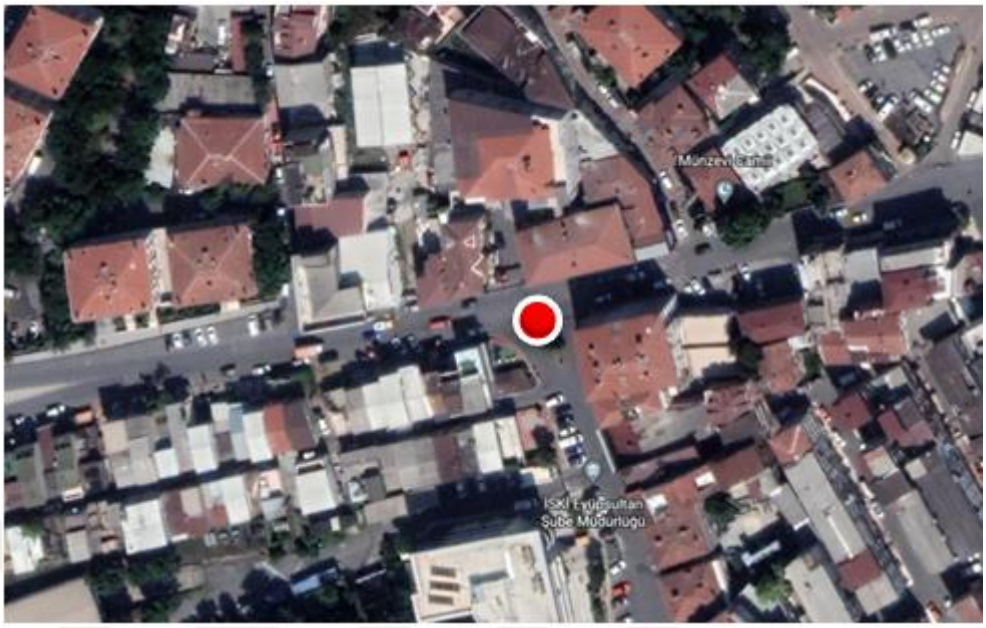

Şekil 4.53: Namazgahlı Çeşme 2022.

Şekil 4.54: Namazgahlı Çeşme yılı bilinmeyen fotoğrafı.

4.1.11. Koca Yusuf Efendi Çeşmesi

Şekil 4.55: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Münzevi Kışla Caddesi ile Otakçılar Caddesinin kesiştiği yerde bulunmaktadır. Çevresindeki yapılardan ayrı tek başına bulunmaktadır. Münzevi Camii'ye yakındır (Şekil 4.55).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Koca Yusuf Efendi Vakfı tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir [Haskan, 2008]. Kaynaklarda Münzevi Caddesi Çeşmesi veya Münzevi Kışla Çeşmesi olarak da geçmektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Tek yüzlü, büyük hazneli bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 4.84 m genişliğinde 4.74 m uzunluğunda, kareye yakın planlı bir çeşmedir. Kesme taştan yapılmış, çatısı da kesme taşla kaplanmıştır. Klasik Osmanlı tarzında, çok süslemesi olmayan sade bir çeşmedir. Yapının üç cephesi caddeye diğer cephesi ise boş bir alana bakmaktadır. Ön cephesinde orta aksta öne doğru çıkıntısı bulunmaktadır. Bu çıkıntının üzerinde kaş kemerli nişi vardır. Kemerinin kilit taşında bir rozet bulunmaktadır. Kemerin oluşturduğu nişin içerisinde mermer malzemeden oymalı ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı üstünde musluğu vardır. Ayna taşının iki tarafında iki adet tas nişi bulunmaktadır. Nişin

önünde dikdörtgen planlı taş malzemeden teknesi vardır. Nişin zeminle birleştiği yerde teknenin iki tarafında mermer malzemeden bekleme sekileri bulunmaktadır.

Arka cephesinde dar bir nişi daha vardır. Bu niş içerisinde hazneye açılan bir boşluk vardır. Nişin üzerinde zeminden pencereye kadar uzanan sonradan eklenmiş su borusu bulunmaktadır.

Çeşme yukarıda dışarıya çıkıntılı taş silmeyle bitmektedir. Üzeri az eğimli kırma çatıyla örtülmüştür. Çatı üstünde güneybatı yönünde kapak vardır. Bu kapağa ulaşılamamıştır. Şekil 4.56'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.57'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunlar:

Strüktür Bozulmaları: Tekne ve bekleme sekilerinde parça kaybı vardır.

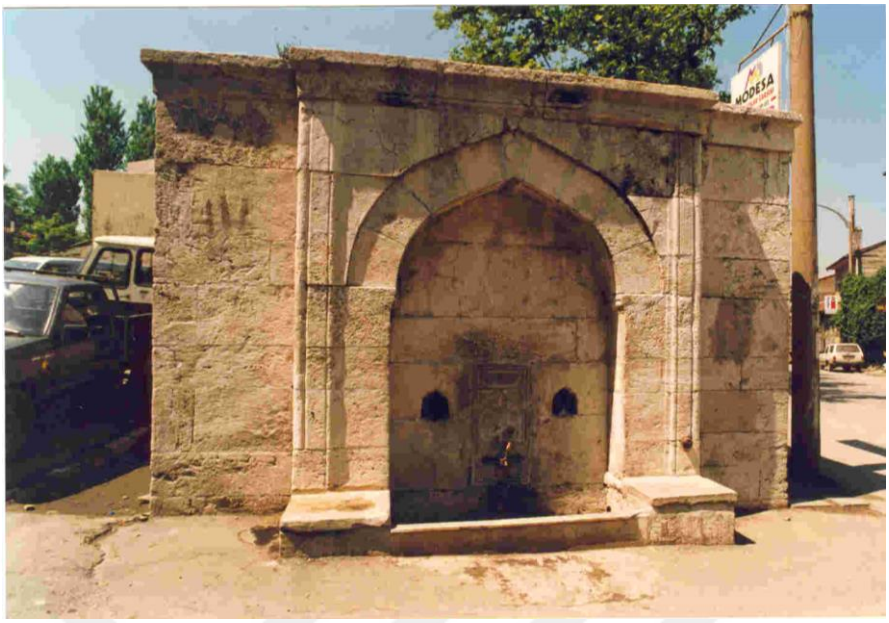
Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede yer yer aşınma, kararma ve kirlenme mevcuttur. Ayna taşının mermerinde renk değişimi gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Çeşme yoğun bir caddede bulunmaktadır. Çevresindeki yapılar değiştiği için bağlamından kopuk olarak tek başına kalmıştır.

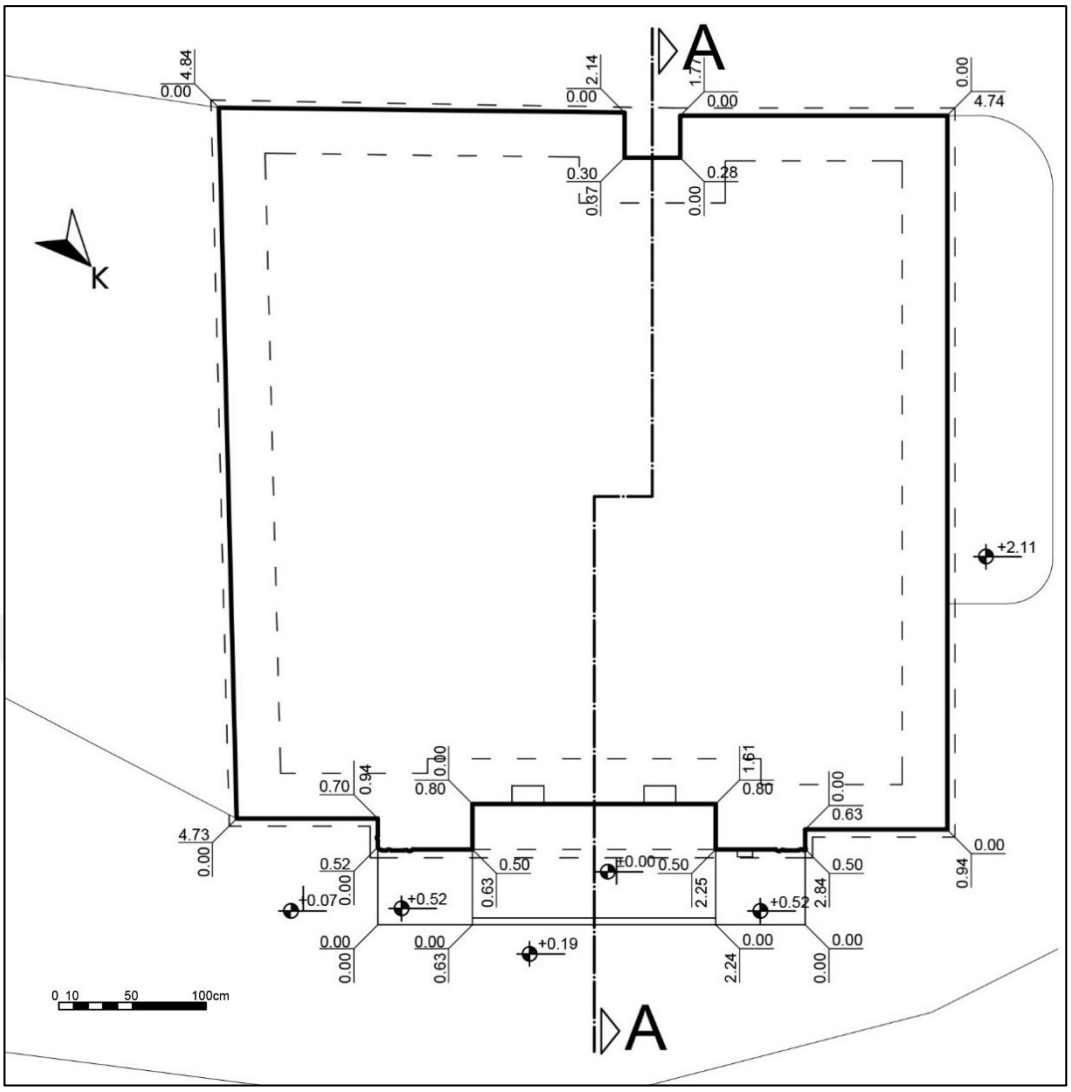
Periyodik Bakım Eksikliği: Kuzeybatı cephesinin bir kısmı tabelalar ve reklam panolarıyla kapanmıştır. Yapının zeminle birleştiği yerlerde bitkilenme vardır. Musluk çevresinde yosunlaşma gözlemlenmiştir. Suyu akmamaktadır.

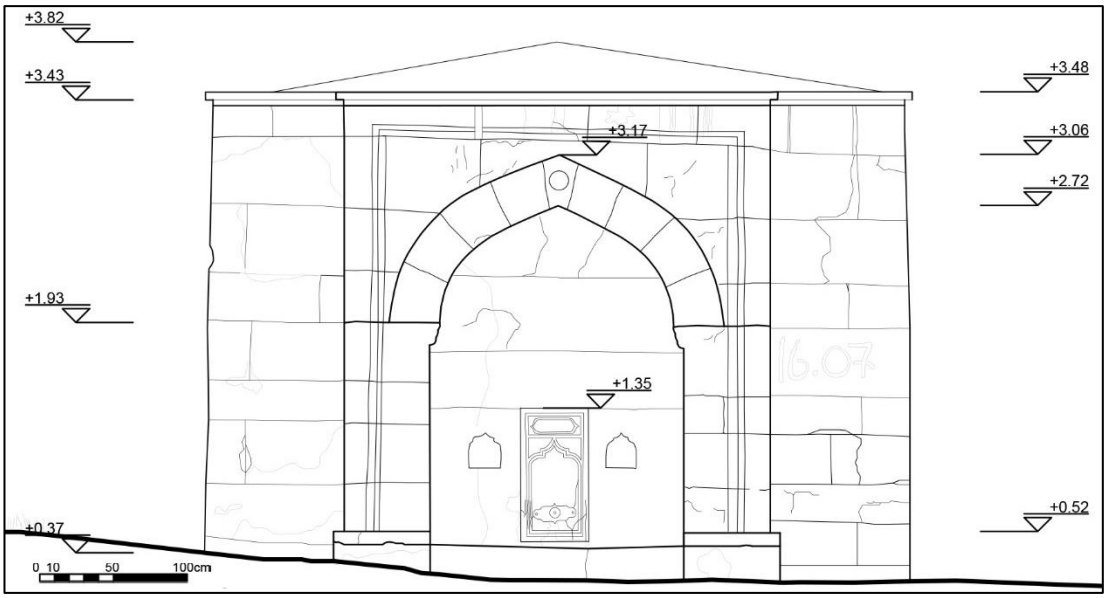
Şekil 4.56: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi 2022.

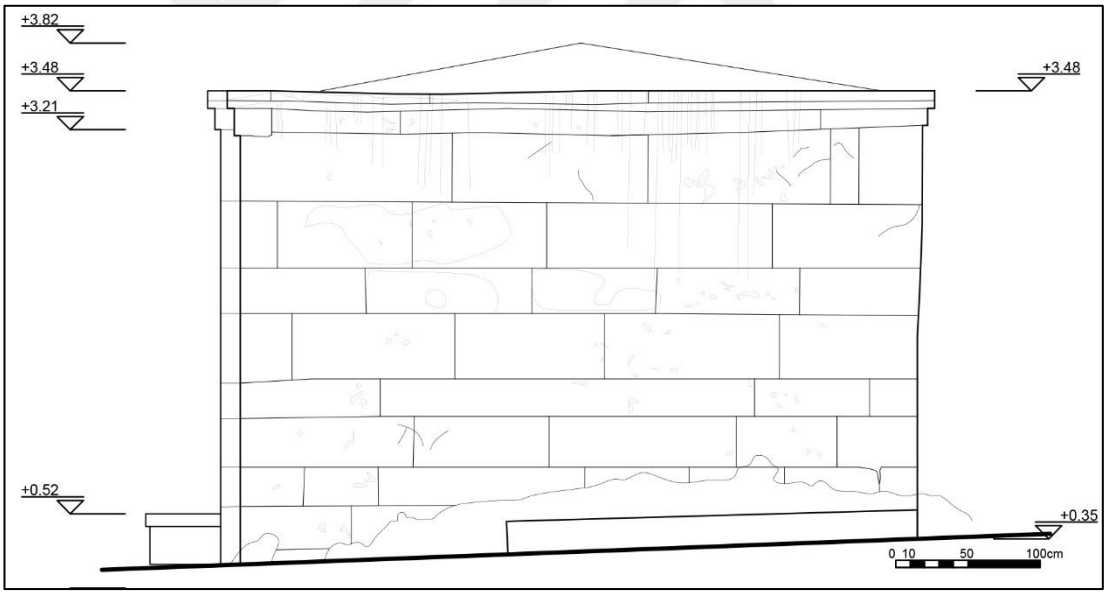
Şekil 4.57: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı.

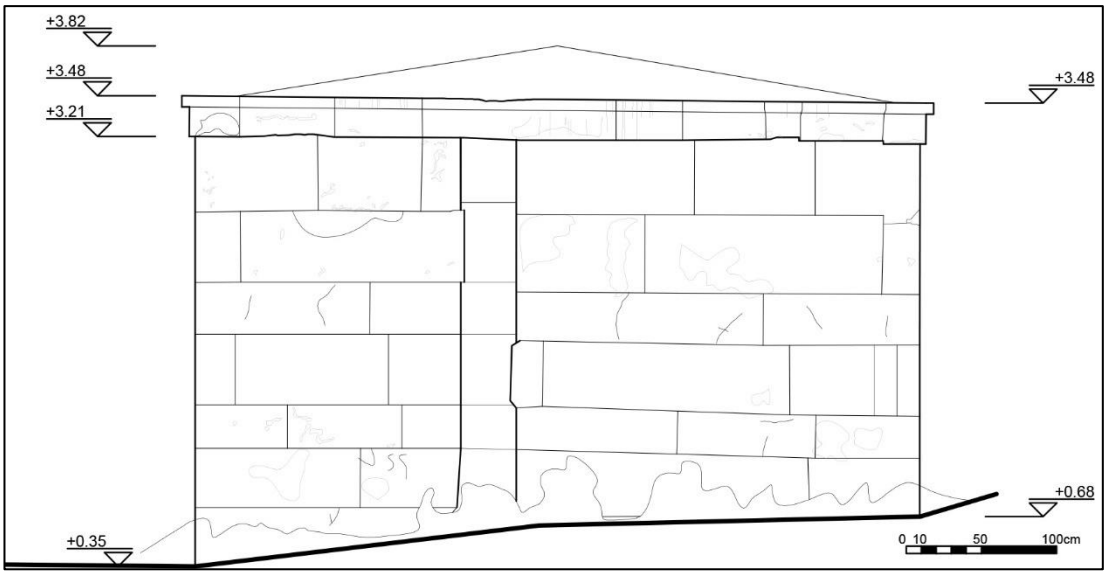
Şekil 4.58: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

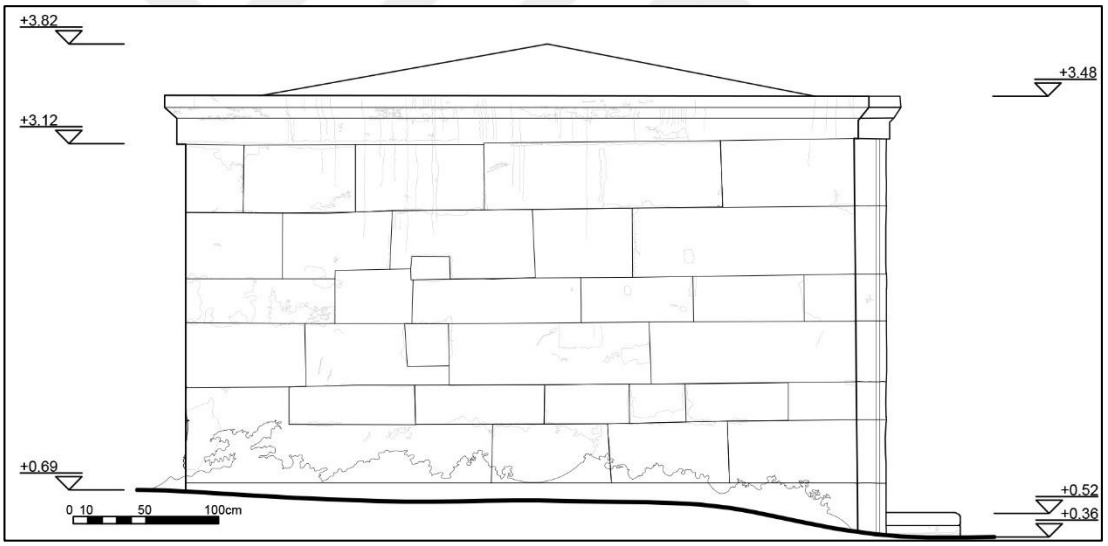
Şekil 4.59: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

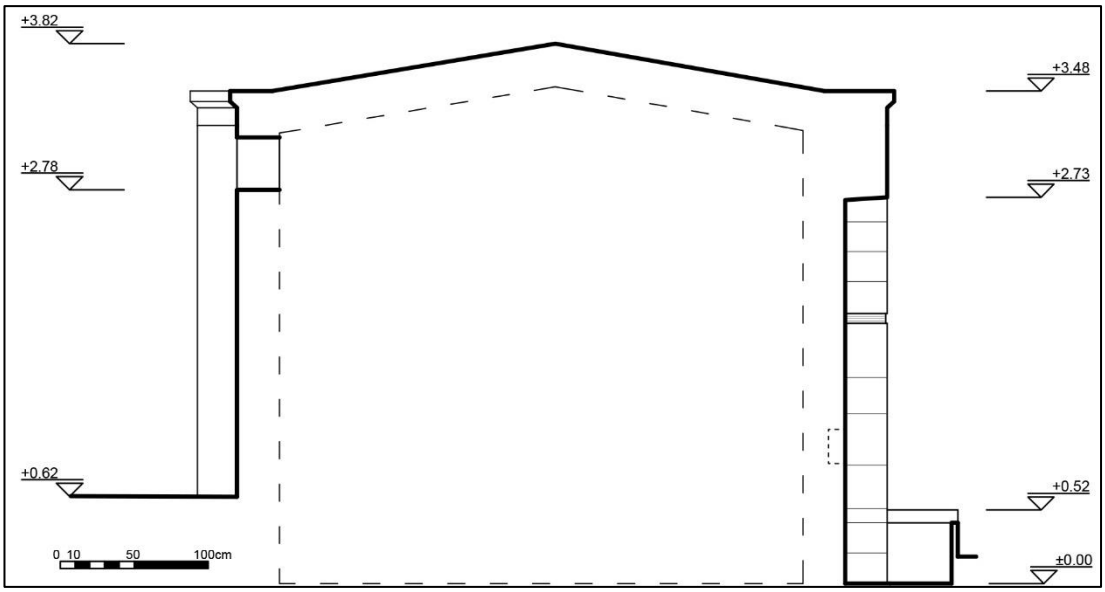
Şekil 4.60: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

Şekil 4.61: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

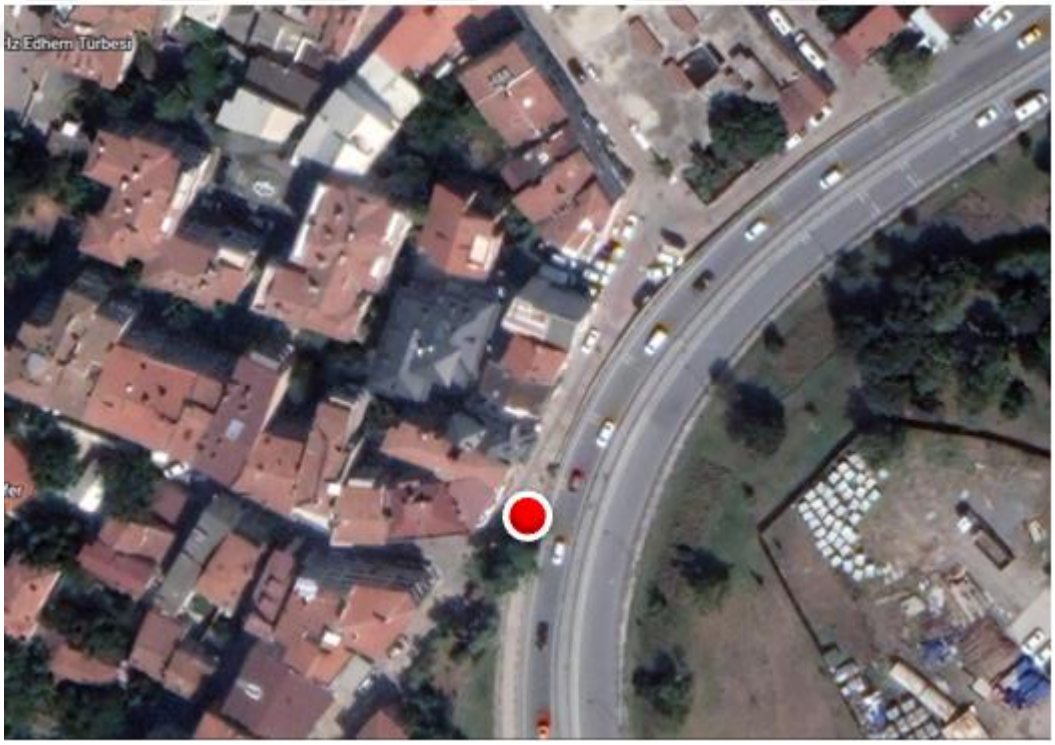

Şekil 4.62: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

Şekil 4.63: Koca Yusuf Efendi Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Sena Arslan, Sıla Özgül, Ülkü Bozkurt).

4.1.12. Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi

Şekil 4.64: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Alaca Tekke Sokak üzerinde Arakiyeci Sokağın karşısında bulunmaktadır (Şekil 4.64).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı düşünülmektedir. Bu sebeple 16. Yüzyılda yapıldığı varsayılmaktadır. 1970 yılına kadar arkasında Tokmaktepe Mezarlığı bulunmaktaymış. [Haskan, 2008] Çeşmenin 2008 yılında restorasyonu yapılmıştır. Restorasyondan önce çekilmiş fotoğraflara bakıldığında duvarın içinde çeşme olduğu anlaşılamayacak kadar harap halde olduğu görülmektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.66 metreye 1.38 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Ön cephesi yola bakmaktadır. Ön cephesindeki teknesi yol kotunun 65 cm altında kalmıştır. Eğime yerleşmiştir. Üç cephesi 1.71 kotuna kadar toprağa gömülüdür. Bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla hatıldan yapılmıştır. Çeşmenin üç tarafını saran aynı kesme taş ve tuğla hatıl tekniğiyle örülmüş bir duvar bulunmaktadır. Ön cephede çeşmenin iki tarafına bitişik olarak yığma moloz taştan yapılmış duvar devam etmektedir. Ön cephede kiremitle örülmüş basık sivri kemeri bulunmaktadır. Kemer altında bir niş oluşturmaktadır. Ama diğer çeşmelerden farklı olarak ayna taşı bu niş içerisinde bulunmamaktadır. Taş malzemeden yapılmış olan ayna taşı kemerin altından başlayarak cephenin kalanıyla aynı yüzeyde bulunmaktadır. Nişin üzerinde musluk için yuvarlak bir boşluk bulunmaktadır.

Ayna taşının önünde taş malzemeden dikdörtgen şeklinde teknesi vardır. Teknesi yol kotu altında kaldığından çeşmenin sağında ve solunda bulunan üçer adet basamakla tekneye ulaşılmaktadır.

Çeşmenin üst örtüsü kırma çatıdır. Çatı ve çevresindeki duvarın üstü kiremit kaplıdır. Şekil 4.65'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.66'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Kiremit malzemede parça kayıpları gözlemlenmektedir.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede yer yer aşınma, kararma ve kirlenme mevcuttur. Ayna taşı ve teknesindeki taş malzemede renk değişimleri vardır.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Çeşme yoğun bir caddede bulunmaktadır. Çevresindeki yapılar değiştiği için bağlamından kopuk olarak tek başına kalmıştır.

Önceden mezarlık duvarında bulunan çeşme günümüzde bağlamından kopmuş bir şekilde yol kenarında bulunmaktadır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Restorasyonu yeni yapıldığı için alandaki çeşmelere görece daha bakımlıdır.

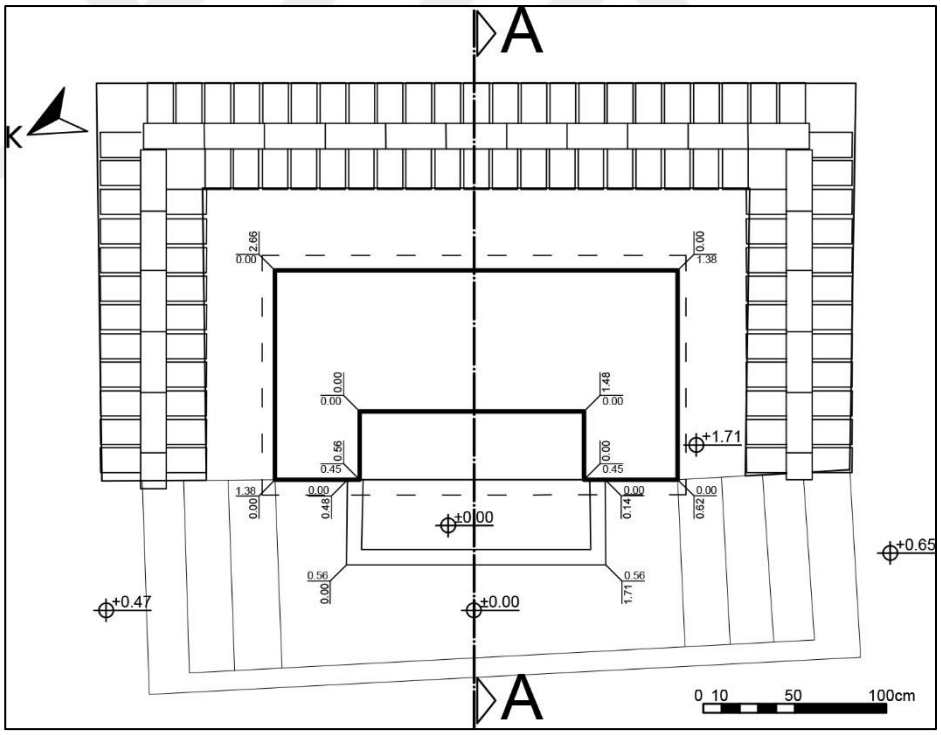
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotu altında kalmış ancak restorasyon sırasında ortaya çıkarılmıştır.

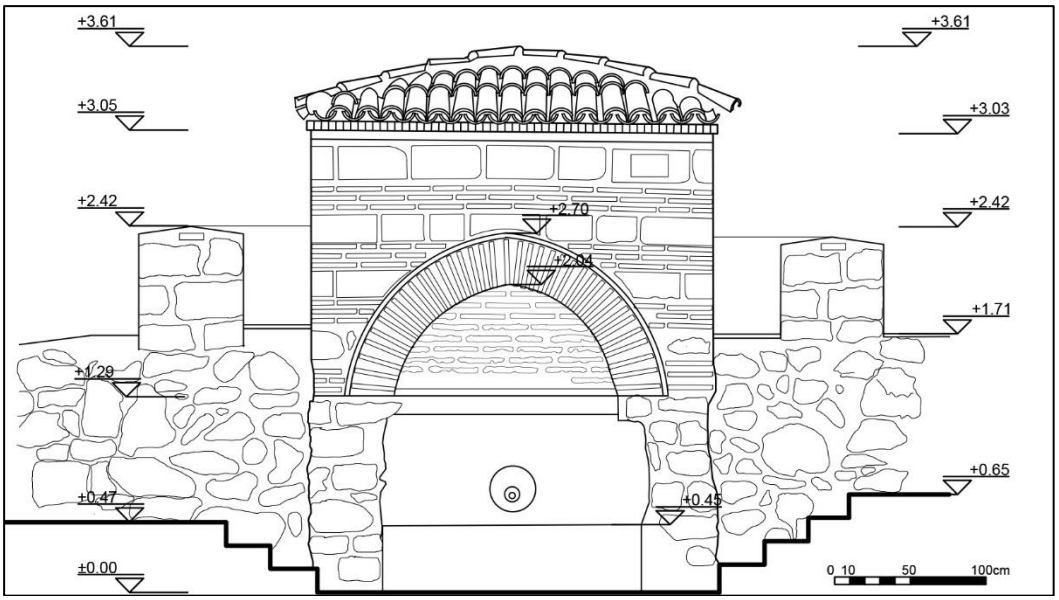
Şekil 4.65: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi, 2022.

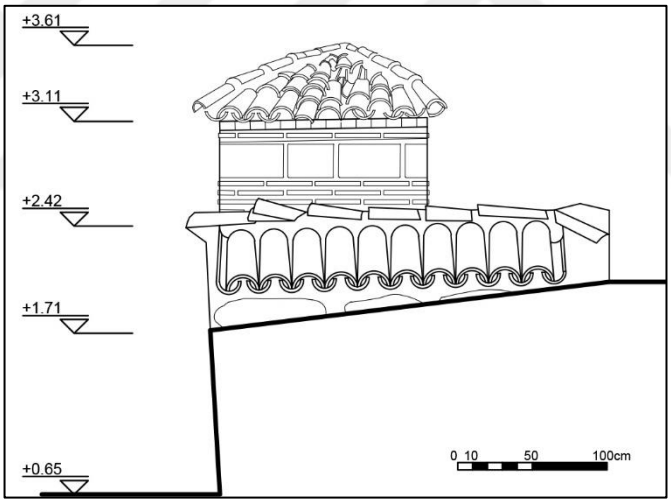
Şekil 4.66: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi 2006 tarihli fotoğraf.

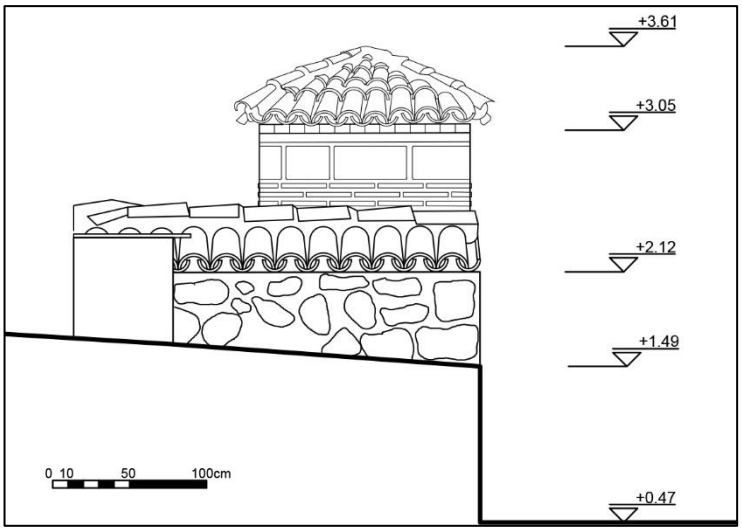
Şekil 4.67: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Selva Zambak, Gülistan Gövdere, Nuray Aksu).

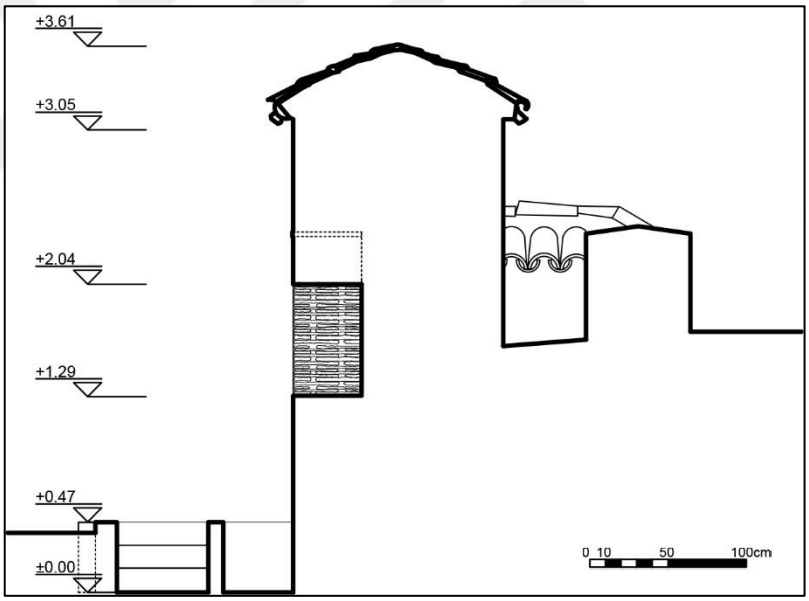
Şekil 4.68: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Selva Zambak, Gülistan Gövdere, Nuray Aksu).

Şekil 4.69: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Selva Zambak, Gülistan Gövdere, Nuray Aksu).

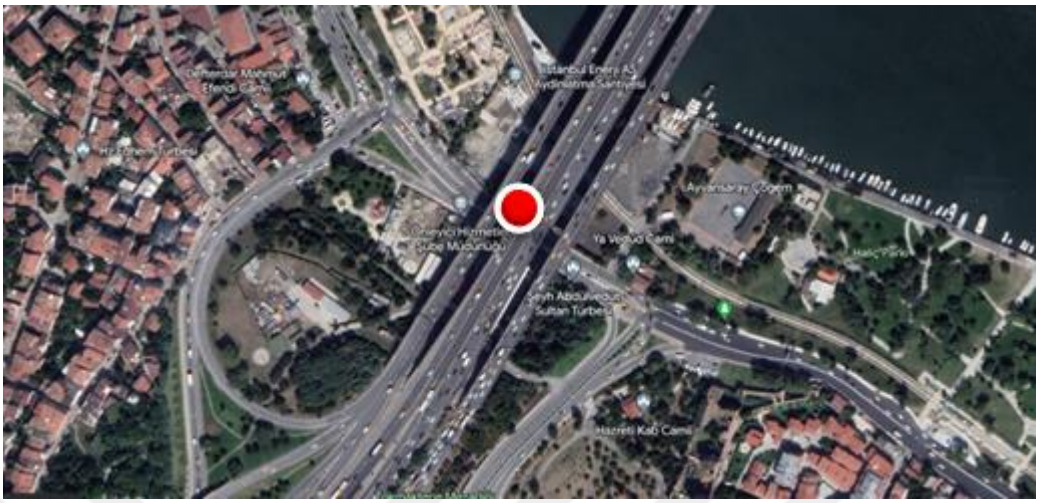

Şekil 4.70: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Selva Zambak, Gülistan Gövdere, Nuray Aksu).

Şekil 4.71: Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Selva Zambak, Gülistan Gövdere, Nuray Aksu).

4.1.13. Pertevniyal Kadın Çeşmesi

Şekil 4.72: Pertevniyal Kadın Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Ayvansaray Caddesi üzerinde Haliç Köprüsünün altında bulunmaktadır (Şekil 4.72).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1856 yılında Abdulaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından henüz valide olmadan önce yaptırılmıştır.

Daha önce 80 ada 7 parselde bulunan çeşme, 7.6.2000 tarihli 11885 sayılı İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararında rölövesinin onaylandığı ve naklinin uygun olduğuna karar verilmiştir [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]. Çeşme yeri değiştirilmeden önce Çamur İskelesi Sokağı yanında Yavedud Karakoluna bitişik bulunmaktaymış. Çeşmenin ilk yapıldığı yerin etrafında bulunan mahalle 1974 yılından önce istimlak edilmiştir. Çeşme ise Haliç Köprüsü'nün yapımı sırasında sökülmüş ve geriye alınarak, köprü ayağının yanına yeniden monte edilmiştir.

Çeşmenin 1899 ve 2000 yıllarında tamir edildiği bilinmektedir. [Tanışık, 1943] [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]

Kitabesi: Vardır. 15 mısralık kitabede şunlar yazmaktadır;

"Ferzend-i Mahmud Hân-ı Adlî nûr-ı ayn-ı kâ'inat
Eyvan-ı kasr-ı ismetin rûşen çerâğ-ı zîveri
Ashâb-ı fahr-ı âlemine hürmeten bu beldeyi
Abdülaziz'in mâder-i sa'd ahteri pâkize zât
Pertevniyal Kadın Efendi serfirâz-ı kâinât

Tezyin içün bünyâd kıldı çeşme-i nûri'l-cihât
Hayrata icrâ eylemekdir şân-ı Nil-cûdunu
Nûş eyledikce teşneler âsâr-ı hayrından zülâl
Allah nahl-i gül-i vücûdun goncasıyla muttasıl
Mehd-i mu'allâyı kerem-fermâ-yı memdühü's-sıfât
Ruh-ı şehîdân ola şâd ve sabîkîn-i sâbıkat
İkbâl-i ömr ile kıla ferah-bahş-ı gülzâr-ı sebât
Bir su içüp Muhtâr Tahsin eyledim hayrâtını sene 1273
Pertev-nümâ susuzlara nev çeşmeden âb-ı hayat"

Tipi: Tek yüzlü, büyük hazneli bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme Türk Barok üslubunda yapılmıştır. Cephe düzeni ve tezyinatları açısından ampir üslubun özelliklerini göstermektedir.

4.64 metreye 568 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Hazne duvarları bir sıra taş iki sıra tuğla almaşıktır, üstü tonozla örtülmüştür. Cephesi mermer kaplıdır. Cephenin iki tarafında yan kanatlar yapılarak mermer, bu kanatların ortasına oturtulmuştur. Cephede ayna taşı kabartma motifli ve iki tarafı oluklu sütunlarla şekillendirilmiştir. Sütunlar üzerinde iyonik başlıklar görülmektedir. Çeşmenin mermerden yapılmış aynasının içinde iki sütun şeklindeki pilastır ayaklar üstünde yarım daire şeklinde kemeri vardır. Bu kemerin kilit taşı, "maşallah" yazılı, çevresi akantus yapraklarıyla kuşatılmış bir rozet ile süslenmiştir. Kemer alınlığı "c" ve "s" kıvrımlı akantus yapraklarından oluşan dallarla süslenmiştir. Ayna taşında vazo kabartmasının içinde musluğu bulunmaktadır. Musluğun üzerinde ve kemerinin altında, daire biçimindeki ayrı bir kabartmanın içine 1273 (1856) tarihli bir hadis yazılmıştır [Ertuğ, 2006].

Kemer tablasının üzerinde iki korniş arasında 15 mısralık kitabe bulunur. Kitabe iki tarafından gövdesi akantus yapraklarıyla süslü bir vazodan çıkan çiçekleri andıran kabartmalarla bezenmiştir. 15 mısralık kitabenin üzerinde alınlık ve tek satırlık, içinde ayet yazan bir kitabe daha bulunmaktadır. Alınlığın ortasında bir rozet ve bu rozetin çevresi akantuslar, çiçekler ve üzüm salkımları bezemeleri vardır.

Çeşmenin teknesi ve sekileri de yine kabartmalar ve yapraklarla bezenmiştir. Şekil 4.73'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.74'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Şentürk, 2018].

- Koruma Sorunları:

Günümüzde Haliç kıyısı boyunca yapılan çalışmalar sebebiyle çeşmenin çevresi kapatılmıştır. Çeşmeye ulaşmak mümkün değildir.

Strüktür Bozulmaları: Mermer ve taş malzemede parça kopmaları gözükmektedir.

Malzeme Bozulmaları: Mermer malzemede kararmalar ve renk değişimleri vardır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Süslü bir meydan çeşmesi olması ve merkeze yakın çok geniş bir cadde olan Ayvansaray Caddesi üzerinde olması sebebiyle çeşme düzenli olarak bakım görmüş ve diğer çeşmelere oranla daha çok korunarak günümüze ulaşmıştır.

Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotunun 109 cm altında kalmıştır.

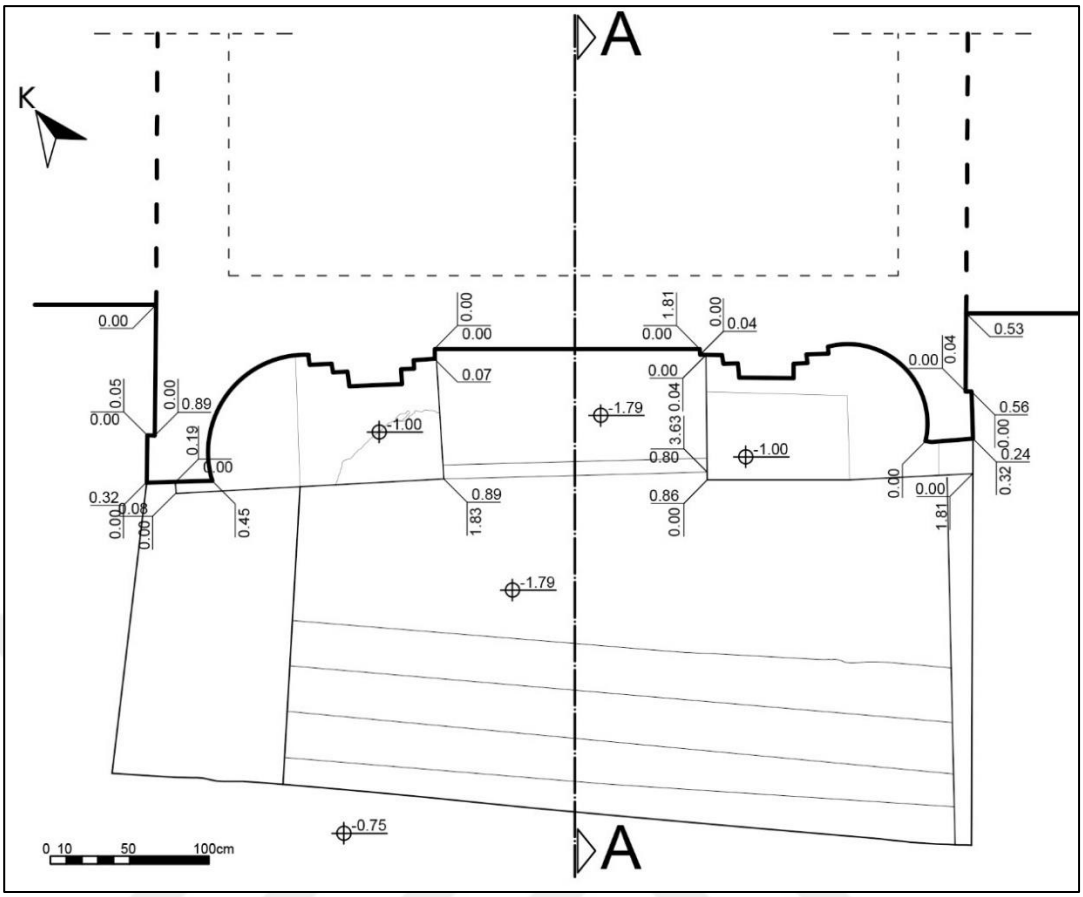
Şekil 4.73: Pertevniyal Kadın Çeşmesi, 2022.

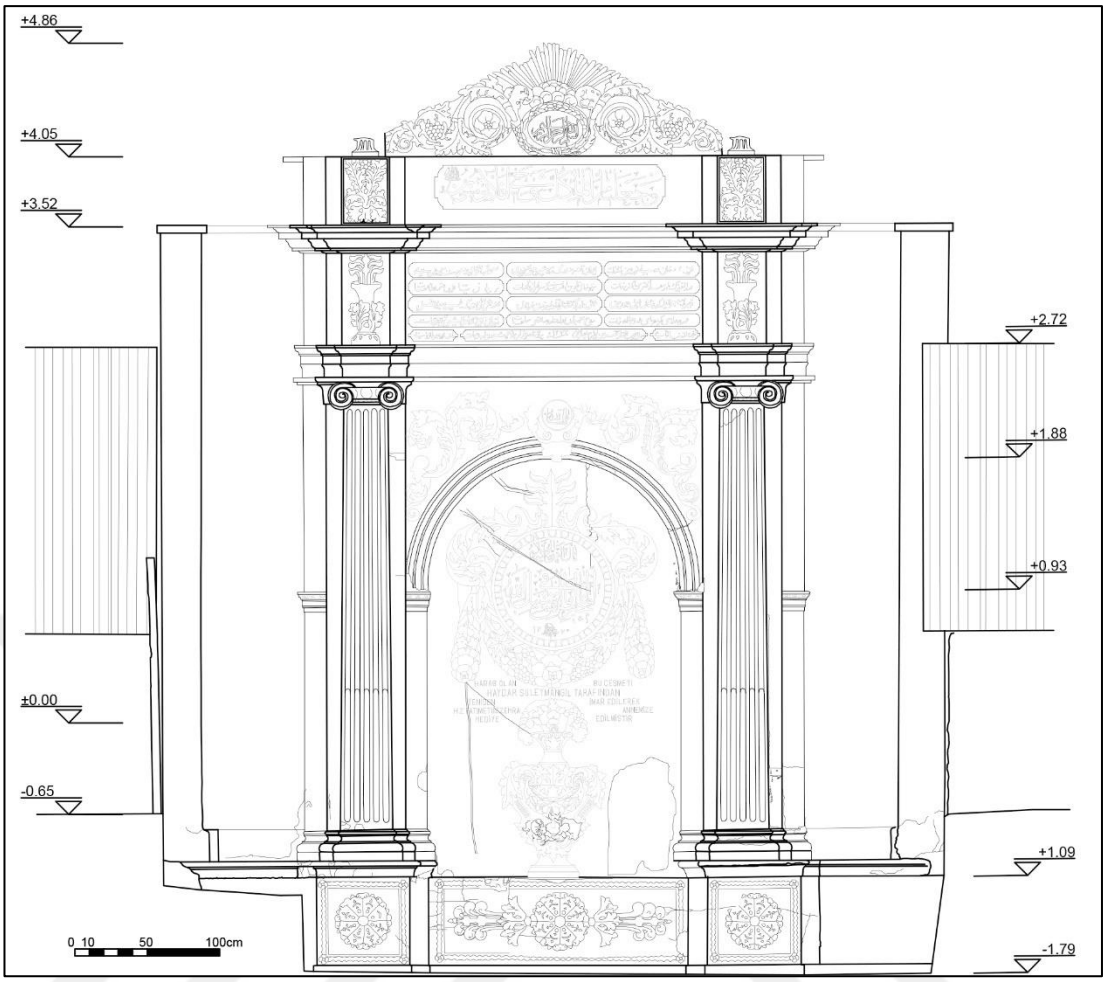
Şekil 4.74: Pertevniyal Kadın Çeşmesi 1900'lerin başı.

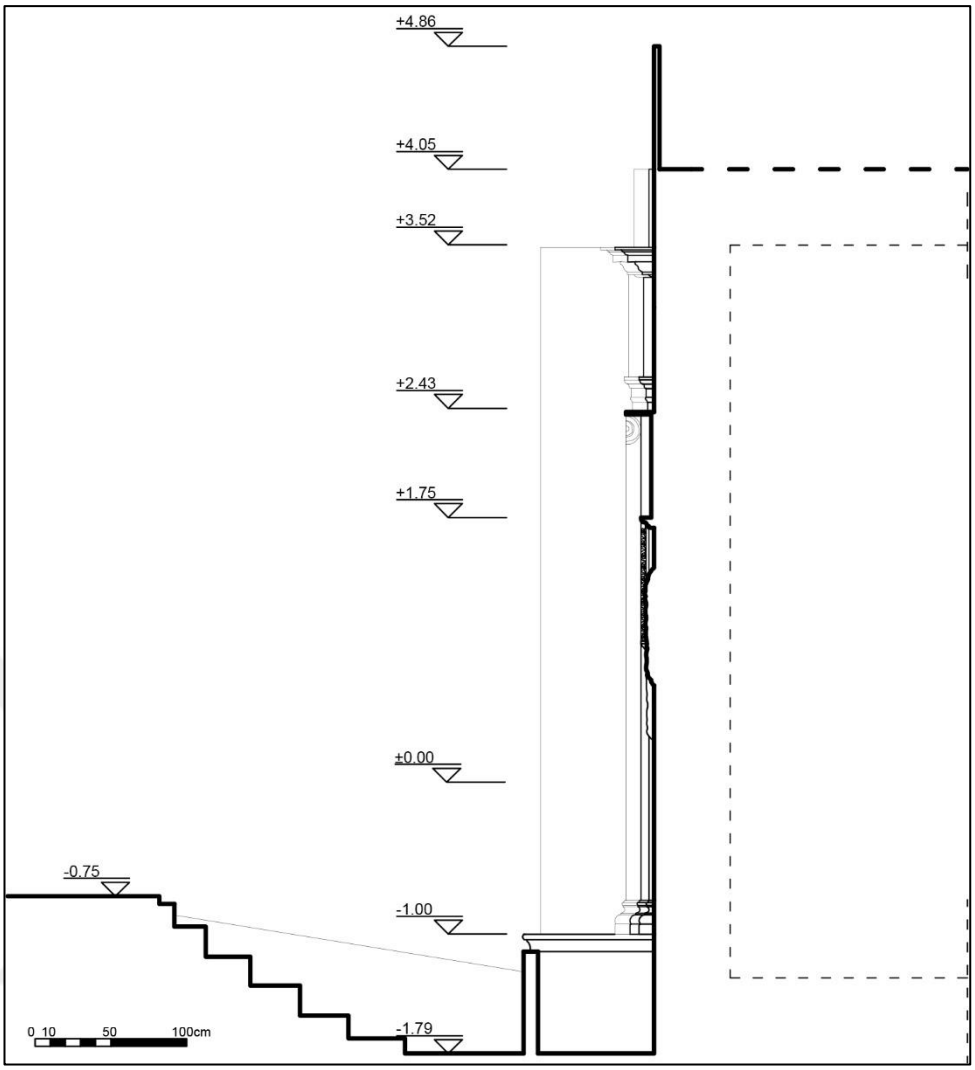
Şekil 4.75: Pertevniyal Kadın Çeşmesi.

Şekil 4.76: Pertevniyal Kadın Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Gülsüm Aybüke Ekici, Bayram Çoban, Oğuzhan Uzun).

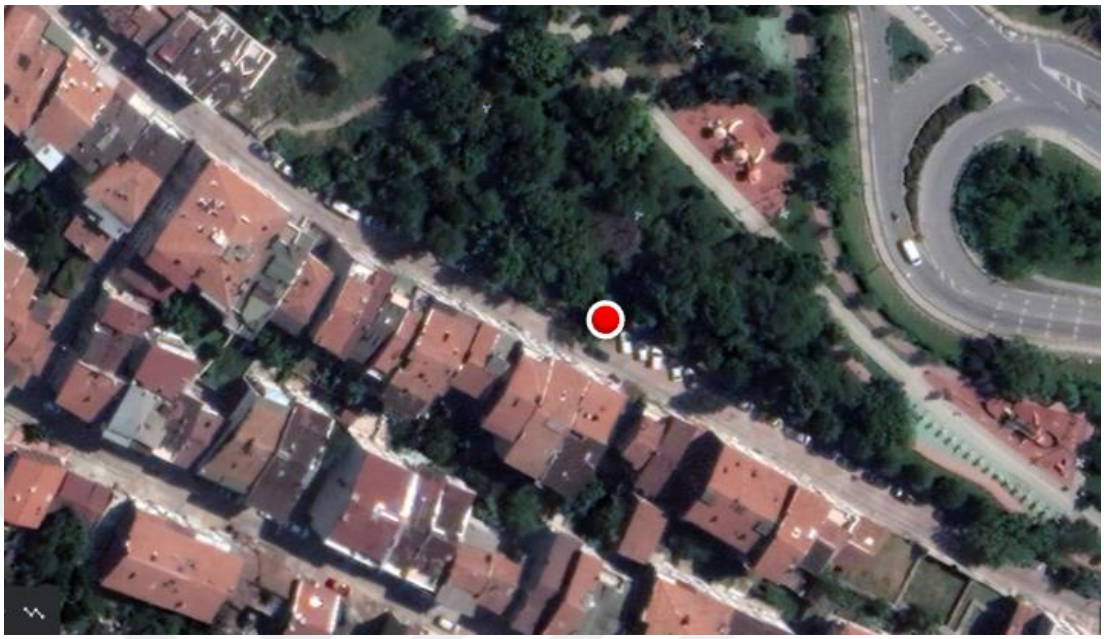

Şekil 4.77: Pertevniyal Kadın Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Gülsüm Aybüke Ekici, Bayram Çoban, Oğuzhan Uzun).

Şekil 4.78: Pertevniyal Kadın Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Gülsüm Aybüke Ekici, Bayram Çoban, Oğuzhan Uzun).

4.1.14. Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi

Şekil 4.79: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Alaca Tekke Sokak üzerinde Otağcılar Parkının yanında bulunmaktadır (Şekil 4.79).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1685 yılında yaptırılmıştır. Çeşmeyi ilk kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Telhisi Mehmet Ağa tarafından 1728 yılında yenilendiği bilinmektedir. Otakçılar Mezarlığı Çeşmesi olarak da bilinmektedir. Daha önce Otakçılar Mezarlığı duvarı üstünde bulunmaktaymış, yol yapımı çalışmaları sırasında mezarlık ortadan kalkmıştır [Egemen, 1993]..

Kitabesi: İki kitabesi vardır. İlki tek satırdır;

"Kalel melikülhâdi aynen yeşrebü biha ibâdullah"[Egemen, 1993]

Altındaki tamir kitabesinde şunlar yazmaktadır.

"Vezir-i azam İbrahi Pâşâayi kerem-perver
Saadetle cihan vaktinde ma'mur oldu ser-tâ-pa
Zeman-ı devletinde sâı-yi hayrat olub âlem
Kimi çeşme kimisi medrese itmededir ihyâ
Çıragı hassı Telhis'î-Mehemmed Ağa meyniyle
Ebû Eyyub'da kıldı bu vâlâ çeşmeyi icra

Duâ-yi heyre mazhar ola bânisi anın mâdam
İder bu âb-ı nâbı ile bu çeşme âlemi irvâ"[Egemen, 1993]

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme klasik tarzdadır, oldukça sadedir. 3.57 metreye 2.66 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Çeşmenin iki cephesi toprak altında kalmıştır. Ön cephe duvarı kesme taştan güneydoğu cephesi duvarı moloz taştan örülmüştür. Kuzeybatı cephesi duvarının çok az gözüken bölümünden moloz taşla örüldüğü görülmektedir ancak kuzeydoğuda kalan arka cephe tamamen toprağa oturmuş olduğundan malzemesini görmek mümkün değildir.

Batı cephesinde kaş kemerli bir nişi bulunmaktadır. Kemerin hemen üstünde iki kitabesi bulunmaktadır. Kitabeleri mermerdendir. Nişin içerisinde taş malzemeden ayna taşı vardır. Ayna taşı üstünde musluk için yuvarlak bir boşluk bulunmaktadır. Nişin önünde dikdörtgen şeklinde taş malzemeden küçük bir teknesi bulunmaktadır.

Çeşme yukarıda dışarı çıkıntılı taş silmeyle bitmektedir. Şekil 4.80'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Taş malzemede parça kayıpları mevcuttur. Zemin oturması gözlemlenmiştir.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede kararma, erozyon gözlemlenmiştir. Mermer malzemede renk değişimleri vardır.

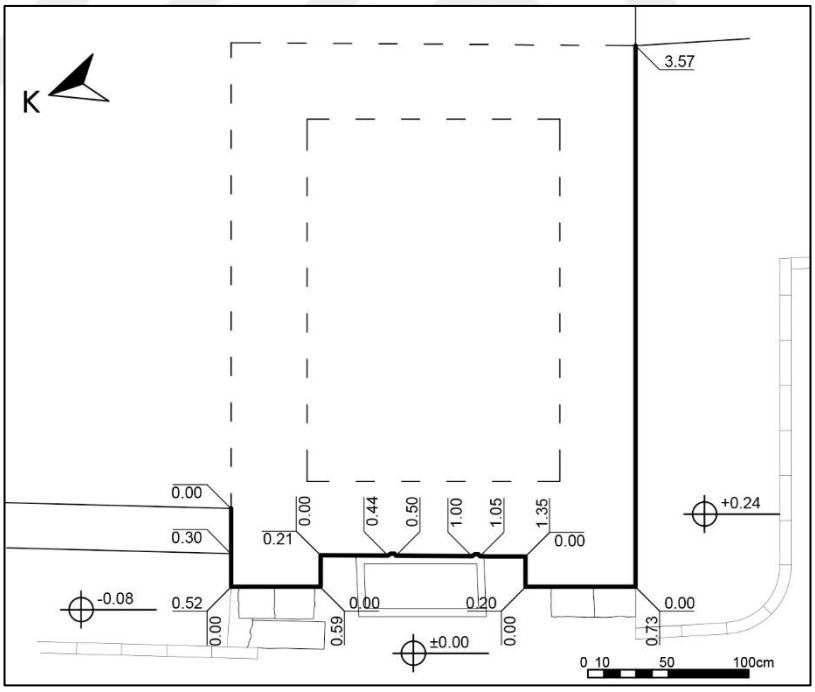
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Sonradan yapılan tamirlerde taş malzemede özgüne uygun olmayan sıva ve derz uygulaması gözükmektedir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Vandalizm gözlemlenmiştir, batı cephesinde kemerin üzerindeki metal çalınmıştır. Güneybatı cephesinde bitkilenme vardır.

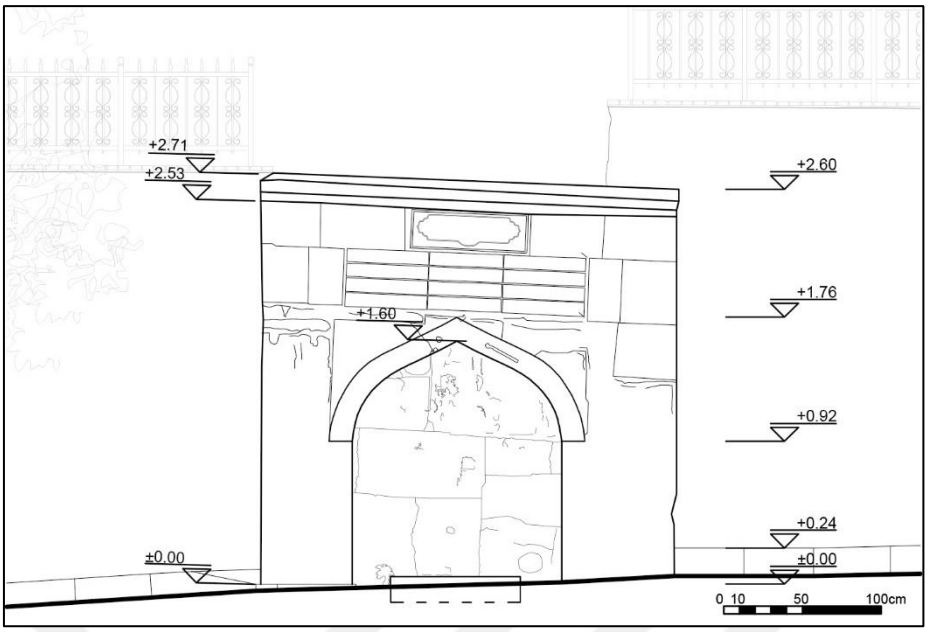
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin güneybatı duvarının bir kısmı kaldırım kotunun altında kalmıştır.

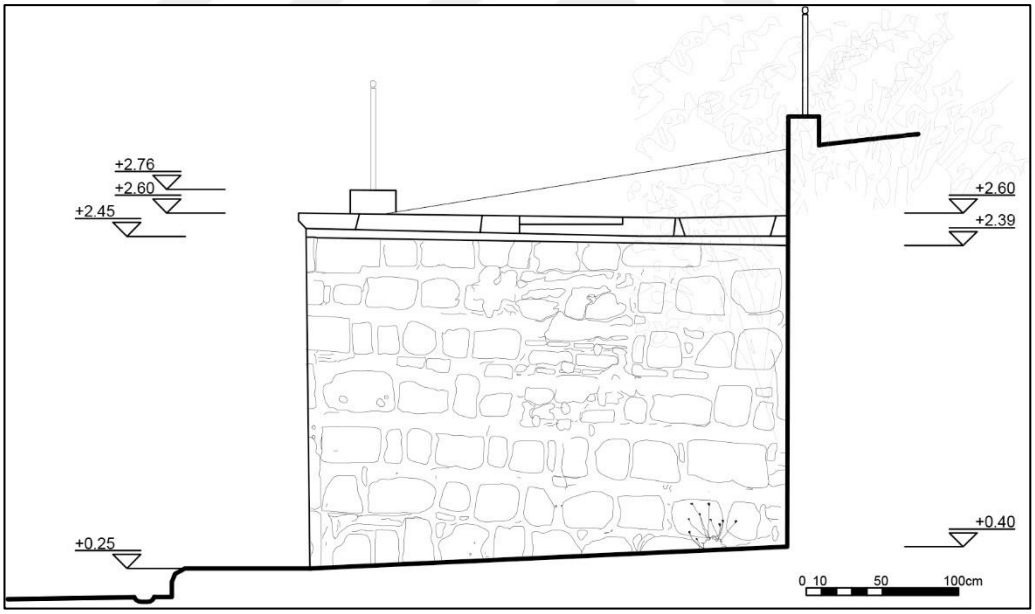
Şekil 4.80: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi, 2022.

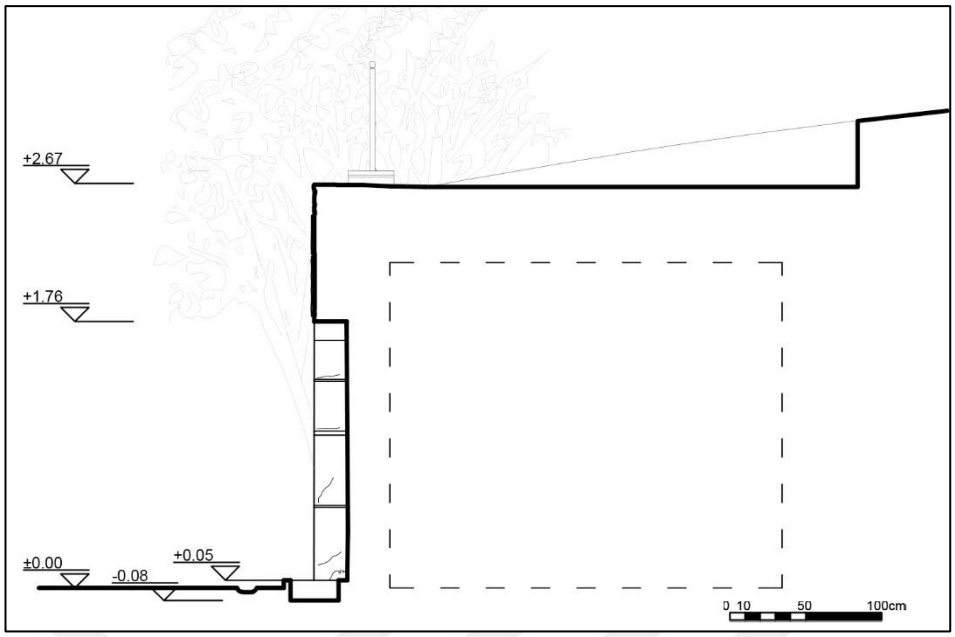
Şekil 4.81: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi Planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Zeynep Ezgi Göktaş).

Şekil 4.82: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi batı görünüşü(Rölöveyi hazırlayanlar: Zeynep Ezgi Göktaş).

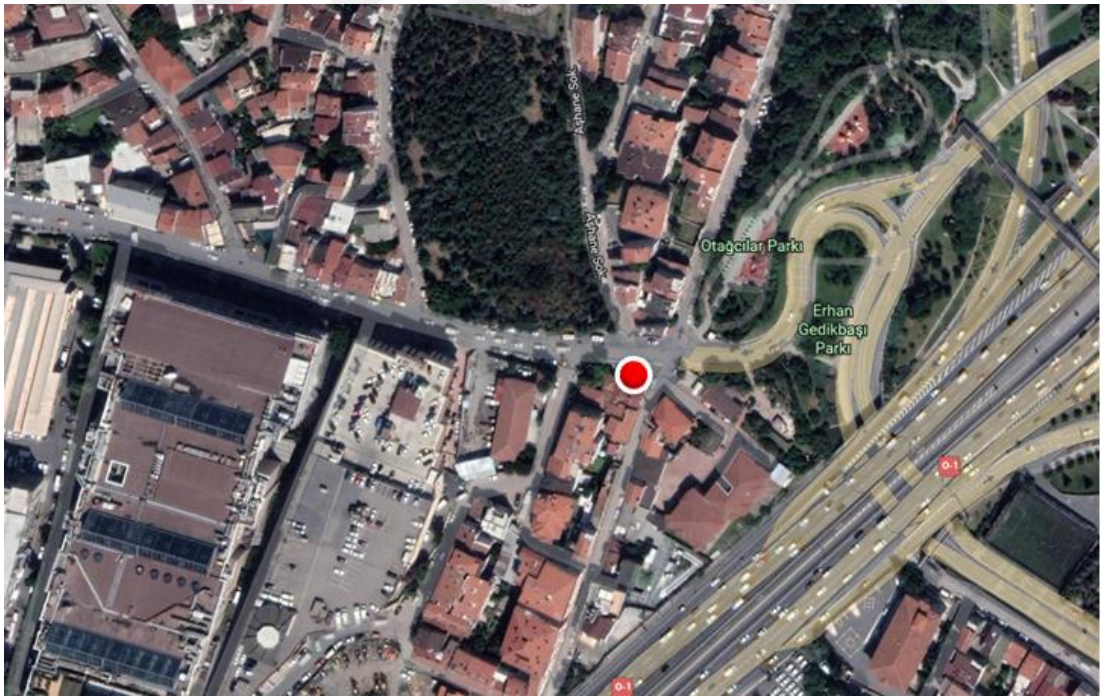

Şekil 4.83: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Zeynep Ezgi Göktaş).

Şekil 4.84: Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Zeynep Ezgi Göktaş).

4.1.15. Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi

Şekil 4.85: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Otakçılar Caddesi üzerinde, Otakçılar Camii karşısında Otakçılar Karakoluna bitişiktir (Şekil 4.85).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Sadrazam Semiz Ali'nin yaptırdığı düşünülmektedir. Bazı kaynaklarda Otakçılar Çeşmesi ismiyle de anılmaktadır. Eyüp Vakfiyesinde çeşmeden "Otakçıbaşı Mescidi kurbunda Ali Paşa Çeşmesi" olarak bahsedilmiştir [Haskan, 2008].

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Hazneli ve tek yüzlü bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme dikdörtgen planlıdır. Batı cephesi yan parselin bahçe duvarıyla birleşmektedir. Doğu cephesi de 103 cm genişliğinde boşluktan sonra arkasındaki karakol yapısıyla birleşmektedir. Ön cephe ve doğu cephesinin görünen kısmı kesme taştan yapılmıştır.

Ön cephede yuvarlak kemerli nişi bulunmaktadır. Nişin içerisinde mermerden ayna taşı vardır. Ayna taşı içinde sivri kemerli minik bir niş daha bulunmaktadır, Musluk buraya yerleştirilmiştir. Mermer ayna taşının sağ tarafında bir tas yuvası ve ayna taşının üzerinde dikdörtgen bir mermer tabla bulunmaktadır. Nişin önünde mermer malzemeden yapılmış dikdörtgen şeklindeki teknesi vardır. Nişin zemine ulaştığı yerde teknenin iki yanında bulunan bekleme sekileri ise taştan yapılmıştır. Tekne ve bekleme sekileri yol kotu altında kalmış, bunlara üç basamakla -0.61 kotuna inerek ulaşım sağlanmaktadır. Şekil 4.86'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Taş malzemede parça kayıpları mevcuttur. Teknesindeki mermer malzemede derin çatlaklar vardır.

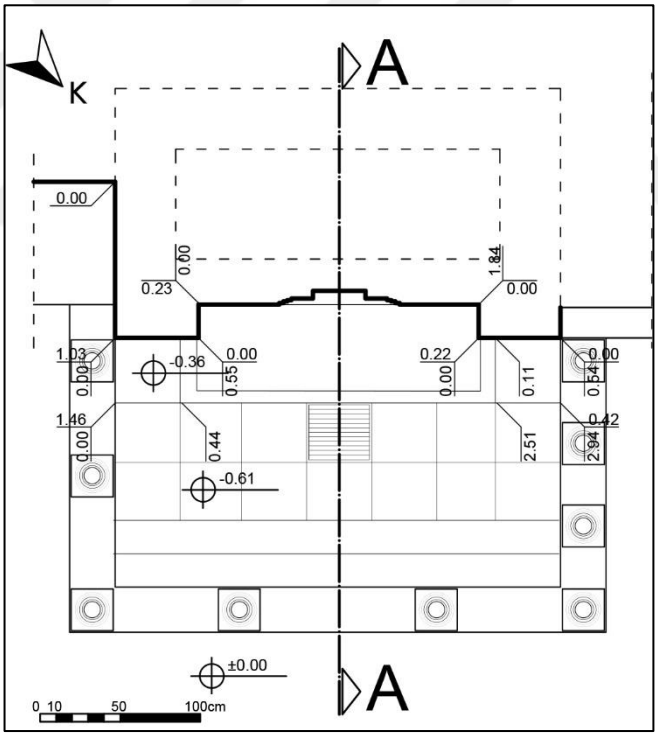
Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede çatlaklar, kararma ve erozyon mevcuttur. Teknesindeki mermer malzemede aşınma gözlemlenmiştir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğun çevresinde mermer malzemede yosunlaşma vardır. Bitkilenme gözükmektedir.

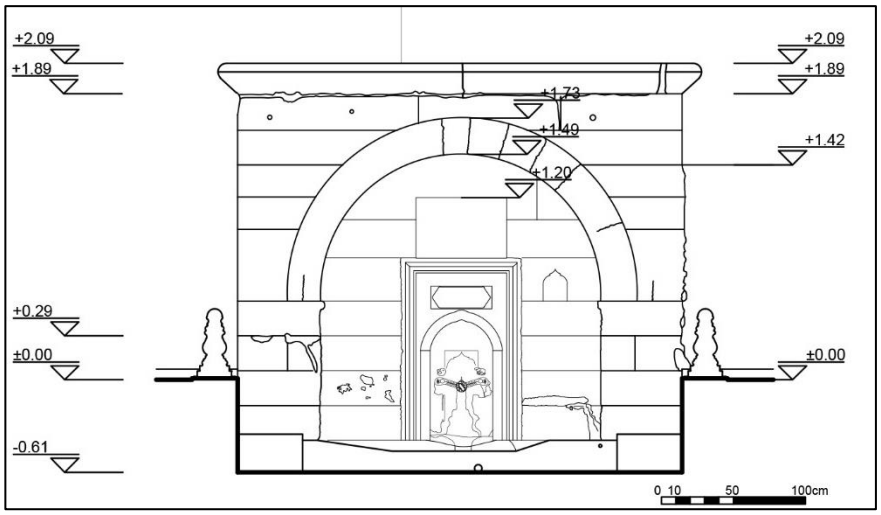
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşme 61 cm yol kotu altında kalmıştır.

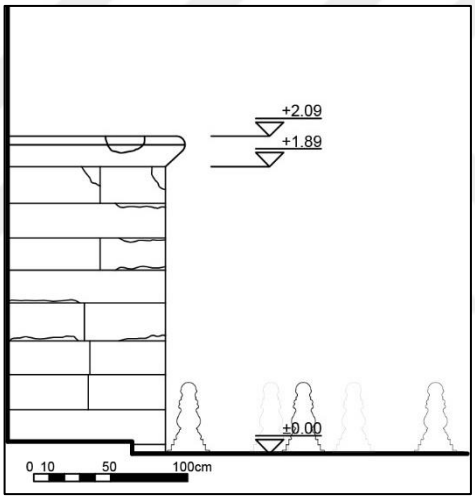
Şekil 4.86: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi, 2022.

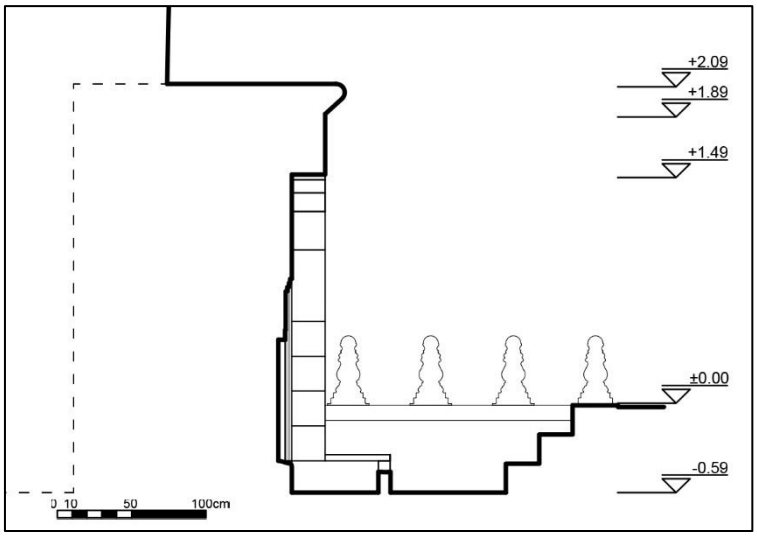
Şekil 4.87: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi planı.

Şekil 4.88: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi kuzey görünüşü.

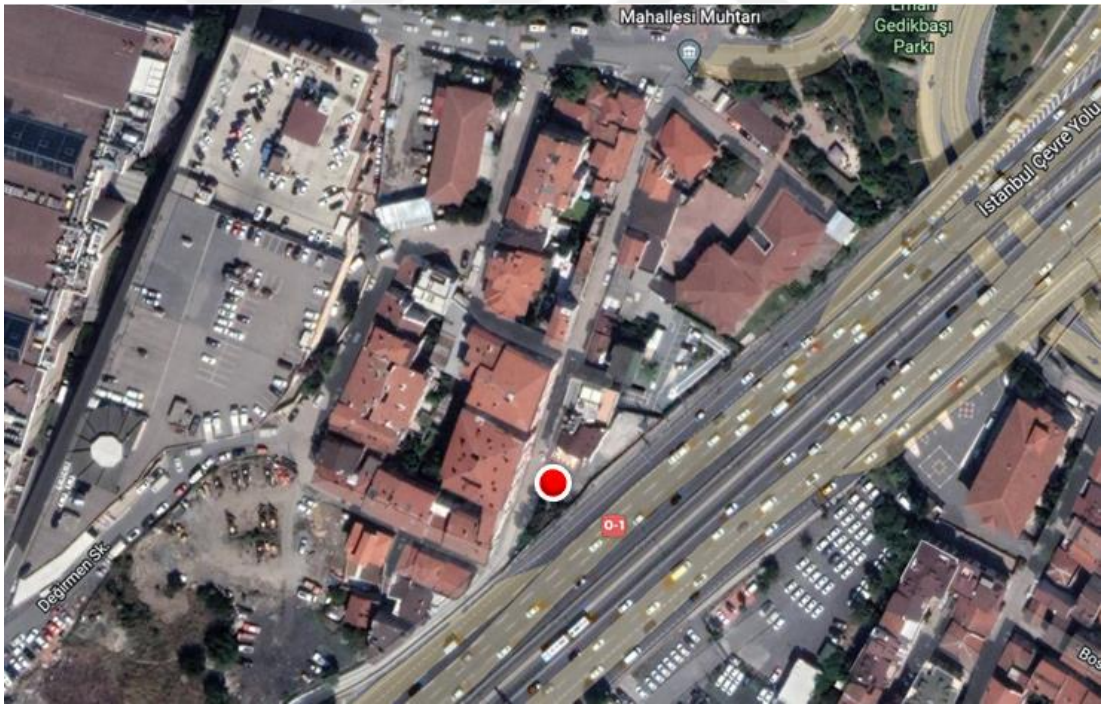

Şekil 4.89: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi doğu görünüşü.

Şekil 4.90: Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi A-A kesiti.

4.1.16. Hakkı Bey Çeşmesi

Şekil 4.91: Hakkı Bey Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Fethi Çelebi ile çevre yolunun kesiştiği üçgen parselde bulunmaktadır (Şekil 4.91).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1844 yılında Yahya Bey'in oğlu Hakkı Bey tarafından yaptırılmıştır. 1888 yılında Habibe Hanım ve Taşçı El-Hac Necib Efendi tarafından yenilenmiştir [Tanışık, 1943]. 2014 yılında basit onarımı yapılmıştır [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi].

Kitabesi: İki kitabesi vardır. İlkinde şunlar yazmaktadır;

"Sad Barek Allah efrin ol merd-i hayr-endiş kim
Yapdı bu cây-ı bezi idüb ol ma'den-i cûd ü sehâ
Ya'ni ki Mir Hakkı'dır mahdûm-ı Yahya Beğ ol-zât
Bu çeşme-sarı zevcesi rühı içün kıldı bina
Atşâne bir düşse sezadır böyle târih-i selis
N'ûş et bu ayn-ı âbdan banisine eyle du'â 1260(1844)" [Haskan, 2008]

İkinci kitabede ise şunlar yazmaktadır;

"Bânii sâniler Basnaray'ı ahalisinden Habibe Hanım ve Taşçı El-hac Necib Efendilerin asar-i hayratıdır.1305(1888)" [Haskan, 2008]

Tipi: Tek yüzlü ve hazneli bir meydan çeşmedir.

Mimari Özellikleri: Çeşme tamamen kesme küfeki taştan yapılmıştır. Kare planlıdır. Ön cephede basık kemerli nişi vardır. Çeşme nişinin içinde bulunan ayna taşı mermerdendir. Oldukça sade ve tezyinatsızdır. Mermer ayna nişi içerisinde musluk için yuvarlak bir boşluk bulunmaktadır. Kemerin üzerinde mermer kitabe yer almaktadır. Duvarların üst kısmında taş silme bulunmaktadır. Ön cephede silmenin üzerinde bir madalyonu vardır. Bu madalyonun içinde yenilendiği zaman yapılmış kitabe mevcuttur. Çeşmenin diğer cephelerinde herhangi bir süsleme yoktur. Şekil 4.92'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.93'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Haskan, 2008].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Taş malzemede parça kayıpları mevcuttur. Teknesindeki mermer malzemede derin çatlaklar vardır.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede çatlaklar, kararma ve erozyon mevcuttur. Yüksek ısı sebebiyle renk değişimi meydana gelmiştir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Doğu cephesinde bitkilenme gözlemlenmiştir.

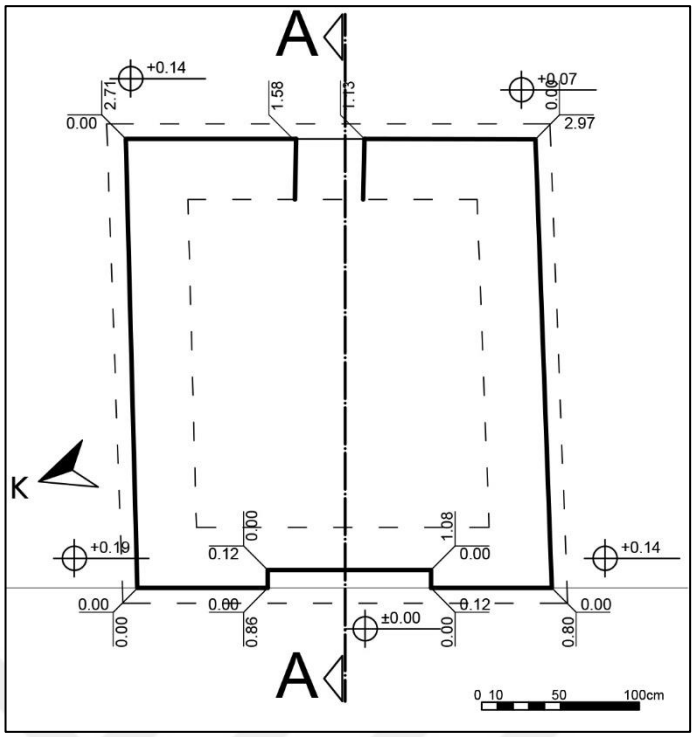
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi ve bekleme sekileri yol kotu altında kalmış, üzeri betonla kapatılmıştır.

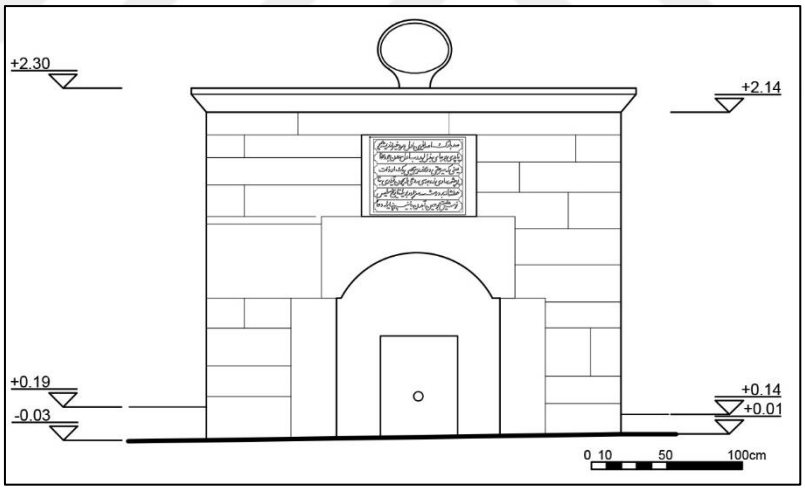
Şekil 4.92: Hakkı Bey Çeşmesi, 2022.

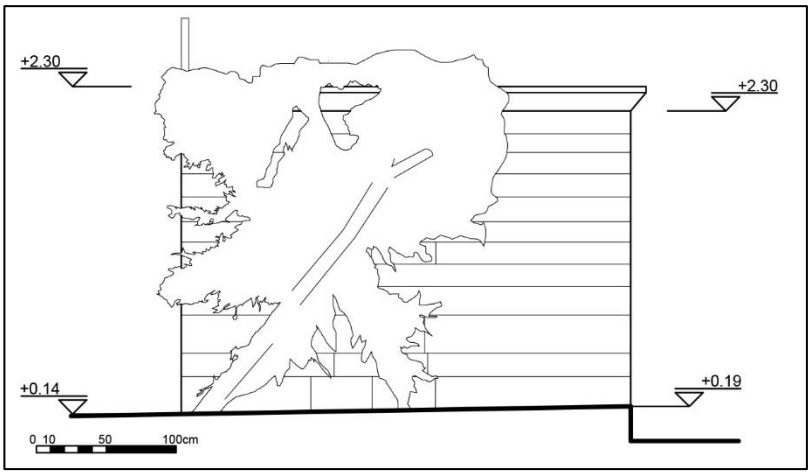
Şekil 4.93: Hakkı Bey Çeşmesi.

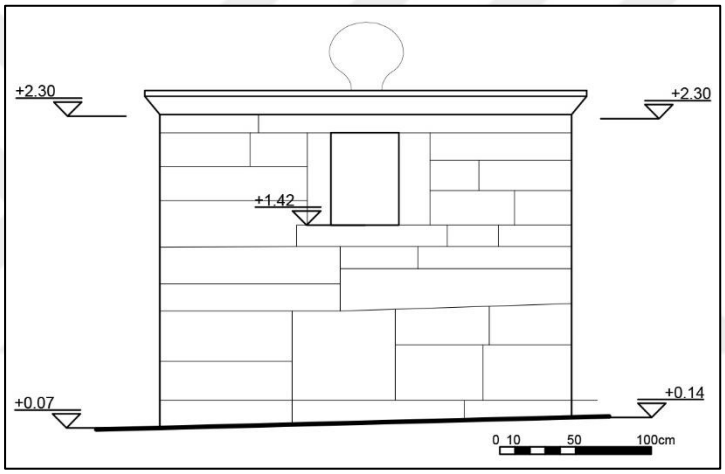
Şekil 4.94: Hakkı Bey Çeşmesi planı.

Şekil 4.95: Hakkı Bey Çeşmesi batı görünüşü.

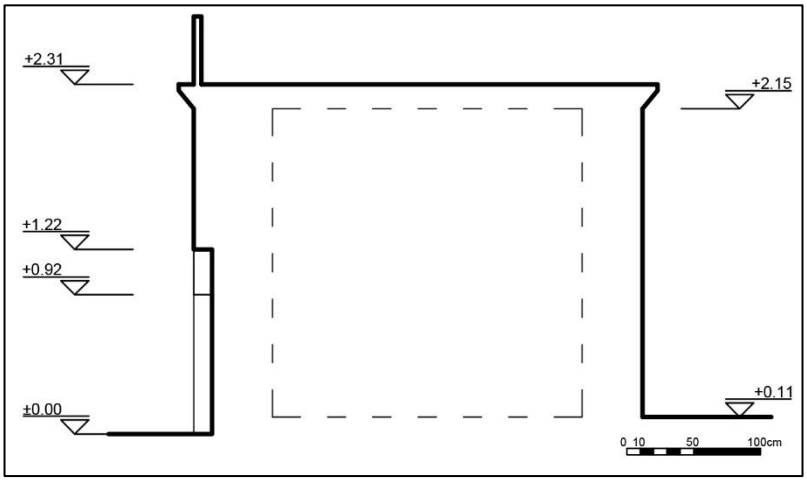
Şekil 4.96: Hakkı Bey Çeşmesi kuzey görünüşü.

Şekil 4.97: Hakkı Bey Çeşmesi doğu görünüşü.

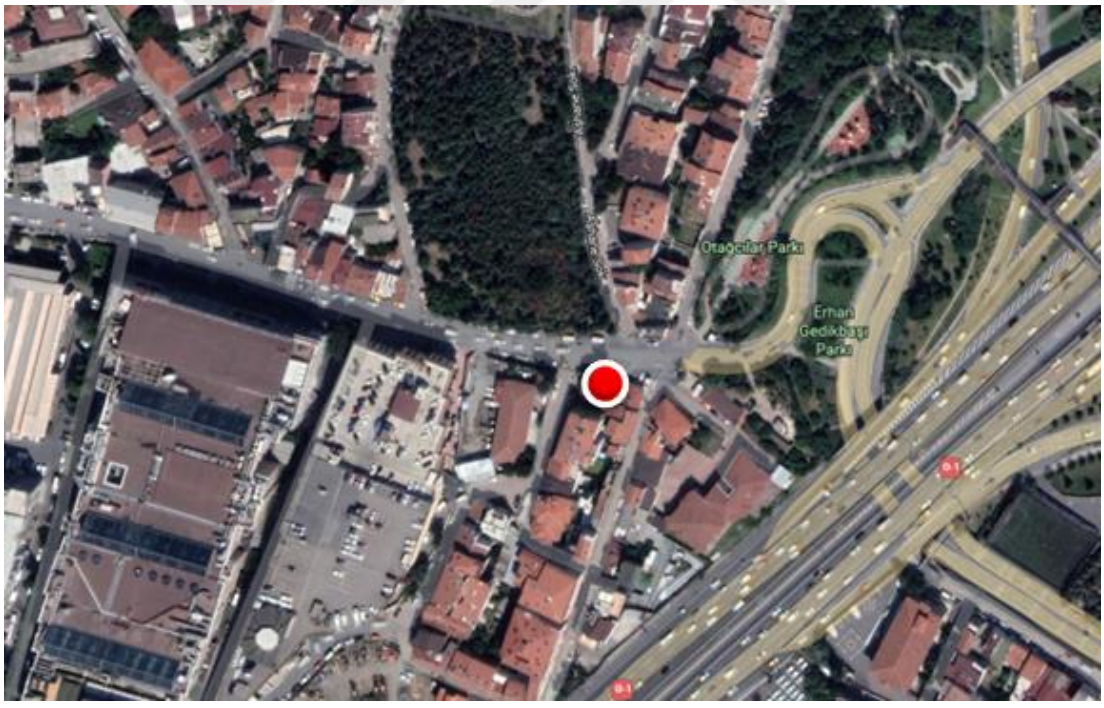

Şekil 4.98: Hakkı Bey Çeşmesi güney görünüşü.

Şekil 4.99: Hakkı Bey Çeşmesi A-A kesiti.

4.1.17. Otakçılar Camii Sebil ve Çeşmesi

Şekil 4.100: Otakçılar Camii Sebil ve Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Fethi Çelebi Caddesi ile Otakçılar Caddesi'nin kesiştiği yerde, Otakçılar veya Fethi Çelebi isimleriyle bilinen camii yanında bulunmaktadır (Şekil 4.100).

Yapım Tarihi ve Banisi: Camii 1599 yılında Fethi Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin de camii ile birlikte yaptırıldığı düşünülmektedir. Haskan Eyüpsultan Tarihi adlı eserinde bu camiini anlatırken Gazanfer Ağa Sebili'nden ve bir şadırvandan bahsetmektedir [Haskan, 2008] .Ancak burada bulunan bir çeşmeden söz etmemektedir.

Mimari Özellikleri: Belirtilen alanda çeşme bulunamamıştır. Şekil 4.101'de caminin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.101: Otakçılar Camii fotoğrafı 2022.

4.2. Düğmeciler Mahallesi Çeşmeleri

Eyüpsultan İlçesine bağlı olan Düğmeciler Mahallesi bölgenin 16. Yüzyılda oluşmuş eski yerleşimlerinden biridir [Atabey 2007].

Düğmeciler Mahallesi güneyinde Topçular Mahallesi, doğusunda Nişanca Mahallesi, batısında Rami Cuma Mahallesi ve kuzeyinde İslambey Mahallesi ile çevrilidir.

Mahalle Düğmeciler Caddesi ve Bıçakçı Eyüp Sokak ana aksları ve bu iki ana akstan yamaçlara doğru uzanan yerleşim yerlerinden oluşmaktadır.

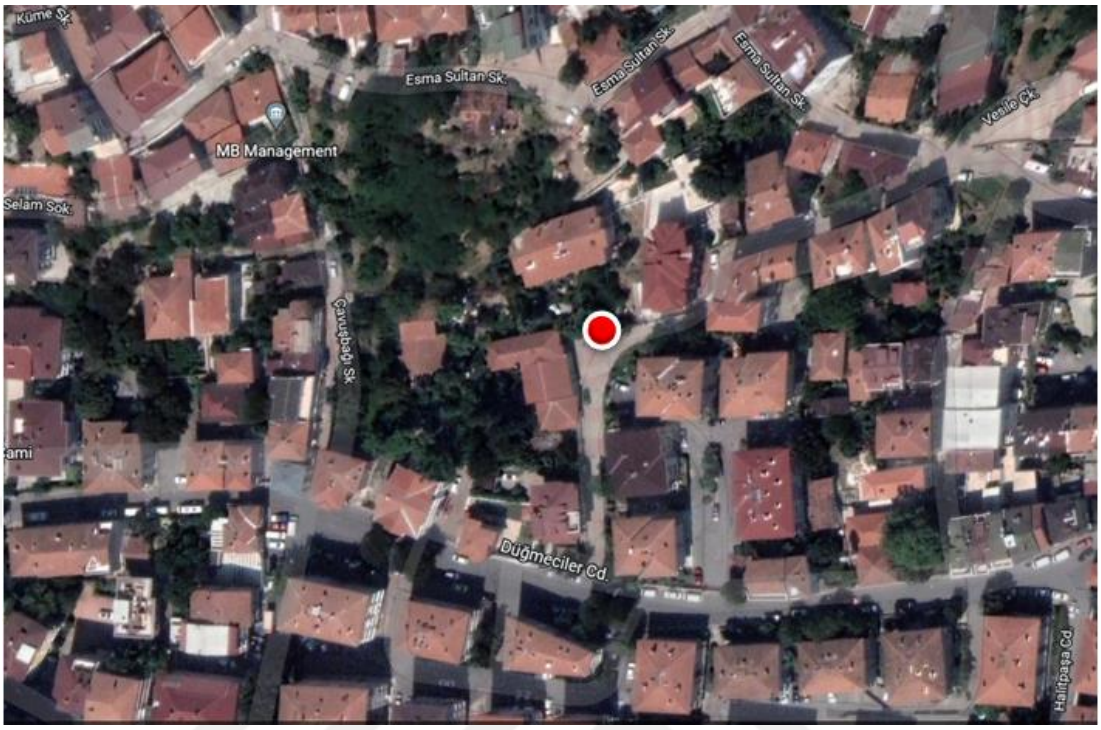
Mahallede günümüzde 9 çeşme bulunmaktadır. 5 çeşme yeri ise tescillidir ancak yapılan alan çalışmasında çeşmeler bulunamamıştır. Toplamda bu 14 çeşmeden biri 17. yüzyılda, ikisi 18. yüzyılda ikisi 19. Yüzyılda yapılmıştır. Diğer dokuz çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

Düğmeciler Mahallesinde bulunan 14 çeşme bu bölümde incelenmiştir.

Şekil 4.102: Düğmeciler Mahallesinde Bulunan Çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü.

4.2.1. Ümmi Sinan Çeşmesi

Şekil 4.103: Ümmi Sinan Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Ümmi Sinan Sokak üzerindedir, Ümmi Sinan Tekkesi'nin cümle kapısı karşısında yer almaktadır (Şekil 4.103). Arkasında daha önceleri Dedegan bahçesi bulunmaktaymış [Haskan, 2008].

Yapım Tarihi ve Banisi: Yapım tarihi bilinmemektedir. Tekkeyle birlikte 16. Yüzyılın ilk yarısında yapıldığı düşünülmektedir [Haskan, 2008]. Tekkeden sadece çeşme ve cümle kapısı, özgün haliyle günümüze ulaştığı bilinmektedir [Tanman, 2012].

Tekke ilk yapıldığında çeşme tekkenin tevhidhânesinin sokağa bakan doğu duvarı üzerinde tuğladan sağır bir sivri kemerin içinde bulunmaktaymış. II. Mahmud döneminde tekke yenilenirken günümüzde bulunduğu alana taşınmış [Tanman, 2012]. Tam tarihi bilinmeyen bir yol genişletme çalışması sırasında çeşme geriye çekilmiştir.

Çeşme 1997 ve 2008 yıllarında restorasyon geçirmiştir [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi].

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Tek yüzlü haznesiz küçük bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 1.38 metreye 0.89 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Klasik Osmanlı üslubuyla yapılmış sade bir çeşmedir. Kesme küfeki taşından yapılmıştır. Ön cephede kaş kemerli nişi vardır. Kemerin kilit taşında bir rozeti bulunmaktadır. Niş içerisinde kaş kemerle belirginleştirilmiş taştan bir ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşında ortası oyulmuş daire şeklinde bir kabartma yer almaktadır. Bu kabartmanın altında musluğun geleceği yerde yuvarlak bir boşluk vardır. Ayna taşının sağ tarafında bir tas yuvası bulunmaktadır. Ayna taşının önünde küçük dikdörtgen teknesi vardır. Tekne taş malzemeden yapılmıştır. Çeşmenin üstü taş malzemeden kırma çatıyla örtülmüştür.

Şekil 4.105'te görüldüğü üzere çeşme onarım öncesi iki tarafında yığma taş duvarla devam etmekteymiş [EYSAM Arşivi]. Restorasyon yapılırken duvarlarla arasına 60 cm boşluk bırakılmıştır. Şu an tek başına duvarlardan ayrı bir konumdadır. Şekil 4.104'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede aşınma ve erozyon gözükmektedir.

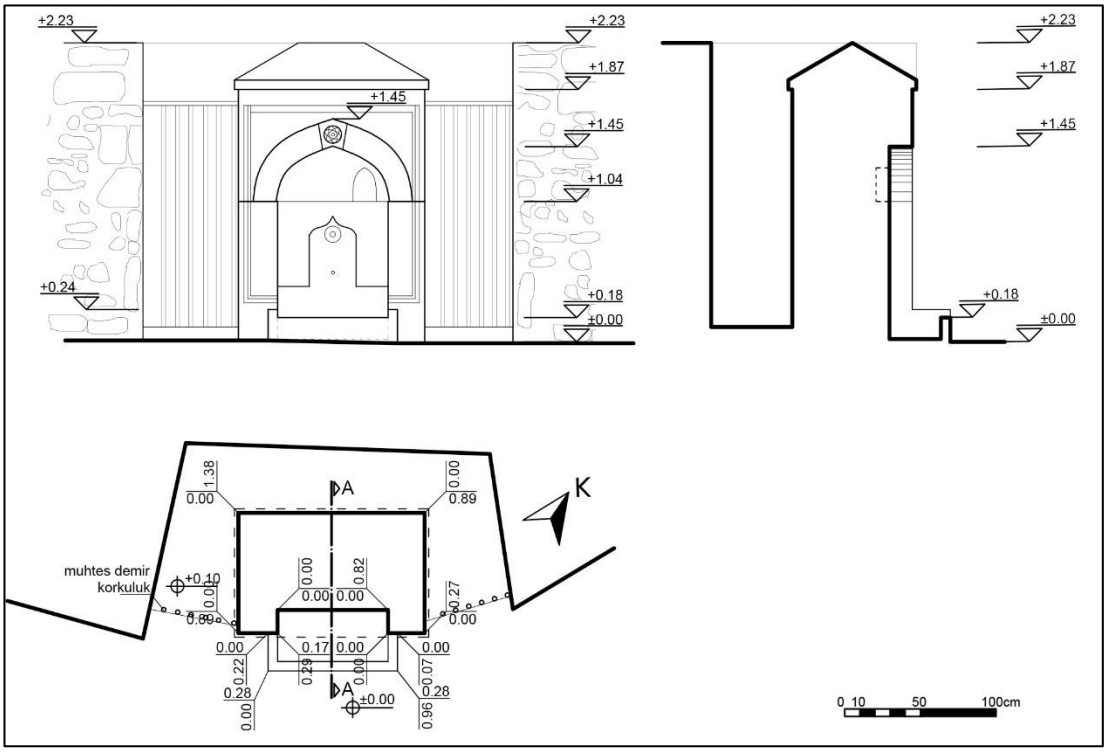
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Bakımının düzenli yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.104: Ümmi Sinan Çeşmesi, 2022.

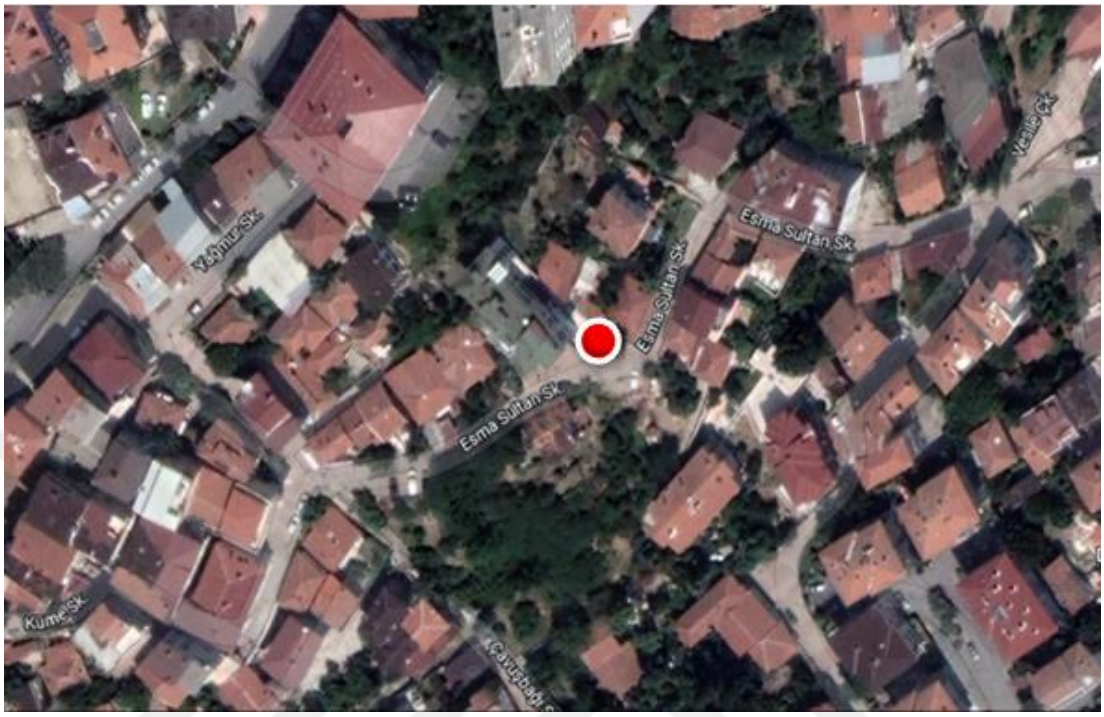

Şekil 4.105: Ümmi Sinan Çeşmesi restorasyon öncesinden tarihi bilinmeyen fotoğraf.

Şekil 4.106: Ümmi Sinan Çeşmesi Planı, Güneydoğu Görünüşü ve A-A Kesiti

4.2.2. Kır Çeşmesi

Şekil 4.107: Kır Çeşmesi uydu görüntüsü.

-Konum: Esma Sultan Sokak üzerinde bulunmaktadır. Düğmeciler Camii ile Şeyhülislam Cemalattin Efendi Camii arasınadır (Şekil 4.107).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Hazneli tek yüzlü bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Dikdörtgen planlıdır. Çeşme Klasik Osmanlı tarzında yapılmıştır. Yanındaki konut yapısıyla birleşiktir. Taş tuğla almaşık duvarla örülmüş küçük bir haznesi vardır. Ön cephesinde yuvarlak kemerli nişi bulunmaktadır. Niş içerisinde kaş kemerle belirginleştirilmiş taş malzemeden bir ayna taşı gözükmektedir. Bu ayna taşının ortasındaki lülesinden sürekli olarak su akmaktadır. Sade bir çeşmedir, ayna taşındaki kaş kemeri dışında bir tezyinatı yoktur. Nişin iki tarafında yine taş malzemeden bekleme sekileri bulunmaktadır. Çeşmenin teknesi yere gömülüdür. Tekneye ulaşmak için 3 basamakla 89 cm inmek gerekmektedir.

Çeşmenin üstünde kalın bir silmesi vardır. Üstü taş malzemeden teras çatıyla örtülmüştür. Şekil 4.108'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.109'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede kararma ve erozyon gözlemlenmiştir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Sürekli su akan lülesinin etrafında yosunlaşmalar görülmektedir.

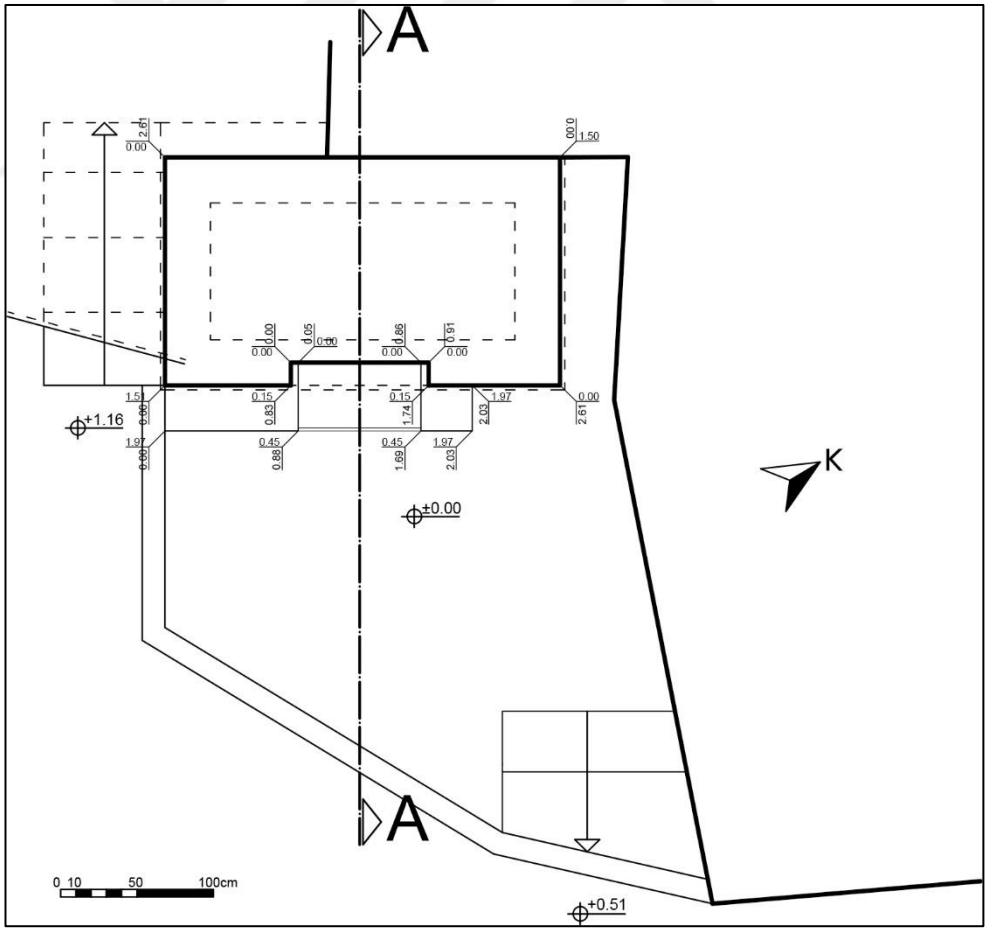
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşme 117 cm yol kotu altında kalmıştır, çeşmeye ulaşım için toprak kazılmış ve yolun kenarından merdivenle inilen bir alan oluşturulmuştur.

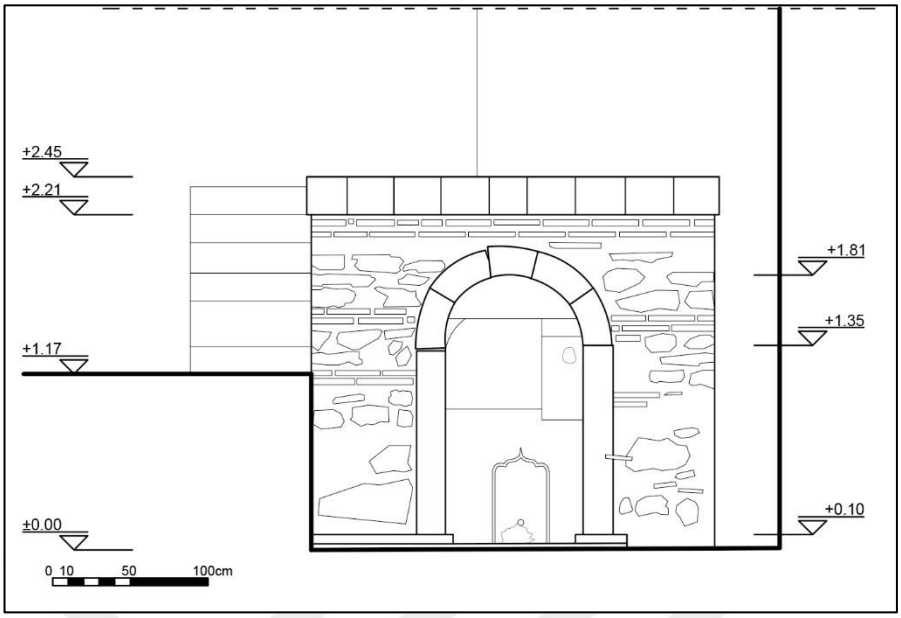
Şekil 4.108: Kır Çeşmesi, 2022.

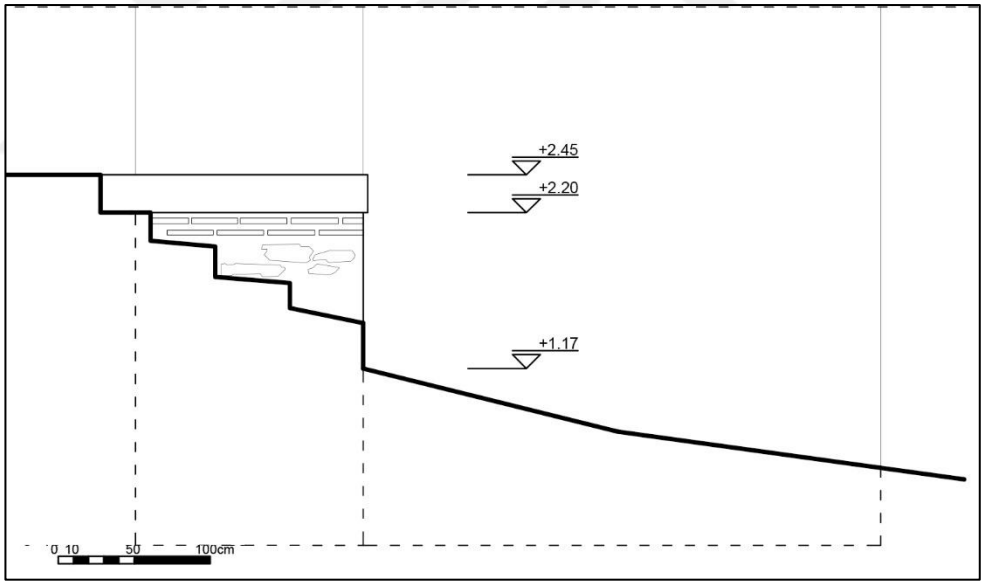
Şekil 4.109: Kır Çeşmesi restorasyon öncesinden tarihi bilinmeyen fotoğraf.

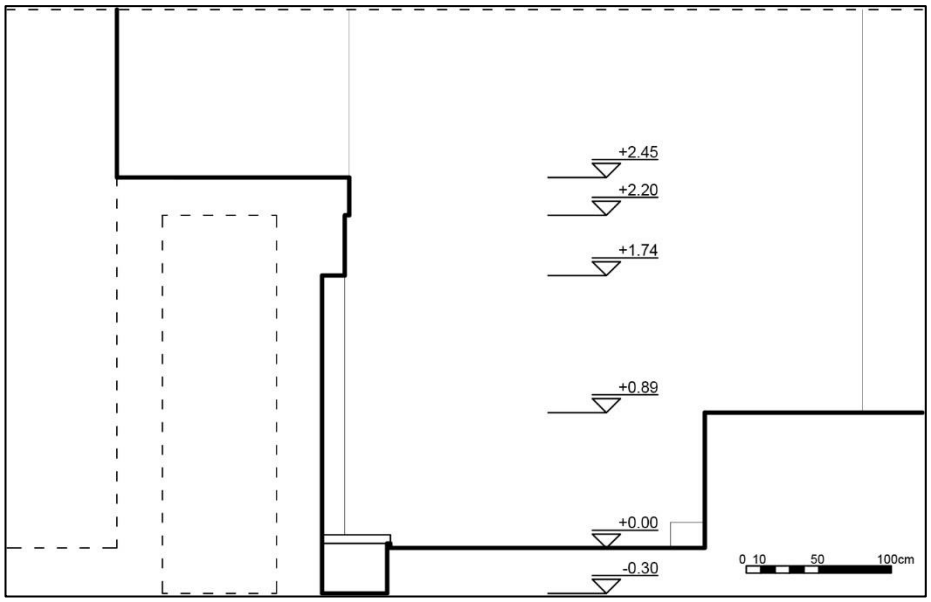
Şekil 4.110: Kır Çeşmesi planı.

Şekil 4.111: Kır Çeşmesi doğu görünüşü.

Şekil 4.112: Kır Çeşmesi kuzey görünüşü.

Şekil 4.113: Kır Çeşmesi A-A kesiti.

4.2.3. 193 Ada 42 Parselin Kuzeybatısındaki Çeşme

Şekil 4.114: 193 ada 42 parselin kuzeybatısındaki çeşme uydu görüntüsü.

-Konum: Belirtilen alan Arif Paşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.114).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. 15.01.1977 tarih ve 9591 sayılı kurul kararı ile 193 ada 42 parselin önünde yolda olarak tescili vardır.

-Kitabesi: Yoktur

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Alan çalışmalarında bahsedilen bölgede çeşme bulunamamıştır. Şekil 4.115'te parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

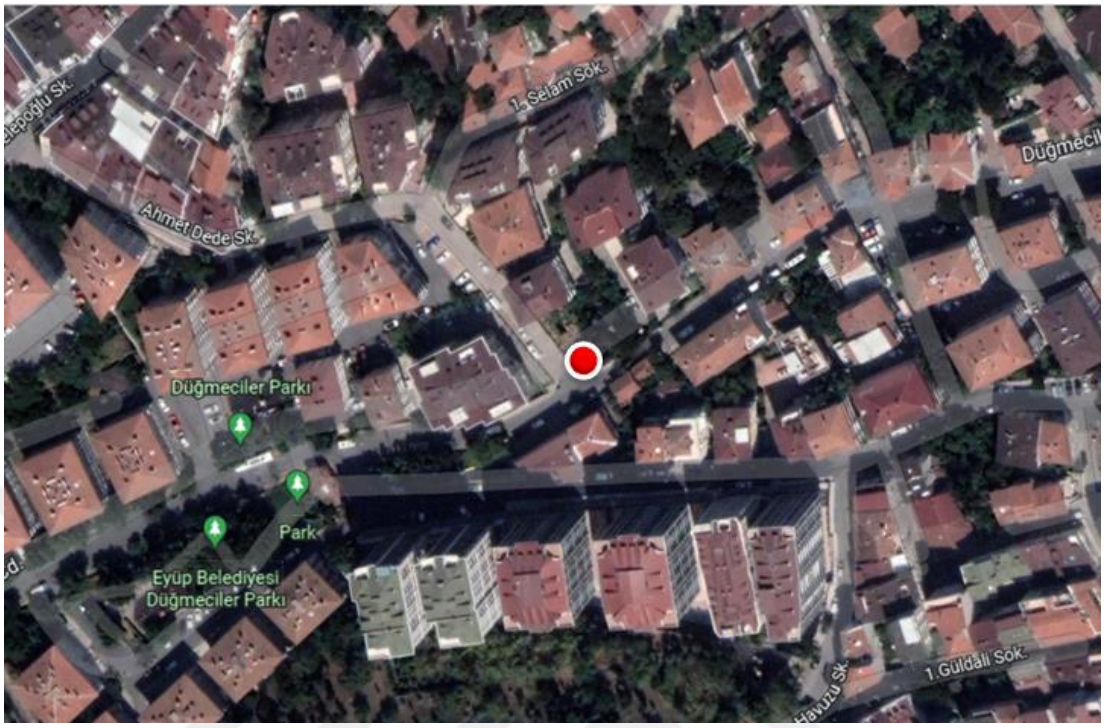
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.115: 193 ada 42 parselin kuzeybatısındaki çeşme yeri 2020.

4.2.4. Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi

Şekil 4.116: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Düğmeciler caddesi ile Ahmet Dede Sokağı'nın birleştiği köşede, yanındaki yapıya iki cephesinden bitişik olarak bulunmaktadır. (Şekil 4.116)

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Banisinin Dökmeci Süleyman Ağa olduğu düşünülmektedir. Süleyman Ağa, Kanuni ve Sultan II. Selim devrinde top dökümünden sorumluymuş. Süleyman Ağanın Düğmeciler Camii avlusunda da bir çeşmesi ve bir şadırvanı var. Cami 990 (1582) tarihlerinde yapılmış [Haskan, 2008]. Çeşme de bu tarihe yakın bir zamanda yapılmış olabilir.

1984-1984 yılları arasında yol çalışmaları sebebiyle çeşmenin parseli küçülmüş ve haznesi yıkılmıştır. Çeşmenin ön cephesi bu yıkım sonrasında 3.26 metre geriye alınmıştır [İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu]. Şekil 4.117'de hazneli hali gözükmektedir [Şekil 4.117].

2008 yılında restorasyonu yapılmıştır.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.63 metreye 2.02 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. İki cephesi günümüzde harabe halde bulunan bir yapıya bitişik olarak yapılmıştır. Güneydoğu cephesinin malzemesi kesme taştır. Güneybatı cephesi taş tuğla almaşık olarak örülmüştür. Ön cephe silmelerle çerçevelenmiştir. Çerçevenin içinde kaş kemerli nişi bulunmaktadır. Kemerin kilit taşında çiçek motifli rozet bulunmaktadır. Niş içerisinde musluk yerinde yuvarlak bir boşluk ve bu boşluğun üstünde sağ tarafta tas yuvası dışında bir şey yoktur. Nişin önünde taş malzemeden yapılmış olan dikdörtgen şeklindeki teknesi bulunmaktadır.

Çeşme yukarıda dışarı çıkıntılı saçak silmesiyle bitmektedir. Çeşmenin üst örtüsü ise taş malzemeden yapılmış olan kırma çatıdır. Şekil 4.117'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.118 ve 4.119'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

2008 yılında yapılan restorasyon korunmasını kolaylaştırmıştır.

Strüktür Bozulmaları: Yol çalışmaları sebebiyle çeşme geriye çekilmiş bu sırada haznesi yok olmuştur.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede aşınmalar, yüzeysel çatlaklar gözlemlenmiştir. Teknesinde kararmalar mevcuttur.

Periyodik Bakım Eksikliği: Çeşmenin musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Güneybatı cephesinde zeminle birleşen yerde bitkilenmeler vardır. Restorasyonda yapılan çatı kaplamaları çalınmış, çatıda bitkilenme oluşmuştur.

Yol Kotu Yükselmesi: Restorasyon sırasında, yol kotu altında kalan çeşme yol kotu üzerine çıkartılmıştır.

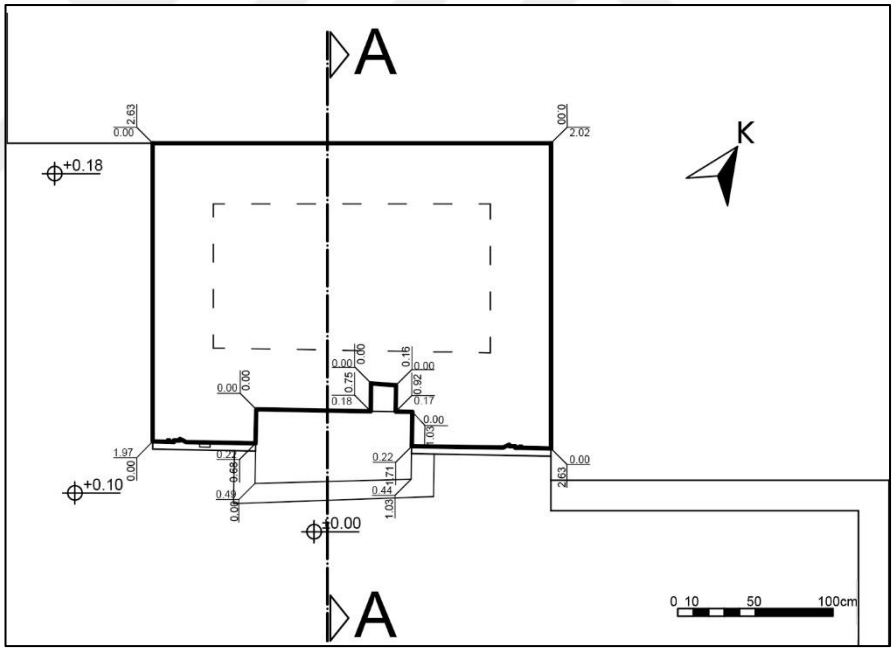
Şekil 4.117: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi, 2022.

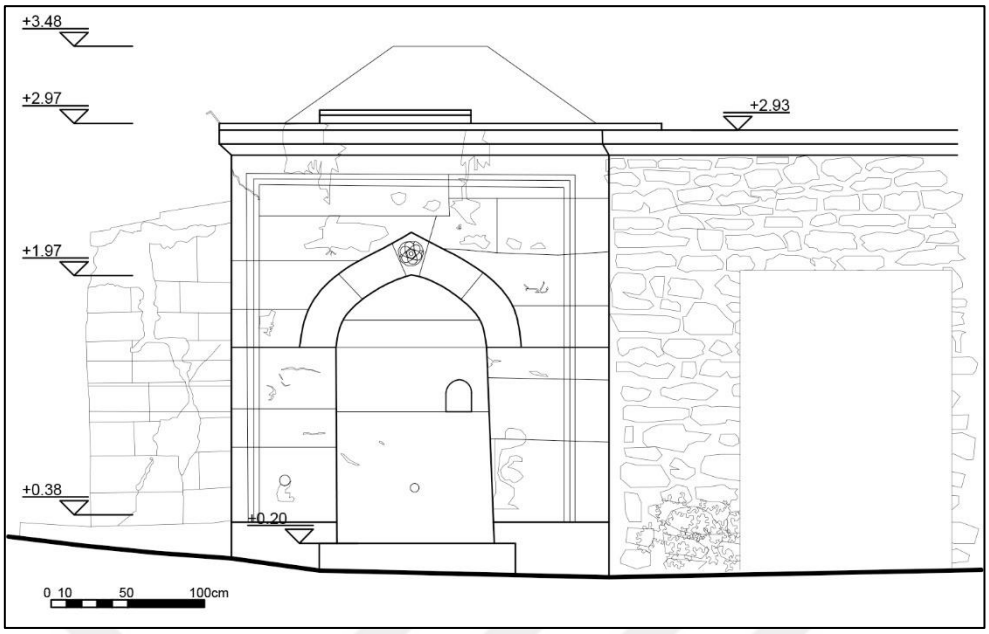
Şekil 4.118: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi 2008 Restorasyonu Öncesi.

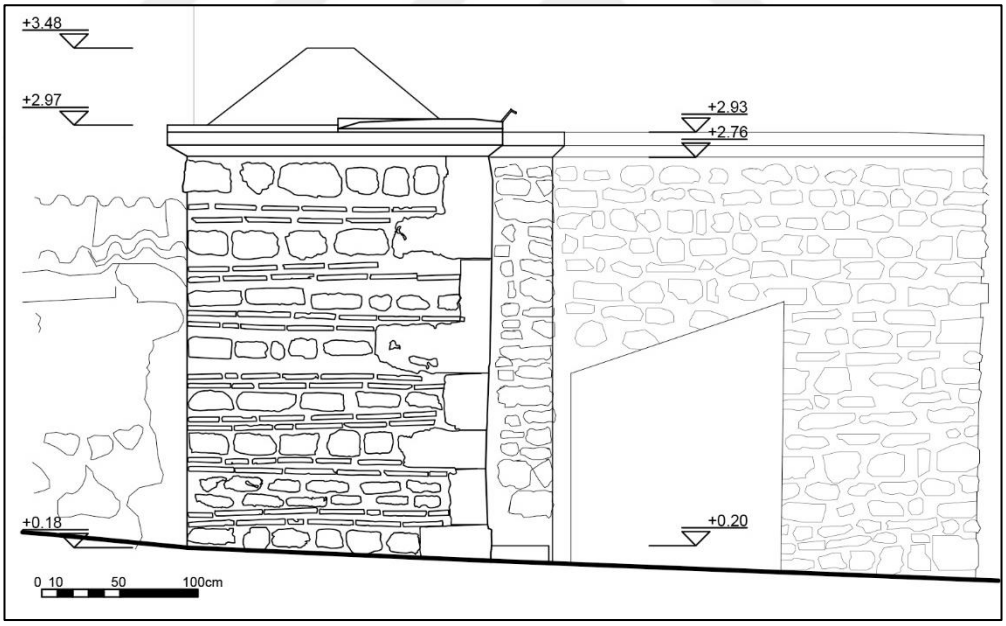
Şekil 4.119: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf.

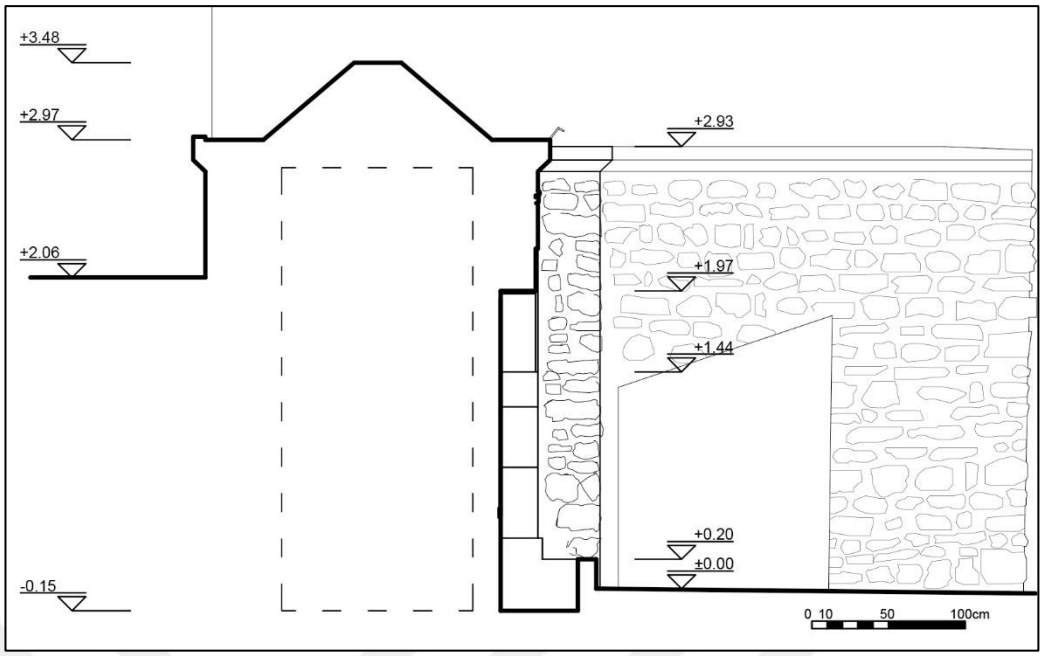
Şekil 4.120: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Çağla Uluer, Gülsün Ferah, Mertcan Yıldız, Muhammed Erdoğan).

Şekil 4.121: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Çağla Uluer, Gülsün Ferah, Mertcan Yıldız, Muhammed Erdoğan).

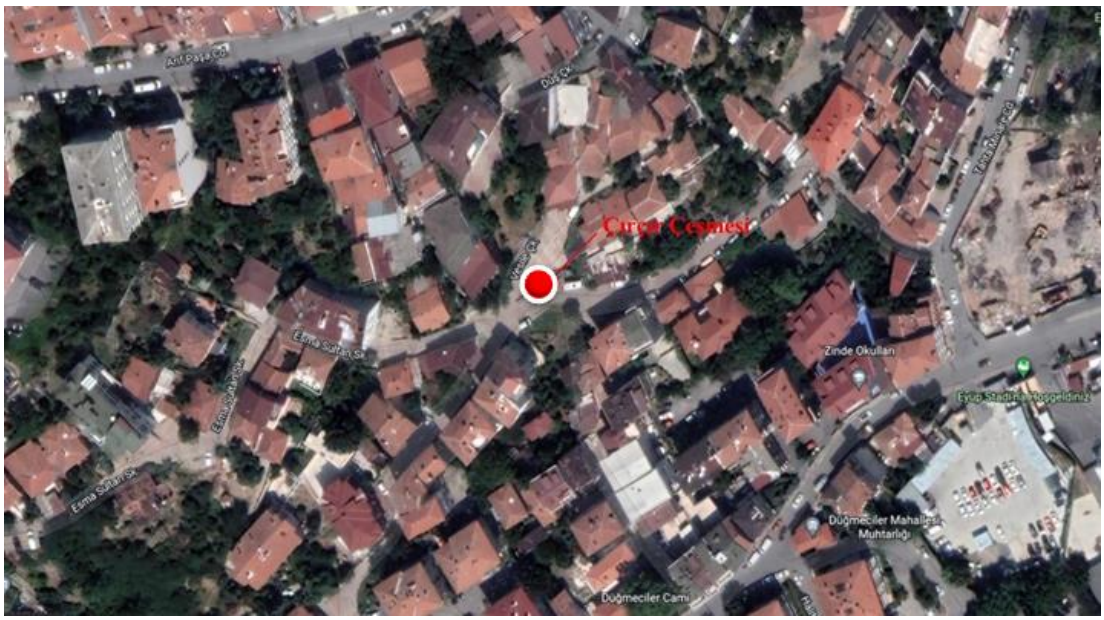

Şekil 4.122: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Çağla Uluer, Gülsün Ferah, Mertcan Yıldız, Muhammed Erdoğan).

Şekil 4.123: Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Çağla Uluer, Gülsün Ferah, Mertcan Yıldız, Muhammed Erdoğan).

4.2.5. Çırçır Çeşmesi

Şekil 4.124: Çırçır Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Ümmi Sinan Sokağı ile Oluklubayır Sokağı'nın birleştiği yerde, sokaktaki istinat duvarının üzerinde bulunmaktadır. Eskiden arkasında çırçır mesiresi bulunmaktaymış. Günümüzde konut alanları arasında kalmıştır (Şekil 4.124).

Yapım Tarihi ve Banisi: Altuncuzade Mustafa Ağa tarafından 1717 yılında yaptırılmıştır. Altuncuzade Mustafa Ağa Çeşmesi olarak da anılmaktadır [Egemen, 1993]. 1997 ve 2021 yıllarında restorasyonu yapılmıştır [EYSAM Arşivi].

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Sahib'ül-hayrât Altuncu-Zâde elhac Mustafa Ağa 1130" [Haskan, 2008]

Tipi: Tek yüzlü, haznesi olmayan bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Eğime yerleşmiş bir istinat duvarı üzerinde yer almaktadır. Güneydoğu cephesindeki ayna taşı ve bunun önünde duran tekneden oluşan küçük bir çeşmedir. Kesme taş malzemeden yapılmıştır. Güneydoğu cephesinin çevresi dikey yönde taşlarla belirginleştirilmiş, yukarıda taş silmeyle bitmiştir. 1997 tarihli fotoğrafta üst örtüsünün taş malzemeden kırma çatı olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde çatısı bulunmamakta, çeşmenin üstünden istinat duvarı devam etmektedir.

Güneydoğu cephesinin içinde yuvarlak kemer bir bezemeyle mermerden ayna taşı belirginleştirilmiştir. Ayna taşının üstünde tek satırlık kitabesi bulunmaktadır. Ayna taşının altında dikdörtgen şeklinde mermer parça daha bulunmaktadır. Burada suyun akması için yer bırakılmıştır.

Ayna taşının önünde dikdörtgen şeklinde teknesi vardır. Teknesi kuzeybatı yönünde yol kotunun 60 cm altında kalmıştır, ulaşım 4 basamakla sağlanmaktadır. Teknenin ön yüzünde kabartma şeklinde bir süslemesi daha bulunmaktadır. Şekil 4.125'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.126'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları

Strüktür Bozulmaları: Taş ve mermer malzemede parça kaybı vardır.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede erozyon, mermer malzemede aşınma ve kararma gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Zaman içerisinde çok onarım görmüş, bu onarımlar sırasında özgün halinden uzaklaşmıştır [Egemen, 1993]. 1997 tarihli

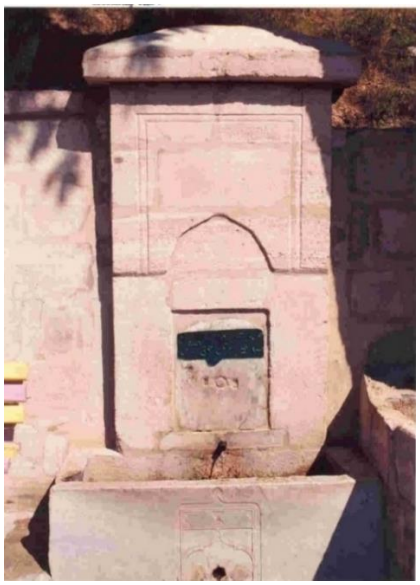
fotoğrafında çeşmenin üstte taş malzemeden yapılmış kırma bir çatıyla bittiği görülmektedir [Şekil 4.124]. Günümüzde ise çeşme üstte dışarı çıkıntılı bir silmeyle bitmekte bu silmenin üstünde kotu yükselen istinat duvarı devam etmektedir [Şekil 4.123].

Periyodik Bakım Eksikliği: Suyu akmamaktadır.

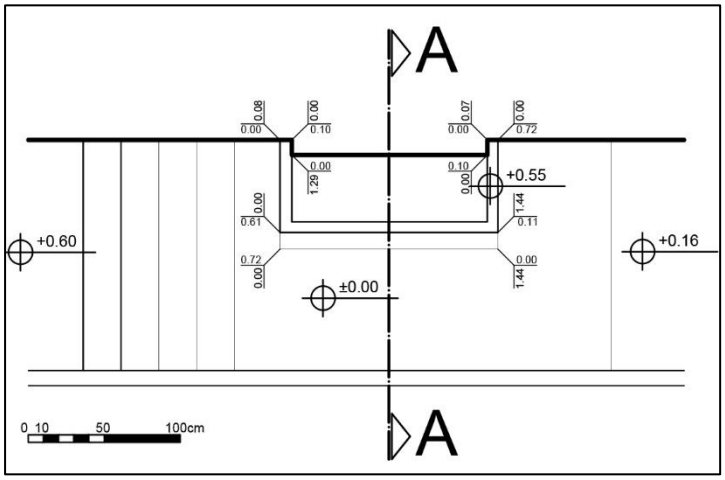
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşme 60 cm yol kotu altında kalmıştır, çeşmeye basamaklarla ulaşılmaktadır.

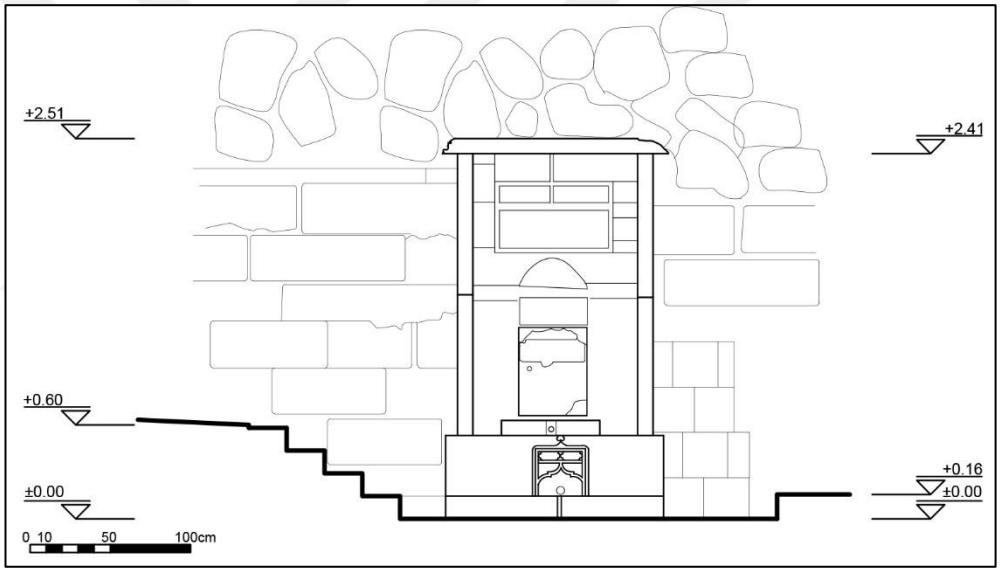
Şekil 4.125: Çırçır Çeşmesi, 2022.

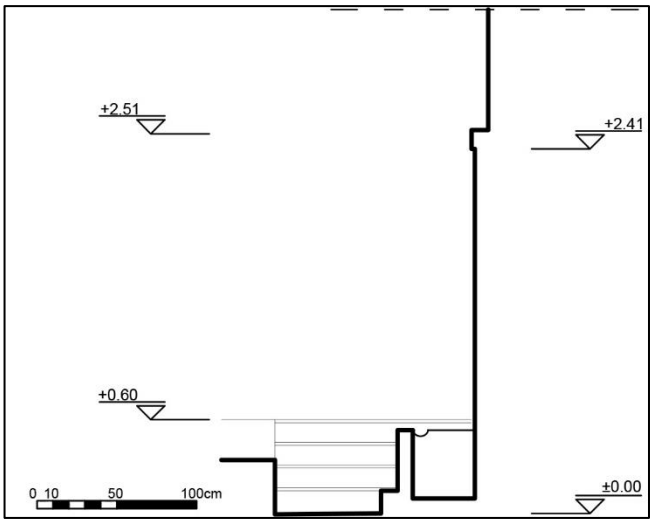
Şekil 4.126: Çırçır Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı.

Şekil 4.127: Çırçır Çeşmesi planı.

Şekil 4.128: Çırçır Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.129: Çırçır Çeşmesi A-A kesiti.

4.2.6. 494 Ada 5 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.130: 494 Ada 5 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü.

-Konum: Bıçakçı Eyüp Sokak üzerinde, Düğmeciler Parkı karşısında bulunmaktadır. Biraz ilerisinde Ahmet Dede Cami vardır (Şekil 4.130).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Belirtilen alanda çeşme bulunamamıştır. Şekil 4.131'de parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır

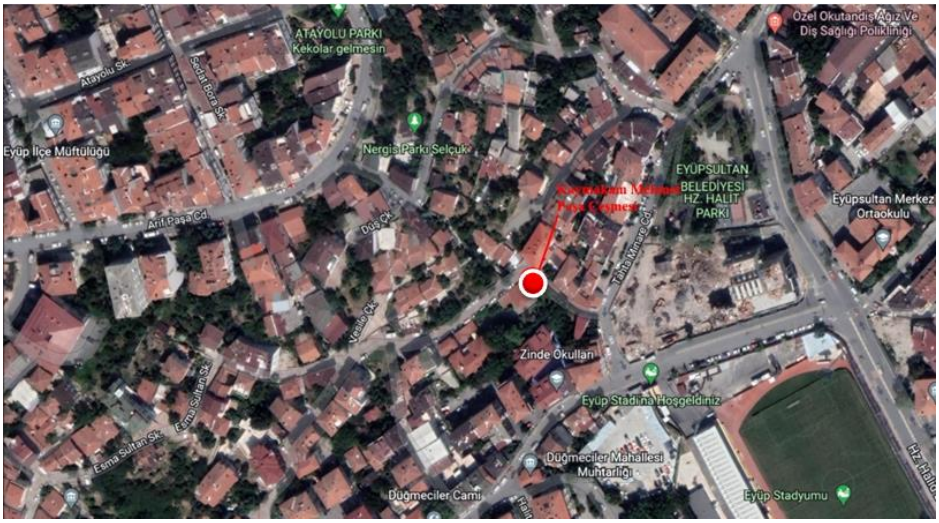
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.131: 494 ada 5 parseldeki çeşmenin yeri, 2022.

4.2.7. Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi

Şekil 4.132: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Kara Süleyman Tekke Sokak ile Gözdağı Sokağı kesişiminde, Ensar Vakfı Eyüpsultan Şubesinin avlu duvarında bulunmaktadır. Güney doğusunda Eyüp Stadyumu vardır (Şekil 4.132).

Yapım Tarihi ve Banisi: Melek Mehmet Paşa tarafından 1771 yılında yaptırılmıştır. 1897 yılında Ebe Zeliha tarafından tamir edilmiştir. 2006 yılında restorasyonu yapılmıştır [EYSAM Arşivi].

Kitabesi: İki kitabesi vardır. İlki yapımına aittir, şunlar yazmaktadır;

"Sahibülhayrat Kaymakam Mehmet Paşa 1185(1771)"

İkincisi Ebe Zeliha tarafından yaptırılan tamirine aittir, şunlar yazmaktadır;

"Banisi Mektebi Tıbiyei Şahane Kabile Muallimlerinden Vefalı Zeliha Hanım 1315(1897)"

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.76 metreye 2.40 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Hazne duvarları kesme taş ve tuğla hatılla örülmüştür, bazı yerlerde moloz taş da kullanılmıştır. Ön cephesinde öne doğru bir çıkıntısı ve bu çıkıntının üzerinde tuğladan örülmüş yuvarlak kemerli nişi vardır. Niş içerisine mermer malzemeden yapılmış çiçek ve meyve motifli kabartmalar ile süslü bir ayna taşı yerleştirilmiştir. Ayna taşının kemerin altına denk gelen yarım daire şeklindeki üst kısmında üzüm salkımı ve üzüm yaprakları motifli süslemeler bulunmaktadır. Altında dikdörtgen şeklindeki altın yaldızlı çerçeve içerisinde yapımına ait kitabesi vardır. Bu kitabenin altında tamirine ait ikinci bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin çevresi yaprak motifleriyle süslüdür. En altta çerçeve ve sütun şeklindeki bezemelerin ortasında çeşmenin musluğu yerleştirilmiştir.

Nişin önünde mermer malzemeden dikdörtgen şeklinde teknesi vardır. Teknenin iki tarafında mermer malzemeden bekleme sekileri bulunmaktadır.

Güneybatı cephesinin tamamı ve güneydoğu ve kuzeybatı cephelerinin bir kısmı Ensar Vakfı avlusunda yer almaktadır. Çatı Gözdağı sokağın bulunduğu kottan algılanabilmektedir. Yapının güneydoğu ve kuzeybatı cephelerinin bir kısmı ve

kuzeydoğu cephesi Ensar Vakfı avlusu içerisinde yer almaktadır. Kuzeybatı cephesinin yol tarafında kalan kısmında hazneye bakan bir pencere bulunmaktadır.

Yapının üst örtüsü alaturka kiremit kaplı ahşap kırma çatıdır. Şekil 4.133'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.134'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları

Strüktür Bozulmaları: 2006 yılında yapılan restorasyon korunmasını kolaylaştırmıştır.

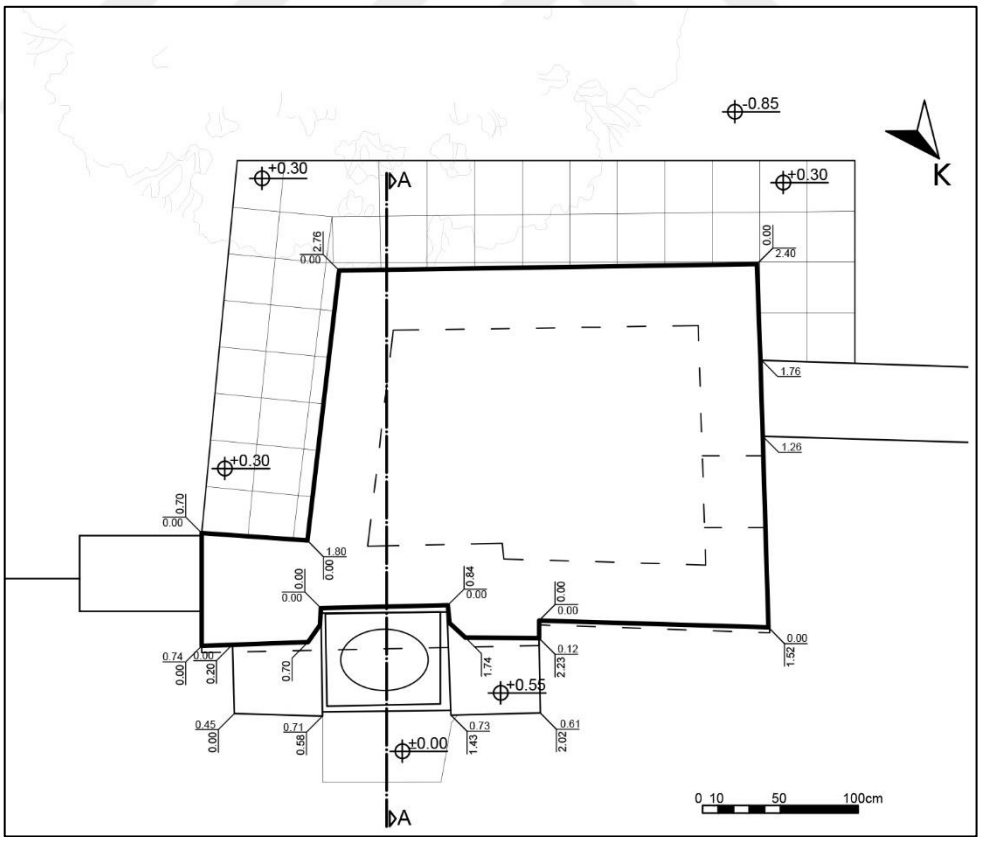
Malzeme Bozulmaları: Ayna taşında, teknede ve bekleme sekilerinde bulunan mermer malzemede ve ön cephede bekleme sekisinin altında taş ve tuğla malzemede kararmalar gözlemlenmiştir.

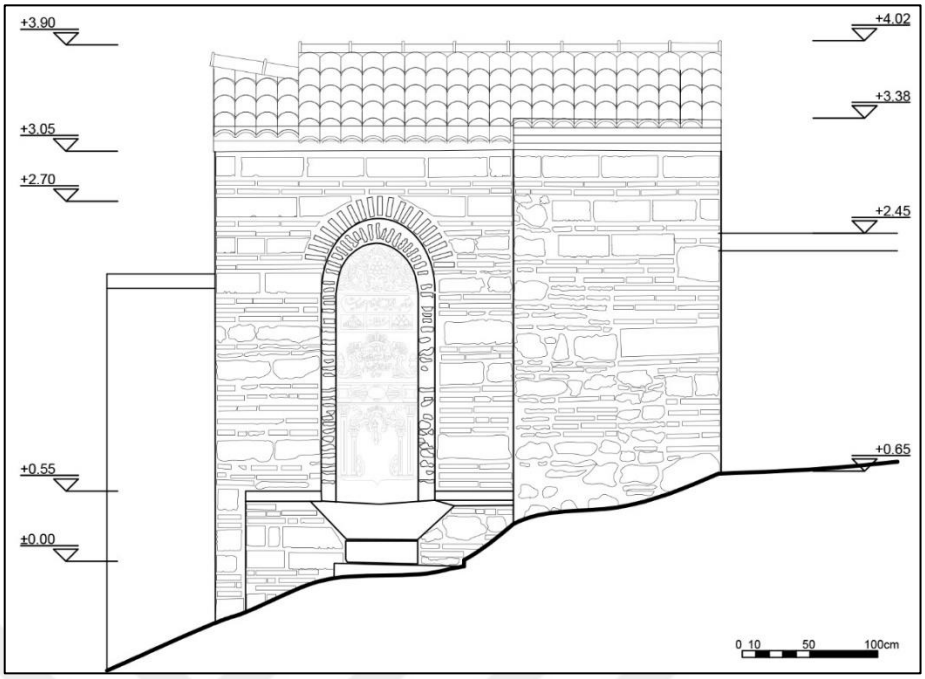
Şekil 4.133: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi, 2022.

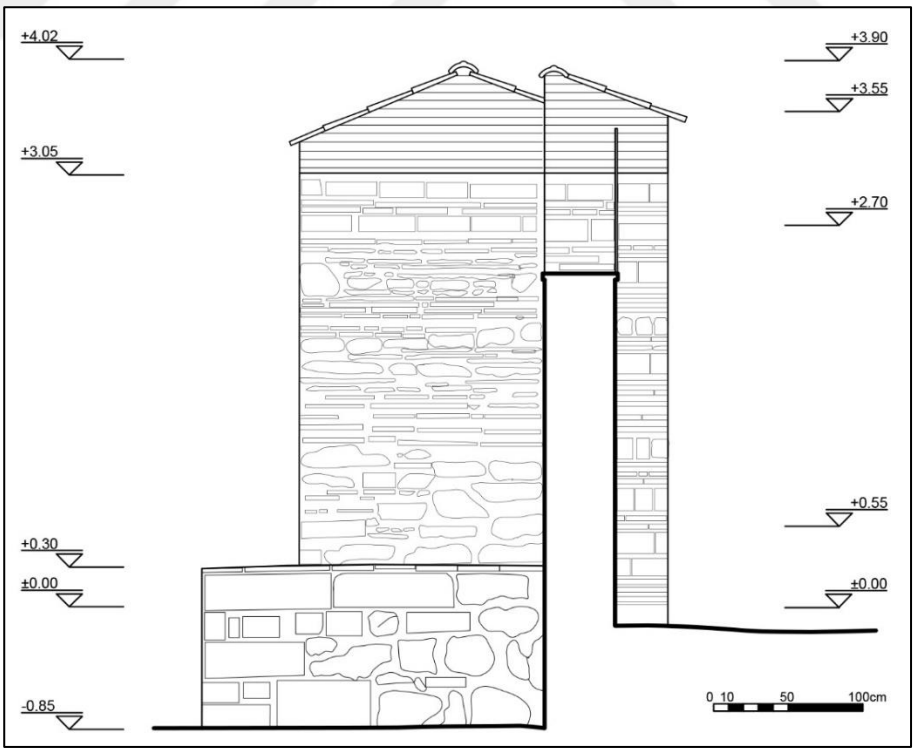
Şekil 4.134: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf.

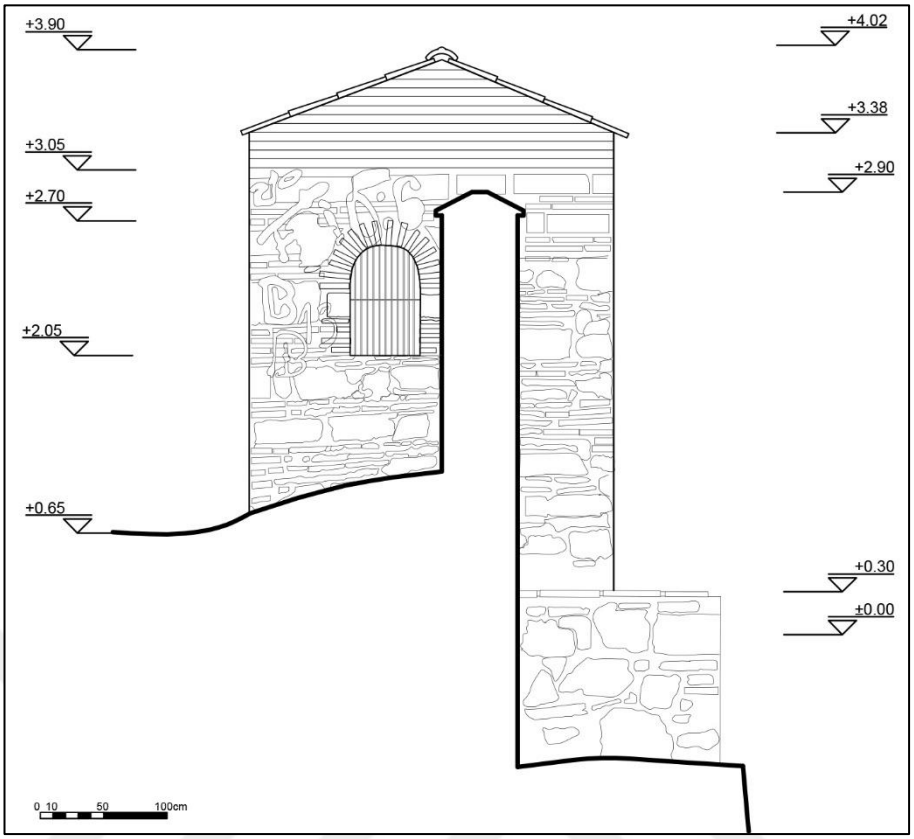
Şekil 4.135: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi Planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Melisa Kırbaş, Esmanur Şeker)

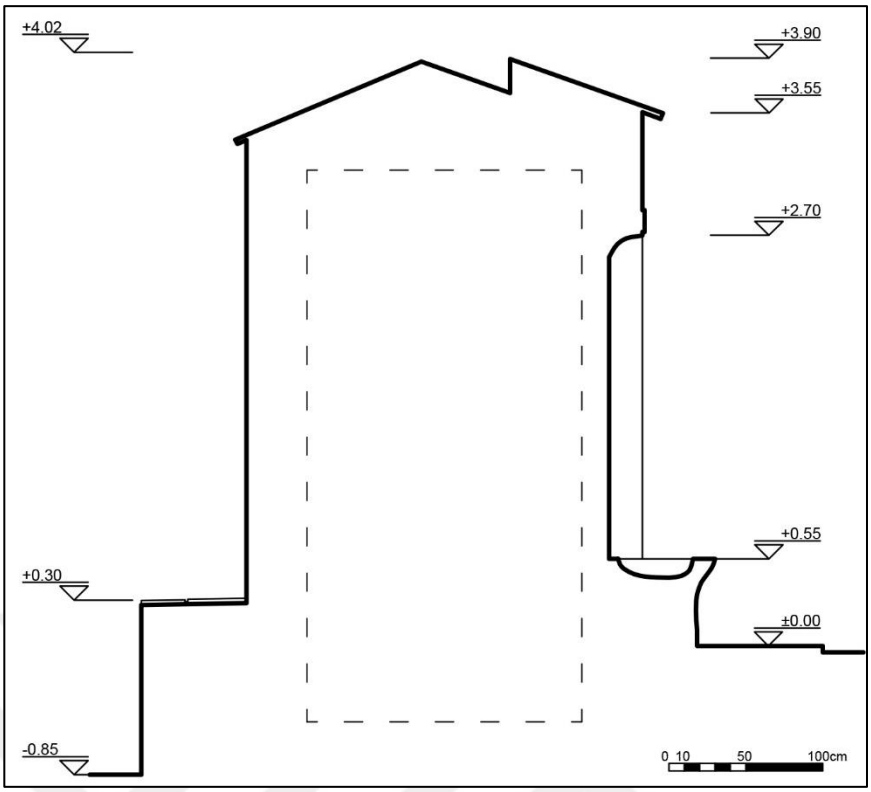
Şekil 4.136: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Melisa Kırbaş, Esmanur Şeker).

Şekil 4.137: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Melisa Kırbaş, Esmanur Şeker).

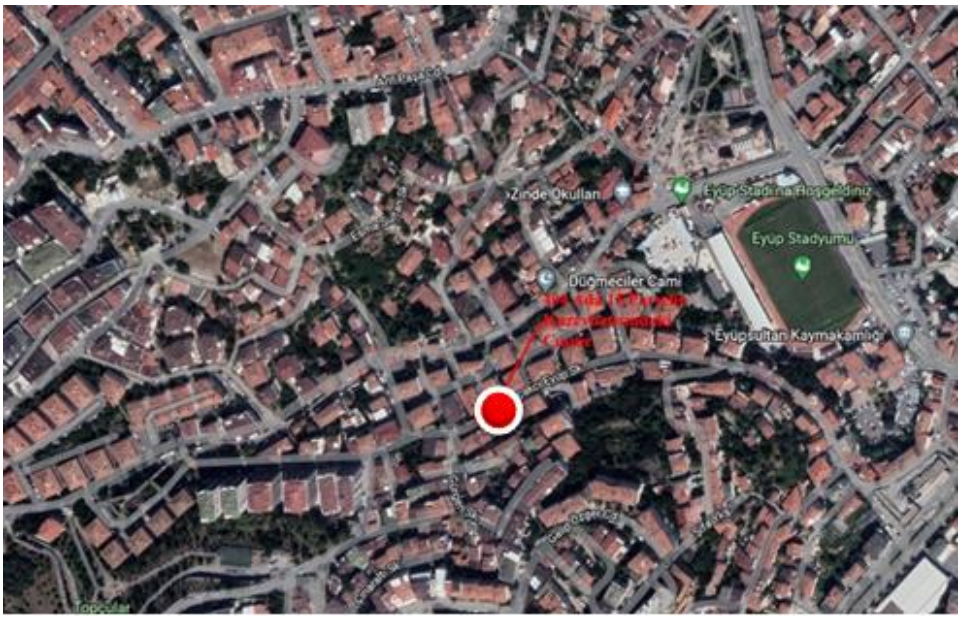

Şekil 4.138: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Melisa Kırbaş, Esmanur Şeker).

Şekil 4.139: Kaymakam Mehmet Paşa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Melisa Kırbaş, Esmanur Şeker).

4.2.8. 494 Ada 15 Parselin Kuzeybatısındaki Çeşme

Şekil 4.140: 494 Ada 15 Parselin Kuzeybatısındaki Çeşme Uydu Görüntüsü

-Konum: Bıçakçı Eyüp Sokak üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.140).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. 15.01.1997 tarihinde tescillenmiştir [KUDEB Arşivi].

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Alanda çeşme bulunamamıştır. Günümüzde parselin kuzeybatı yönünde yaklaşık otuz santimetre yüksekliğinde taş çeşme kalıntısı bulunmaktadır. Şekil 4.141'de parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

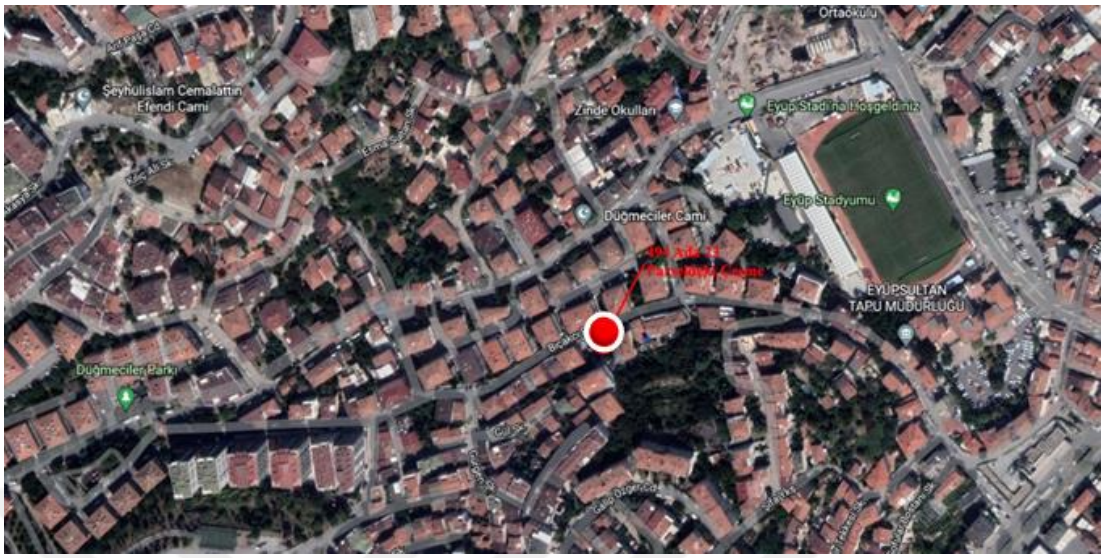
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.141: 494 ada 15 parselin kuzeybatısındaki çeşme yeri, 2022.

4.2.9. 494 Ada 23 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.142: 494 Ada 23 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü.

-Konum: Bıçakçı Eyüp Sokak üzerinde bulunmaktadır, apartmanlar arasında bulunan bir çocuk parkı önündedir (Şekil 4.142).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Belirtilen alanda çeşme bulunamamıştır. Şekil 4.143'te parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

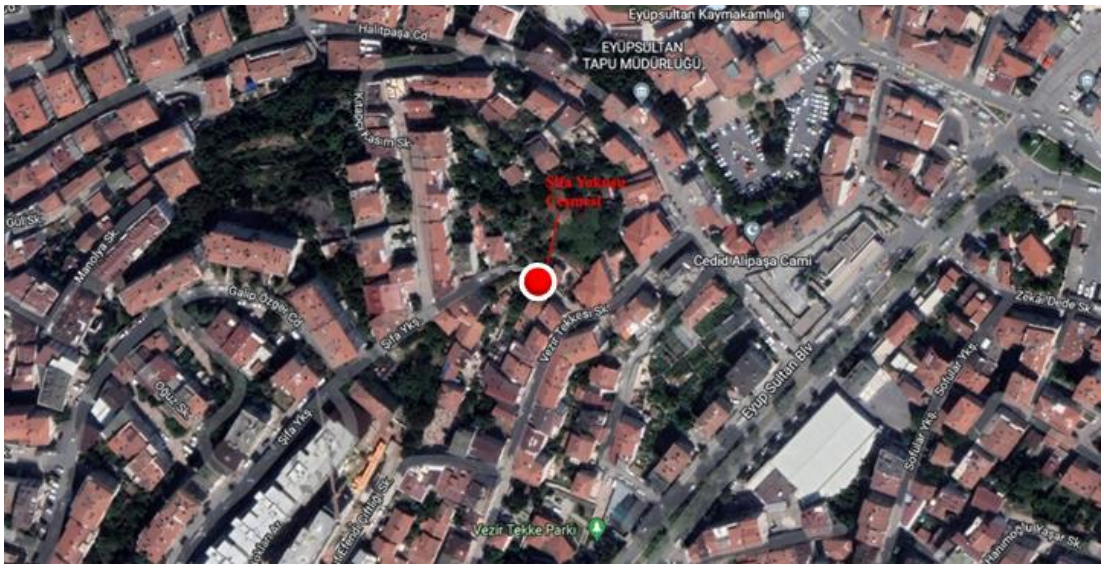
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.143: 494 ada 23 parseldeki çeşme yeri, 2022.

4.2.10. Şifa Yokuşu Çeşmesi

Şekil 4.144: Şifa Yokuşu Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Vezir Tekke Caddesinden başlayan Şifa Yokuşunun merdivenli bölümünün üzerinde eğimli arazide yerleşmiştir. Ahşap bir konuta bitişik olarak bulunmaktadır. Arka tarafında iki evin bahçesi vardır. Yakınlarında Vezir Tekkesi, Cedid Ali Paşa Camii vardır (Şekil 4.144).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Tek yüzlü hazneli bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşmenin hazne duvarlarından bazıları bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla hatıldan oluşmaktadır. Diğer duvarlar ise yığma moloz taşla örülmüştür. Çeşmenin ön cephesinde kemeri kırılmış bir nişi vardır. Bunun işin içerisinde mermer malzemeden ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının iki tarafı çift sıra halinde oymalı ince bir bordür ile sınırlıdır. Ayna taşının içerisinde yelpaze şekilli süslemesi vardır. Yelpaze şeklindeki süslemenin altında basık kemerle oluşturulmuş bir niş vardır. Bunun işin içerisinde dikdörtgen bir çerçeve süslemesi bulunmaktadır. Bu dikdörtgenin ortasında çiçek rozeti, çiçek rozetin altındaysa musluk için dairesel bir boşluk bulunmaktadır. Musluk yerinin iki yanında dikdörtgen şeklinde iki boşluk gözükmektedir. Nişin önünde bir çıkıntı olarak dikdörtgen şeklinde yapılmış tekne bulunmaktadır. Teknenin 2 yanında bekleme seksi olabileceği düşünülen 2 taş vardır.

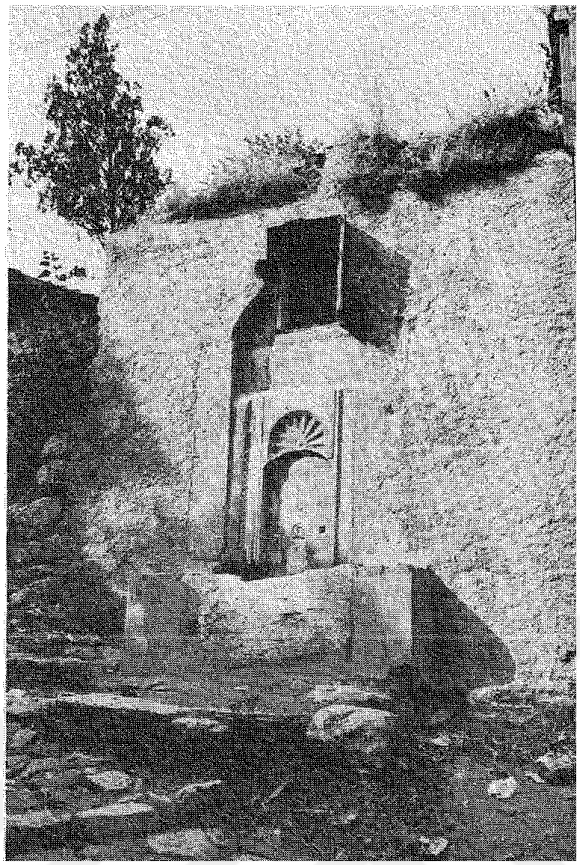
Ön cephede kemerin altında boşluk oluşmuştur, bu boşluktan haznenin içerisi gözükmektedir. İçeriye bakıldığında haznenin üst örtüsünün tuğladan örülmüş tonoz olduğu anlaşılmıştır. Şekil 4.145'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.146'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Egemen, 1993].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Çeşme harap haldedir. Hazne duvarlarının bir kısmı yıkılmıştır. Sıvası dökülmüştür. Kemeri kırılmıştır.

Malzeme Bozulmaları: Ayna taşındaki mermerinde yüzeysel çatlaklar ve kararmalar vardır.

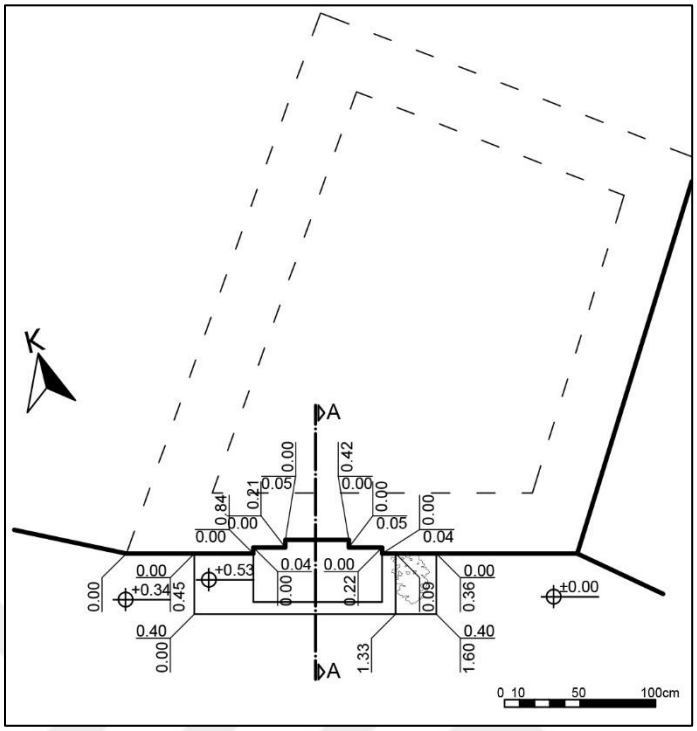
Periyodik Bakım Eksikliği: Üst örtüsünde, teknesinde ve ön cephede bitkilenme mevcuttur. Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

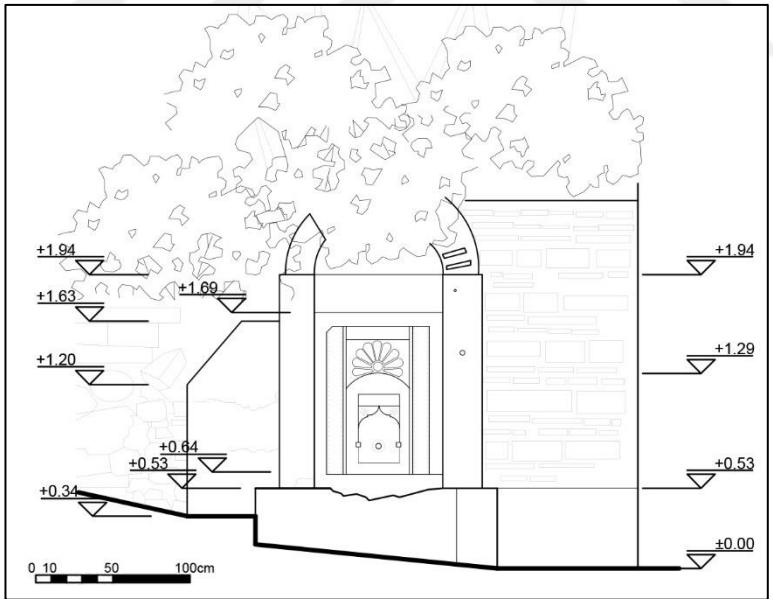
Şekil 4.145: Şifa Yokuşu Çeşmesi 1974 tarihli fotoğraf.

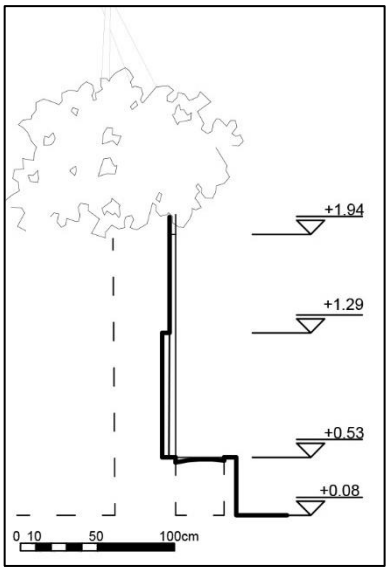
Şekil 4.146: Şifa Yokuşu Çeşmesi, 2022.

Şekil 4.147: Şifa Yokuşu Çeşmesi planı.

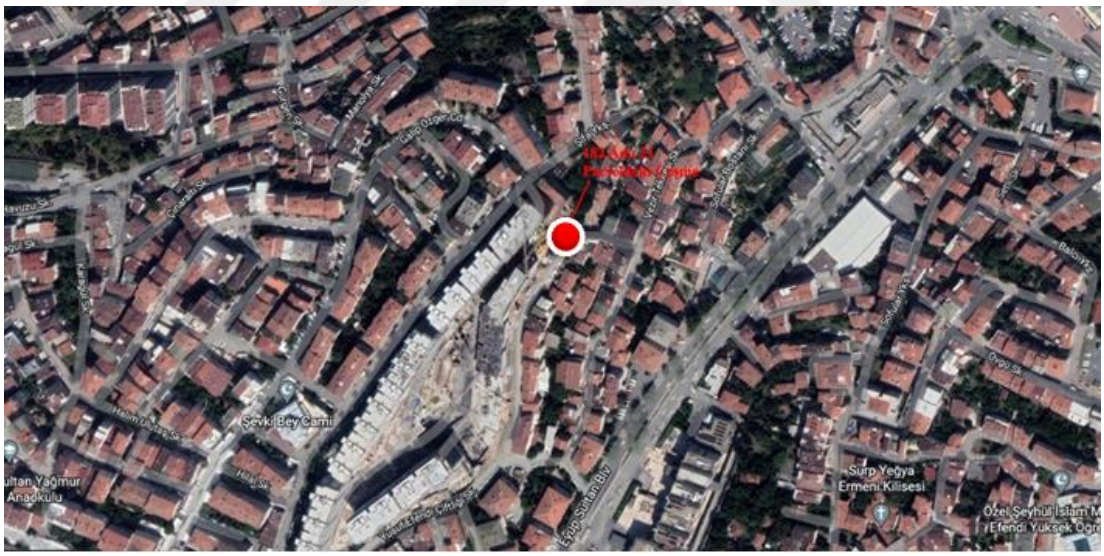

Şekil 4.148: Şifa Yokuşu Çeşmesi güney görünüşü.

Şekil 4.149: Şifa Yokuşu Çeşmesi A-A kesiti.

4.2.11. 182 Ada 21 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.150: 182 Ada 21 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü.

Konum: Yusuf Efendi Çiftliği Sokak üzerinde bulunmaktadır. Çeşmenin karşısında Yusuf Efendi Çiftliği Sokağın merdivenli kısmı devam etmektedir. Bu merdivenlerin sonunda Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi vardır (Şekil 4.150).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Çeşmenin etrafı inşaat yüzünden oluklu sacla çevrilmiştir. Şekil 4.151'de parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

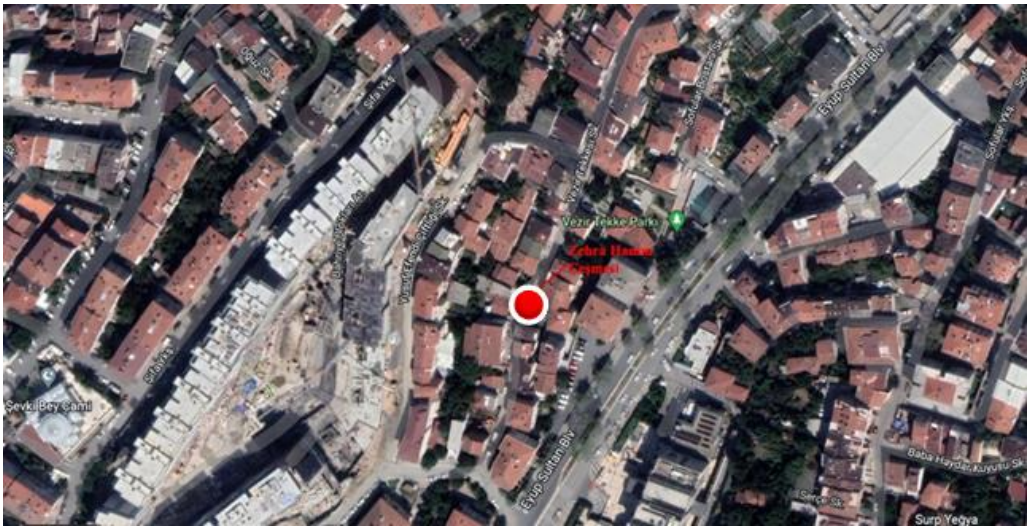
- Koruma Sorunları:

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.151: 182 ada 21 parseldeki çeşme yeri.

4.2.12. Zehra Hanım Çeşmesi

Şekil 4.152: Zehra Hanım Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Vezir tekkesi sokağı üzerinde Vezir Tekke'nin ilerisindedir. Bir konutun önünde bulunmaktadır (Şekil 4.152).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1867 yılında Zehra Hanım tarafından babası ve kardeşinin ruhları için yaptırmıştır.

2006 yılında restorasyonu yapılmıştır [KUDEB Arşivi].

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Duhter-i pakizesi Muhtar Efendi'nin zehi
Fi Sebil Allah bezl-i nakd-i cûd ile benâm
Hazret-i Hâlid civarında gezerken sû-besû
Oldu câri kalbine ilham-ı iska-yı enam
Hâk-i pak-i valid-i merhum ile bil-hassa
Vardı Mir Celâl ervahın itdi şâdgâm
Tas-ı gerdûn rûz-ı şeb döndükçe böyle hayratını
Kâbr-i miyâ içinde söylesin çok hass uam
Âb zenân afiyetle hânmân ü zâtı hem
Olalar sirâb cüy-ı fahr-ila yevm 'el-ktyâm
Katrei cevherle yazdım Şevkiyâ tarihini
Yapdı Zehra Hanım el-hâk çeşmeyi bir fevk-i kâm
1284(1867)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.99 metreye 2.18 metre boyutlarında dikdörtgen plan şemalıdır. Haznesi tuğladan cephesi kesme taştan yapılmıştır. Bezemesiz çok sade bir çeşmedir. Çeşmenin ön yüzü haznesinden 37 cm uzundur. Haznesi batısında bulunan konutun avlusunda yer almaktadır.

Ön cephesinde sivri kemerli nişi vardır. Nişin içerisinde bulunan 6 satırlık kitabesi mermer malzemedendir. Kitabenin altında yer alan musluğu çalışmakta, suyu akmaktadır. Nişin önünde dikdörtgen şeklindeki teknesi vardır. Teknesinin ön yüzü mermer malzemeden yapılmıştır. Teknenin iki tarafında bekleme sekileri bulunmaktadır. Bekleme sekileri taş malzemeden yapılmıştır.

Ön cephenin üstü taş malzemeden kırma çatıyla bitmektedir. Şekil 4.153'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

2006 yılında yapılan restorasyonda musluğu takılarak çeşme kullanıma açılmış. Bozulma ve taş ayrışmaları olan yerlere dolgu yapılmış ve teknesinin mermer

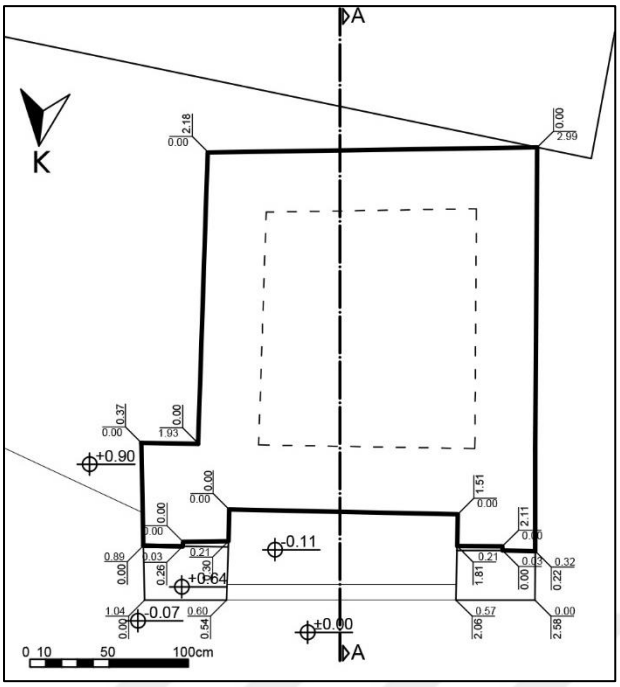
kaplaması yenilenmiştir [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]. Haznesi arkasındaki konut tarafından avlunun bir parçası olarak kullanılmaktadır. Çeşmenin algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede kararma ve aşınma vardır. Mermer malzemede renk değişimleri vardır.

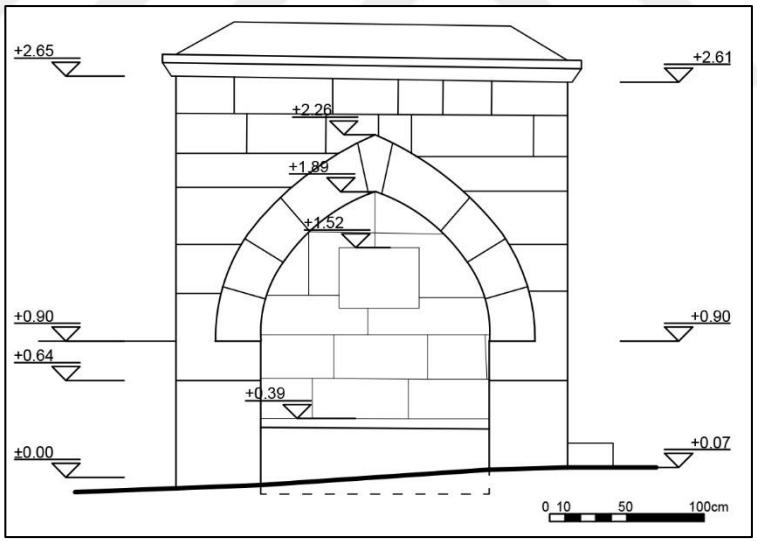
Periyodik Bakım Eksikliği: Haznede bitkilenme mevcuttur.

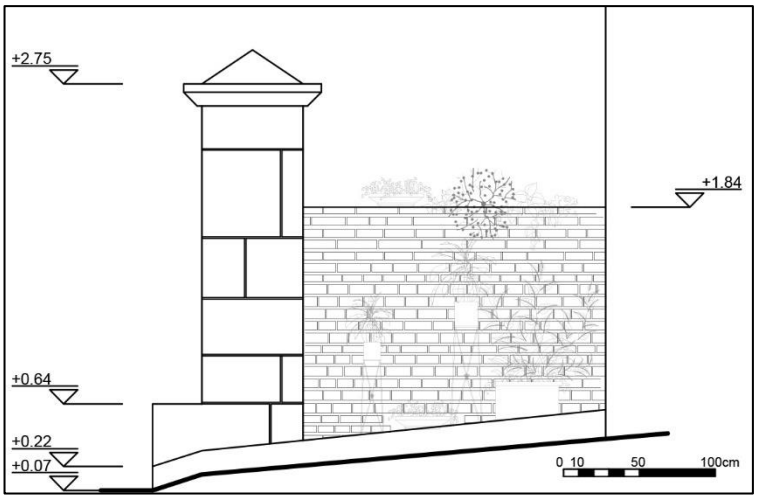
Şekil 4.153: Zehra Hanım Çeşmesi, 2022.

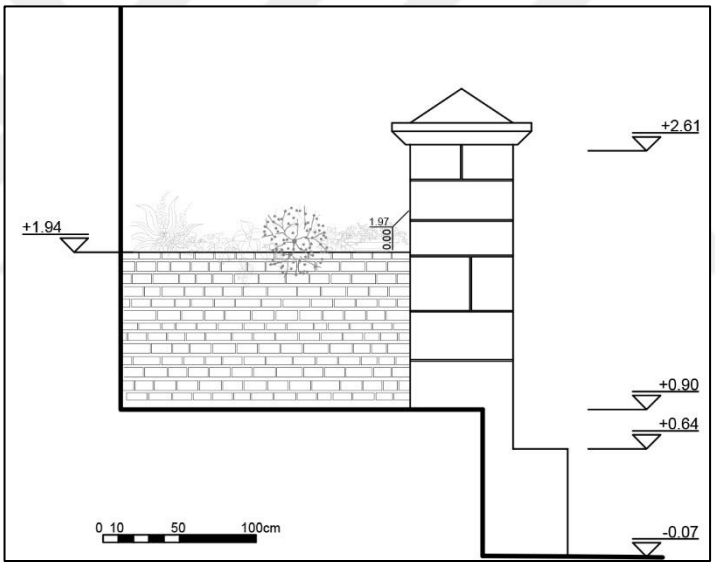
Şekil 4.154: Zehra Hanım Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Ahmet Sevban Karataş, Recep Taşkın).

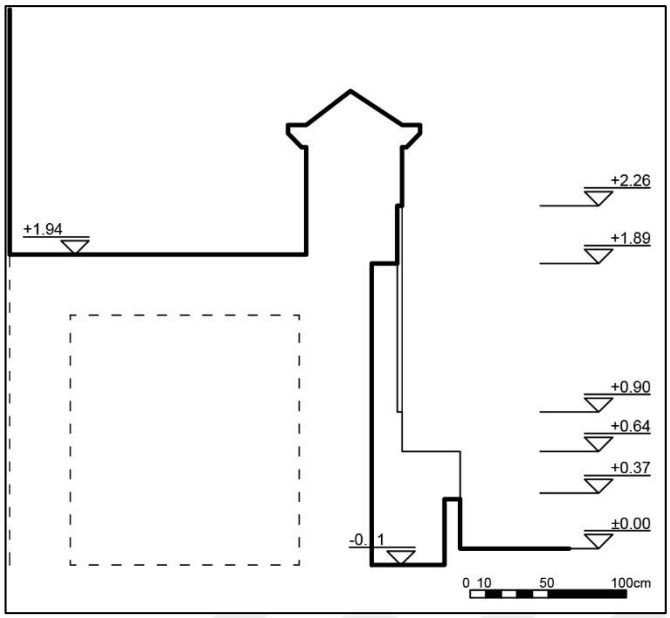
Şekil 4.155: Zehra Hanım Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ahmet Sevban Karataş, Recep Taşkın).

Şekil 4.156: Zehra Hanım Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ahmet Sevban Karataş, Recep Taşkın).

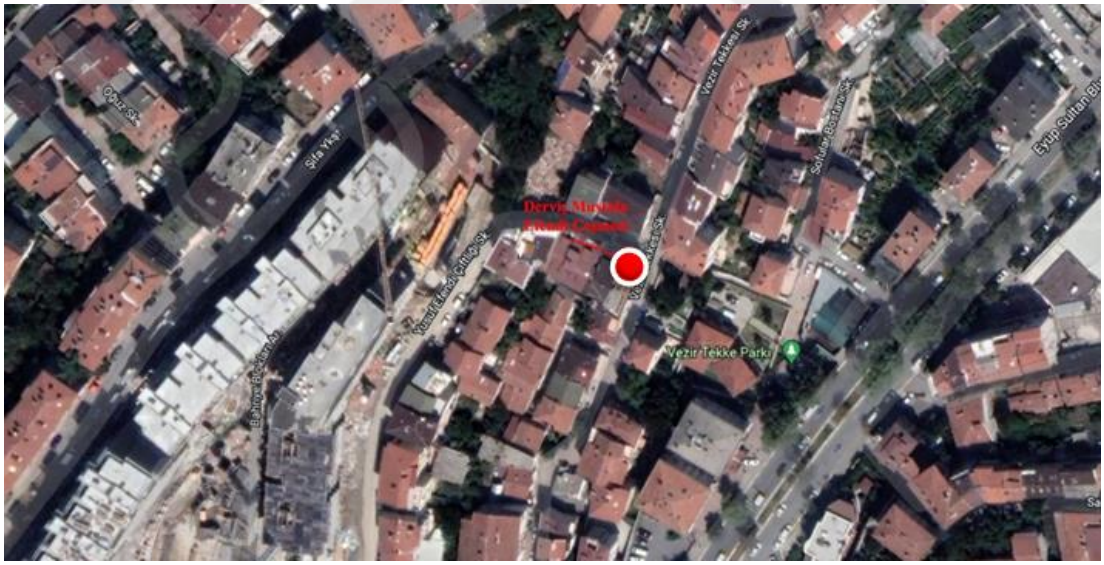

Şekil 4.157: Zehra Hanım Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ahmet Sevban Karataş, Recep Taşkın).

Şekil 4.158: Zehra Hanım Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Ahmet Sevban Karataş, Recep Taşkın).

4.2.13. Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi

Şekil 4.159: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Vezir Tekkesi Sokak'la Yusuf Efendi Çiftliği Sokağın kesiştiği köşede Vezir Tekke'nin karşısında bulunmaktadır. (Şekil 4.159)

Yapım Tarihi ve Banisi: 1752 yılında Derviş Mustafa Efendi'nin ruhu için oğlu tarafından yaptırılmış. 2006 yılında restorasyonu yapılmıştır [EYSAM Arşivi].

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Yapdı bu nev çeşmei mahdumu pak-nik
Ya'ni Derviş Mustafa Efendi merhumun gerde
Eyledi nakl eder Hatif dilinden târih
Didi bir bürd cârisine ehl-i çeşme-i
1166 (1752)" [Haskan, 2008]

Tipi: Tek yüzlü bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Planı L şeklindedir. Haznesi varsa da yeri bilinmemektedir. Çeşmenin eğimli bir arazide olması nedeniyle kuzey ve batı cepheleri büyük oranda toprak altında kalmıştır.

Kesme taştan yapılmıştır. Bezemesiz sade bir çeşmedir. Ön cephesinde kaş kemerli nişi vardır. Niş içerisinde dikdörtgen bir bezemenin kenarında musluk yeri bulunmaktadır. Bu bezemenin sağ üstünde tas yuvası vardır. Nişin önünde yer alan mermer malzemeden yapılmış teknesi dikdörtgen şeklindedir.

Ön cephede kemerli nişin bulunduğu yüzeyin yanında açılı duran kesme taştan yapılmış bir yüzeyi daha vardır. Bu yüzeyde mermerden yapılmış olan kitabesi yer almaktadır. Bu yüzeyin solunda, çeşmenin kuzeyinde moloz taşla örülmüş istinat duvarı çeşmeye bitişik olarak bulunmaktadır. Çeşmenin güneyinde ise çeşmeye bitişik olarak sokak merdiveni bulunmaktadır.

Çeşme üstte taş silmeyle bitmektedir. Silmenin üstü düz satıhlıdır. Şekil 4.160'ta çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Ön cephede taş yüzeyinde çeşitli kararmalar ve aşınmalar, silmede yüzeysel çatlaklar gözlemlenmiştir.

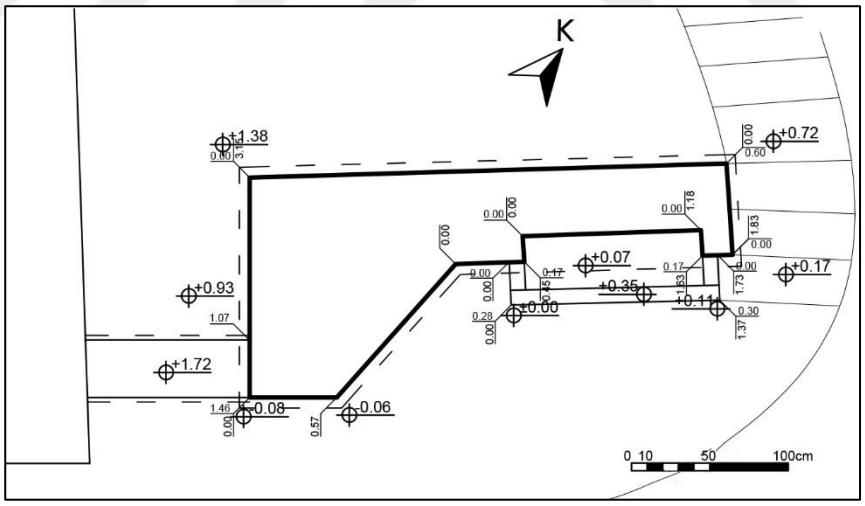
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Daha öncesinde moloz taştan yapılmış olan ön cephedeki açılı yüzey kesme taşla değiştirilmiş.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

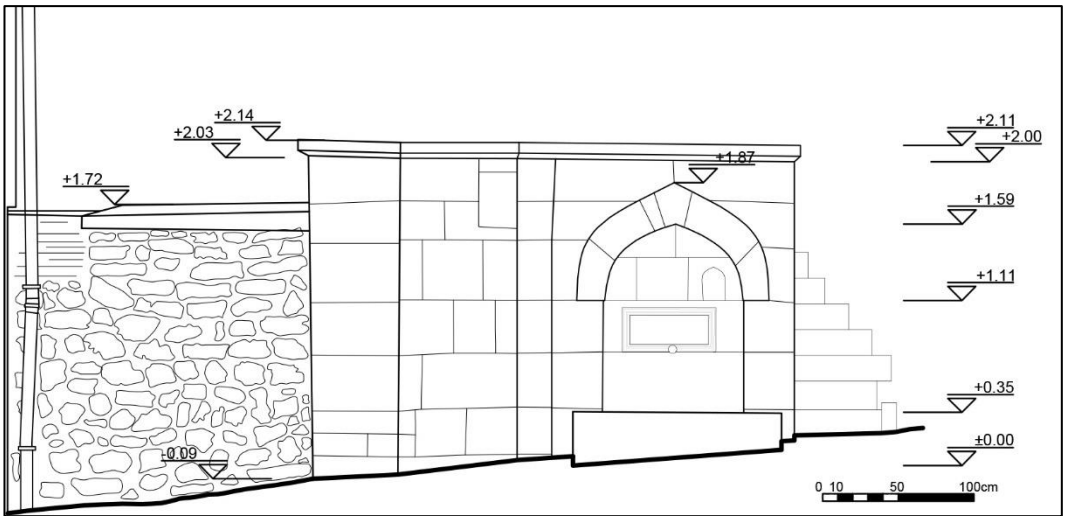
Yol Kotu Yükselmesi: 2006'da yapılan restorasyonundan önce çeşme yarısına kadar toprağa gömülüymüş [Egemen, 1993]. Restorasyonda çeşme ortaya çıkartılmış.

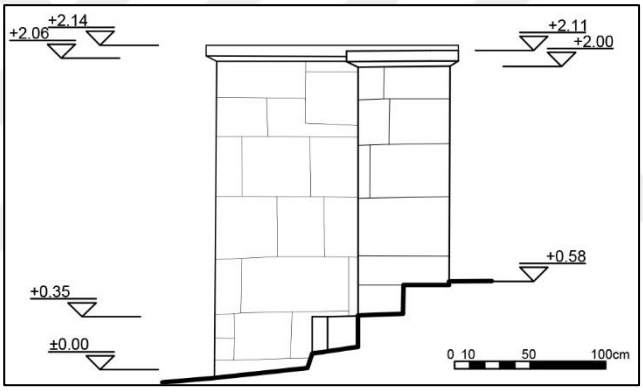
Şekil 4.160: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi, 2022.

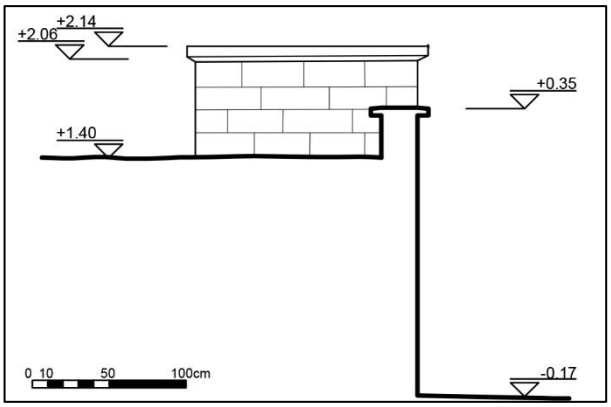
Şekil 4.161: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Mehmet Sena Adıgüzel, Yunus Akman, Emre Çakmak).

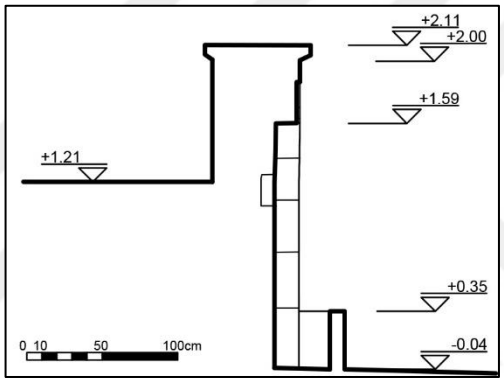
Şekil 4.162: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Mehmet Sena Adıgüzel, Yunus Akman, Emre Çakmak).

Şekil 4.163: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Mehmet Sena Adıgüzel, Yunus Akman, Emre Çakmak).

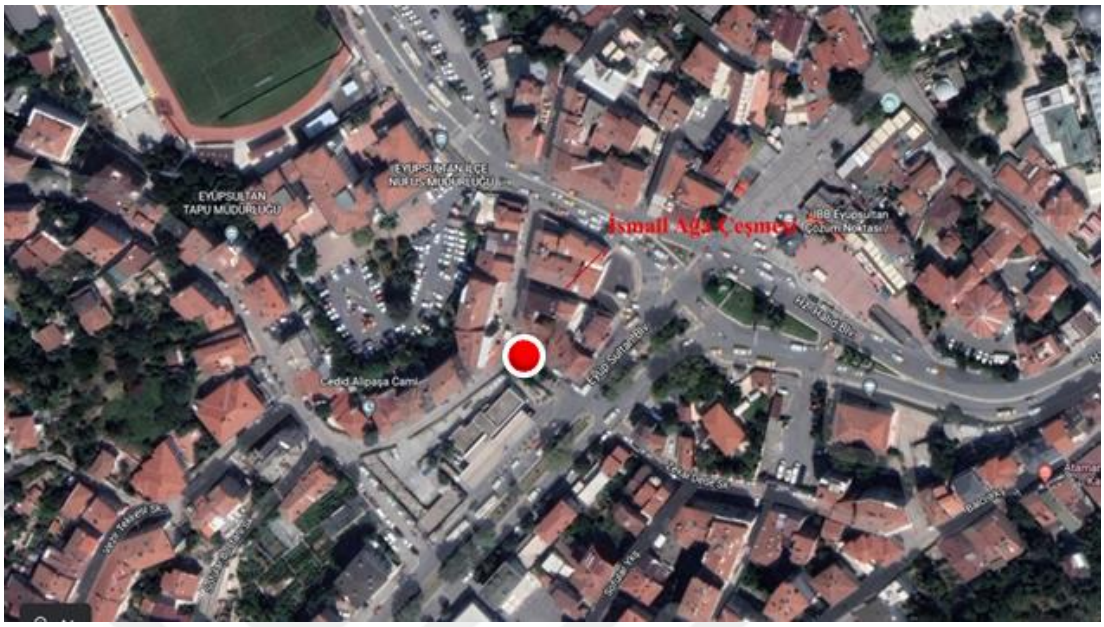

Şekil 4.164: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi kuzeybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Mehmet Sena Adıgüzel, Yunus Akman, Emre Çakmak).

Şekil 4.165: Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Mehmet Sena Adıgüzel, Yunus Akman, Emre Çakmak).

4.2.14. İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi

Şekil 4.166: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi uydu görüntüsü.

-Konum: Halitpaşa Caddesi ve Zekai Dede Sokağın kesişiminde yer almaktadır. Cedid Ali Paşa Cami'nin yakınında bulunmaktadır. Cedid Ali Paşa Camii yanında Zekai Dede'nin evi vardır (Şekil 4.166).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Literatürde adı Koca Yusuf Efendi Çeşmesi olarak geçmektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Hazneli tek yüzlü meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 5.17 metreye 4.39 metre dikdörtgen planlıdır. Klasik üsluptadır. Kesme taştan yapılmıştır. Bezemesiz, sade bir çeşmedir. Ön cephesinde kaş kemerli nişi vardır. Kemerli nişin bulunduğu yüzey çeşmenin geri kalanından dışa doğru çıkıntılıdır.

Kaş kemerin kilit taşında rozeti vardır. Niş içerisinde dikdörtgen çerçeveli taş malzemeden ayna taşı vardır. Çerçevenin içerisinde kaş kemerli bezeme bulunmakta musluk da bu çerçevenin ortasına yerleşmektedir. Dikdörtgen çerçevenin içerisinde kaş kemerli bezemenin iki yanında iki tane rozet bulunmaktadır. Çerçevenin üstünde içi boş kartuş yer almaktadır. Bu kartuşun iki yanında kaş kemerli tas yuvaları

bulunmaktadır. Nişin önünde yer alan taş malzemeden yapılmış teknesi dikdörtgen şeklindedir, yol kotu altında kalmıştır.

Güneybatı cephesinde su hattına erişim için metal bir kapak bulunmaktadır. Diğer cepheleri ise oldukça sadedir.

Çeşme üstte taş silmeyle bitmektedir. Silmenin üstü beton malzemeden yapılmış kırma çatı ile örtülüdür. Şekil 4.197'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

Şekil 4.167: İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi uydu görüntüsü.

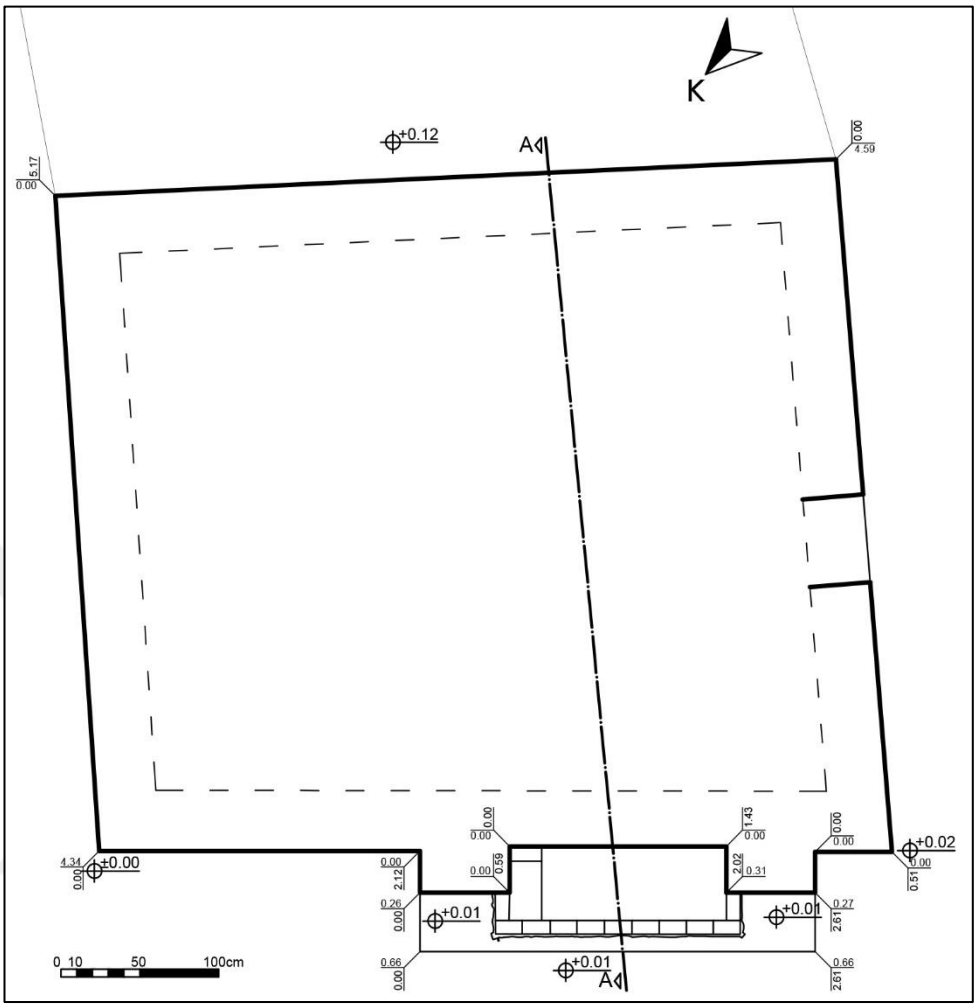
- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Cephelerde taş yüzeyde çeşitli kararmalar, aşınmalar petekgözlülük, silmede yüzeysel çatlaklar gözlemlenmiştir.

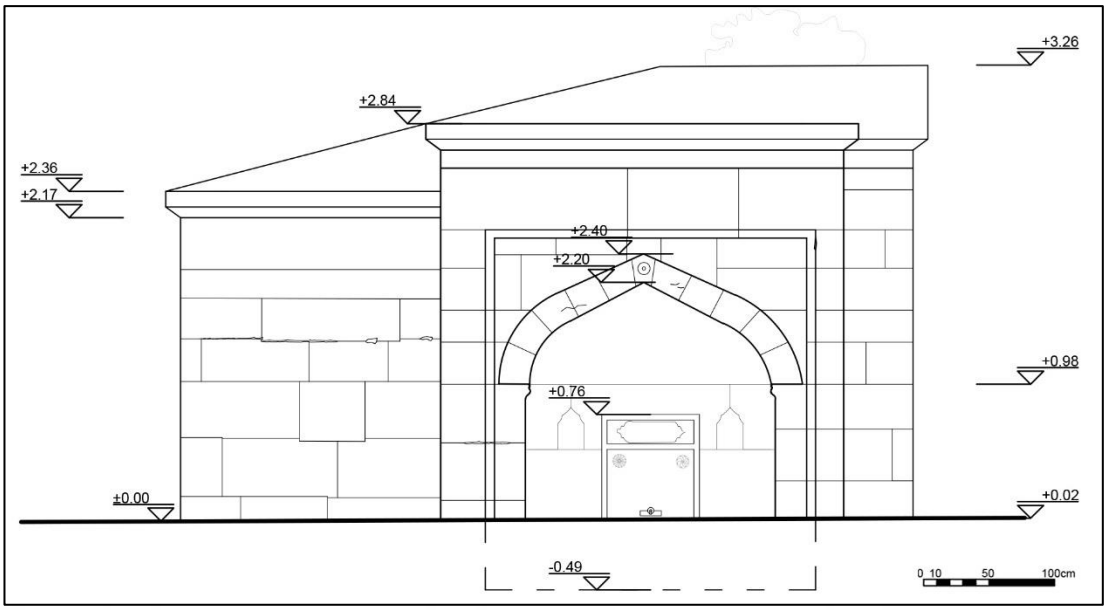
Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Sonradan dökülen beton çatının eğimi bozulmuştur. Kuzeydoğu cephesinde belediyenin yaptığı meydan düzenlemesi sonucunda peyzaj ögeleriyle dolmuş, cephenin algılanmasını zorlaştırmaktadır. Güneybatı cephesinde özgüne uygun olmayan sıva uygulaması bulunmaktadır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Tekne içerisinde ve çevresinde yosunlaşma vardır.

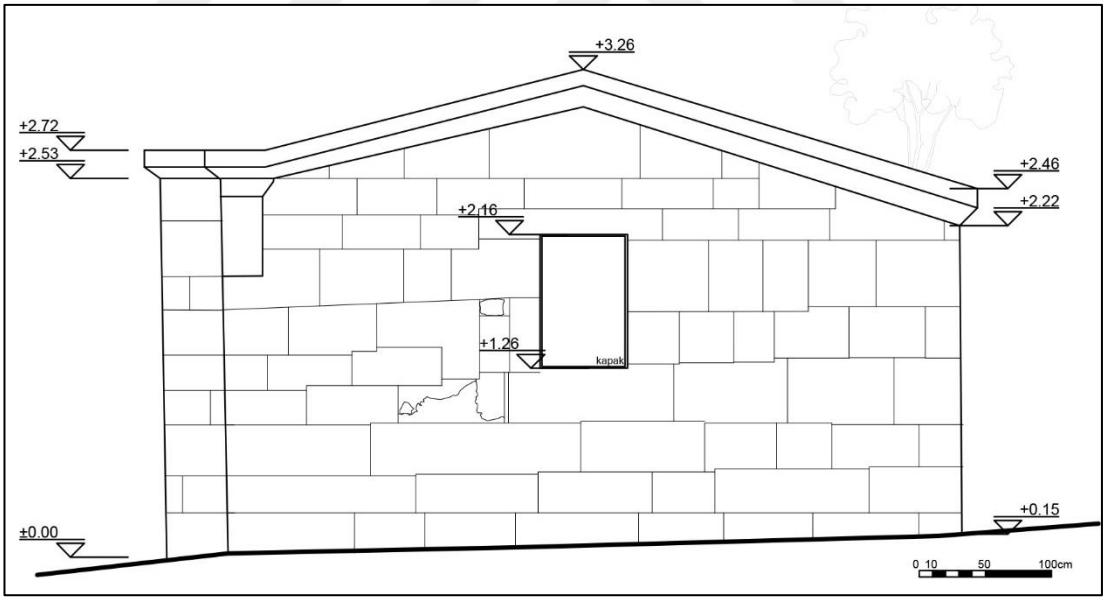
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi 20 cm yol kotu altında kalmıştır.

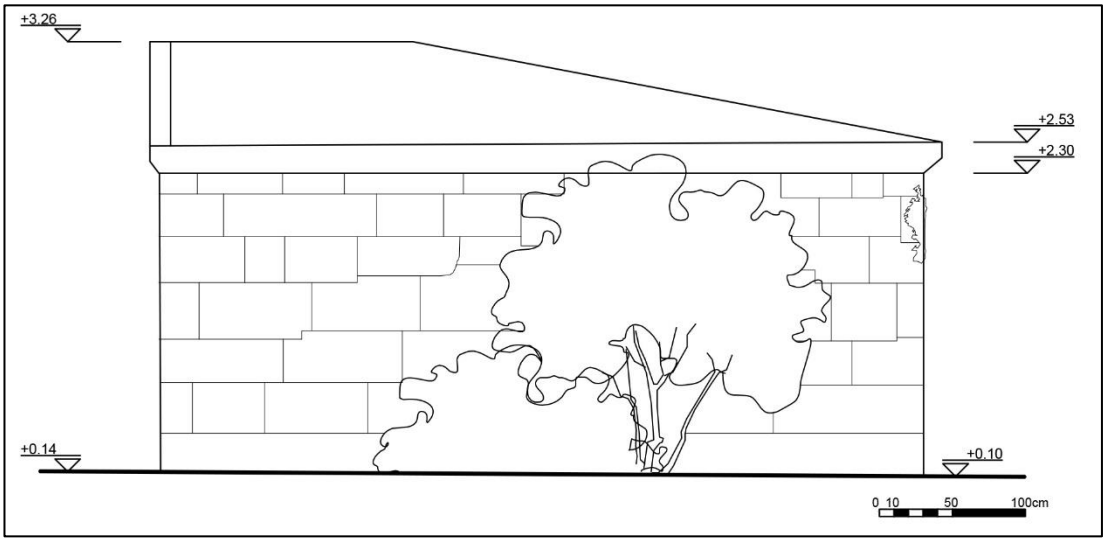
Şekil 4.168: İsmail Ağa Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

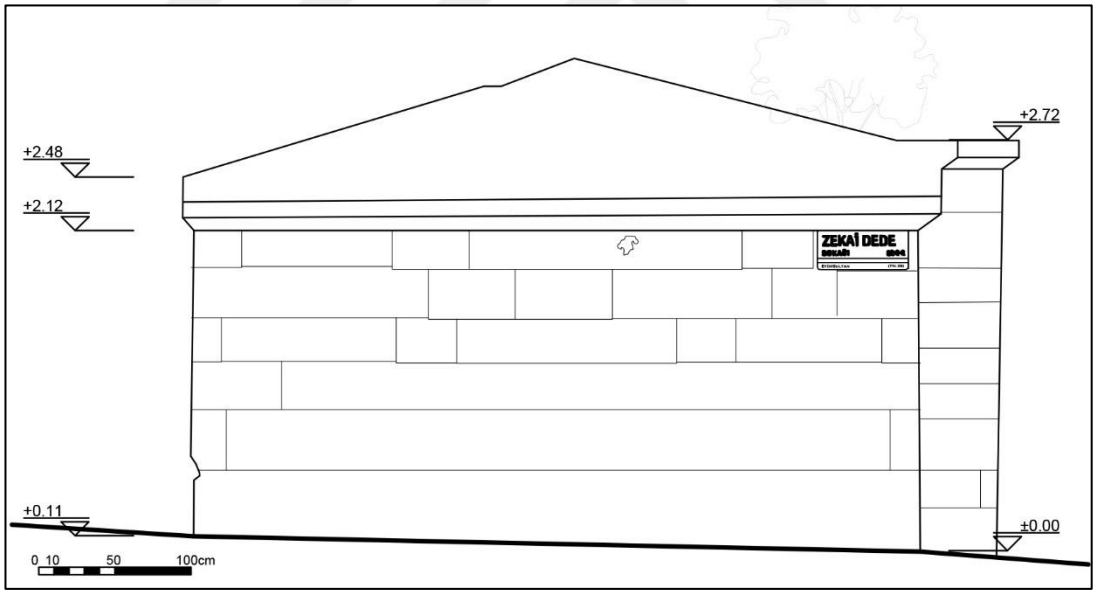
Şekil 4.169: İsmail Ağa Çeşmesi kuzeybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

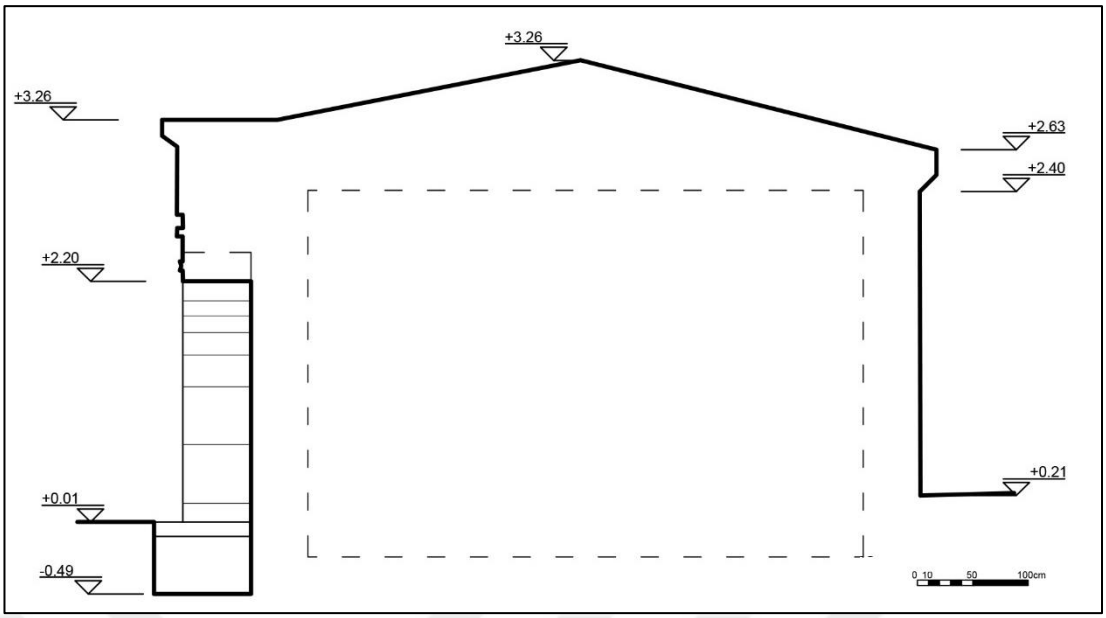
Şekil 4.170: İsmail Ağa Çeşmesi güneybatı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

Şekil 4.171: İsmail Ağa Çeşmesi güneydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

Şekil 4.172: İsmail Ağa Çeşmesi kuzeydoğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

Şekil 4.173: İsmail Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Muhammed Ali Bayam, Muhammed Mustafa Baytok, Enes Aydın, Ezzaddın Ba Yashot).

4.3. Nişancı Mahallesi Çeşmeleri

Eyüpsultan İlçesine bağlı olan Nişancı Mahallesi bölgenin eski yerleşimlerinden biridir. Eskiden mahallenin sınırlarında iki farklı mahalle bulunmaktaymış. Bunlar Sofular Mahallesi ve Mehmed Bey Mahallesidir.[Ergin, 1934] [Ayverdi, 1958]. Günümüzde ise tek mahallede birleştirilmiştir.

Mahalle güneyinde Defterdar Mahallesi, batısında Düğmeciler Mahallesi ile sınırlanmıştır. Batısında ise Haliç yer almaktadır.

Kıyı şeridi boyunca düzlük olan mahallede, kıyıdan uzaklaştıkça kot yükselmekte ve arazi engebeli hale gelmektedir. Kıyısında Feshane yer almaktadır. Kotun yükseldiği yerlerde ise konut alanları yoğunlaşmaktadır.

Mahallede günümüzde 19 çeşme bulunmaktadır. 2 çeşme yeri ise tescillidir ancak yapılan alan çalışmasında bu çeşmeler bulunamamıştır. Toplamda bu 21 çeşmeden sekizi 16. Yüzyılda, biri 17. Yüzyılda, beşi 18. yüzyılda biri 19. yüzyılda biri 20. yüzyılda yapılmıştır. Beş çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

Defterdar Mahallesinde bulunan 21 çeşme bu bölümde incelenmiştir.

Şekil 4.174: Nişancı Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü.

4.3.1. 495 Ada 3 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.175: 495 Ada 3 Parseldeki Çeşme uydu görüntüsü.

-Konum: Baba Haydar Caddesi ile Maslak Yokuşu'nun kesişiminde bulunmaktadır (Şekil 4.175).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Belirtilen alanda çeşme bulunamamıştır. Şekil 4.176'da çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

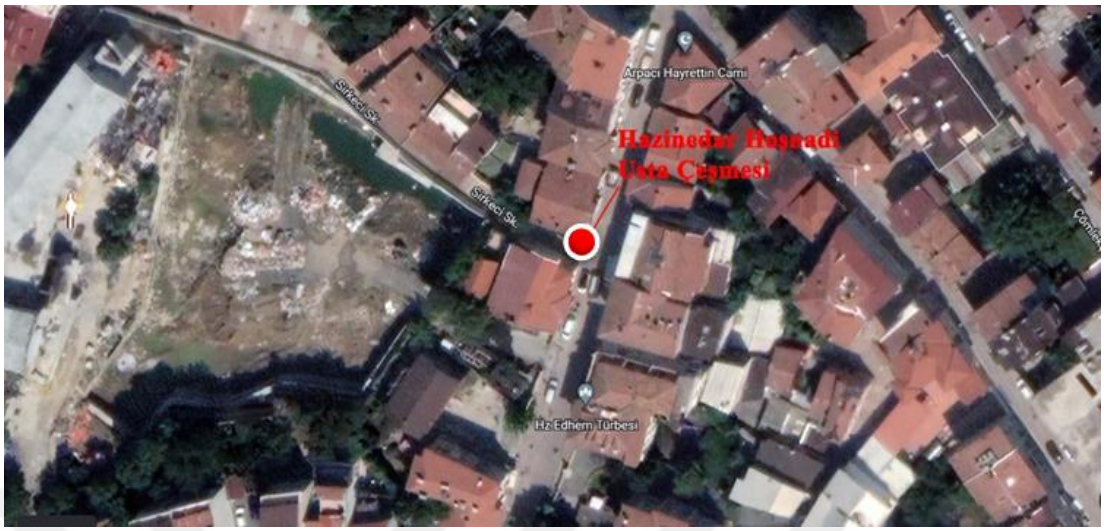
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.176: 495 ada 3 parseldeki çeşme yeri 2022.

4.3.2. Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi

Şekil 4.177: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Abdurrahman Şerefbey Caddesi ve Sirkeci Sokağının kesişiminde Hz. Edhem Baba Türbesi ve Arpacı Hayrettin Cami arasındadır (Şekil 4.177).

Yapım Tarihi ve Banisi: İlk yapım tarihi bilinmemektedir. Esma Sultanın Hazinedarı Hoşnadi Usta tarafından yaptırılmıştır. Esma Sultan 1788 yılında vefat etmiştir [Haskan, 2008]. Bir yangında harap hale gelmiş, 1842 yılında Nesim Saba Usta tarafından onarımı yaptırılmıştır [Tanışık, 1943].

Kitabesi: Onarıma ait bir kitabesi vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Hazret-i Esma Sultan Aley'üş-şan pür ni'metin
Hazinedar Ustası itdirmişdi ceryân
Geldi ihrak eyledi bu çeşmei dibinden harâb
Nesim ü Saba Usta tamir itdirüb âb-ı revân
Say idüb ma'mûruna oldu sebeb çün sonradan
Su gibi her dem aziz itsün Cenâb-ı Müstean 1258(1842)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü köşe çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.58 metreye 3.16 metre boyutlarında dikdörtgen yakın planlıdır. Cepheleri kesme taş görünümündedir. Çeşmenin bir kısmı yan tarafındaki konut yapısının bahçesi içinde kalmıştır. Çeşmenin kuzey ve batı cephesinde konutun bahçe duvarları çeşmeye yapışıktır. Batı cephesinde bahçe duvarlarının diğer tarafında kalan kısımda kesme taş görünümü devam ettirilmemiştir.

Ön cephede yuvarlak kemerli bir niş vardır. Bu niş içerisinde, yuvarlak bir bezeme üstünde musluğu bulunmaktadır. Musluğun sağ ve sol hizasında iki adet küçük tas yuvası bulunmaktadır. Niş içerisinde musluğun üstünde onarımına dair kitabesi yer almaktadır. Nişin önünde teknesi vardır. Bu teknenin üzerinde bir şerit halinde yaprak bezemeleri bulunmaktadır. Cephenin sol tarafında sokak tabelasının direği bulunmaktadır. Çeşme oldukça sadedir. Teknesindeki bezeme dışında cephelerde bezemesi bulunmamaktadır. Çeşme üstte beton malzemeden yapılmış silmeyle bitmektedir. Üst örtüsü beşik tonozdur. Şekil 4.178'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.179'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Taş görünümlü sıva kaplı cephede özellikle batı ve güney yan cephe köşesinde sıva kopmaları mevcuttur. Silmede sokak köşesinde kopmalar vardır.

Malzeme Bozulmaları: Malzemede renk değişimleri vardır.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Kesme taş ve tuğla hatıllı olarak yapılan çeşme yangın sonrası harap olduktan sonra cephelerde çelik donatılarla güçlendirilmiş ve cephe doğal taş görünümü yerine doğal taş görünümü verecek şekilde sıvanmıştır. Ayrıca alınlık kısmı ise orijinal olmayıp sonrasında dökme beton olarak yeniden yapılmıştır.

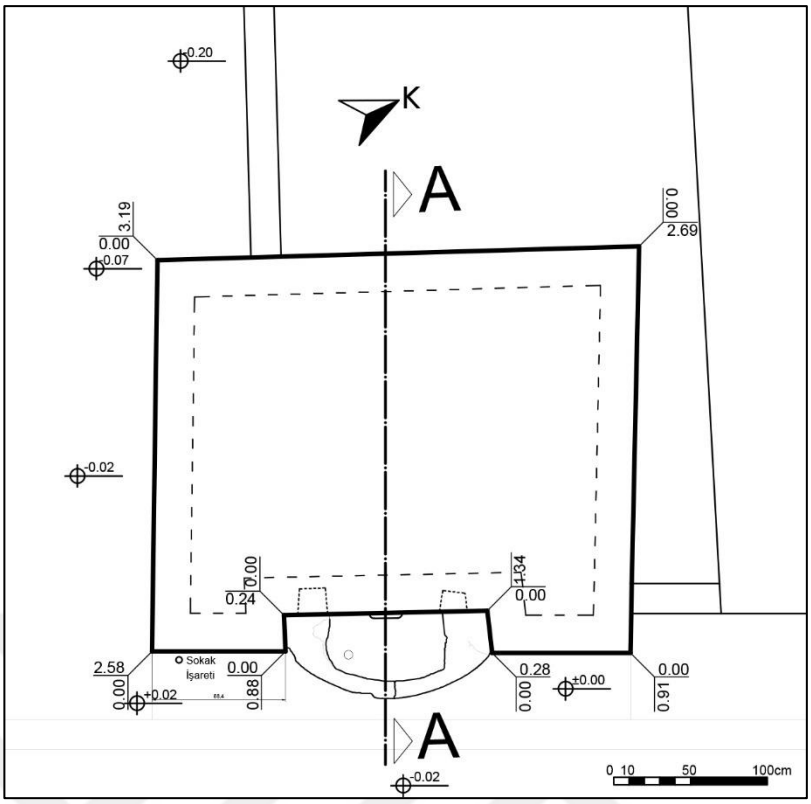
Periyodik Bakım Eksikliği: Doğu cephesinde su borusu ve saat kutusu ile biri trafik levhası olmak üzere iki levha vardır. Vandalizm gözlemlenmiştir, batı cephesinde sprey boyayla M harfi yazılmıştır. Rutubet ve neme bağlı olarak yosunlaşma vardır.

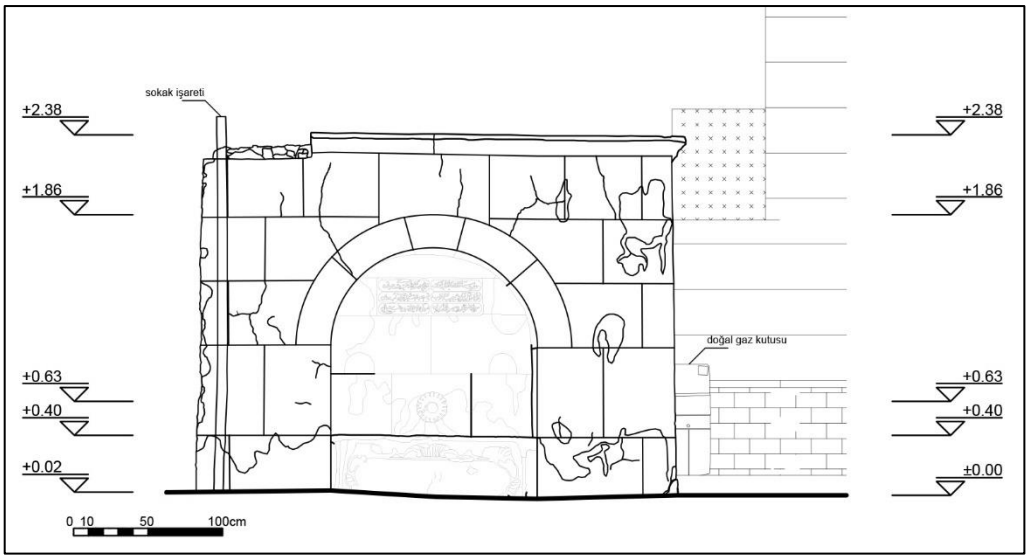
Şekil 4.178: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi 2022.

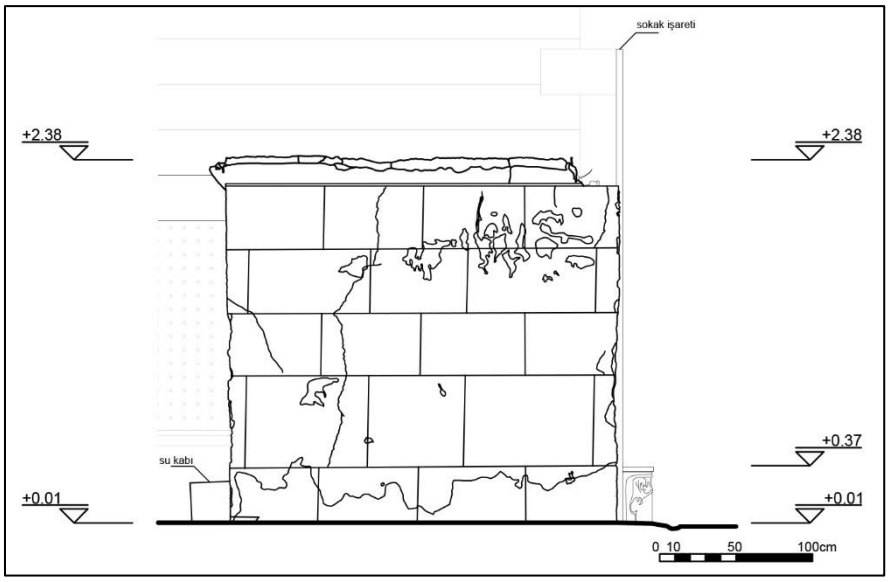
Şekil 4.179: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı 2022.

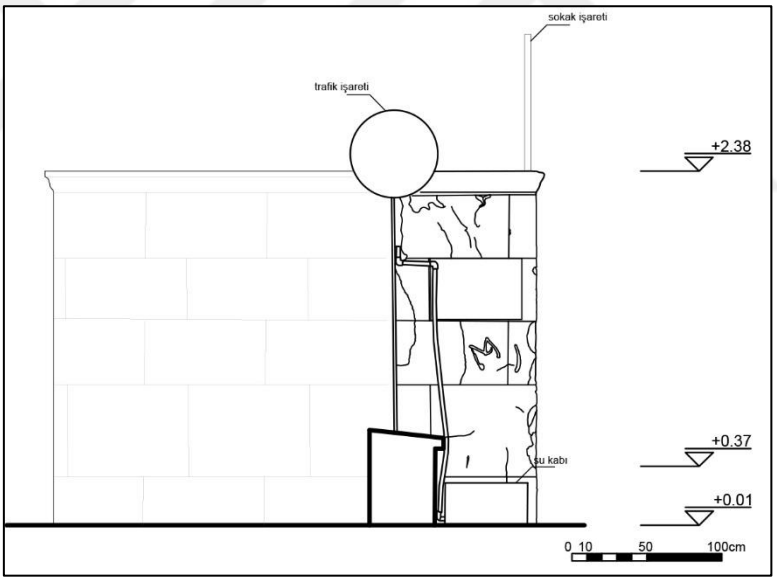
Şekil 4.180: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

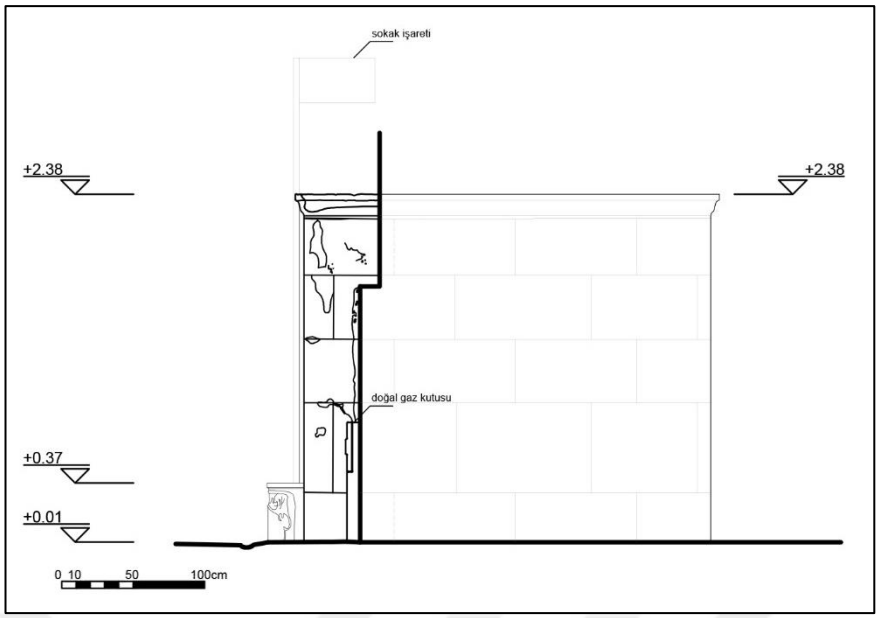
Şekil 4.181: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

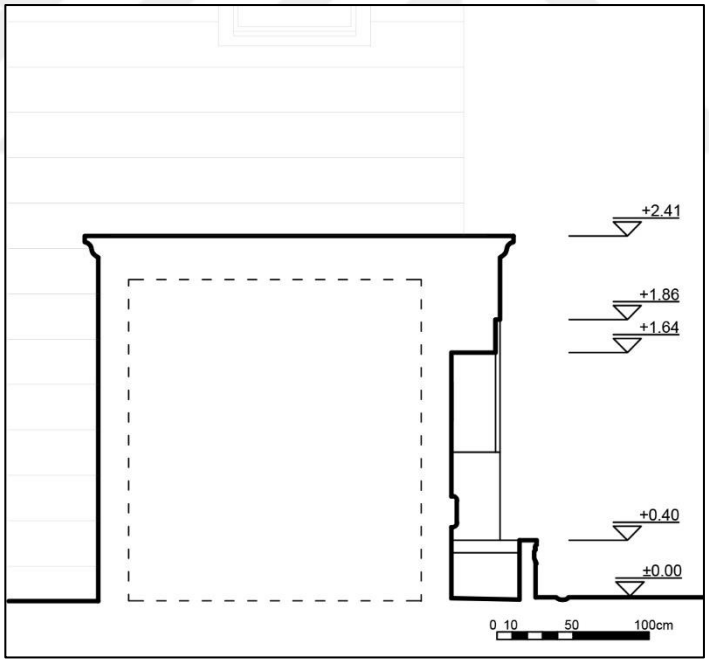
Şekil 4.182: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

Şekil 4.183: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

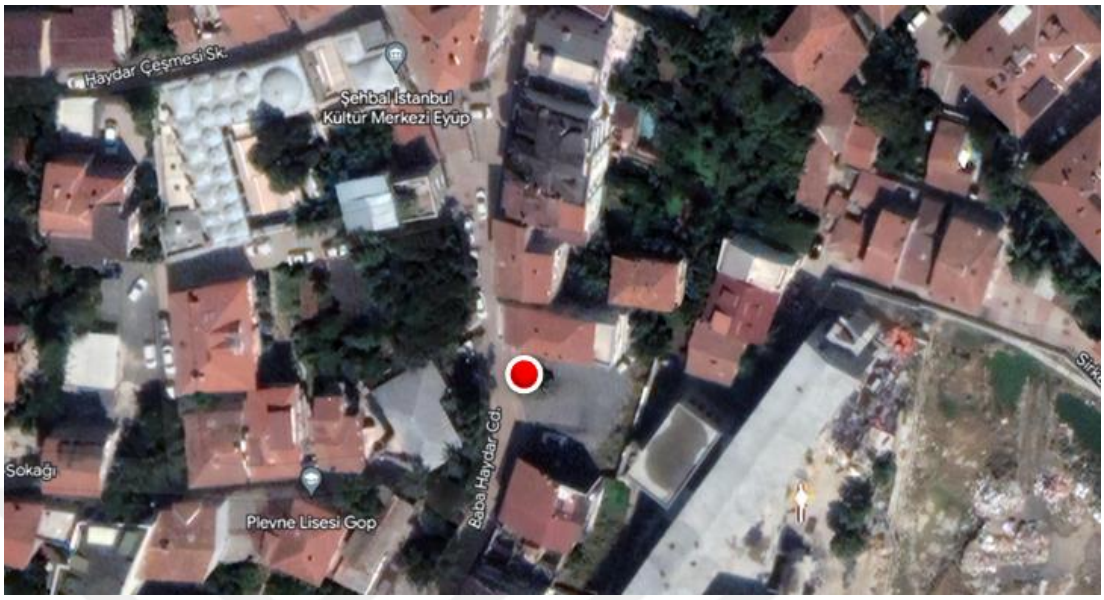

Şekil 4.184: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

Şekil 4.185: Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Yunus Emre Ustaoğlu, Mustafa Kılınçaslan, Efe Topçu).

4.3.3. Hacı İsmail Efendi Çeşmesi

Şekil 4.186: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Baba Haydar Caddesi üzerinde, Baba Haydar Camiinin merdivenli kapısı karşısındadır (Şekil 4.186).

Yapım Tarihi ve Banisi: İlk yapım tarihi bilinmemektedir. 1836 tarihinde Hacı İsmail Efendi tarafından tamir ettirilmiştir [Haskan, 2008].

Kitabesi: Yoktur. Haskan'ın Eyüpsultan Tarihi isimli eserinde tamirine ait kitabesinin 1976 yılında kaybolduğu söylenmiştir. Kaybolan kitabede şunlar yazmaktadır;

"Sâhib'ül-hayrât Haydar/Dede
İmamı El-hac İsmail/Efendi'nin
Ruhu ola şâd. Târih-i ta'mir 1252(1836)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü bir mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Bu çeşme harap olmuş ve esas şeklini kaybetmiştir. Dikdörtgen planlıdır, eğime yerleşmiştir. Yığma taş üzerine yapılmış olan çeşme harap haldedir. Üst örtüsündeki kullanılmış olan tuğla malzemesi gözükmektedir. Tuğla malzemeden yapılmış tonoz üst örtü tamamen açıktadır. Eski fotoğraflarında görülen; ön cephesinde tuğla malzemeden yapılmış olan yuvarlak kemeri ve bu kemeri tutan mermer sütunları ile teknesi yok olmuştur. Düz bir levhadan ibaret olan

ayna taşı yerinde durmaktadır. Ayna taşının üstünde sağ tarafta bir penceresi bulunmaktadır. Şekil 4.187'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.188'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

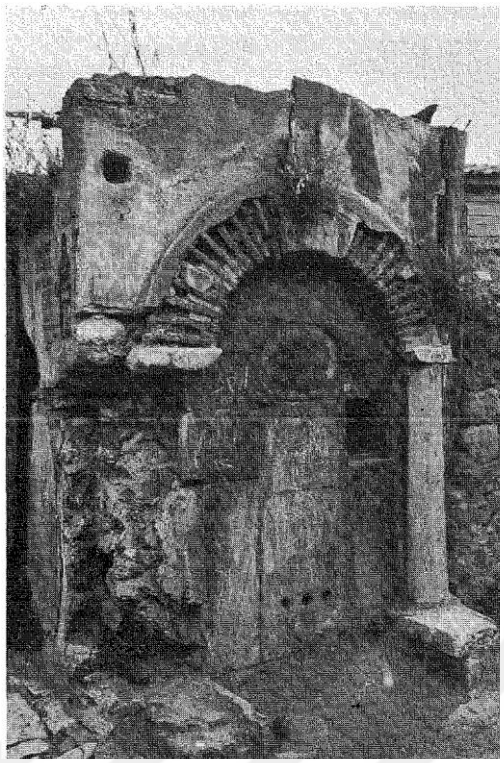
Strüktür Bozulmaları: Bütün cephelerde büyük oranda malzeme kayıpları vardır.

Malzeme bozulmaları: Aşınma, erozyon gözlemlenmiştir. Taş ve tuğla malzemede derz kayıpları vardır. Ayna taşında renk değişimleri mevcuttur.

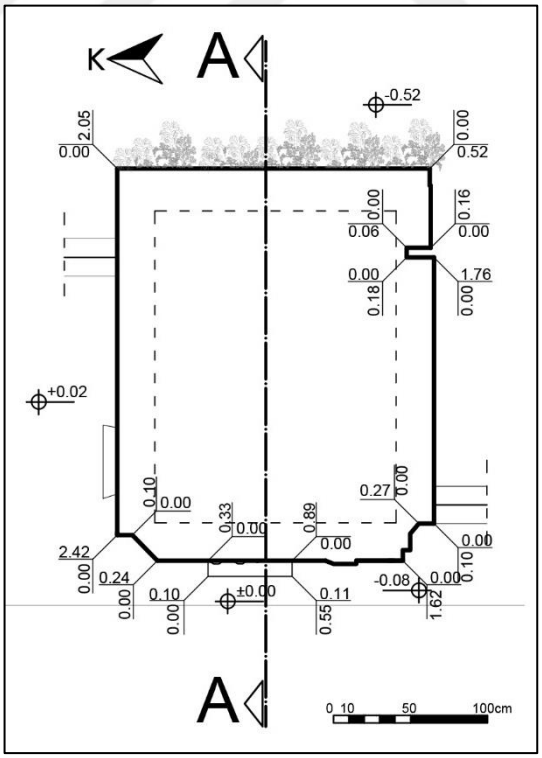
Periyodik Bakım Eksikliği: Çeşme harap hale gelmiştir. Çeşmenin duvarlarında ve çatısında yoğun bitkilenme vardır. Taş malzemede kirlenme ve sprey boya ile kirlenme mevcuttur.

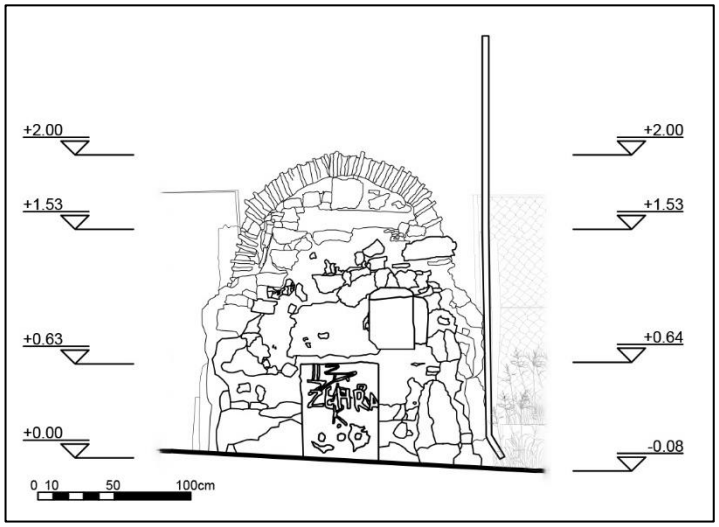
Şekil 4.187: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi 2022.

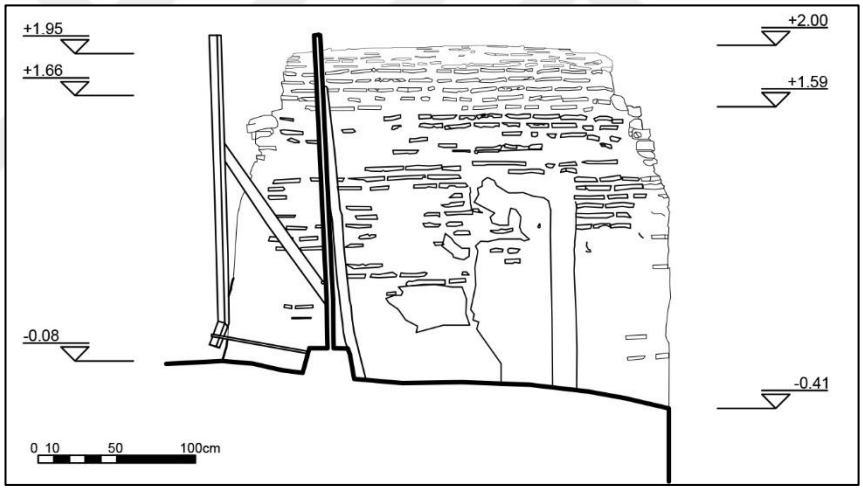
Şekil 4.188: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğraf.

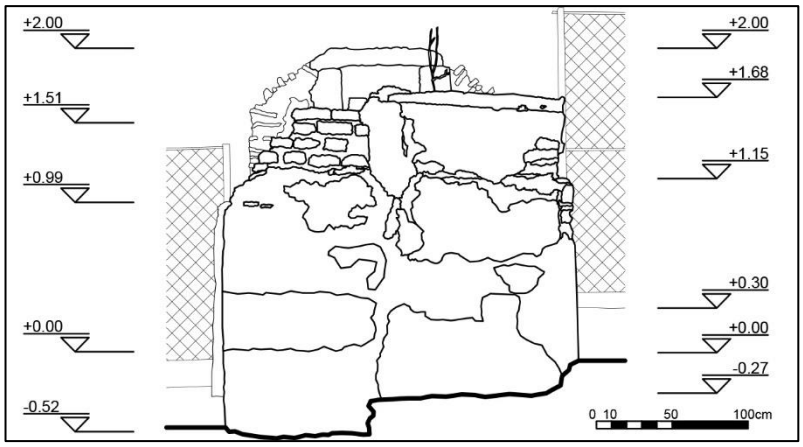
Şekil 4.189: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

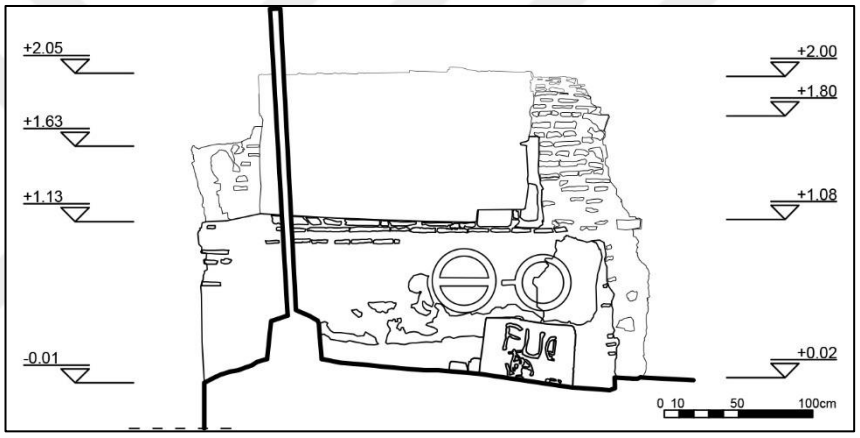
Şekil 4.190: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

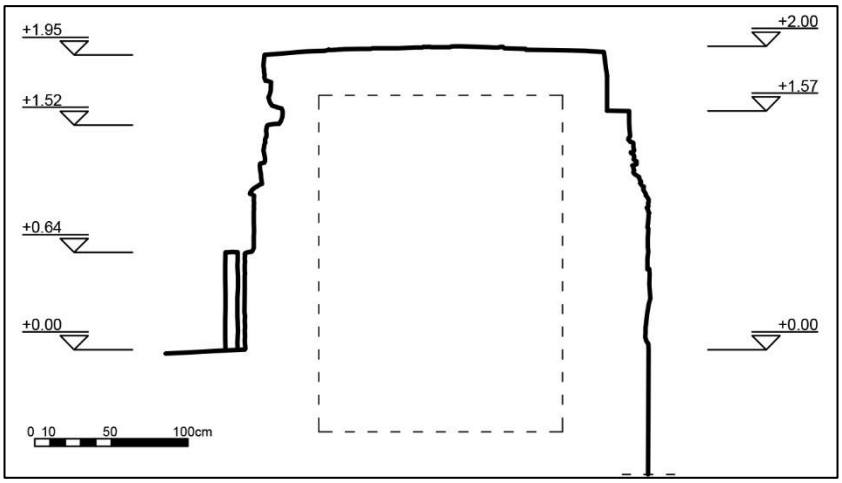
Şekil 4.191: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

Şekil 4.192: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

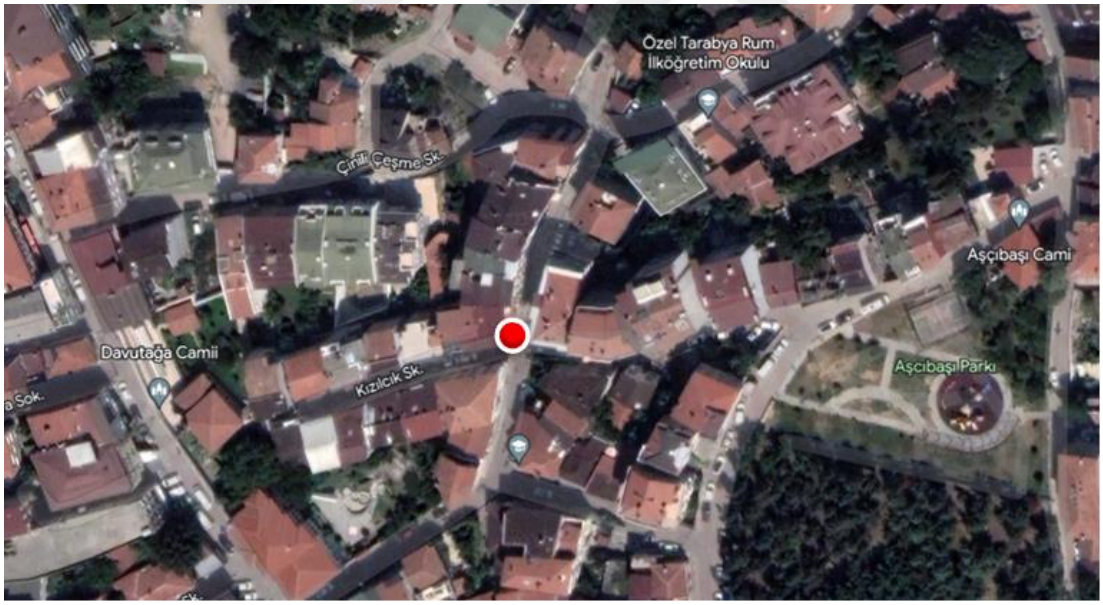

Şekil 4.193: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

Şekil 4.194: Hacı İsmail Efendi Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Ensar Mete, Gülsüm Yıldız, Melike Merve Avcı).

4.3.4. Süleyman Ağa Çeşmesi

Şekil 4.195: Süleyman Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Nazperver Sokak üzerinde Aşçıbaşı Cami Sokağı karsısında yer almaktadır. Davutağa Camii yakınındadır (Şekil 4.195).

Yapım Tarihi ve Banisi: Süleyman Ağa tarafından 1586 yılında yaptırılmıştır. İsmi Nazperver Çeşmesi ve Dilsiz Süleyman Ağa Çeşmesi olarak da geçmektedir

Kitabesi: Günümüzde kaybolmuştur. Kaynaklarda şunların yazdığı söylenmiştir;

"Hân Murad'ın lâl-i makbûli olan
Ol Süleyman Ağa bir ferhunde zât
Hayr içün yapdı bu âli çeşmeyi
Sâhib'ül-hayrât ol nik ü sıfat
Selsebil âsâ revân tarihini
Didi Sâ'i "Bâisi âb-ı hayât 995(1586)" [Haskan, 2008]

Tipi: Tek yüzlü haznesiz mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme dikdörtgen planlıdır. Çeşme tamamen kesme taştan yapılmıştır. Ön cephesi olan doğu cephesinde yarım daire kemeri vardır, bu kemer iç kısmında dilimli taşlıdır. Kemerin merkezinde çiçek rozeti bulunmaktadır. Kemerin oluşturduğu nişin içerisinde dikdörtgen şeklinde kitabe yeri vardır, fakat kitabesi mevcut değildir. Niş içerisinde iki tane tas yuvası bulunmaktadır. Bu tas yuvalarının altında ayna taşı vardır. Çeşmenin musluğu yoktur. Diğer cephelerde süslemesi bulunmamaktadır. Arka cephesi olan batı cephesinde çeşmenin eksilen taşları bir niş oluşturmuştur. Mahalleli burayı eşyalarını koymak için kullanmaktadır.

Çeşme üstte silmeyle bitmektedir. Saçak silmesinin üstünde lotus palmet motifi vardır. Saçak örtüsü yoktur. Çeşmenin teknesi ve seki taşı mevcut değildir. Şekil 4.196'da çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.197'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları

Strüktür Bozulmaları: Taş malzemede kayıplar, parçaların birbirinden ayrılması, derin çatlaklar bulunmaktadır.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede kararmalar gözlemlenmiştir. Erozyona uğramıştır. Taşlar arasında derz boşalması mevcuttur.

Periyodik Bakım Eksikliği: Çeşme harap haldedir. Çeşmenin yolla birleştiği yerde bitkilenmeler vardır. Vandalizm gözlemlenmiştir. Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

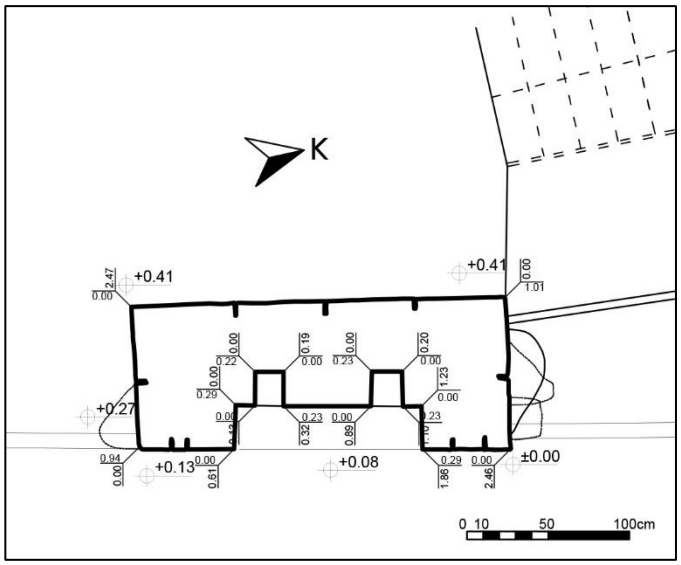
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotu altında kalmıştır.

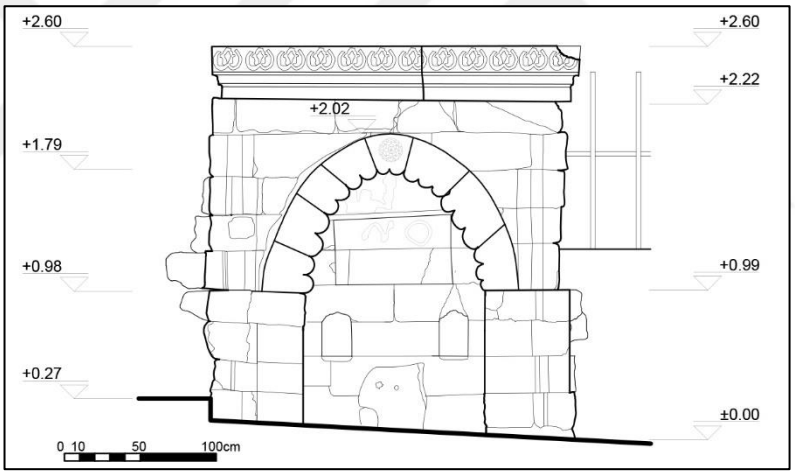
Şekil 4.196: Süleyman Ağa Çeşmesi.

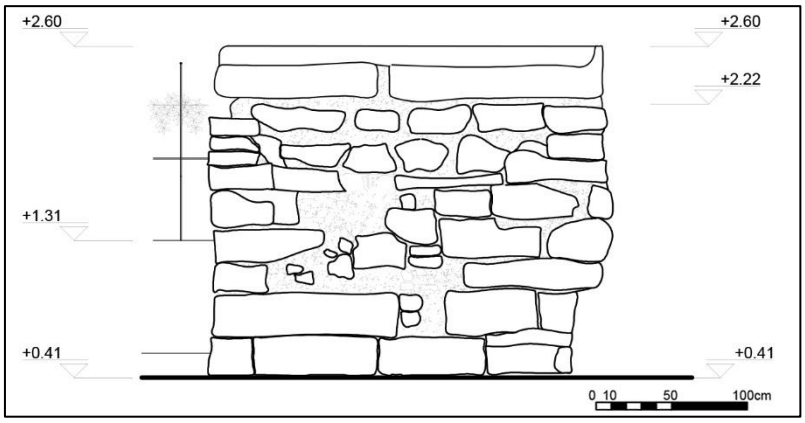
Şekil 4.197: Süleyman Ağa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

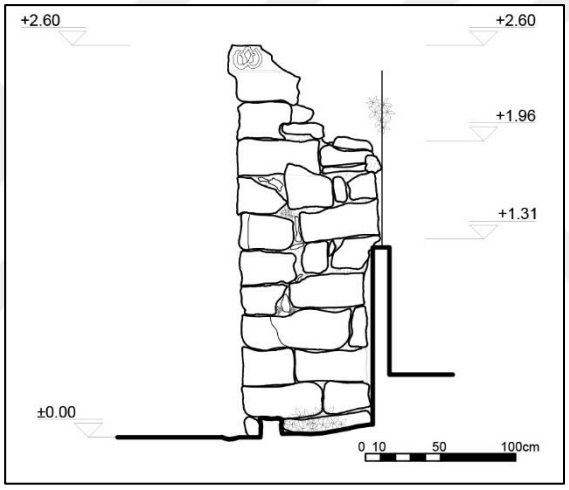
Şekil 4.198: Süleyman Ağa Çeşmesi Planı (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

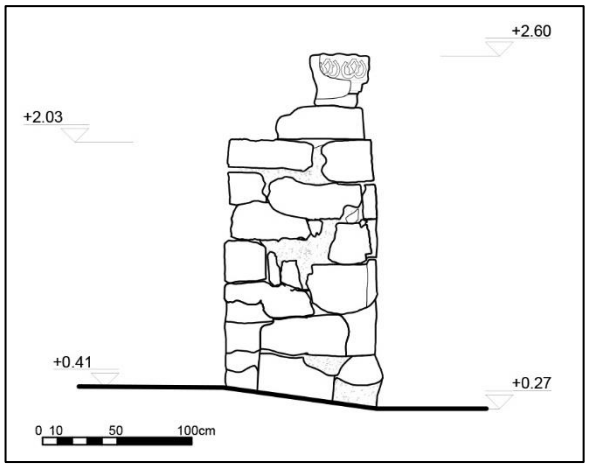
Şekil 4.199: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüş (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

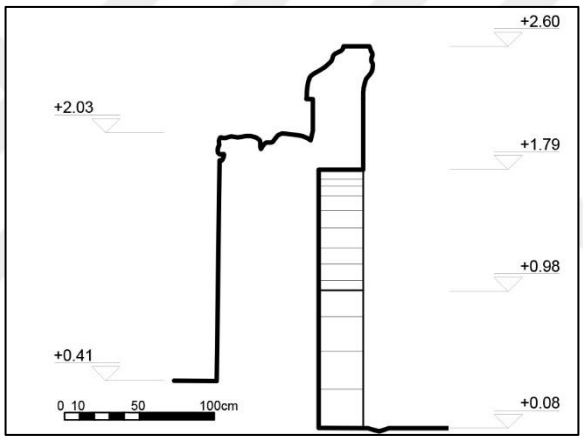
Şekil 4.200: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

Şekil 4.201: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

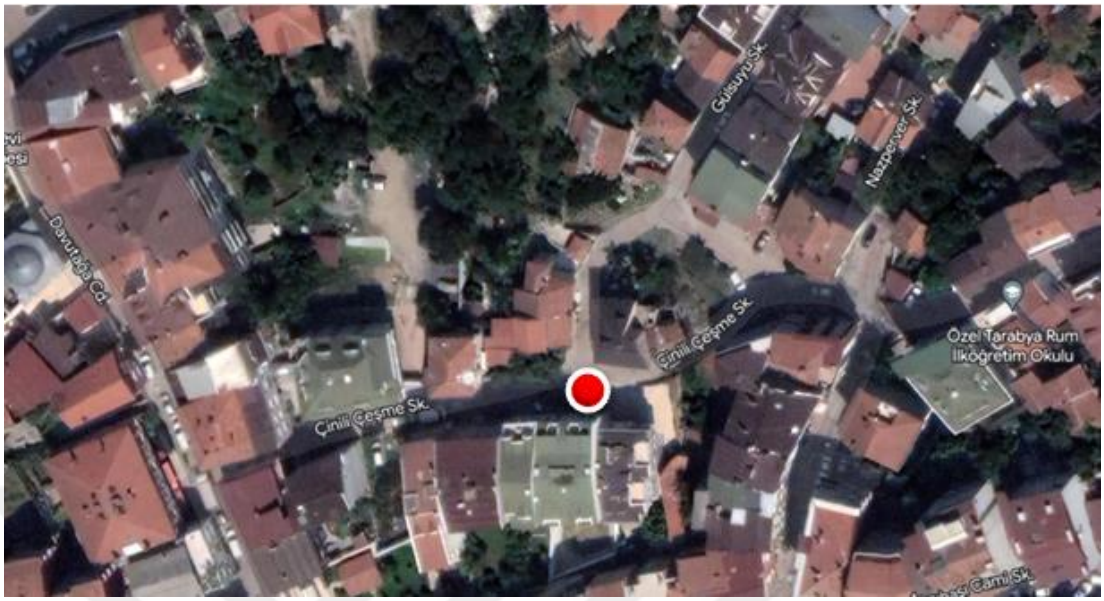

Şekil 4.202: Süleyman Ağa Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

Şekil 4.203: Süleyman Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: İkranur Sena Akkaya, Zinet Kaplan, Merve Çarkacı).

4.3.5. Çinili Çeşme

Şekil 4.204: Çinili Çeşme uydu görüntüsü.

Konum: Çinili Çeşme Sokak üzerinde Gülsuyu Sokağın karşısında yer almaktadır. Dik ve yokuşta bulunan çeşmenin arka tarafında Davud Ağa Camii ve Sertarik Tekkesi bulunmaktadır (Şekil 4.204).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir. Koca Yusuf Efendi'nin oğlu Ahmed Efendi'nin ruhu içün "Vâlidi" tarafından 1725 yılında yaptırıldığı düşünülmektedir [Haskan, 2008]. 2008 yılında restorasyonu yapılmıştır. [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi].

Kitabesi: Günümüzde kaybolmuştur. Kaynaklarda şunların yazdığı söylenmiştir;

"Eyledi bu hayrı çün
Vâlidi eğiib revanın
Hilmiyâ târih içün
Bâdei kevser atâ
Hakk ide dest-i âliden
Rûh-ı Ahmed flâd ola" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü meydan çeşmesidir. Klasik Türk çeşme mimarisi üslubunda inşa edilmiştir.

Mimari Özellikleri: 3.50 metreye 3.80 metre boyutlarında, dikdörtgen planlıdır. Günümüzde yapının üç cephesine ulaşım vardır, bir cephesi arkasındaki yapıya bitişik durumdadır. Ön cephesi kuzey cephesidir. Bu cephe kesme taştan, diğer cepheleri yığma taş ve tuğla hatıldan örülmüştür. Çiniler ön cephede kesme küfeki taşlarının içine yerleştirilmiştir. Bu cephede kaş kemerli nişi vardır. Kemer motifi içine bir rozet yerleştirilmiştir. Nişin içerisinde mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının iki yanında birer tas yuvası vardır. Ayna taşının üstünde aynı hizada dikdörtgen şeklinde çini pano bulunmaktadır. Nişin önünde taş malzemeden yapılmış tekne ve teknenin iki tarafında bekleme sekileri yer almaktadır.

Saçağın altında şu an boş olan çini kitabesinin yeri bulunmaktadır. Kemerin sol ve sağ tarafında çini panolarının yeri bulunmaktadır.

Doğu cephesinde sonradan açılmış olan pencere yer almaktadır.

Çeşme üstte taş silmeyle bitmektedir. Üst örtüsü tuğladan örülmüş tonozdur. Üzerinde ise taş kaplama bulunmaktadır. Şekil 4.205'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.1206'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Taş malzemede parça kayıpları vardır.

Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede aşınmalar ve kararmalar görülmüştür.

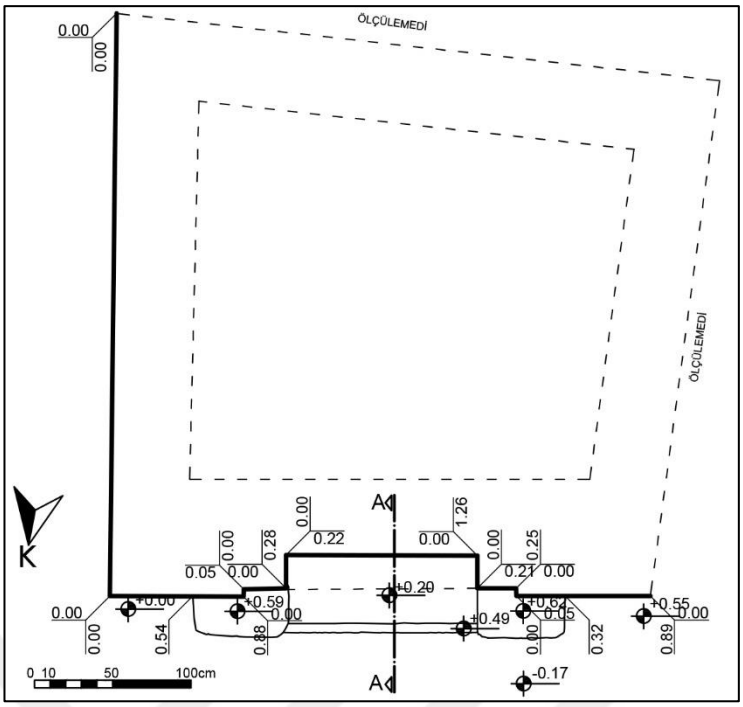
Periyodik Bakım Eksikliği: Çini panoları hasarlıdır, çoğu çalınmıştır. Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Çinilerinin çoğu çalınmıştır. Ön cephesi vandalizme uğramıştır. Cephede ve çatıda bitkilenme görülmektedir.

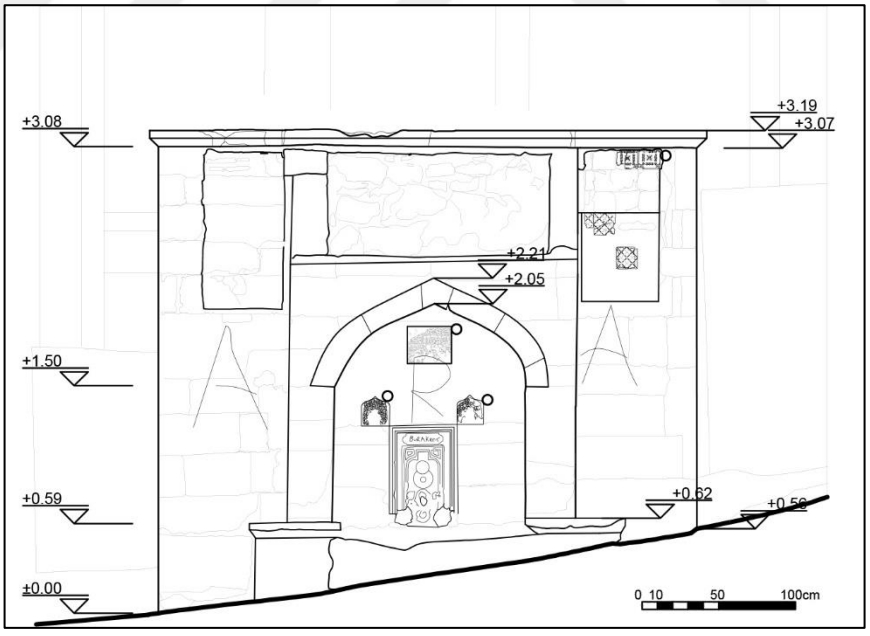
Şekil 4.205: Çinili Çeşme 2022.

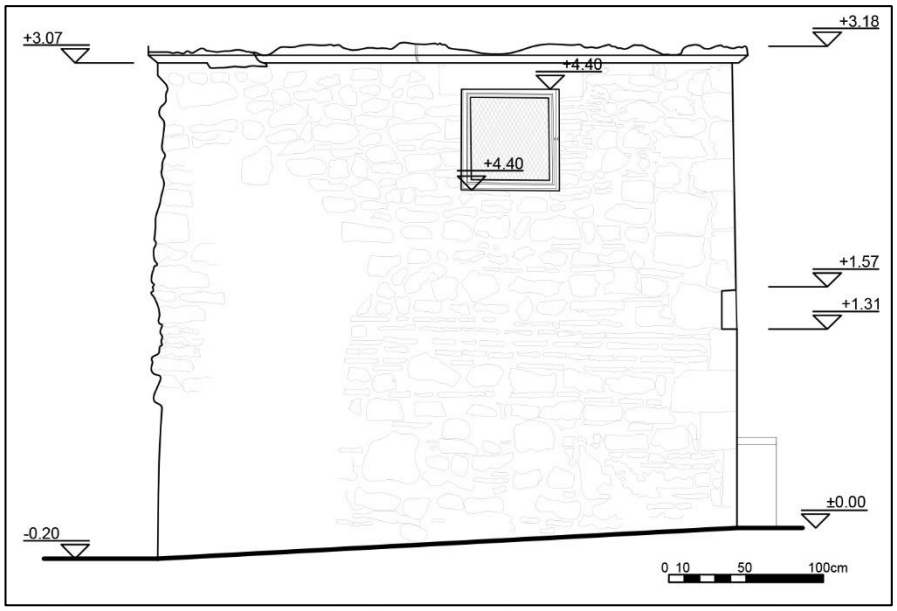
Şekil 4.206: Çinili Çeşme yılı bilinmeyen fotoğrafı.

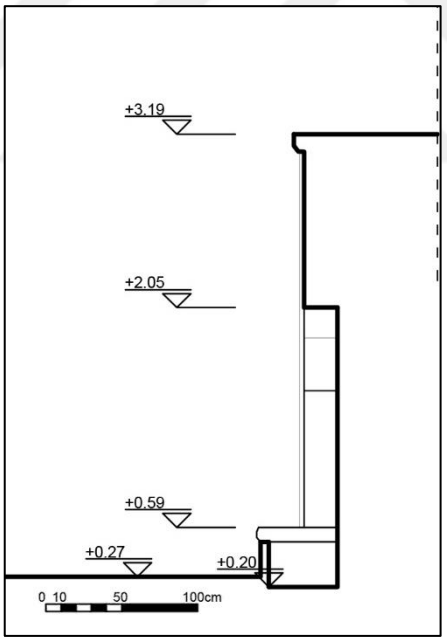
Şekil 4.207: Çinili Çeşme planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Busenur Kalabalık, Emre Taner, Furkan Altay Şeyma Turan).

Şekil 4.208: Çinili Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Busenur Kalabalık, Emre Taner, Furkan Altay Şeyma Turan).

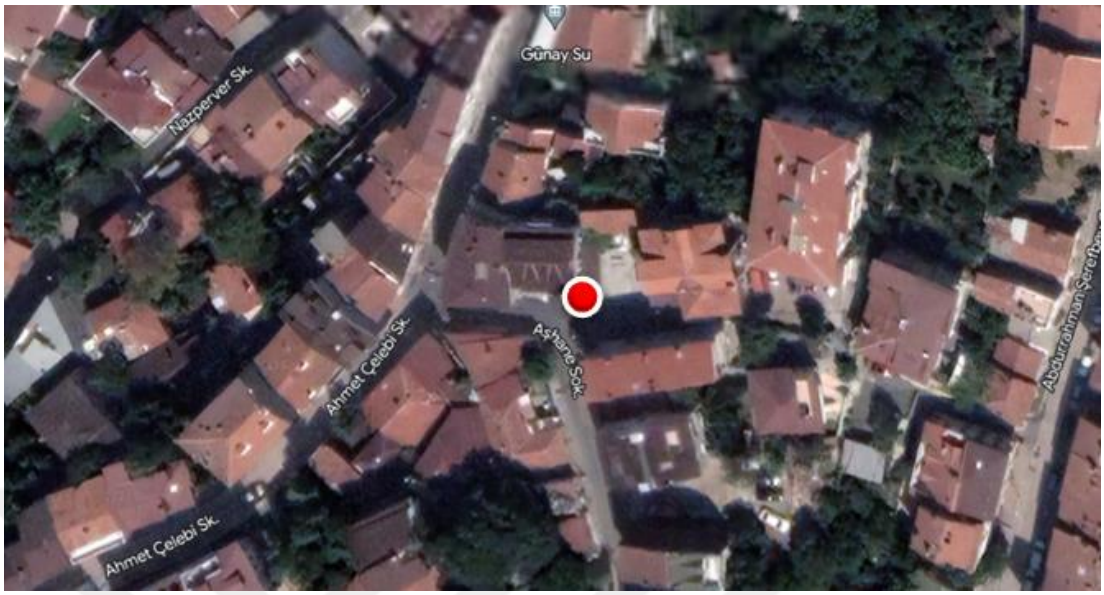

Şekil 4.209: Çinili Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Busenur Kalabalık, Emre Taner, Furkan Altay Şeyma Turan).

Şekil 4.210: Çinili Çeşme A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Busenur Kalabalık, Emre Taner, Furkan Altay Şeyma Turan).

4.3.6. 122 Ada 49 Parselin Güneyindeki Çeşme

Şekil 4.211: 122 Ada 49 Parselin Güneyindeki Çeşme uydu görüntüsü.

-Konum: Aşhane Sokak üzerindedir (Şekil 4.211).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Alanda çeşme bulunamamıştır. Alan çalışmasında bu bölgede oturan insanlarla görüşülmüş, burada eskiden var olan çeşmenin fotoğrafta solda gözüken ağacın yanında olduğu bilgisi öğrenilmiştir. Şekil 4.212'de parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

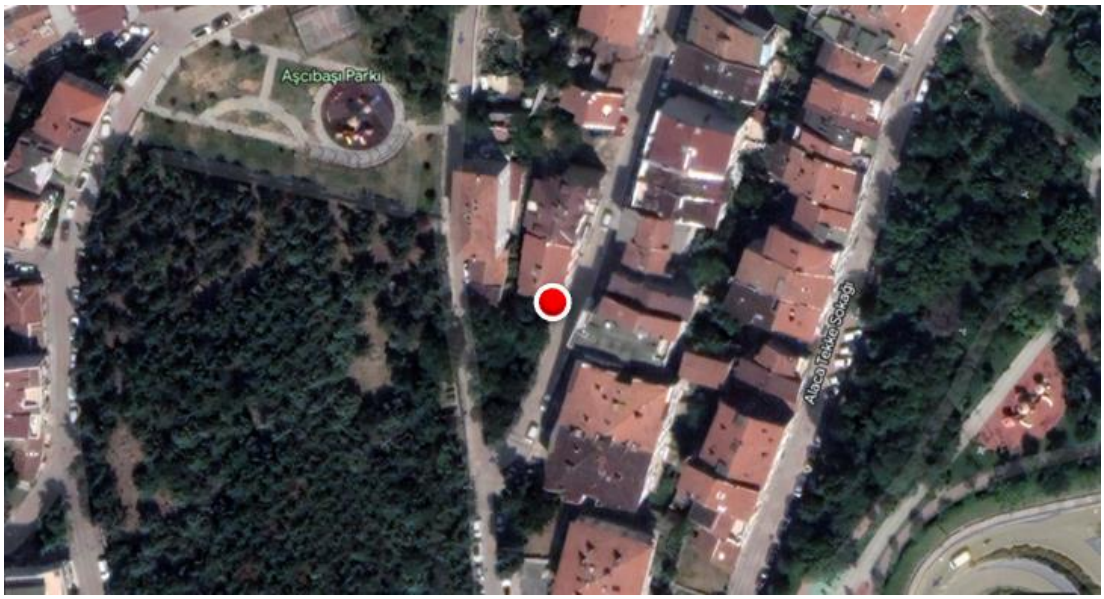
- Koruma Sorunları

Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.212: 122 ada 49 parselin güneyindeki çeşme yeri 2022.

4.3.7. Mühendis Ali Dede Çeşmesi

Şekil 4.213: Mühendis Ali Dede Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Abdurrahman Şerefbey Caddesi'nde bulunmaktadır. Fethi Çelebi Camii ile Ferah Baba Türbesi arasında yer almaktadır (Şekil 4.213).

Yapım Tarihi ve Banisi: Yapım yılı bilinmemektedir. Harap hale geldiğinde 1852 yılında Mühendis Ali Dede tarafından tamir ettirilmiştir. [Haskan, 2008] [Tanışık, 1943] Çeşmenin restorasyonu 2008 yılında, Eyüp Belediyesi tarafından yaptırılmıştır. [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]

Kitabesi: Yapımına ait kitabesi bulunmamaktadır. Onarımına ait kitabesinde şunlar yazmaktadır;

"Mühendis Ali Dede hayr-endiş idi rah-ı hakikatde
Hüdâ rahmet Kıla canın feda kıldı tarikatde
Harâb olmuş idi yolu serâpâ çeşmenin cana
Muvaffak bil-hayr oldu türâb buşide gurbetde 1269(1852)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Klasik Türk çeşme mimarisi üslubunda inşa edilmiştir.

Mimari Özellikleri: Çeşme kesme (küfeki) taştan yapılmıştır. Mezarlık ile bütünleşik bir konumdadır. Bu nedenle sadece ön cephesi net olarak algılanabilmektedir. Diğer iki yan cephe mezarlık içine gömülmüş durumdadır. Binanın bulunduğu alan oldukça eğimlidir.

Ön cephesinde sivri kemerli nişi vardır. Niş içerisinde taş malzemeden ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşının ortasında musluk yeri vardır. Nişin içinde ayna taşının üst kısmında kitabe yer almaktadır. Nişin önünde taş malzemeden tekne ve iki yanında bekleme sekileri vardır.

Ön cephede cepheyi çerçeveleyen profil silmeleri ve sivri kemerin ortasında bir rozeti bulunmaktadır. Bunların dışında süslemesi yoktur. Çeşme üst kısmında dışarı doğru çıkıntılı bir silmeyle bitmektedir. Şekil 4.214'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktürel Bozulmalar: Taş malzemede çatlaklar vardır.

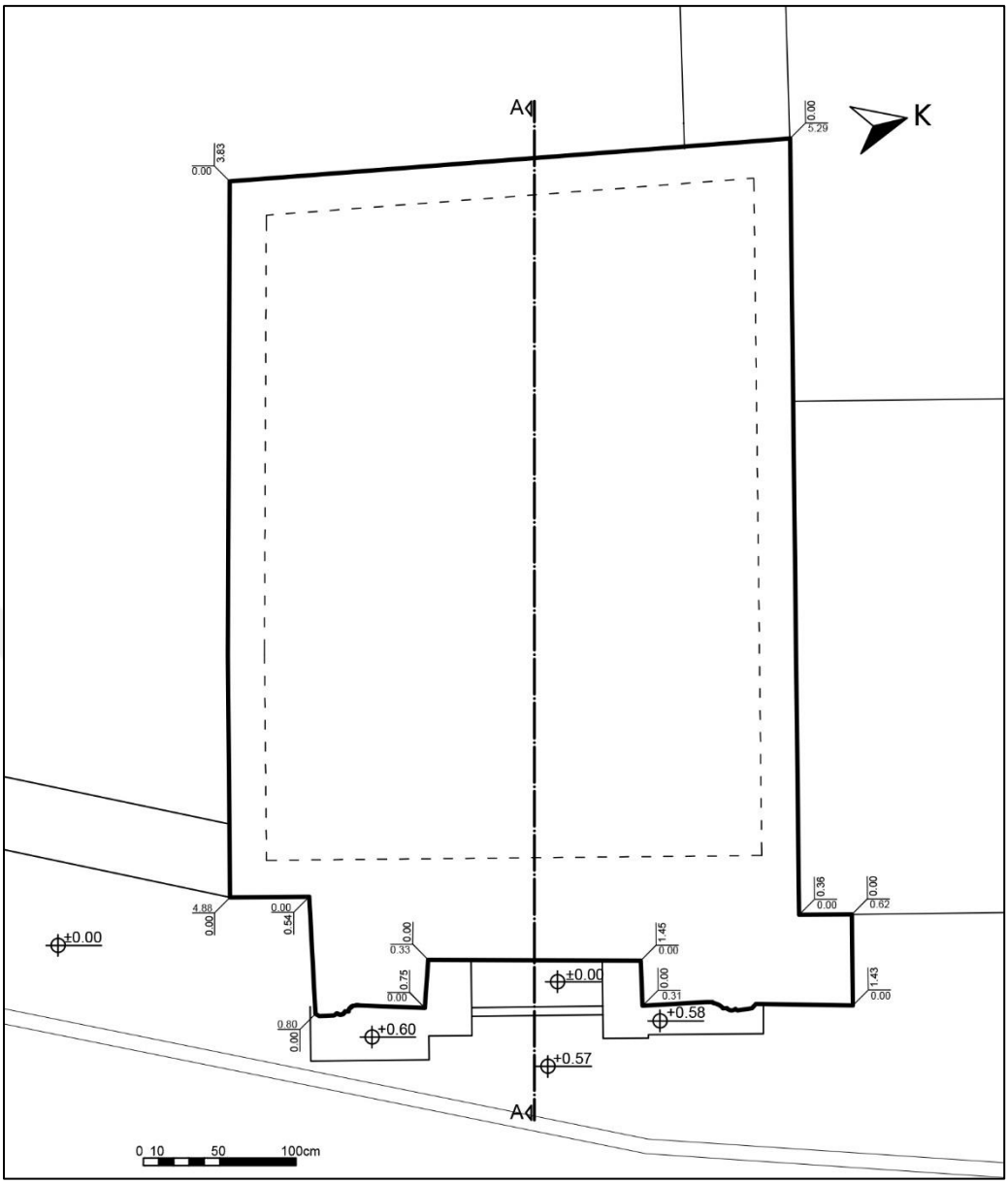
Malzeme Bozulmaları: Ayna taşı yüzeyi aşınmıştır. Taş malzemede kararmalar ve renk değişimleri mevcuttur.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Cephelerde yosunlaşma, üst örtüde bitkilenme görülmektedir.

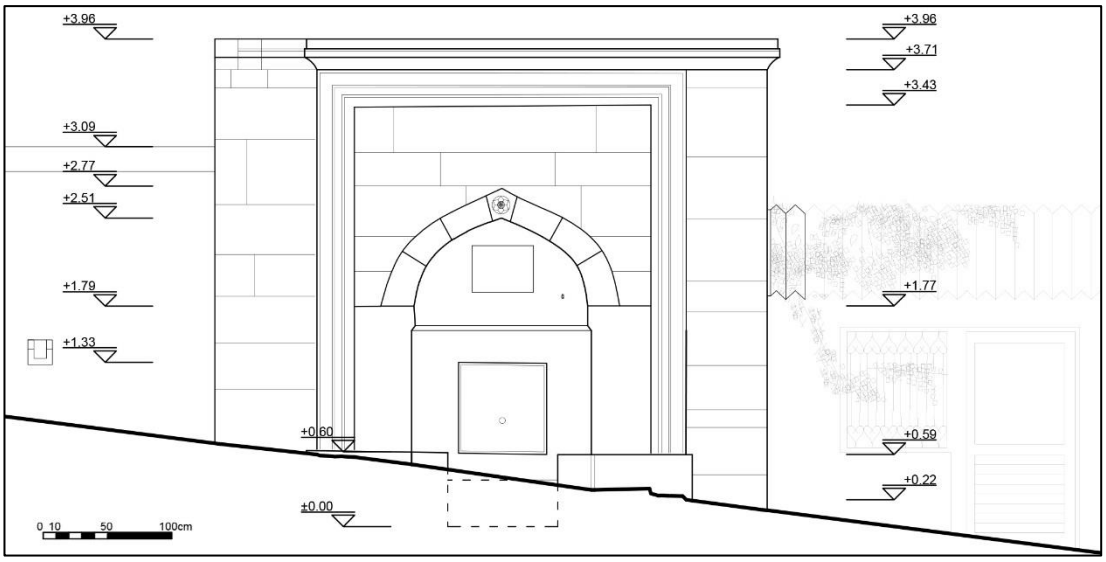
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol altında kalmıştır.

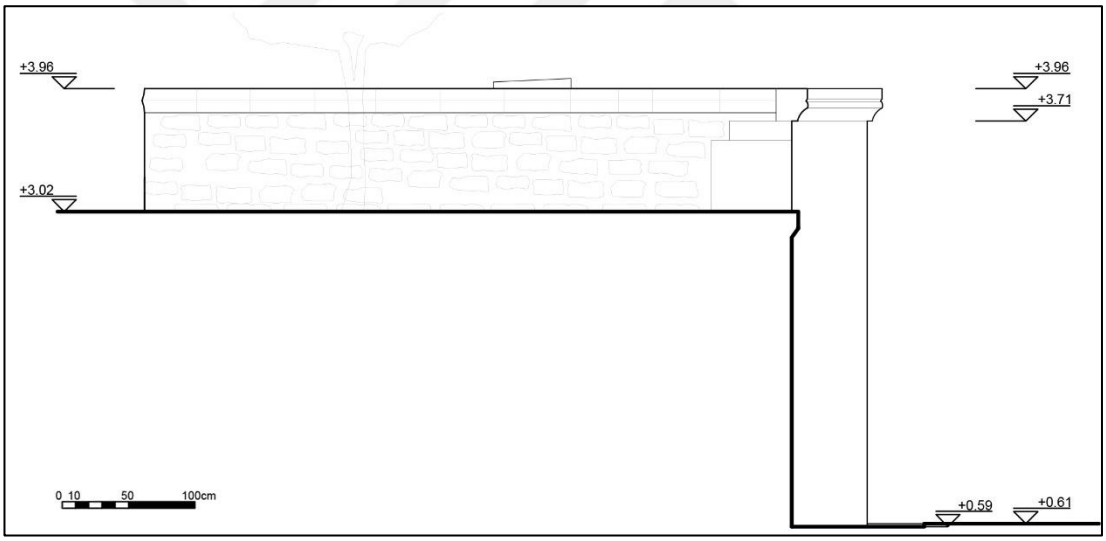
Şekil 4.214: Mühendis Ali Dede Çeşmesi 2022.

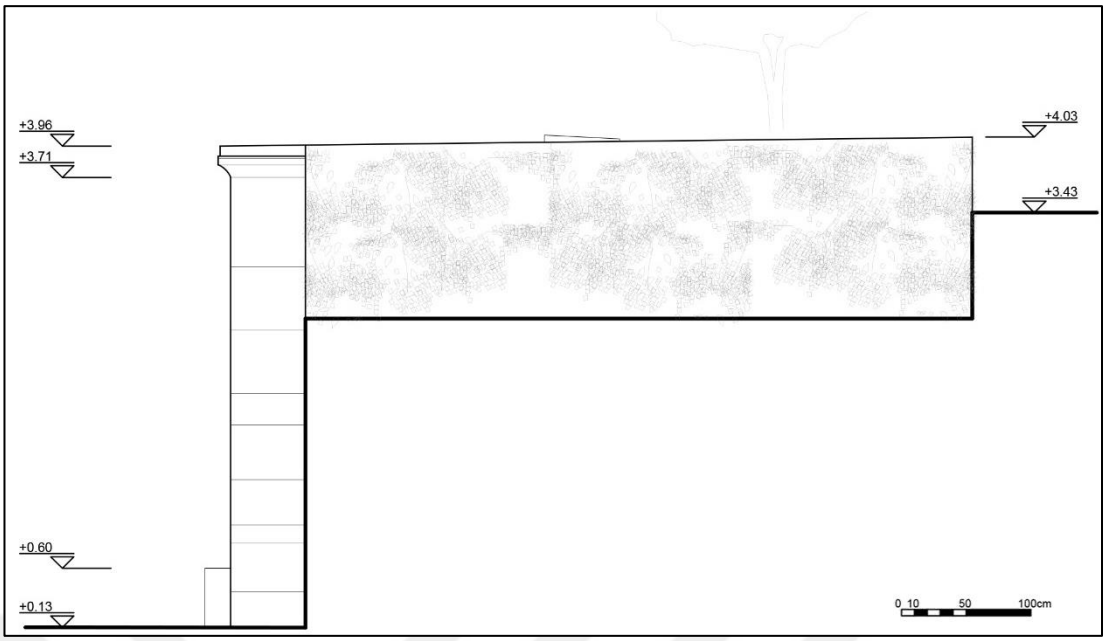
Şekil 4.215: Mühendis Ali Dede Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Şeyma Karadaş, Havvanur Tanrıkol, Zeliha Çakır).

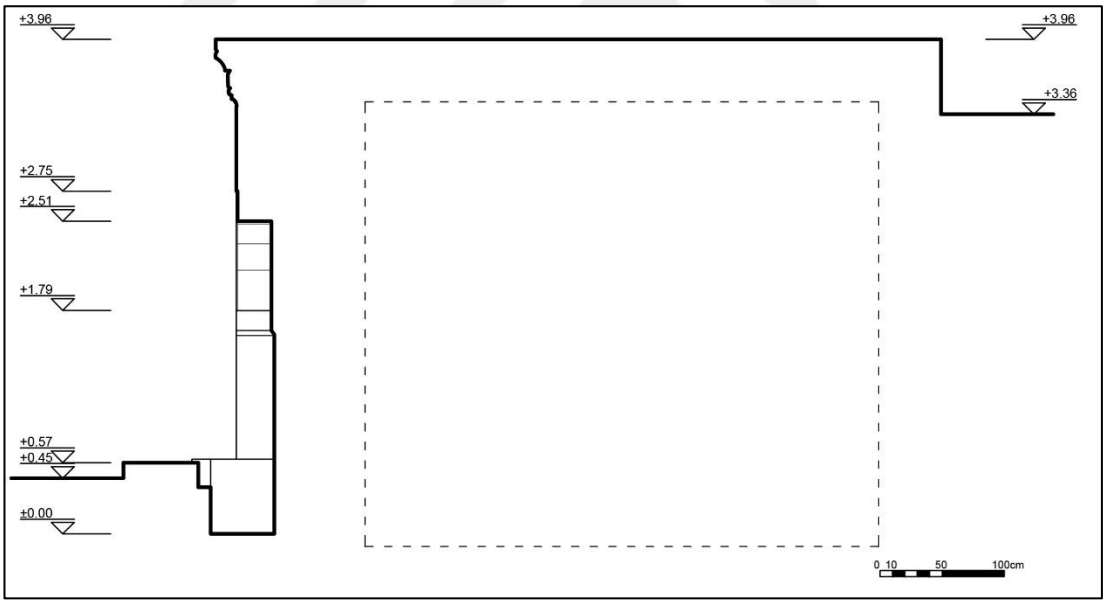
Şekil 4.216: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Şeyma Karadaş, Havvanur Tanrıkol, Zeliha Çakır).

Şekil 4.217: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Şeyma Karadaş, Havvanur Tanrıkol, Zeliha Çakır).

Şekil 4.218: Mühendis Ali Dede Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Şeyma Karadaş, Havvanur Tanrıkol, Zeliha Çakır).

Şekil 4.219: Mühendis Ali Dede Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Şeyma Karadaş, Havvanur Tanrıkol, Zeliha Çakır).

4.3.8. Semiz Ali Paşa Çeşmesi

Şekil 4.220: Semiz Ali Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Cezeri Kasım Paşa Cami karşısında ve Çömlekçiler Caddesi ile Haydar Baba Caddesinin birleştiği yerde ve ikinci Caddesinin sol köşesinde bulunmaktadır (Şekil 4.220).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1558 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Semiz Ali Paşa tarafından yaptırılmış. Bazı kaynaklar yanlışlıkla 'semin' olarak kaydeder. 1604 yılında bir tamir görmüştür. 1994 ve 2014 yıllarında Eyüp Belediyesi tarafından restore edilmiş [Çeçen, 1994].

Kitabesi: Yapımına ait kitabesi bulunmamaktadır. Onarımına ait kitabesinde şunlar yazmaktadır;

"Dokuz yüz altmış altıda yapub kazdırmamıs târih
Vezir-i a'zamı Sultan Süleyman'ın avni hemta
Hasan ile Hüseyin'in ruhi içün hoş itmiş sebil
İki cânibden akması ana şahiddir de hakka
Bin onüç de bilüb aslını didim Bülbülî târih
Döküb mâli bu zibâ çşmeyi yapdın Ali Paşa 966 (1558)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli iki yüzlü bir köşe çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 3.94 metreye 4.11 metre boyutlarında dikdörtgen planlı çeşmenin erişilebilir 2 cephesi bulunmaktadır. Kalan iki cephesinden biri terzi

dükkanına bitişik nizam iken diğer cephesine geçiş bir kapı ile engellenmiştir. Doğu cephesinde sivri kemerli nişi vardır. Kemerin kilit taşında bir rozet bulunmaktadır. Üzengi taşından itibaren nişin içinden dışarıya doğru yivli bir silme dolanmaktadır. Sivri kemerin derin nişinin içerisinde üç satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabe altında mermer malzemeden ayna taşı vardır. Ayna taşı içerisinde musluk ve iki yanında tas yuvaları vardır. Mermer ayna taşının üstte her iki köşesinde simetrik olarak hatayi grubu birer çiçek motifi bulunmaktadır. Nişin önünde yol altında kalmış olan teknesi bulunmaktadır.

Palmet bordürlü korniş yapıyı dolanmaktadır. Yan cepheye geçişte köşeler pahlanmıştır. Yan cephe ön cepheye göre daha alçaktır. Ön cephe olduğu gibi palmet bordürlü korniş burada da devam etmektedir. Ön cephedeki düzenin aynısı görülmektedir.

Çeşmenin üst örtüsü kesme taştan kırma çatıdır. Şekil 4.221'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.222'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

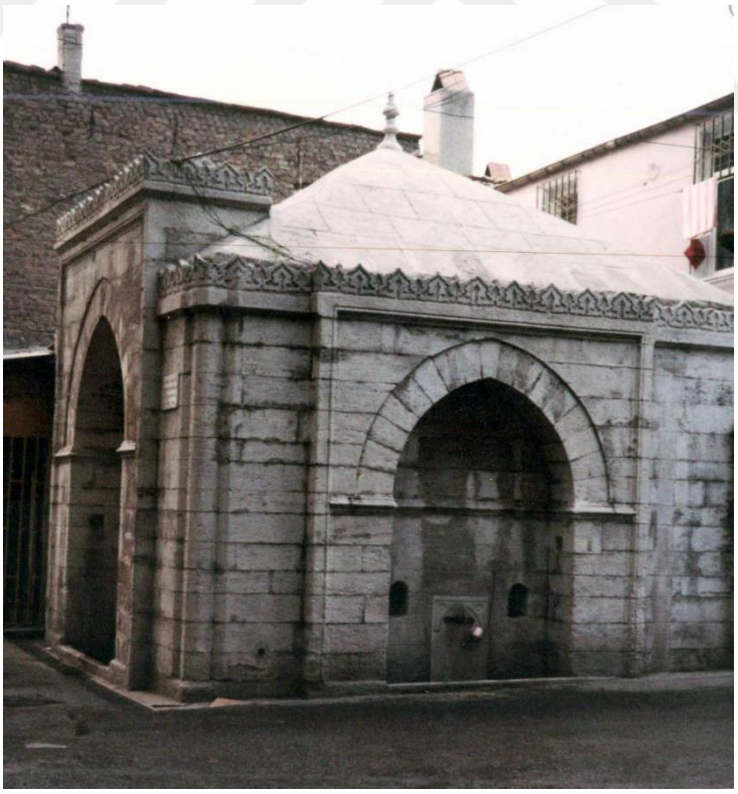
Malzeme Bozulmaları: Çeşmenin duvarlarındaki kesme taşlarda kararmalar, mermer malzemede renk değişimleri gözlemlenmiştir.

Periyodik Bakım Eksikliği: İki cephede ve haznenin üst örtüsünde yosunlaşma ve bitkilenme mevcuttur. Kuzey cephesinde musluk yoktur, suyu akmamaktadır. Cepheler vandalizme uğramıştır, cephelerine sprey boyayla yazılar yazılmıştır.

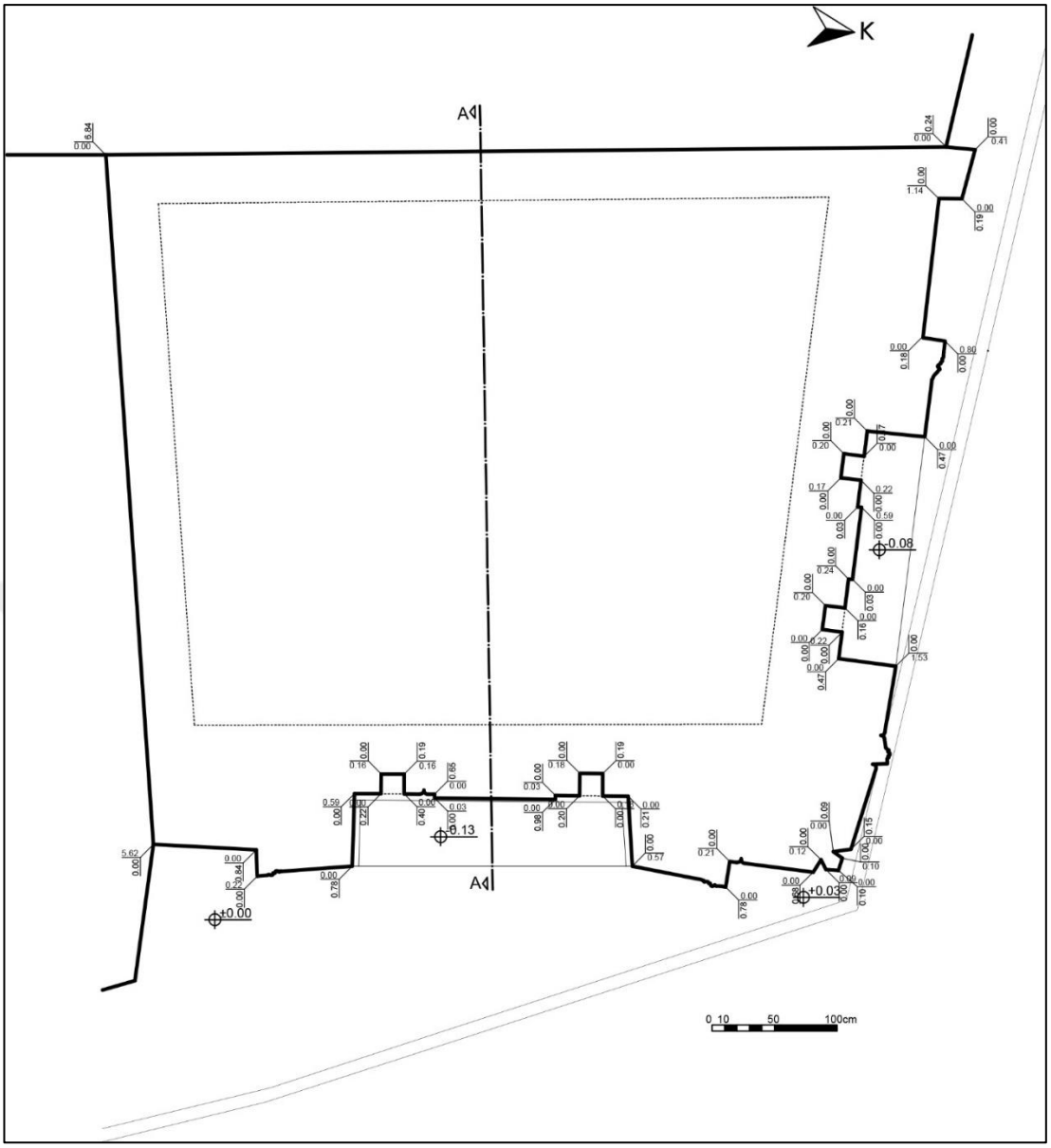
Yol Kotu Yükselmesi: Tekneleri yol kotunun altında kalmıştır.

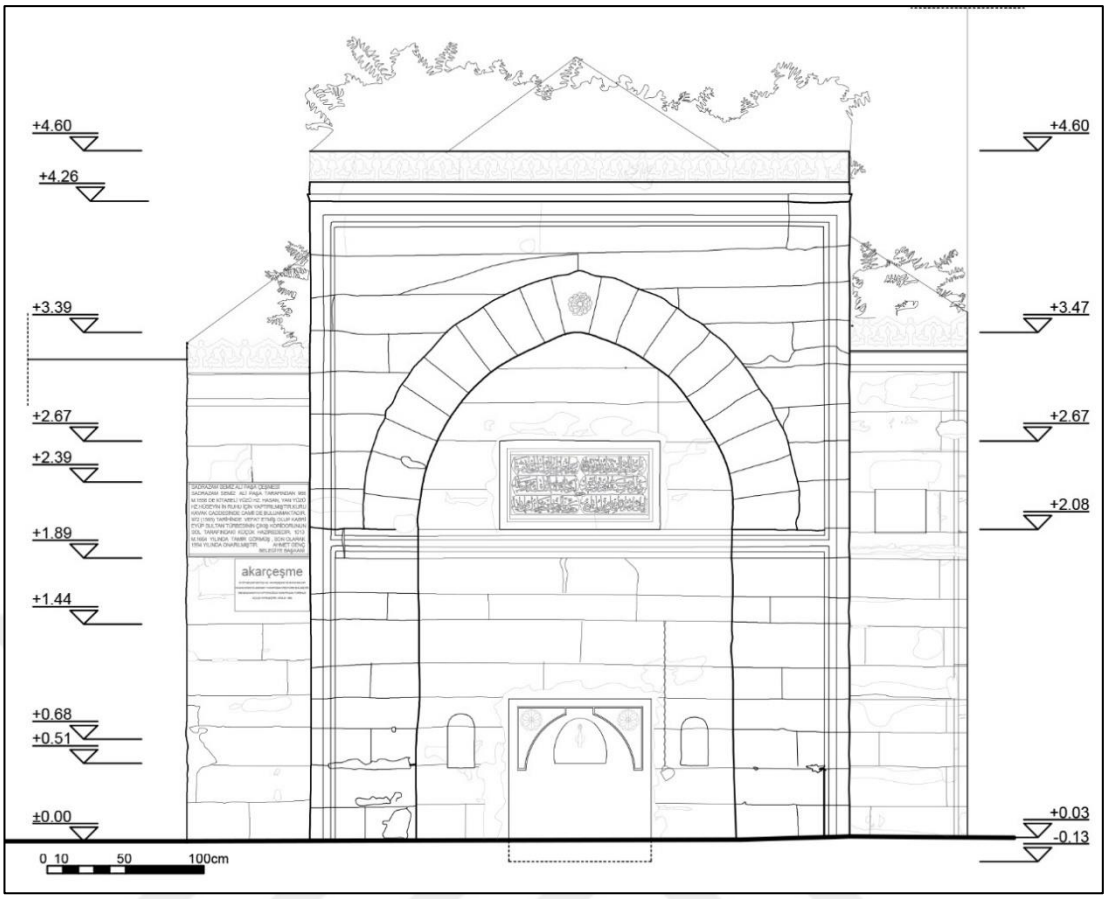
Şekil 4.221: Semiz Ali Paşa Çeşmesi 2022.

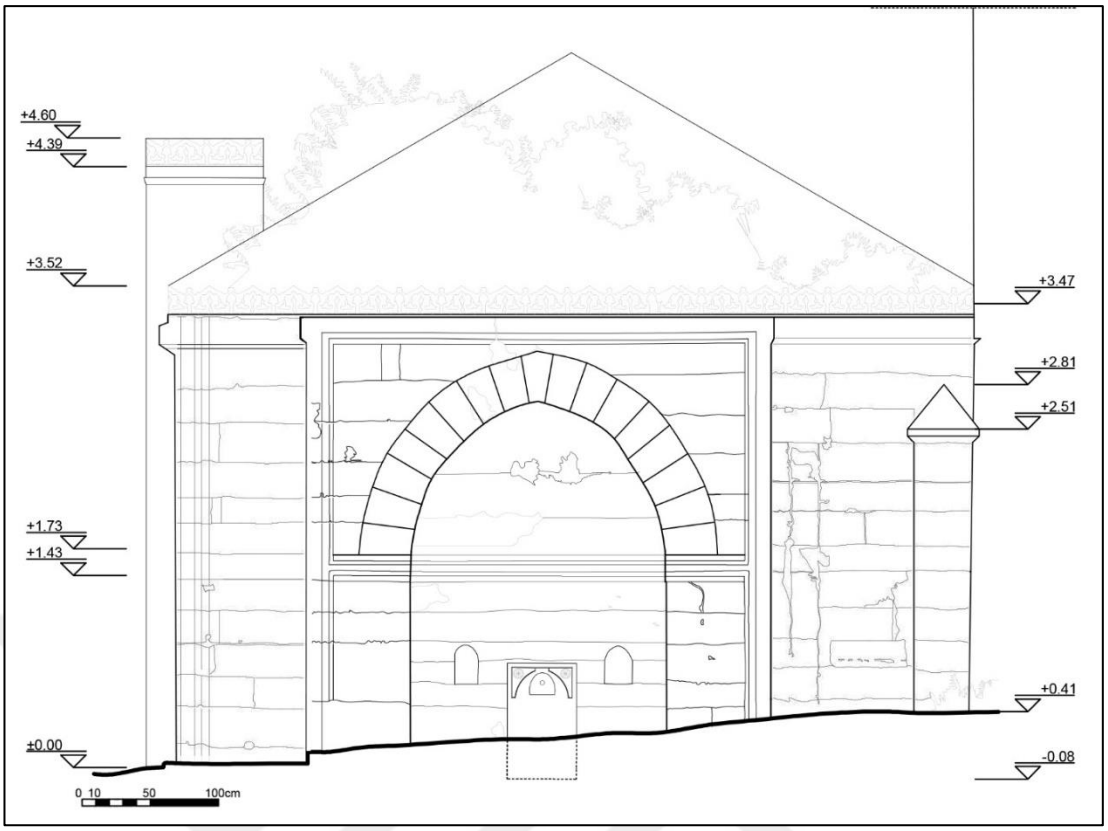
Şekil 4.222: Semiz Ali Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

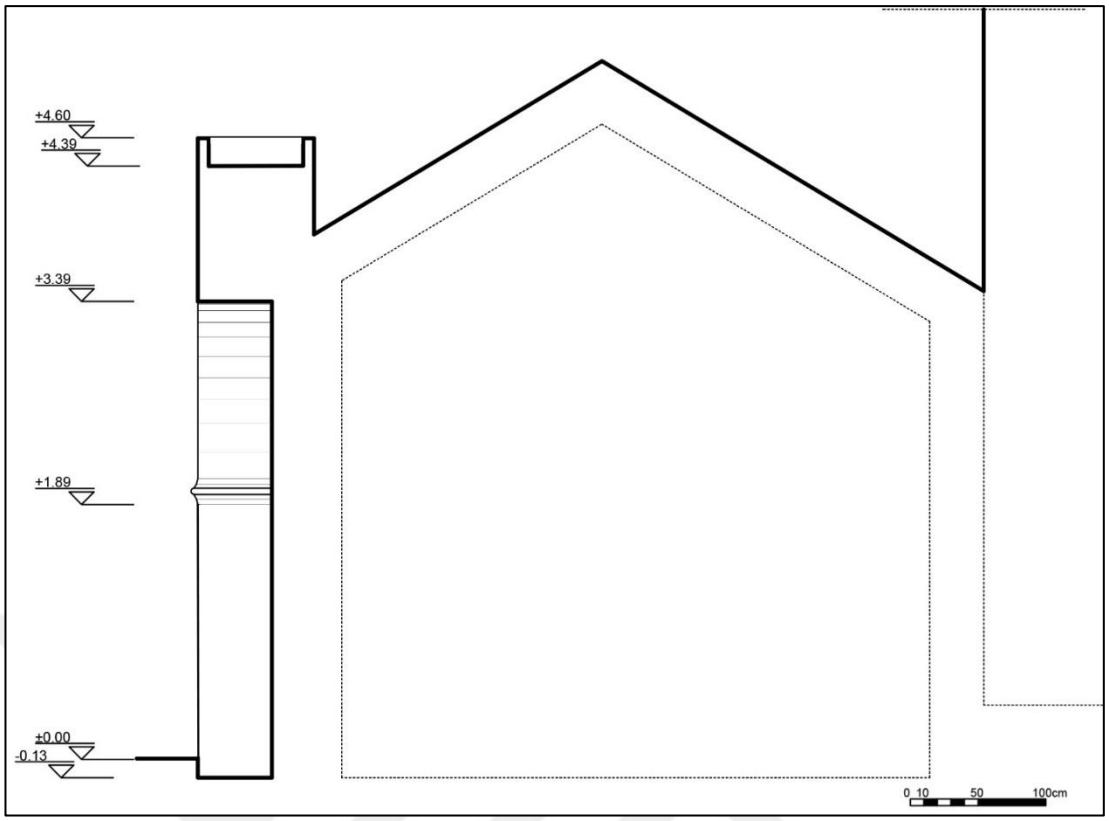
Şekil 4.223: Semiz Ali Paşa Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar; Müslim Şahin, Şeydanur Şahin, Süleyman Mutlu).

Şekil 4.224: Semiz Ali Paşa Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Müslim Şahin, Şeydanur Şahin, Süleyman Mutlu).

Şekil 4.225: Semiz Ali Paşa Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Müslim Şahin, Şeydanur Şahin, Süleyman Mutlu).

Şekil 4.226: Semiz Ali Paşa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Müslim Şahin, Şeydanur Şahin, Süleyman Mutlu).

4.3.9. Şah Sultan Çeşmesi

Şekil 4.227: Şah Sultan Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Defterdar Caddesi üzerinde, Zal Mahmut Paşa Cami'nin Defterdar Caddesi'ne açılan avlu kapısı bitişiğinde bulunmaktadır (Şekil 4.227).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1590 yılında Zal Mahmut Paşa'nın eşi Şah Sultan tarafından yaptırılmıştır [Orman, 2013].

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Sâhibü'l hayrât Şâh Sultân
Ma'a Hazret-i Zâl Mahmud Paşa
Fi sebîlillâh etti bunu sebil
Selsebil ide Hüdâ ana cezâ
Teşnediller deiler târihini
Çeşme-i mâ-i hâyat-ı cân-fezâ sene 998(1590)" [Ertuğ, 2006]

Tipi: Hazneli tek yüzlü duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 3.52 metreye 4.65 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Kesme taştan yapılmıştır. Süslemesi azdır, sade bir dile sahiptir. Yapının 3 cephesi bulunmaktadır. Kuzeybatı cephesi bitişik nizamdır. Ön cephesi kuzeybatı cephesidir. Yapının güneybatı cephesi külliyenin avlusuna bakmaktadır. Ön cephede geniş dikdörtgen çerçeve içinde basık sivri kemerli bir niş vardır. Kemerin kilit taşında rozeti bulunmaktadır.

Nişin içerisinde mermer malzemeden ayna taşı yer almaktadır. Musluk ayna taşı üzerine monte edilmiştir. Kitabesi ayna taşının üstünde yer almaktadır. Ayna taşının iki yanında kemerli iki tas yuvası bulunmaktadır. Basık sivri kemerli nişinin önünde taş malzemeden teknesi bulunmaktadır. Teknenin iki yanında taş üzerinde mermer olmak üzere iki bekleme sekisi vardır.

Çeşmenin üstü eğimlidir, ön cephe ile arka cephe arasında 122 cm fark vardır. Üst örtüde çeşmenin kapağı bulunmaktadır. Şekil 4.228'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları

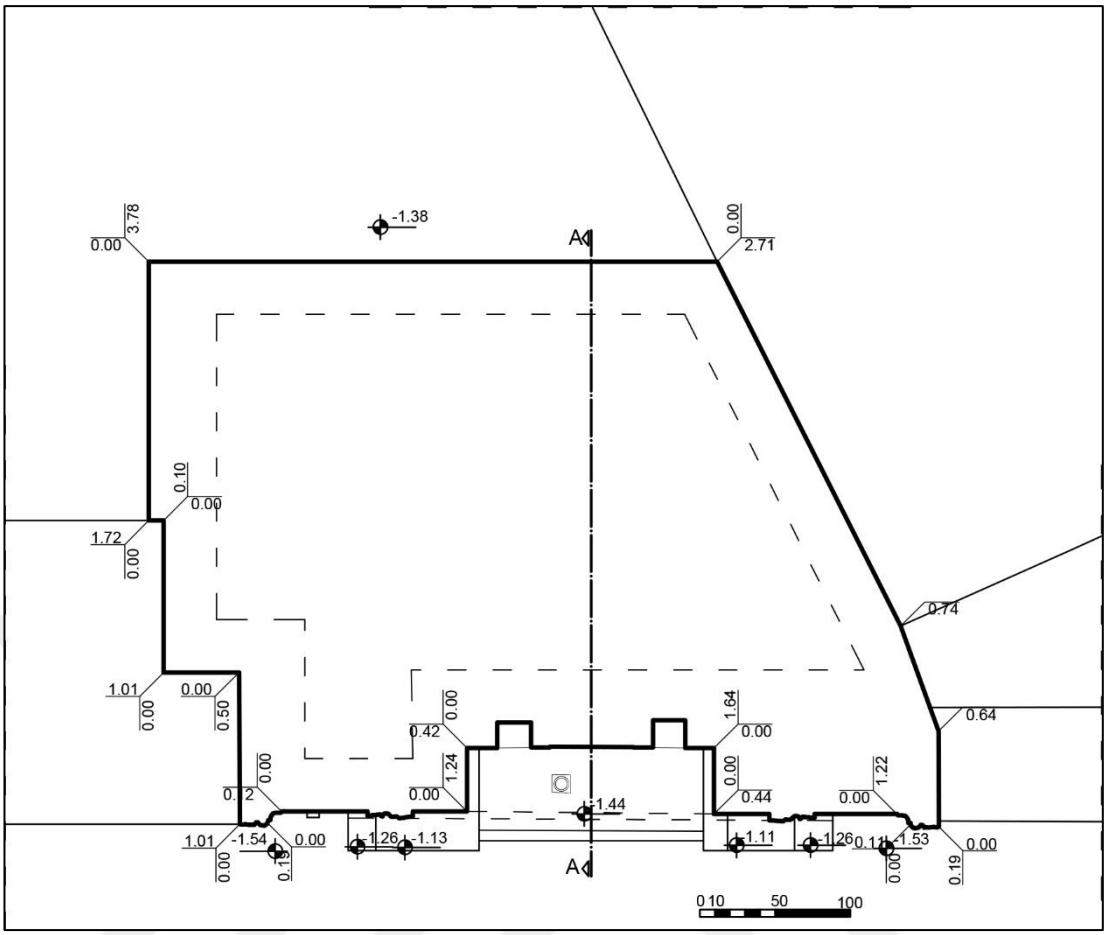
Strüktür Bozulmaları: Ön cephede taş malzemede çatlamalar ve parça kayıpları mevcuttur.

Malzeme Bozulmaları: Kemerinin içindeki kitabe taşı bir miktar aşınmış ve bir kısmı okunamayacak kadar bozulmuştur. Taş malzemede kararmalar vardır.

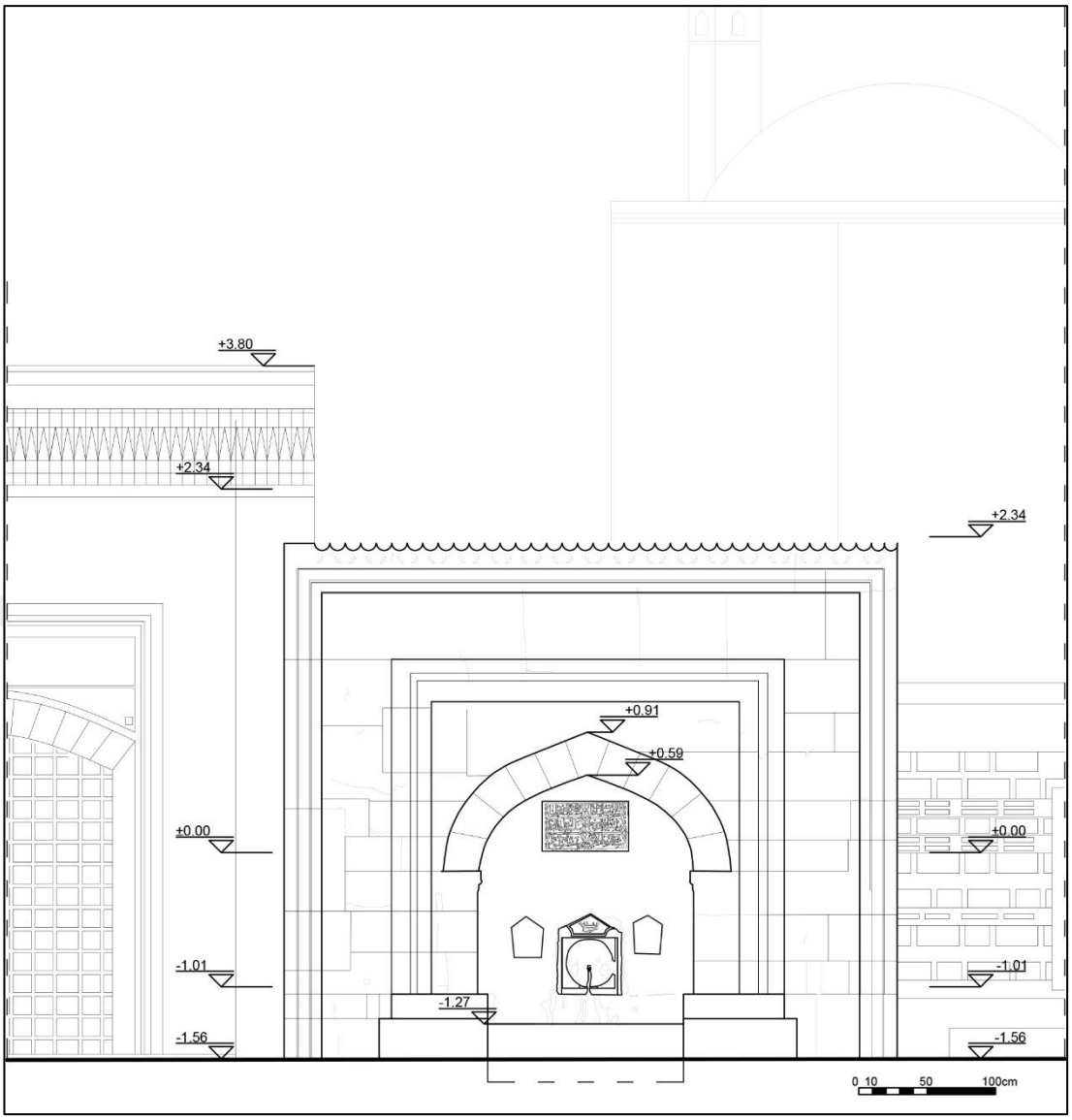
Periyodik Bakım Eksikliği: Teknede, ön cephede musluğun altında ve üst örtüde yosunlaşmalar vardır.

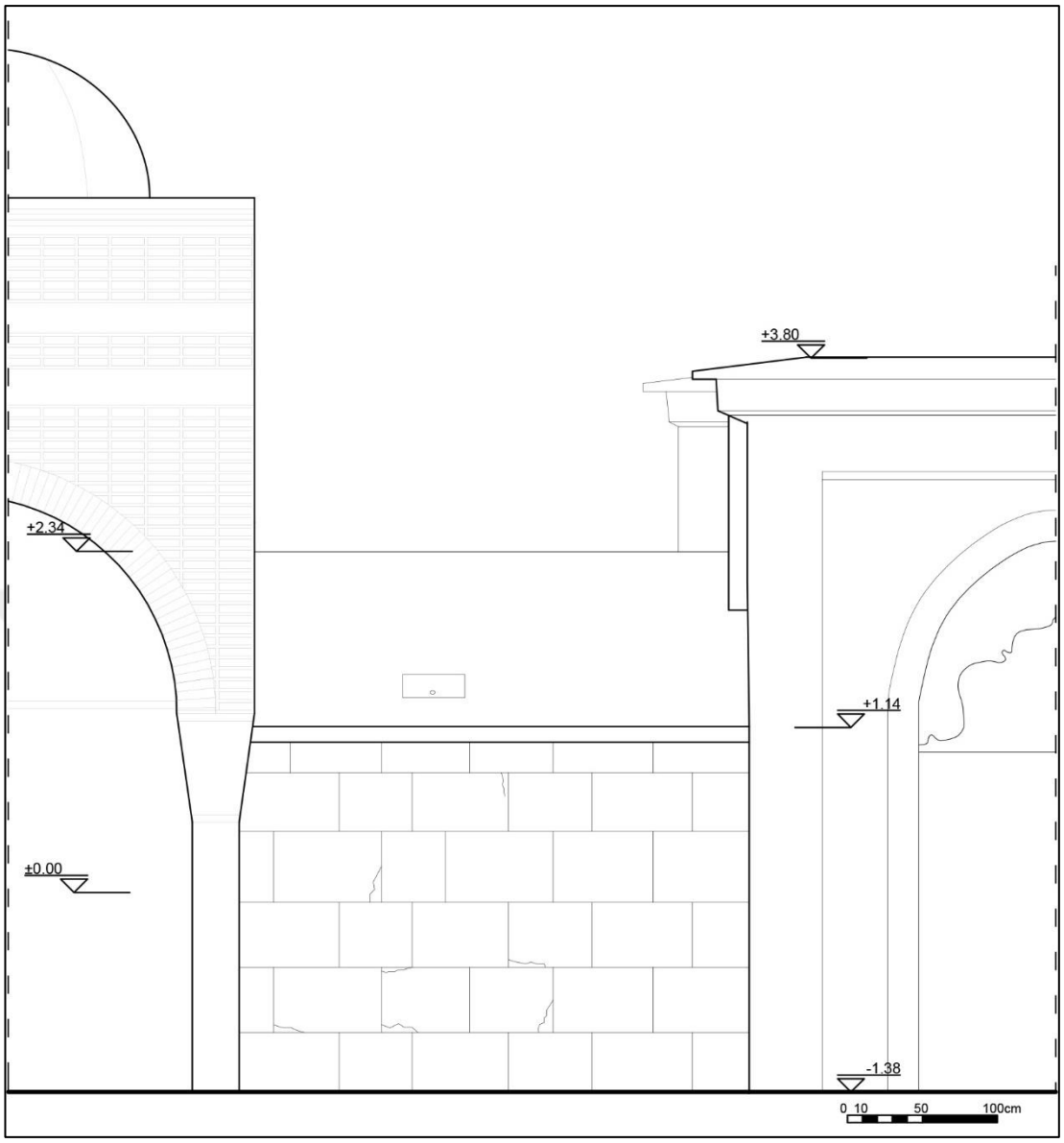
Şekil 4.228: Şah Sultan Çeşmesi 2022.

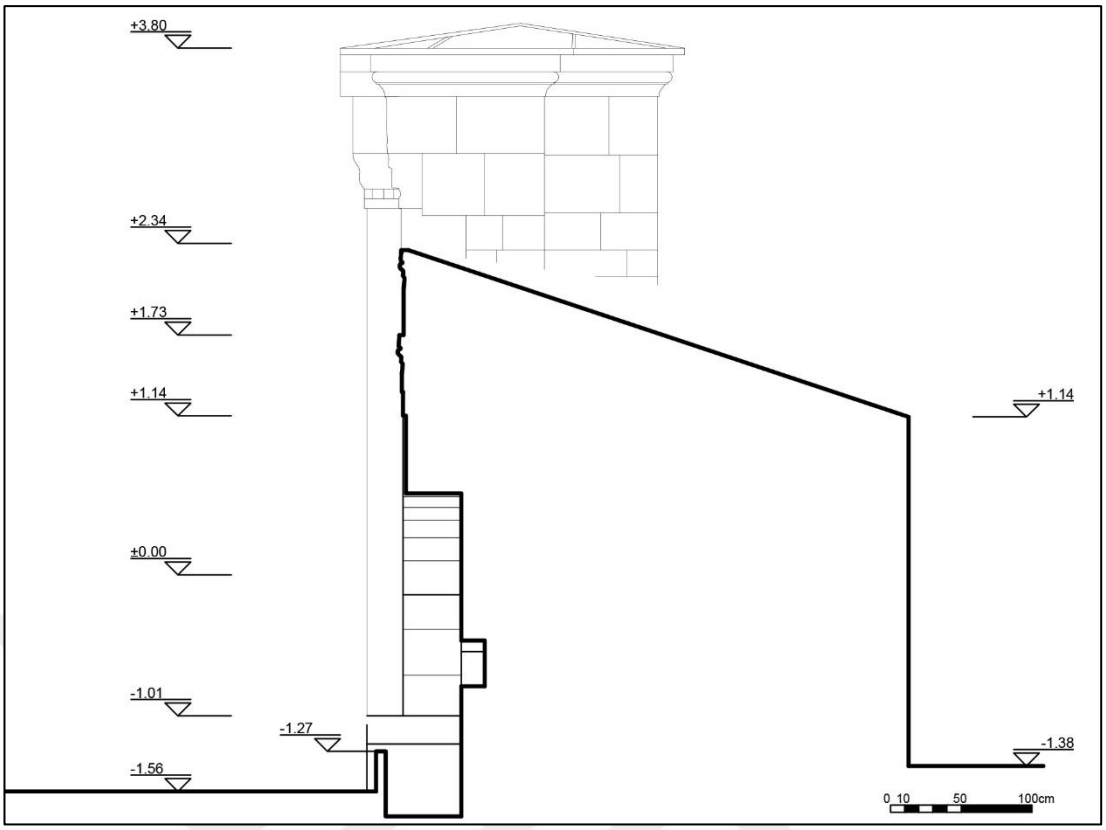
Şekil 4.229: Şah Sultan Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Selami Torun, İbrahim Eşref Demirbay, Şeyma Korkmaz).

Şekil 4.230: Şah Sultan Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Selami Torun, İbrahim Eşref Demirbay, Şeyma Korkmaz).

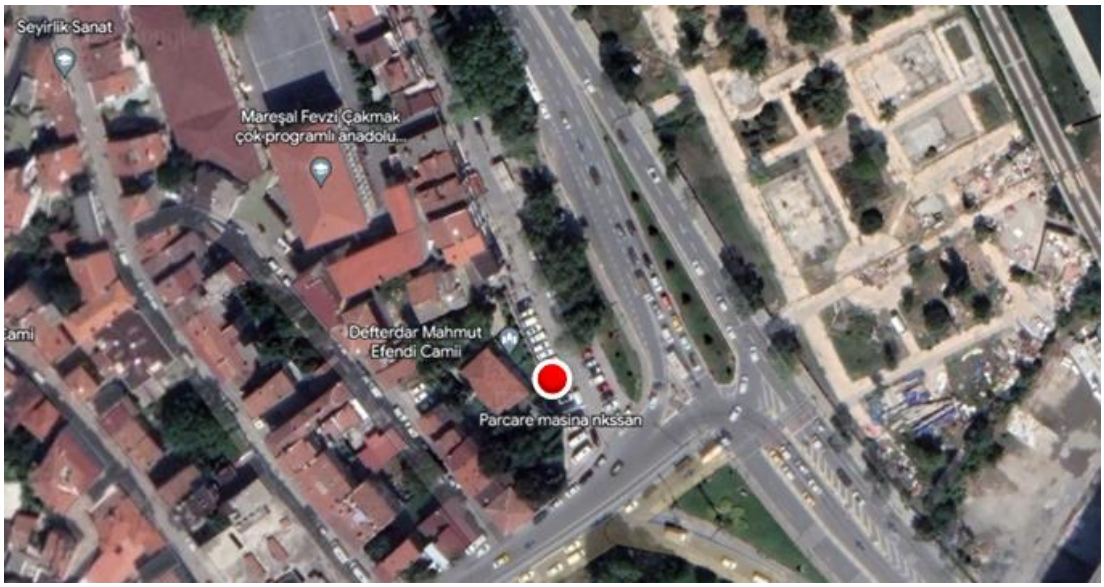

Şekil 4.231: Şah Sultan Çeşmesi görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Selami Torun, İbrahim Eşref Demirbay, Şeyma Korkmaz).

Şekil 4.232: Şah Sultan Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Selami Torun, İbrahim Eşref Demirbay, Şeyma Korkmaz).

4.3.10. Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi

Şekil 4.233: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Defterdar Caddesi üzerinde ve Defterdar Nazlı Mahmud Efendi Camii'nin caddeye açılan avlu kapısının sağ tarafındadır (Şekil 4.233).

Yapım Tarihi ve Banisi: Defterdar Nazlı Mahmud Çelebi tarafından 1543'te yaptırılmıştır. Camii'nin tasarımı Mimar Sinan'a aittir [KUDEB Arşivi]. Çeşme de camii ile aynı zamanlarda yaptırılmıştır. Eyüp Camii'den sonra ilçenin en eski yapısıdır [Haskan, 2008] .

Bu çeşme, ait olduğu külliye ile birlikte 2007 yılında restore edilmiş. Restorasyon yapılmadan önce kemer hizasına kadar yol kotunun altında kalmış olan çeşme restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmış, yıkılan ve kaybolan kesme taşlar yenilenmiştir [KUDEB Arşivi].

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Zî-eser kim bunda bu ayn-ı hayât
Akdi firdevs içre güy sekebil
Ber-Murad oluğ hemişe sahibi
Ruhuna hâsıl ola ecr-i cezil
Müddet-i Bünyâdına Bari bunun
Didi târih İnnehâ hayr-ı cemil 950(1543)" [Haskan, 2008]

Tipi: Haznesiz tek yüzlü bir duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 3.44 metreye 0.8 metre boyutlarında dikdörtgen plan şemalıdır.Klasik üslupta, kesme taştan yapılmıştır. İlk yapımında haznesi varsa da günümüzde arkasında caminin tuvaleti bulunmaktadır. Çeşme üç katlı bir konutun bitişiğindedir. Zamanla yolun alt kotunda kalmıştır, çeşmeye ulaşım merdivenle sağlanmaktadır. Yapının doğu cephesi ön cephesidir. Ön cephede yuvarlak kemerli derin nişi bulunmaktadır. Niş içerisinde çeşmenin kitabesi ve içinde sivri kemerle belirlenmiş dikdörtgen çerçeveli taş malzemeden yapılmış ayna taşı vardır. Ayna taşının sağ tarafında tas yuvası vardır. Ayna taşı üzerinde musluğu bulunmaktadır.

Üst örtüsü kesme taş malzemeden yapılmış kırma çatıdır. Çeşme oldukça sadedir, süslemesi yoktur. Şekil 4.234'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.235'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Cephede taşlarda kararmalar mevcuttur.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Çeşmenin doğu cephesinin sol köşesinde niteliksiz boya ve sıva uygulaması vardır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Çeşmenin teknesinde yosunlaşma görülmüştür.

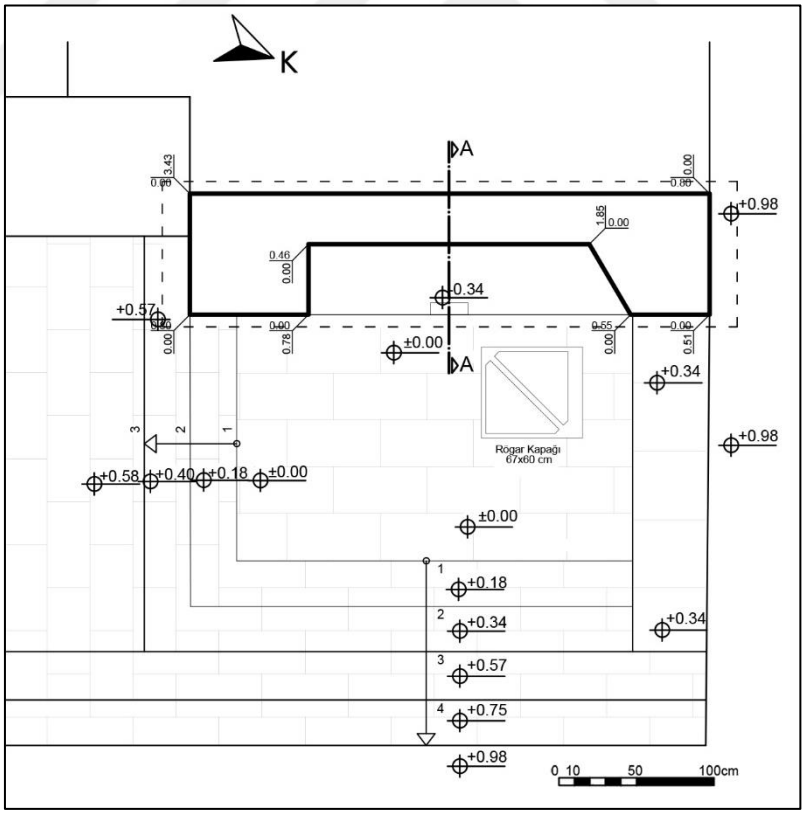
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşme yol kotundan 57 cm aşağıda kalmıştır. Bu sorun çevresinde çeşmeye basamaklarla inilecek şekilde bir düzenleme yapılarak çözülmüştür.

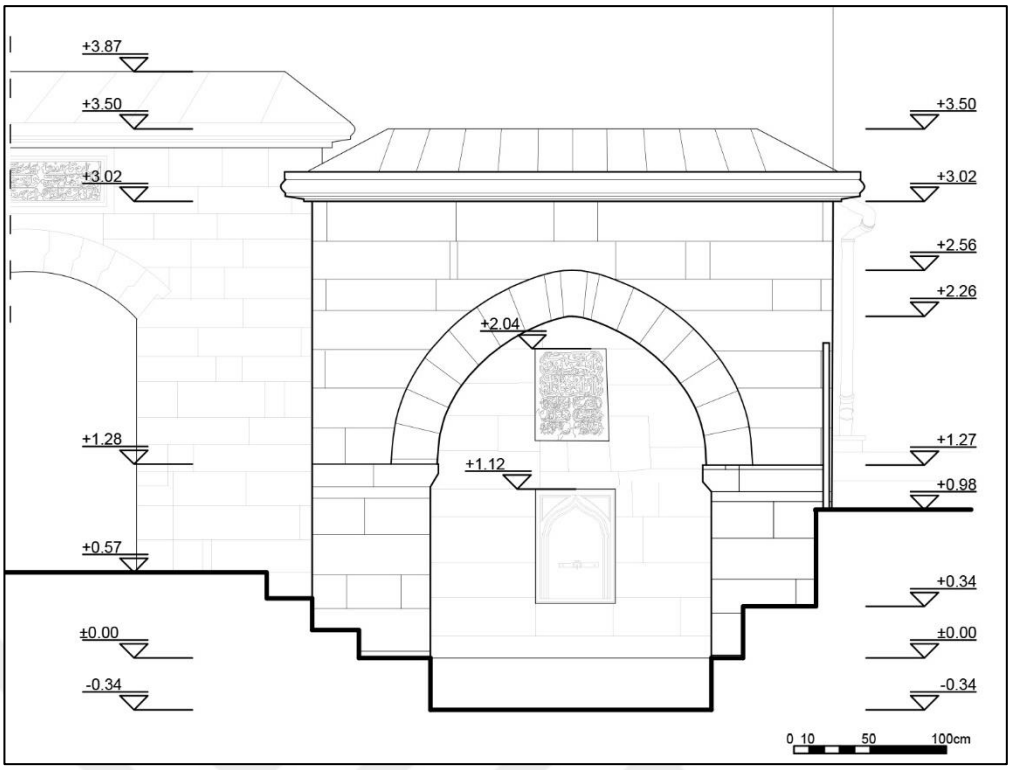
Şekil 4.234: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi 2022.

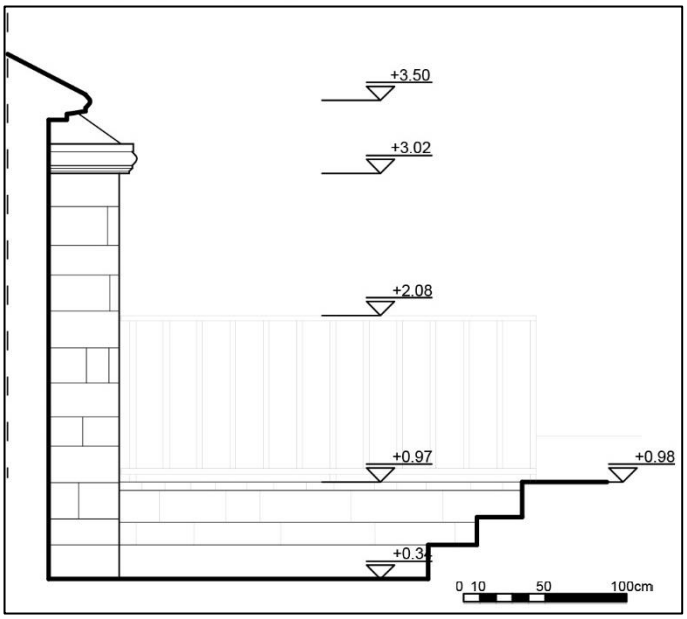
Şekil 4.235: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi 1997 tarihli fotoğrafı.

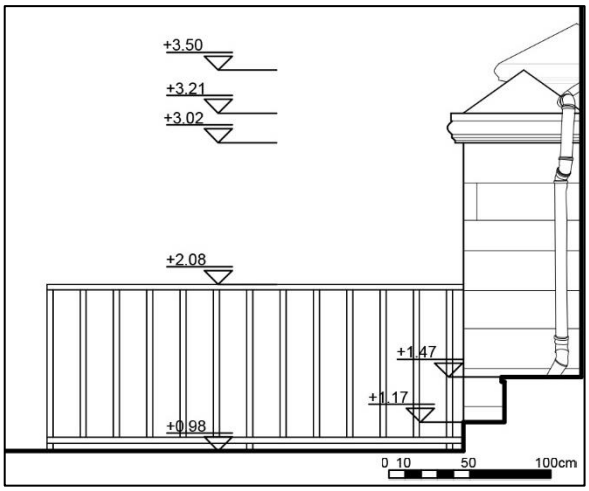
Şekil 4.236: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Gökberk Özdemir, Muhammet Küçük, Mustafa Polat).

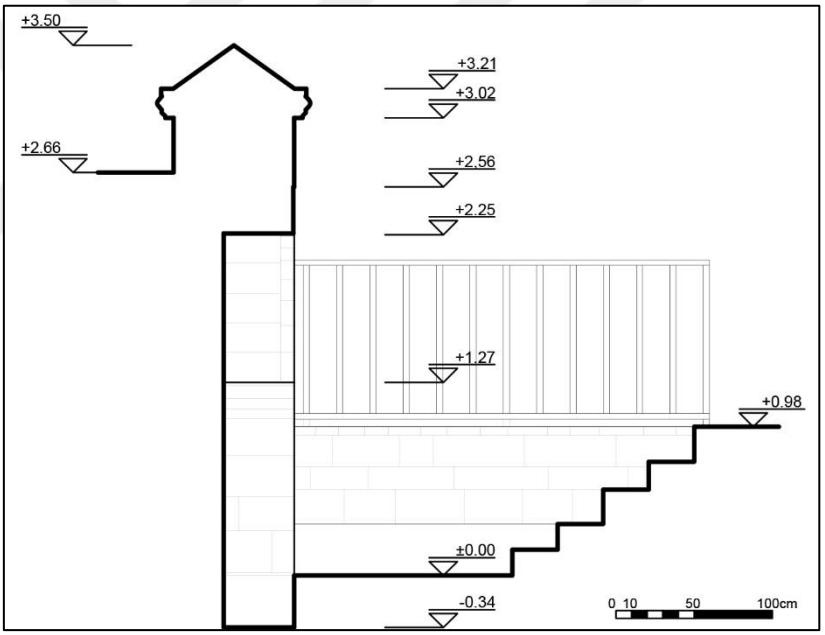
Şekil 4.237: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Gökberk Özdemir, Muhammet Küçük, Mustafa Polat).

Şekil 4.238: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Gökberk Özdemir, Muhammet Küçük, Mustafa Polat).

Şekil 4.239: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi kuzey görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Gökberk Özdemir, Muhammet Küçük, Mustafa Polat).

Şekil 4.240: Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Gökberk Özdemir, Muhammet Küçük, Mustafa Polat).

4.3.11. Alaca Çeşme

Şekil 4.241: Alaca Çeşme uydu görüntüsü.

Konum: Arpacı Hayrettin Sokak ile Alaca Tekke Sokağın kesişiminde bulunmaktadır. Defterdar ve Arakiyeci Cafer Ağa Cami'leri yakınındadır (Şekil 4.241).

Yapım Tarihi ve Banisi: Banisi III. Murad'ın dilsizlerinden olan Süleyman Ağa olarak bilinmektedir. 1586 tarihinde yapılmıştır [Tanışık, 1943]. Çeşme kaynaklarda Dilsiz Süleyman Ağa çeşmesi olarak da anılmaktadır [Tanışık, 1943] [Egemen, 1993].

Üzerindeki tabeladan anlaşıldığı üzere, çeşmenin 1995 yılında restorasyonu yapılmıştır.

Kitabesi: Günümüze ulaşamamıştır. Kaynaklarda kitabesinde şunların yazdığı söylenmektedir;

"Han Murad'ın lâli makbuli olan ol Süleyman Ağa bir Ferhunde zat
Hayt içün yaptı bu âli çeşmeyi sahibülhayrat ol nigû sıfat
Selsebilâsâ revan tarihini dedi Sâi 'Baisi abıhayat' 995(1586)" [Tanışık, 1943]

Tipi: Haznesiz tek yüzlü meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Dikdörtgen formlu Alaca Çeşme'nin kenar uzunlukları 114 cm x 352 cm'dir. Çeşme mimari düzen olarak klasik dönem çeşme yapılarının

özelliklerine sahiptir. Kesme taştan yapılmıştır. Yapılan restorasyonlardan ötürü cephede 2 farklı harç ve 2 farklı renkte kesme taş bulunmaktadır. Dört cephesine de ulaşılabilmektedir. Üst örtüsü taş malzemeden ve düzdür. Ön cephesinde sivri kemerli nişi yer almaktadır. Kemerde kilit taşı üzerinde rozet bulunmaktadır.

Niş içerisinde mermer malzemeden süslemesiz ayna taşı yer almaktadır. Niş önünde dikdörtgen teknesi bulunmaktadır. Tekne taş malzemeden yapılmış mermer malzemeyle kaplanmıştır. Teknenin iki tarafında mermerle kaplanmış bekleme sekileri yer almaktadır. Şekil 4.242'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.243'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

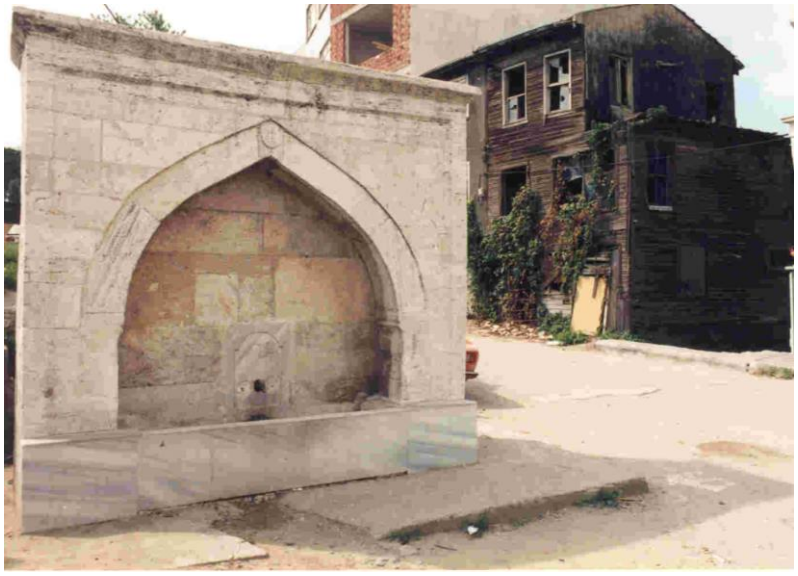
2020 yılında ''Taş Eğitim Atölyesi''nin çalışmaları kapsamında genel temizlik ve onarım çalışmaları yapılmış, cephelerdeki grafiti yazıları silinmiştir. 2021 yılında son yapılan restorasyonda cephedeki ve ayna taşındaki boşluklar ve yüzey kayıpları harç ile doldurulmuştur. Musluk takılarak aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır [KUDEB Arşivi].

Malzeme Bozulmaları: Mermer malzemede yüzeysel çatlaklar mevcuttur. Taş malzemede kararma ve aşınmalar gözlemlenmiştir.

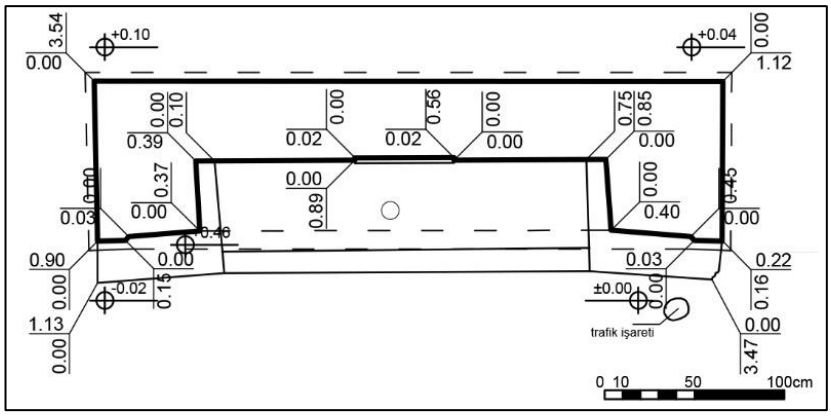
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Cephelerde vandalizm gözlemlenmiştir. Tekne içinde yosunlaşma meydana gelmiştir.

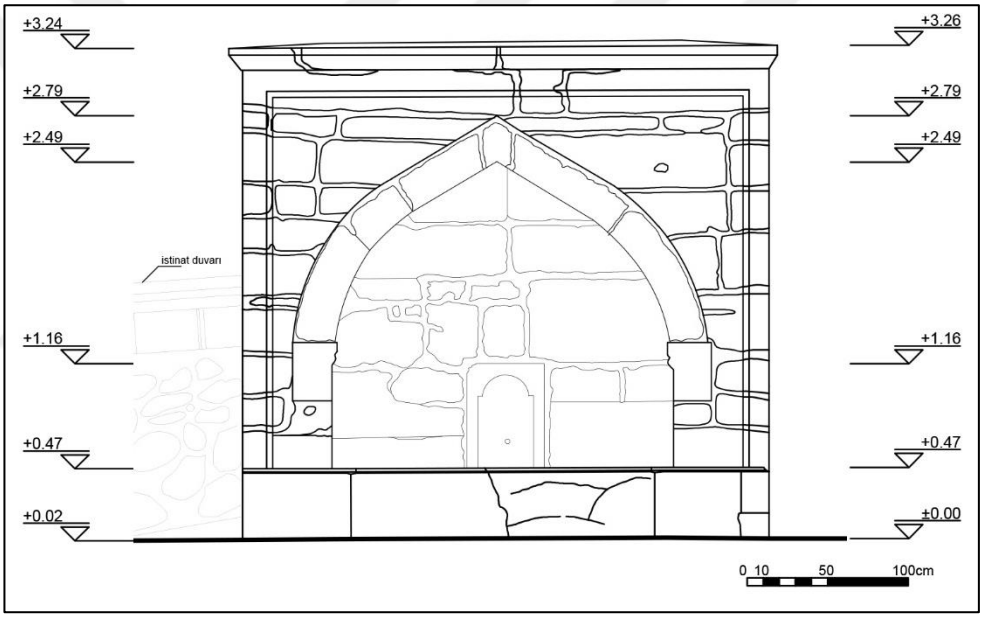
Şekil 4.242: Alaca Çeşme 2022.

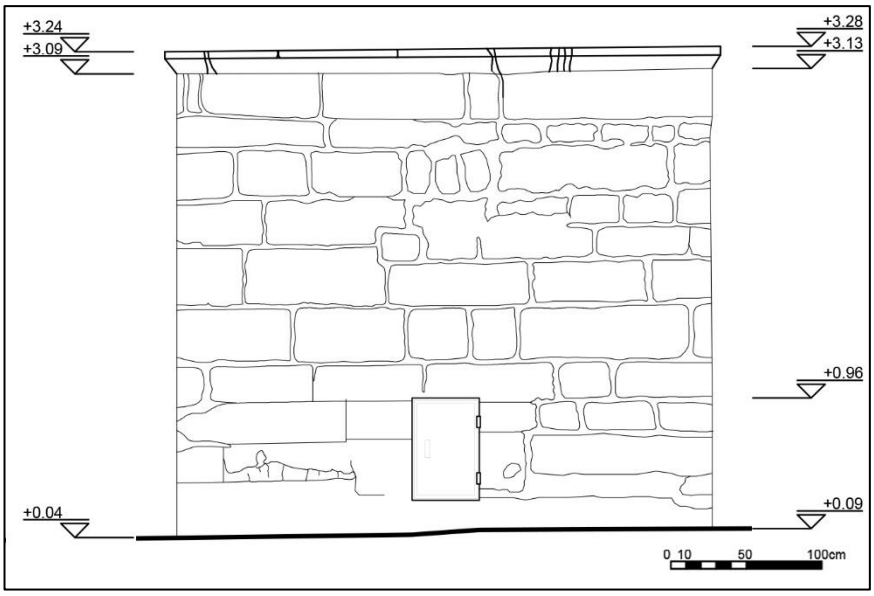
Şekil 4.243: Alaca Çeşme 1997 tarihli fotoğrafı.

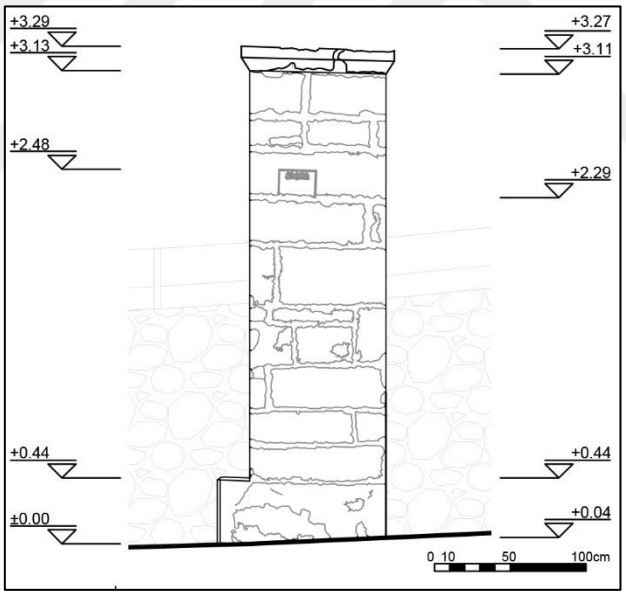
Şekil 4.244: Alaca Çeşme planı (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

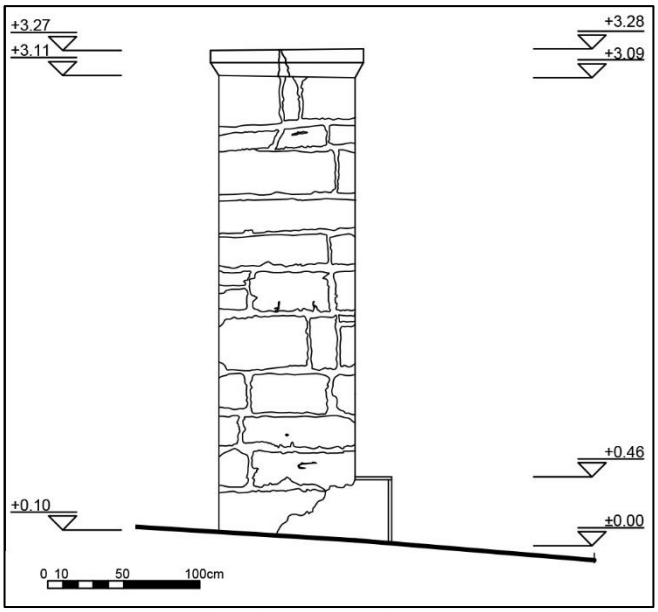
Şekil 4.245: Alaca Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

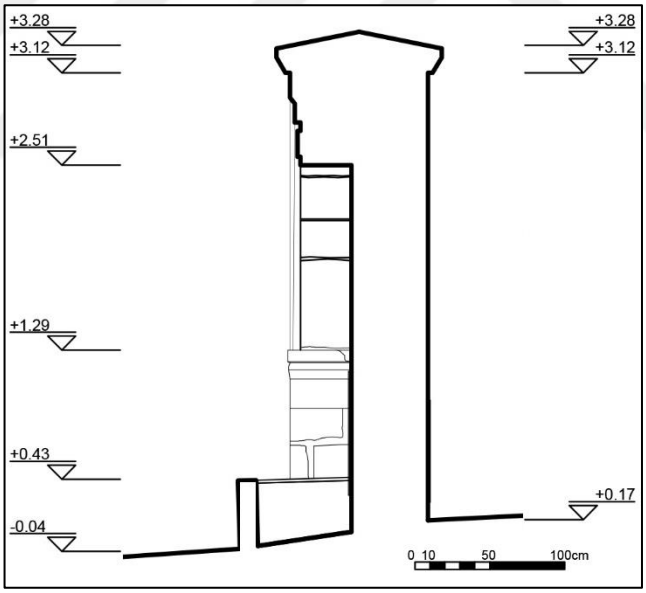
Şekil 4.246: Alaca Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

Şekil 4.247: Alaca Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

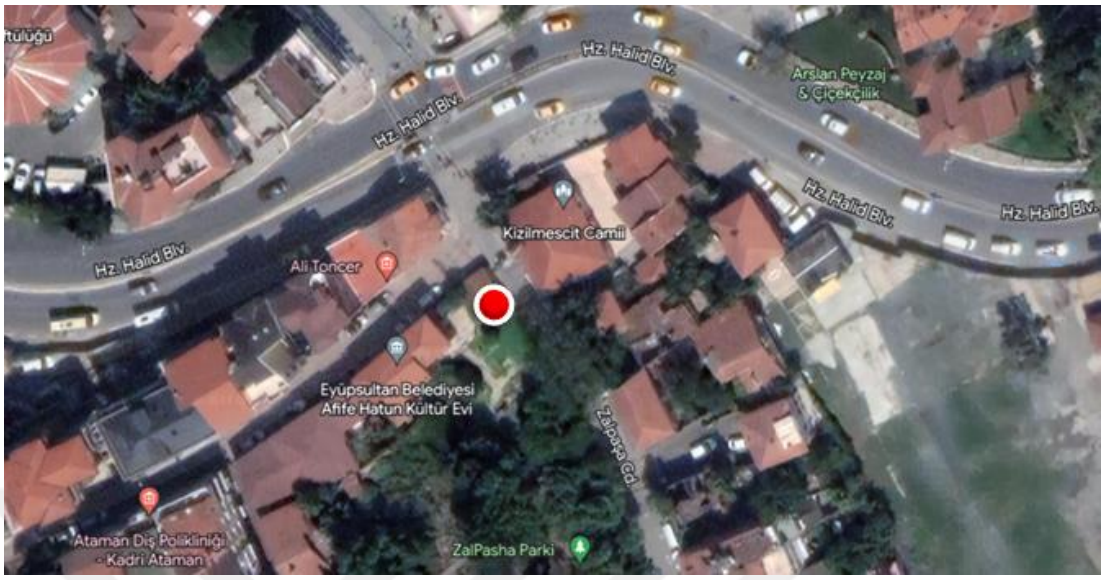

Şekil 4.248: Alaca Çeşme görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

Şekil 4.249: Alaca Çeşme A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar: Berrak Nur Çiv, Ebru Ezen).

4.3.12. Mehmet Paşa Çeşmesi

Şekil 4.250: Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Zalpaşa Caddesi'nde, Kızılmescit Camii'nin batı cephesi karşısında bulunmaktadır. Arkasında Zalpaşa Parkı yer almaktadır. Afife Hatun tekkesinin yakınındadır (Şekil 4.250).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1570 yılında Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.1851 yılında Nafi Efendi tarafından onarılmıştır. Nafi Efendi Afife Hatun Tekkesinin kurucusudur.

Kitabesi: İki kitabesi vardır. 1570 tarihli olanda şunlar yazmaktadır;

"Sâhib-ül hyr o hemnâm-ı Resul Mevlâ
Kıldı bu çeşme-i cân-bahşı revân itdi atâ
Eyledi âb-ı ûrâvânı revân Hak yoluna
Hoş sebil itdi içüb halk-ı cihan îde du'â
Hak kabul eyliye kim didi Nihâdi târih
Kıldı bu çeşmeyi bünyâd Mehemmed Paşa 978(1570)" [Haskan, 2008]

Çeşmenin alnında bulunan 1851 tarihli olan kitabede şunlar yazmaktadır;

"Bu dilcû çeşmenin bânii vâlâsı (kırık) itmiş
Hazine yabmadan vaktiyle ol zât-ı behişt-me'vâ
Afife Hanım oldu yarke-i rahmet bu mevki'de
Hüdâ rûh-ı revanın âb-ı kevserle ide irvâ

Ol iffet pişenin Nâfi Efendi ya'ni mahdumu
Hazine eyledi ruhu içün bu çeşmeyi inşâ 1268(1851)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.97 metreye 0.85 metre boyutlarında dikdörtgen plan şemalıdır. Çeşme kesme taştan Türk klasik mimari üslubunda yapılmıştır. Duvara bitişik olarak inşa edilmiştir. Tek yüzüne ulaşım mümkündür.

Yalın silmenin üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin iki yanında papatya kabartmaları görülmektedir. Ön cephesinde dikdörtgen silmelerle çevrelenmiş sivri kemerli nişi yer almaktadır. Nişin içerisinde mermer malzemeden yapılmış, süslemesiz ayna taşı vardır. Musluğu ayna taşının üzerindedir, bronz malzemedendir. Ayna taşının üstünde, kemerin içerisinde 1570 yılına ait kitabesi yer almaktadır. Kemerin kilit taşında altın yaldızlı rozeti vardır.

Nişin önünde suyun aktığı bölüm yer almaktadır. Bu bölüm kaldırımla aynı malzemedendir, yeni yapılmıştır. Eskiden teknesi bulunmaktaysa da günümüze ulaşamamıştır.

Çeşme ön cephede silmenin üzerinde alınlıkla bitmektedir. Alınlık mermer malzemeyle kaplanmıştır. Bu alınlıkta ikinci kitabe yer almaktadır. Kitabenin iki yanında çiçek motifli süslemeleri bulunmaktadır. Şekil 4.251'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.252'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Silme taşında parça kaybı mevcuttur.

Malzeme Bozulmaları: Taş ve ayna taşında kullanılan mermer malzemede renk değişimleri ve aşınmalar gözlemlenmiştir. Musluk çevresinde paslanma mevcuttur.

Periyodik Bakım Eksikliği: Çeşmenin yolla birleştiği yerde yosunlaşma ve bitkilenme gözlemlenmiştir.

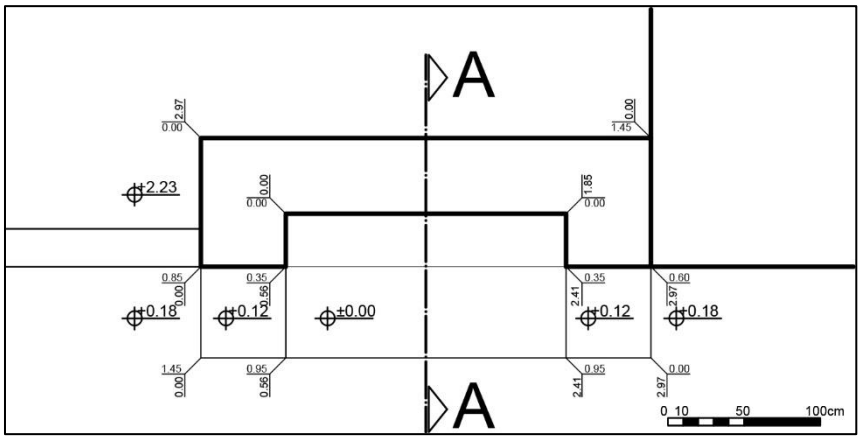
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşmenin teknesi 18 cm yol kotunun altında kalmış, buna çözüm olarak suyun aktığı yere basamakla iniş sağlanmıştır.

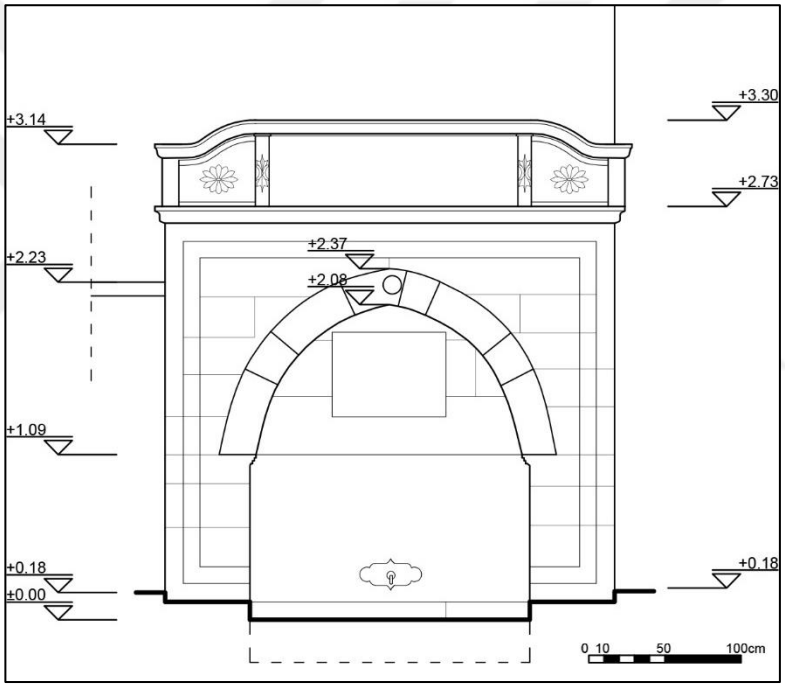
Şekil 4.251: Mehmet Paşa Çeşmesi 2022.

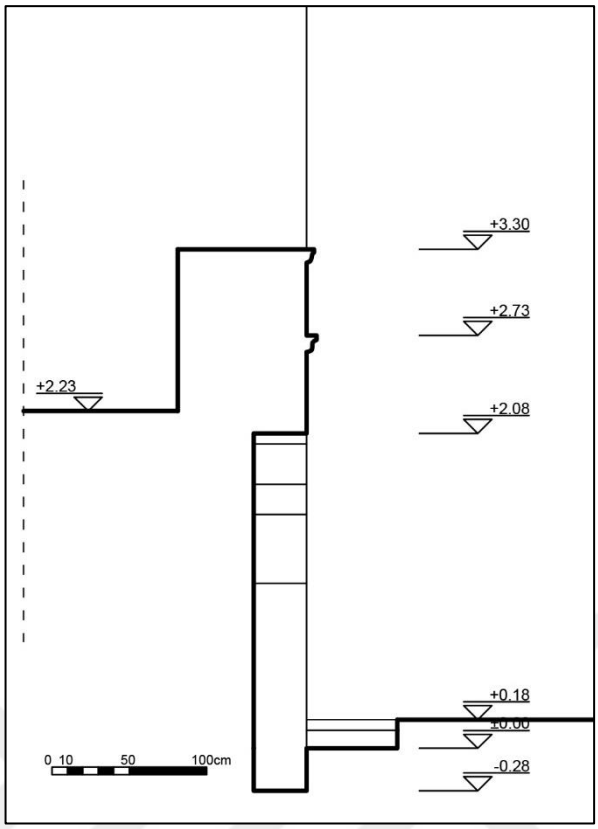
Şekil 4.252: Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.253: Mehmet Paşa Çeşmesi planı.

Şekil 4.254: Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.255: Mehmet Paşa Çeşmesi A-A kesiti.

4.3.13. Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi

Şekil 4.256: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Feshane Caddesi ile Yavedud Caddesi arasındaki refüjde yer almaktadır (Şekil 4.256).

Yapım Tarihi ve Banisi: Tunuslu Hayreddin Paşa tarafından 1894 yılında yaptırılmıştır.

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Merhûm ve mağfurün-leh sadr-ı esbak Tunuslu
Hayreddin Paşa'nın âsâr-ı hayriyyesidir
Sene 1310(1894)
Murad Ülker hayratı" [Ertuğ, 2006]

Tipi: İki yüzlü haznesiz meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Çeşme çift taraflıdır. İki tarafında ikişer satırlık kitabesi bulunmaktadır. Muslukları mevcut değildir. Kavisli ayaklara oturan dikdörtgen ve kabartmalı kurnaları görülmektedir. Doğu cephesinin kuzeydoğu köşesinin alt bölümünde mermer süslemeli ek bölümü vardır. Şekil 4.257'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.258'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

2022 Eylül ayında yapılan alan çalışmasında çeşmenin onarım çalışmaları sebebiyle etrafı çevrili durumdaydı.

Strüktür Bozulmaları: Parça kayıpları, parçaların birbirinde ayrılması gözlemlenmiştir.

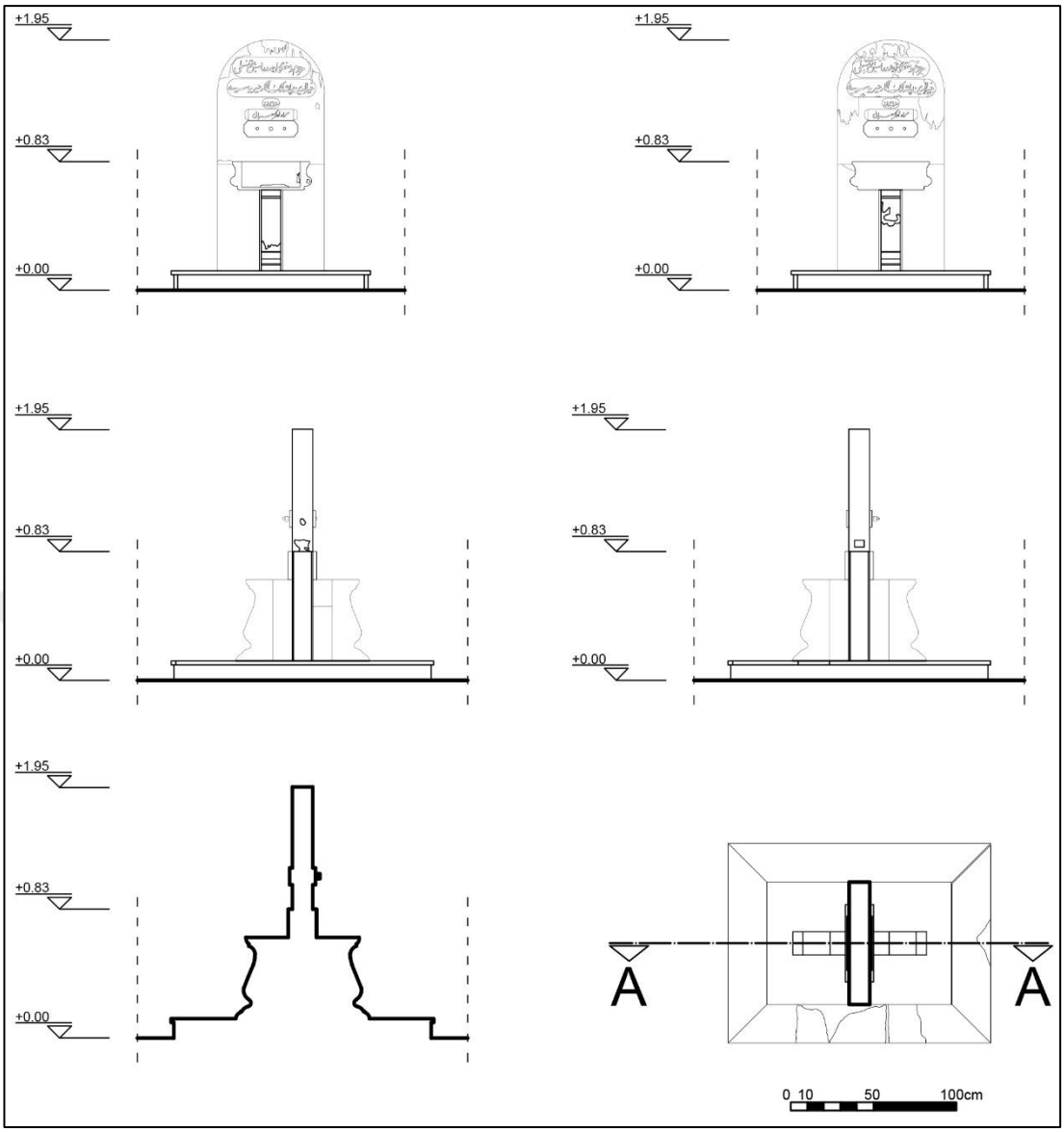
Malzeme Bozulmaları: Mermer malzemede kararma, renk değişimleri, paslanma ve aşınmalar gözlemlenmiştir.

Şekil 4.257: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi 2022.

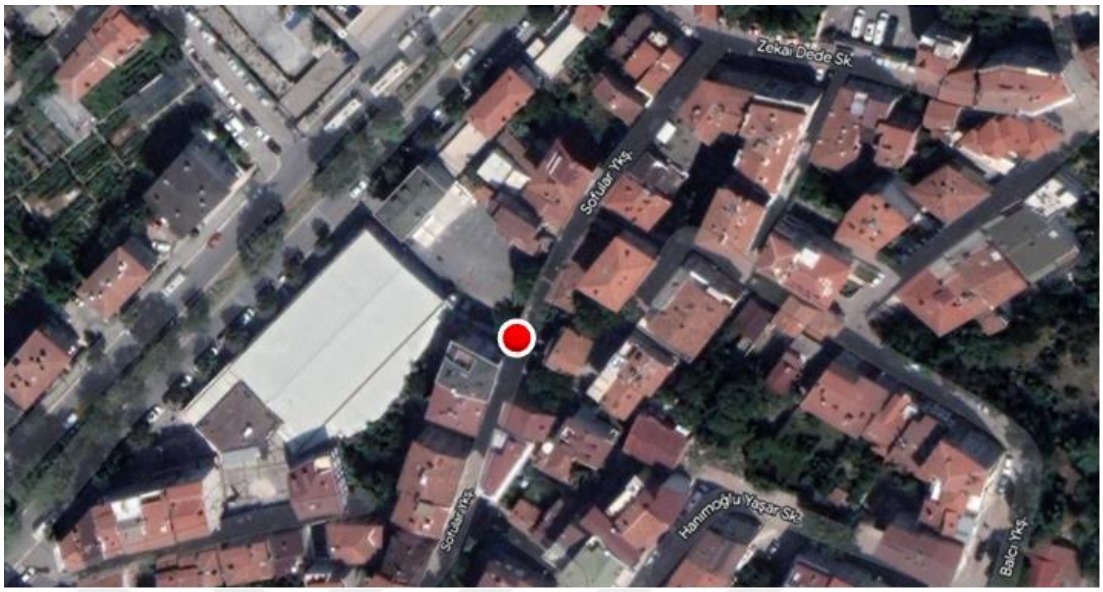

Şekil 4.258: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi 2021.

Şekil 4.259: Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi çizimleri.

4.3.14. İsmail Ağa Çeşmesi

Şekil 4.260: İsmail Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Sofular Yokuşu'nun ortalarında, yukarı doğru çıkarken sol tarafta ahşap bir konuta bitişik olarak yer almaktadır (Şekil 4.260).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1733 yılında İsmail Ağa tarafından yaptırılmıştır. Banisi İsmail Ağa'nın kim olduğu bilinmemektedir. Sofular Çeşmesi ve Kurukavak İsmail Ağa çeşmesi de denmektedir.

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Hamdullah kerem ü lutf-ı cemil
Rahmet ü mağfiret Rabb-ı Celil
Şest ü şuy idemez isyanım
Anın cün diledim ola sebil
Mülhem'e gayb didi târihini
Aynı zemzem ese-i İsmail 1146(1733)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 5.07 metreye 4.85 metre dikdörtgen planlı bir çeşmedir. Yanındaki ahşap yapıya bitişik olarak yapılmıştır. Hazne duvarlarından görünen bir duvar yığma taşla diğer duvar ise bir sıra kesme taş iki sıra tuğla hatıllı yapılmıştır.

Ön cephede büyük kısmını kesme taş ve tuğla hatıllardan oluşmaktadır. 4.80 kotuna kadar devam eden taş ve tuğla hatıldan sonra beton malzeme başlamaktadır.

Ön cephede taş tuğla almaşık örülen kısmın ortasında taş malzemeden çeşme yüzü bulunmaktadır. Küçük kaş kemerli nişi vardır. Kaş kemerin üzerinde çeşmenin kitabesi bulunmaktadır. Niş içerisinde çeşmenin aynası olduğu düşünülen bir dikdörtgen yiv yer almaktadır. Bu dikdörtgen çerçeve içerisinde musluk yeri bulunmaktadır. Nişin önünde taş malzemeden küçük bir teknesi vardır. Teknenin içi toprakla doldurulmuştur. Teknenin iki yanında bekleme sekileri vardır. Bekleme sekileri iki tarafta da bütün cephe boyunca devam etmektedir. Şekil 4.261'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.262'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Tekne ve bekleme sekilerinde taş malzemede parça kayıpları ve çatlaklar gözlemlenmiştir. Hazne duvarlarında taş ve tuğlada çatlaklar vardır.

Malzeme Bozulmaları: Taş ve tuğla malzemede renk değişimleri ve kararmalar gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Ön cephede beton kullanımı gözlemlenmiştir.

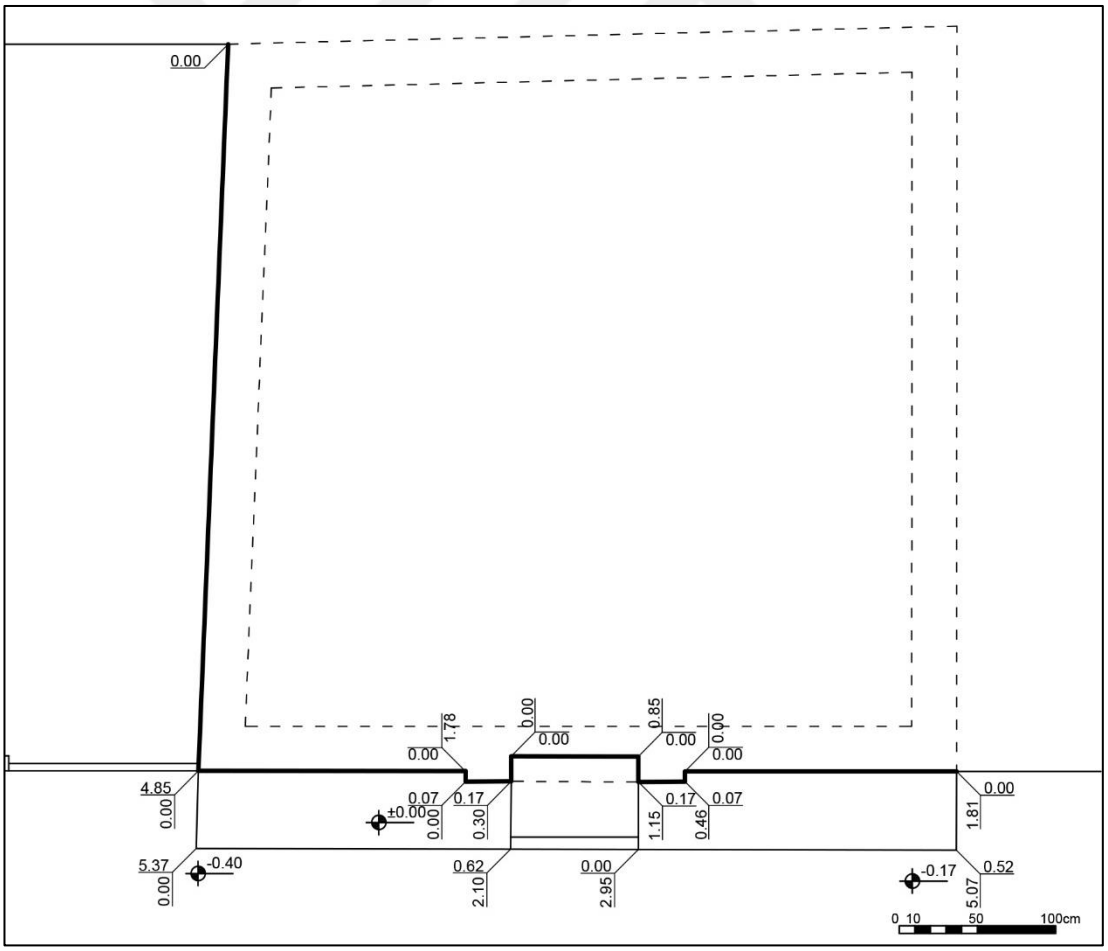
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur suyu akmamaktadır. Üst örtüsünde ve cephelerde bitkilenme mevcuttur. Teknesi toprakla doldurulmuştur.

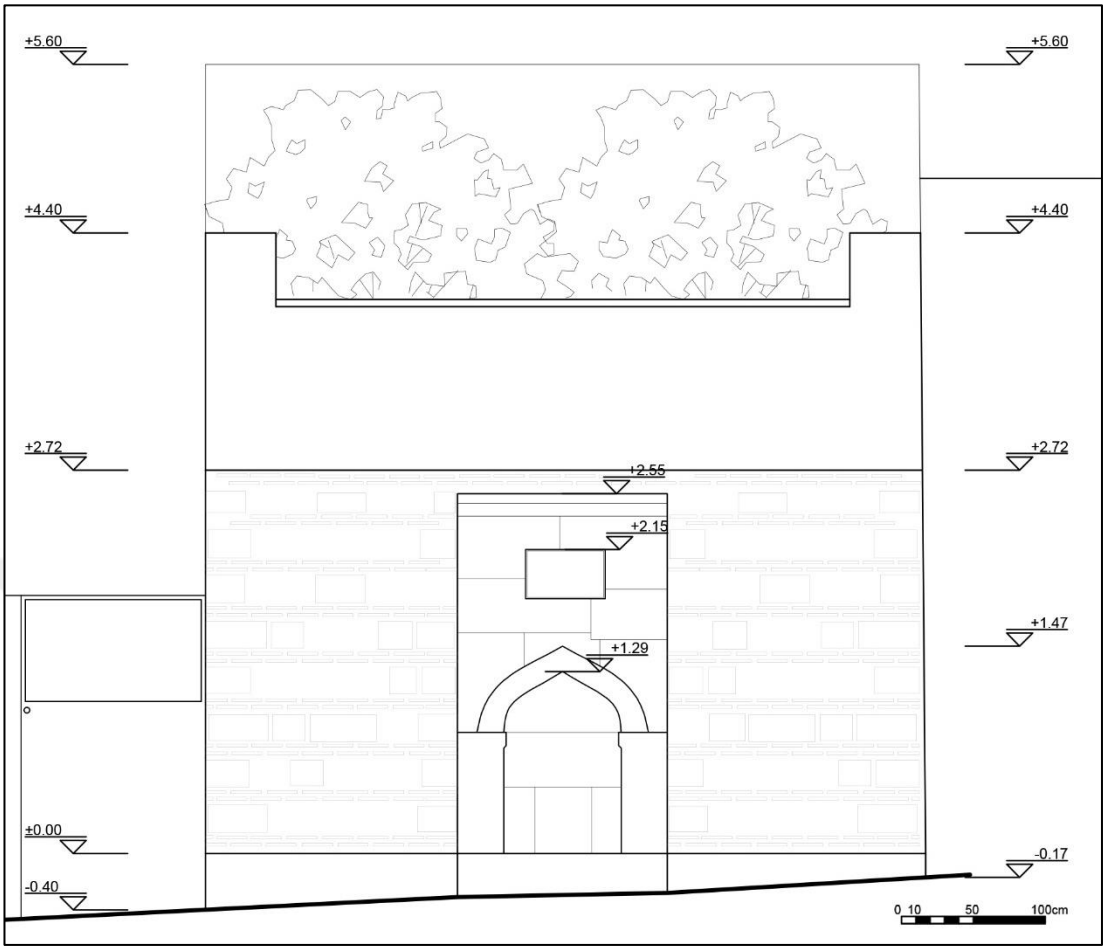
Şekil 4.261: İsmail Ağa Çeşmesi 2022.

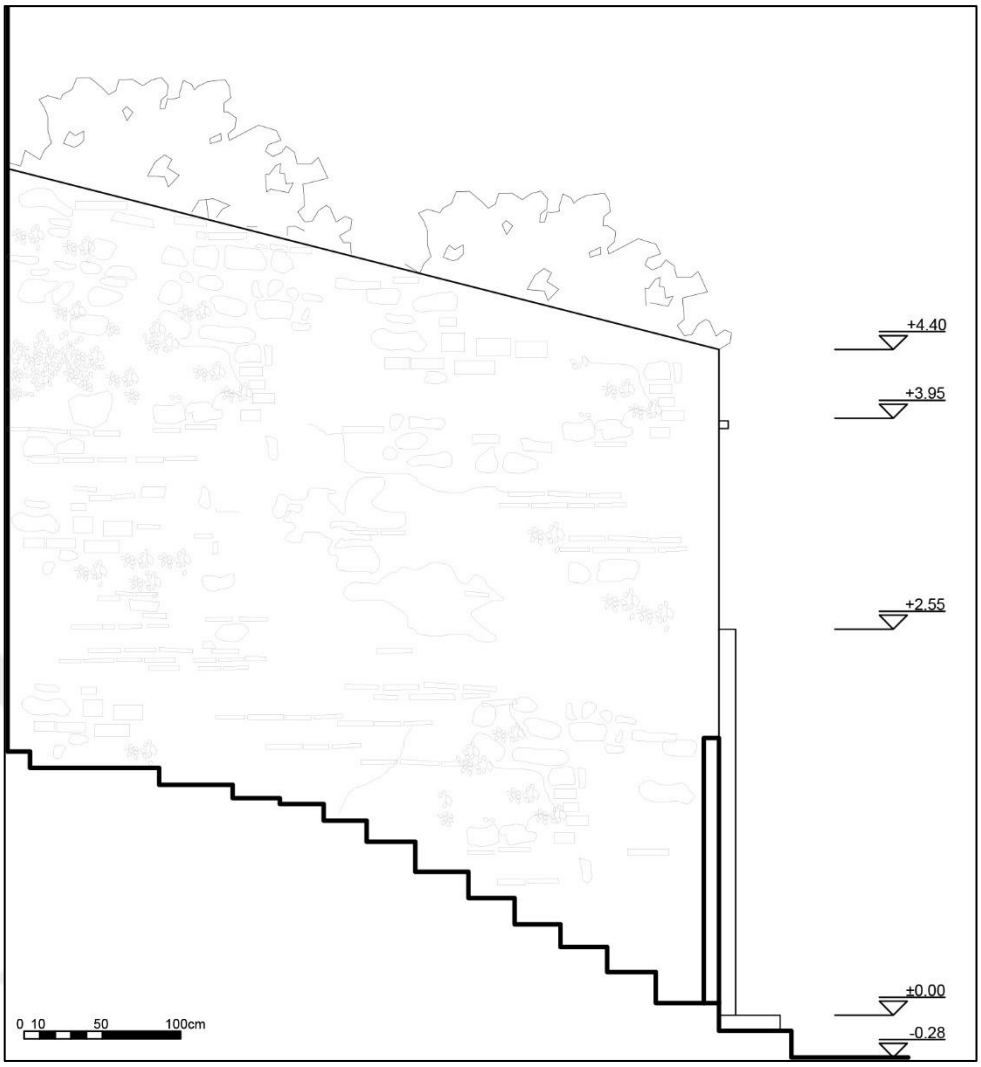
Şekil 4.262: İsmail Ağa Çeşmesi 2001 yılı fotoğrafı.

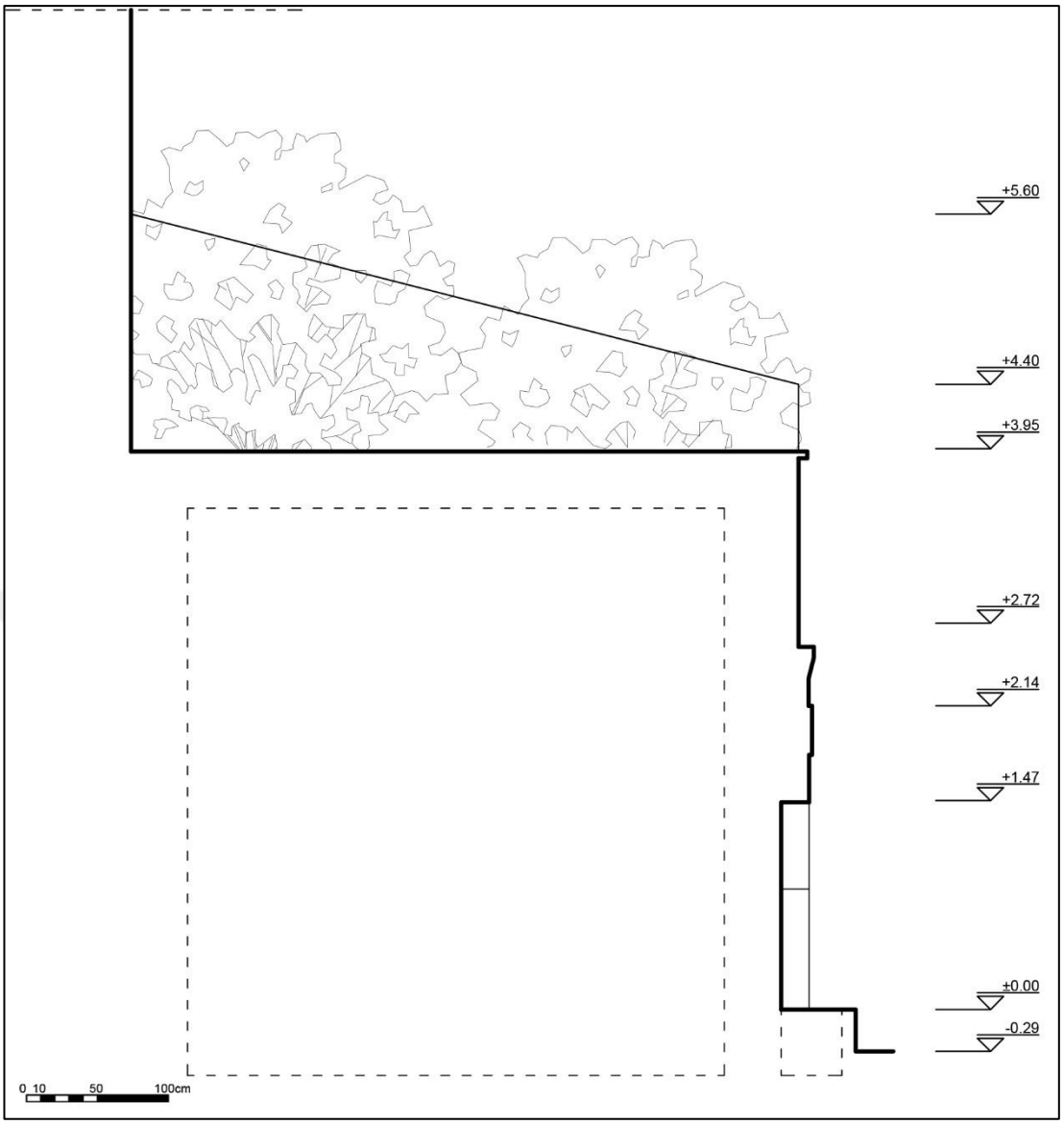
Şekil 4.263: İsmail Ağa Çeşmesi planı.

Şekil 4.264: İsmail Ağa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.265: İsmail Ağa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.266: İsmail Ağa Çeşmesi A-A kesiti.

4.3.15. Hacı Beşir Ağa Çeşmesi

Şekil 4.267: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Nazırağa Yokuşu ile Baba Haydar Camii Sokağının birleştiği yerde ve Baba Haydar Camii Sokağının sokağın sol köşesindedir (Şekil 4.267).

Yapım Tarihi ve Banisi: Hacı Beşir Ağa tarafından 1738 yılında yaptırılmıştır. Kitabe yazarı hıfzı Mehmet Efendi'dir. Üzerindeki tabeladan 2008 yılında Eyüp Belediyesi tarafından onarıldığı bilinmektedir.

Kitabesi: Vardır. Bütün satırları okunamamıştır, tarihinin yazdığı beyit şöyledir;

"Hakk-ı vasfın eyleyüb tarihi der kim Hıfzîyâ
Âfiyet bade gel iç mâ ayn-i zemzemdir bu mâ 1151 (1738)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli Tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Eğime oturmuş şekilde inşa edilmiştir. Çeşmenin planı yamuktur. Ön cephesinde çeşmenin yüzü hafif dışa taşırılarak vurgulanmıştır. Çeşme nişi, sivri kemerle örtülüdür. Niş içerisinde taş malzemeden ayna taşının ortasına kazıma tekniğiyle düşey dikdörtgen formlu bir pano oluşturulmuştur. Bu panonun üst kısmı kaş kemer şeklinde düzenlenmiştir. Yapının önünde son yıllardaki onarımlarda eklenmiş mermer malzemeden bir tekne bulunmaktadır. Çeşmenin ana cephesini oluşturan dışa taşkın bölümün sol tarafında bir adet dinlenme sekisi bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi dışarı çıkıntılı bölümde, sivri kemerin üstünde bulunmaktadır.

Ana cephenin ortasındaki dışa taşkın kısım tamamen düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Diğer kısımlar ise sıvalıdır. Ön cephede sıvanın üstü kazıma tekniğiyle düzgün kesme taş görüntüsü verilmeye çalışılmıştır.

Çeşmenin güney cephesinde dikdörtgen formlu küçük penceresi bulunmaktadır.

Haznenin üzeri pencereden bakıldığın tuğla malzeme ile örülmüş tonozdur. Dışarıdan yapının üstü tek yöne eğimli çatıyla örtülüdür. Şekil 4.268'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Bekleme sekisinde parça kayıpları mevcuttur.

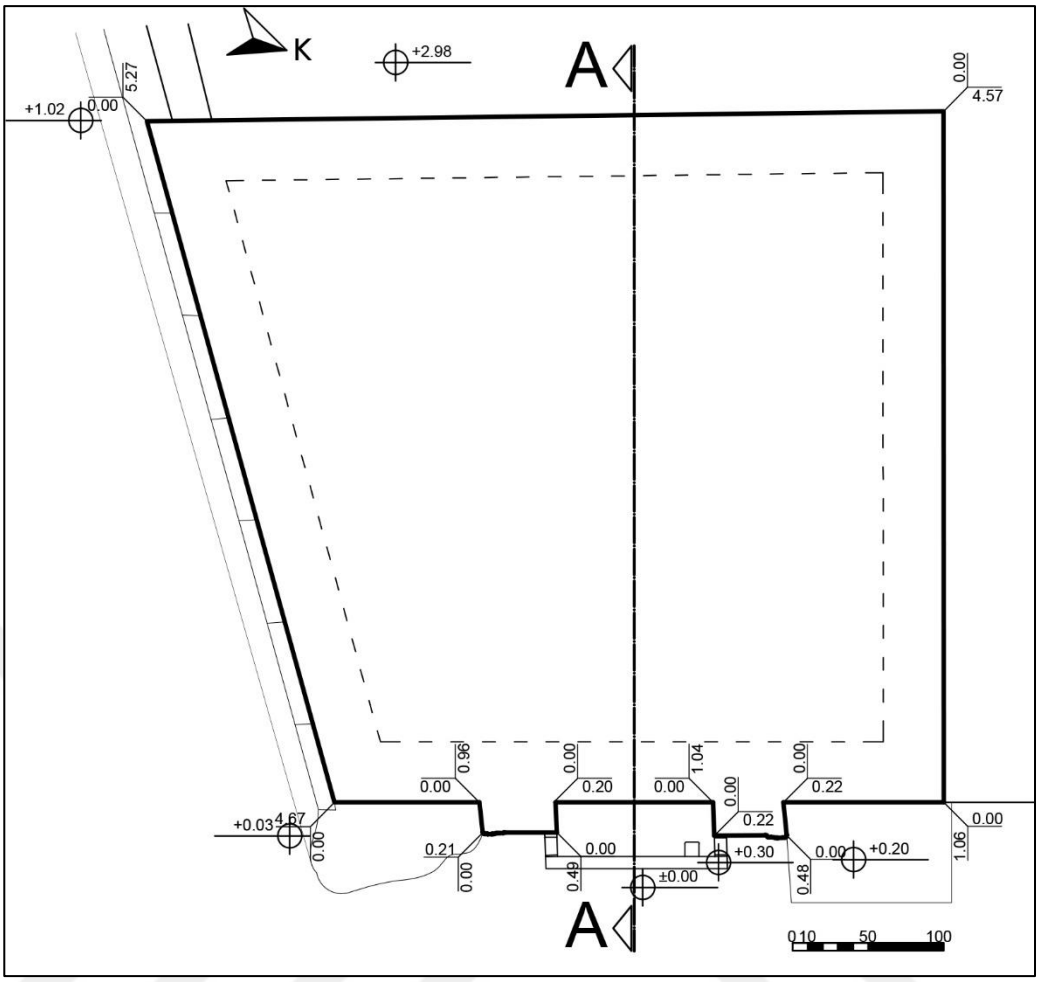
Malzeme Bozulmaları: Taş malzemede kararmalar gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Çeşme klasik tarzda kesme taştan yapılmış ancak daha sonra çok harap olması sebebiyle yapılan tamirlerde özgün şeklini kaybetmiştir. Günümüzde büyük oranda çimento harcıyla sıvalıdır. Dinlenme sekilerinden biri kaybolmuştur.

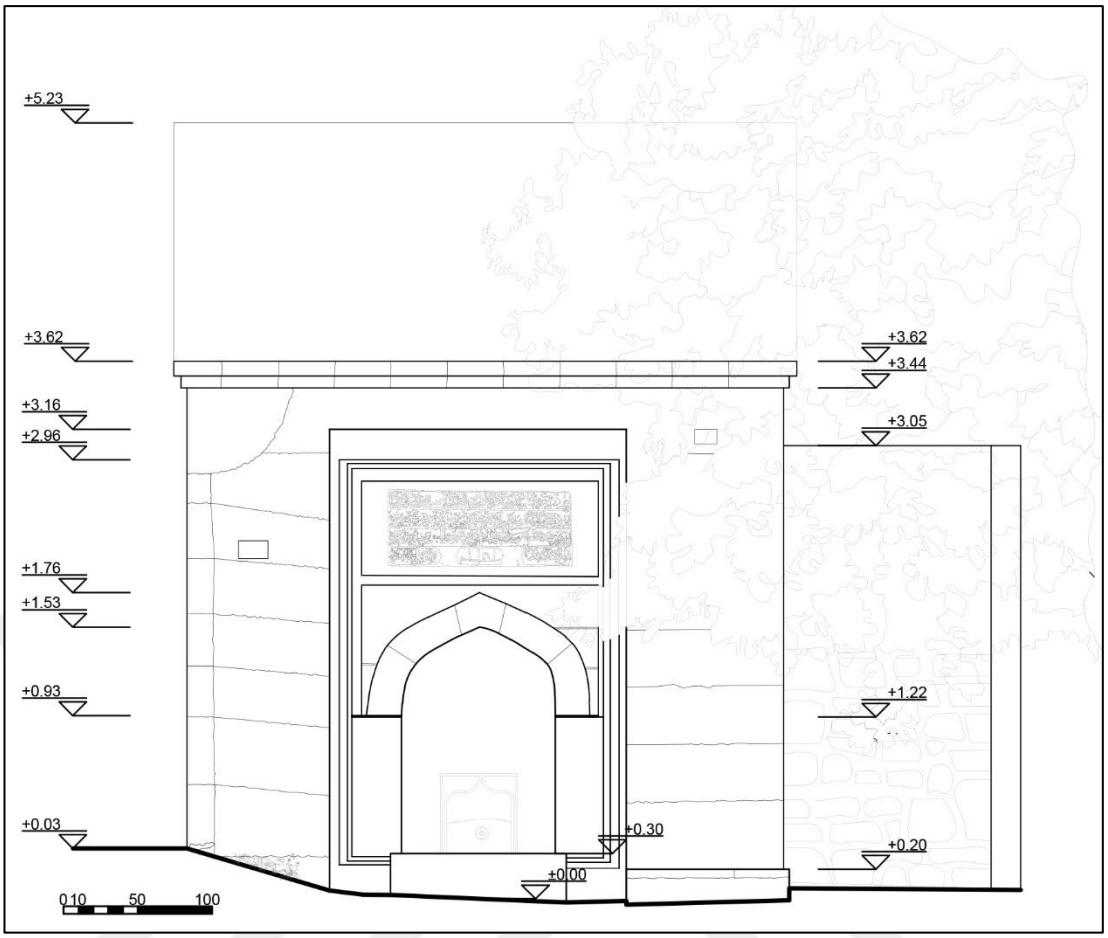
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Vandalizm gözlemlenmiştir, cephesinde sprey boyayla yazılar yazılmıştır.

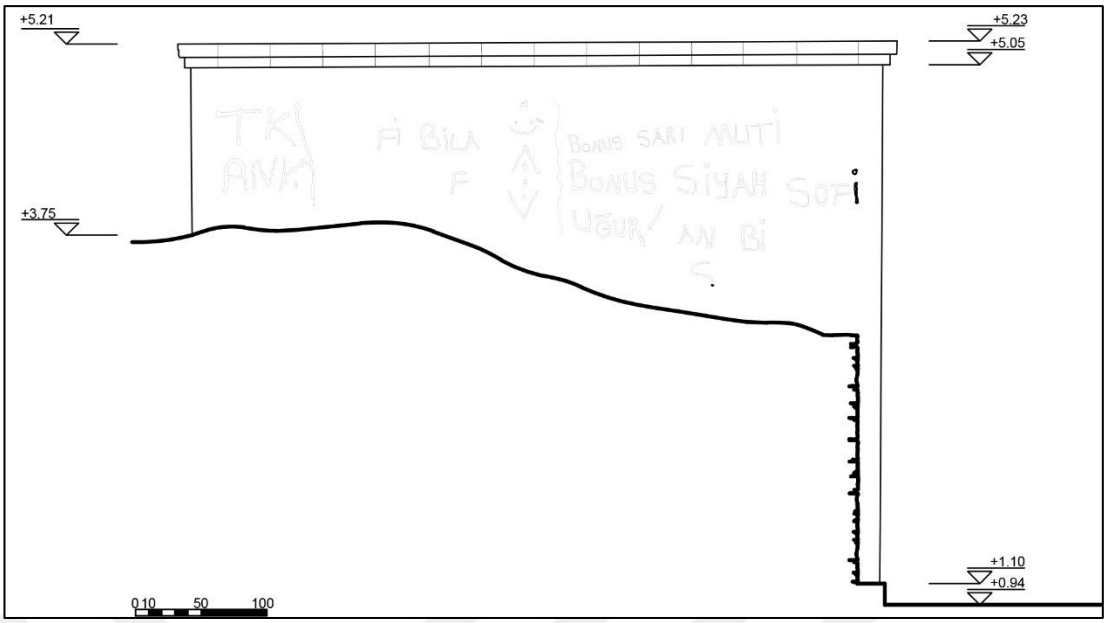
Şekil 4.268: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi 2022.

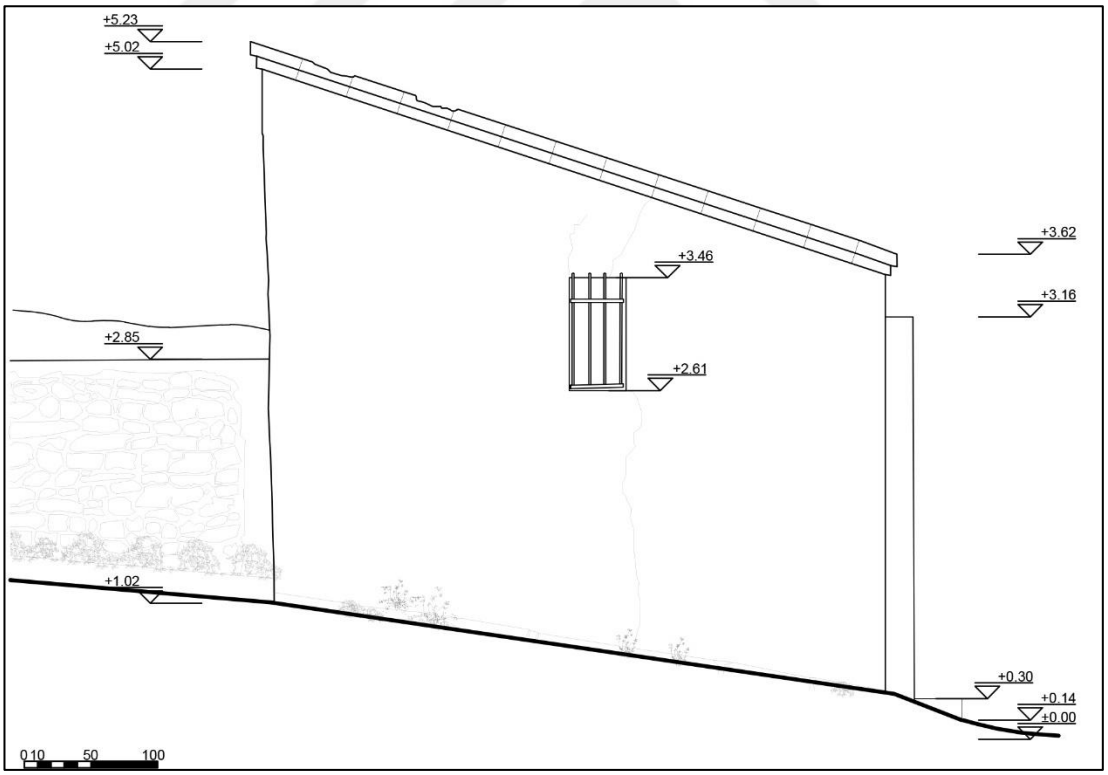
Şekil 4.269: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar; Mehmet Ali Koç, Yılmaz Suzan, Nazire Dağ).

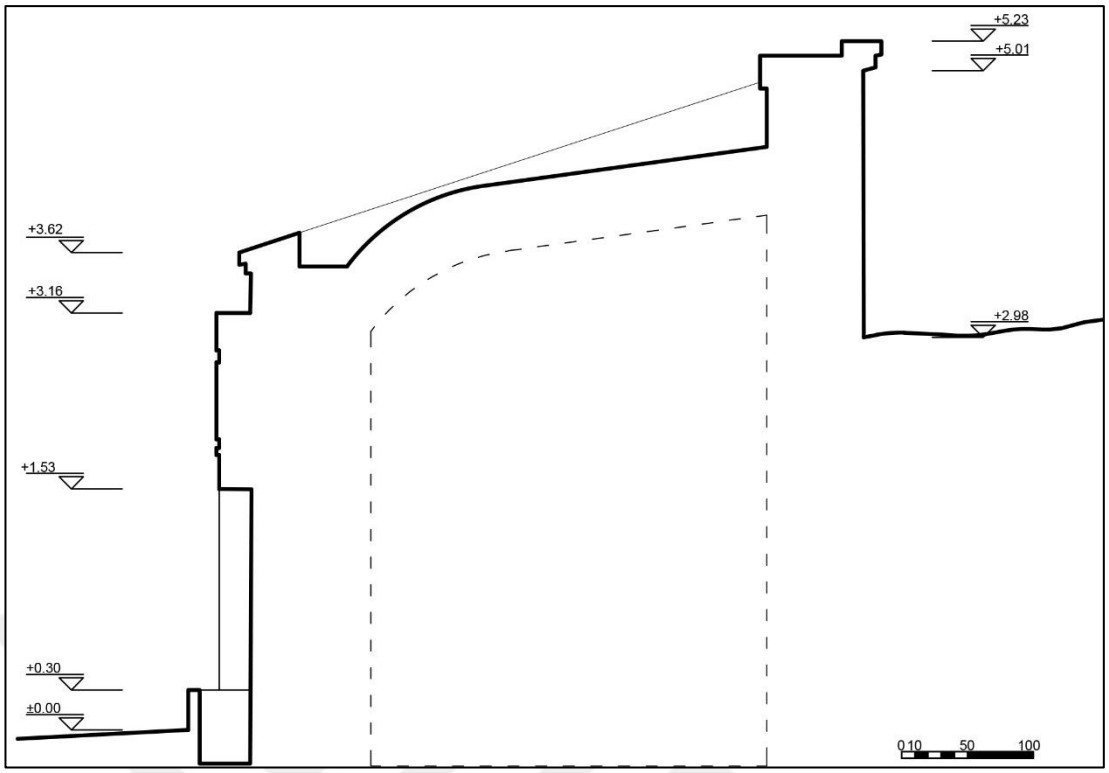
Şekil 4.270: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi Doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Mehmet Ali Koç, Yılmaz Suzan, Nazire Dağ).

Şekil 4.271: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Mehmet Ali Koç, Yılmaz Suzan, Nazire Dağ).

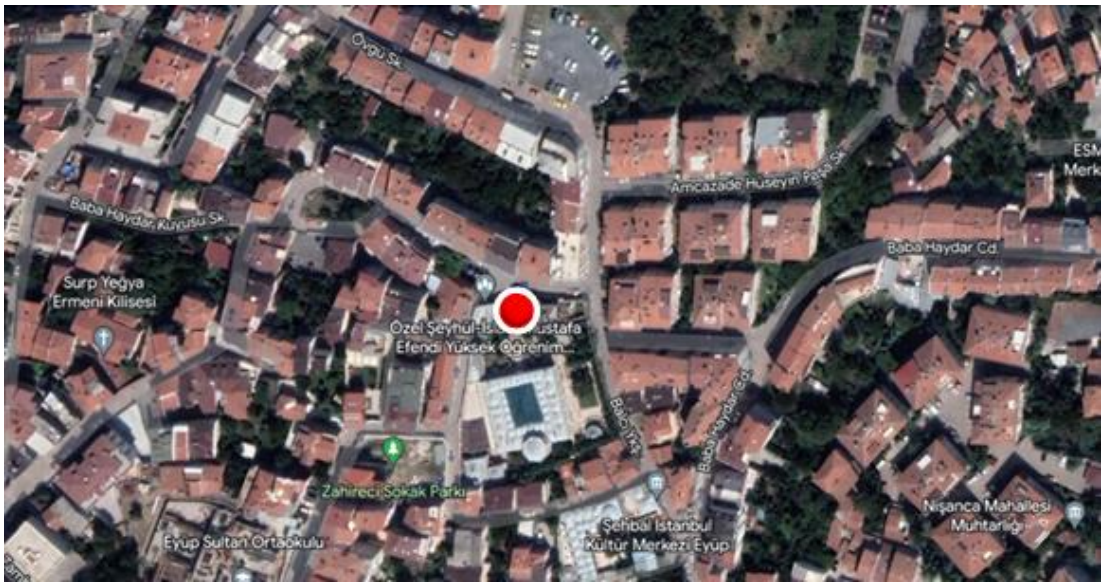

Şekil 4.272: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Mehmet Ali Koç, Yılmaz Suzan, Nazire Dağ).

Şekil 4.273: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar; Mehmet Ali Koç, Yılmaz Suzan, Nazire Dağ).

4.3.16. Dar'ül Hadis Çeşmesi

Şekil 4.274: Dar'ül Hadis Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Baba Haydar Caddesi ile Balcı yokuşunun birleştiği yerde Beşir Ağa Medresesi Mescidinin ön cephesinde bulunmaktadır. Çeşme, sıbyan mektebinin Balcı Sokağa bakan doğu cephesine yerleştirilmiştir (Şekil 4.274).

Yapım Tarihi ve Banisi: Medresenin cümle kapısı üzerindeki kitabeye göre çeşme 1735 yıllarında Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Çeşmenin kitabesi yoktur. Medresenin cümle kapısındaki kitabede şunlar yazmaktadır.

"Hazret-i Hâlid-i zişân Ebı'Eyyûb kim
Şeref-i nâmı ile buldu belde izz ü alâ
O şehinşâh-ı keramet O Velî-i mutlak

Mâlik-i mülk-ü gaza server-i cünd-i şühedâ
Oldu her veçhile memdûh-ı Resûl-ı Ekrem
Nola eylerse şefâ'at O sâdat-Pirâ
Mahz-ı ladâni iclâle binâi yapdı
Mekteb-i pâkle bir medresei müstesna

Mazhar-ı dâr-i sa'âdet Ağa-yı Hacı Beşir
Ki semâhatde odur sâhib-i dest-i beyzâ
Gülşen-i ilme bahâr-ı kürsi ebr-i mutir
Goncei ma'rifet Allah'a verir neşv ü nûrâ

Cism-i pâkin kılub iksir lutfdan tahmir
Tab'ını lübb-i inayet yaratmış Mevlâ
Kadâ evsâfına götürür anın sevb-i beyân
Lanei tek hümâ medhine her ma'na

Yâne lazım kalem-i acize vasfın tahrir
Hasb-ı hâlin eser-i hayrı kıla rükn-ü imâ
Ders-i medhin mekanm kimin ey hâce
Sebk-i âmnûr nazm kılmağa hacet ne-rü

İdelim hayr-ı du'âyı bize vâcib oldur
Kılalım dergâh-ı Mevlâ'ya senasın inha
İzz ü nfat ile zişân ola Yâ Rabb hemin
Tusen-i çarh murâdınca ola pâ-bercâ

Oldu bu mısra'i pâkize Mühib'â târih
Câmi'-i Um ü amel dar'ül-hadis-i zibâ
1147(1734)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü yapıyla bitişik bir çeşmedir.

Mimari Özellikleri: Kesme taştan yapılmıştır. Oldukça sade bir çeşmedir. Medresenin duvarına gömülü olarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi, yanlardaki yekpare

ayaklara oturan dalgalı kaş kemerle örtülüdür. Sıbyan mektebinin duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan çeşmenin arkasında haznesi bulunmaktadır. Hazne aynı zamanda sıbyan mektebinin alt katını oluşturmaktadır. Çeşmenin önünde düzgün kesme taştan, dikdörtgen biçimde teknesi bulunmaktadır. Sıbyan mektebinin duvarına bitişik olan çeşmenin üstü profilli silmelerle dışa taşırılmış ince bir saçakla sonlanmaktadır. Şekil 4.275'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.276 ve 277'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

  Strüktür Bozulmaları: Silmesinde derin çatlak vardır.

  Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma, aşınma ve erozyon görülmektedir.

  Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu kesilmiştir.

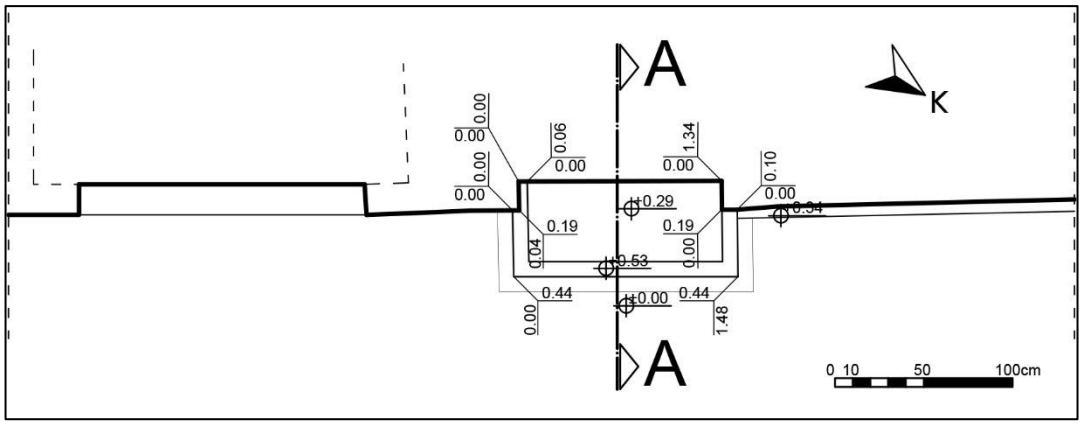
Şekil 4.275: Dar'ül Hadis Çeşmesi 2022.

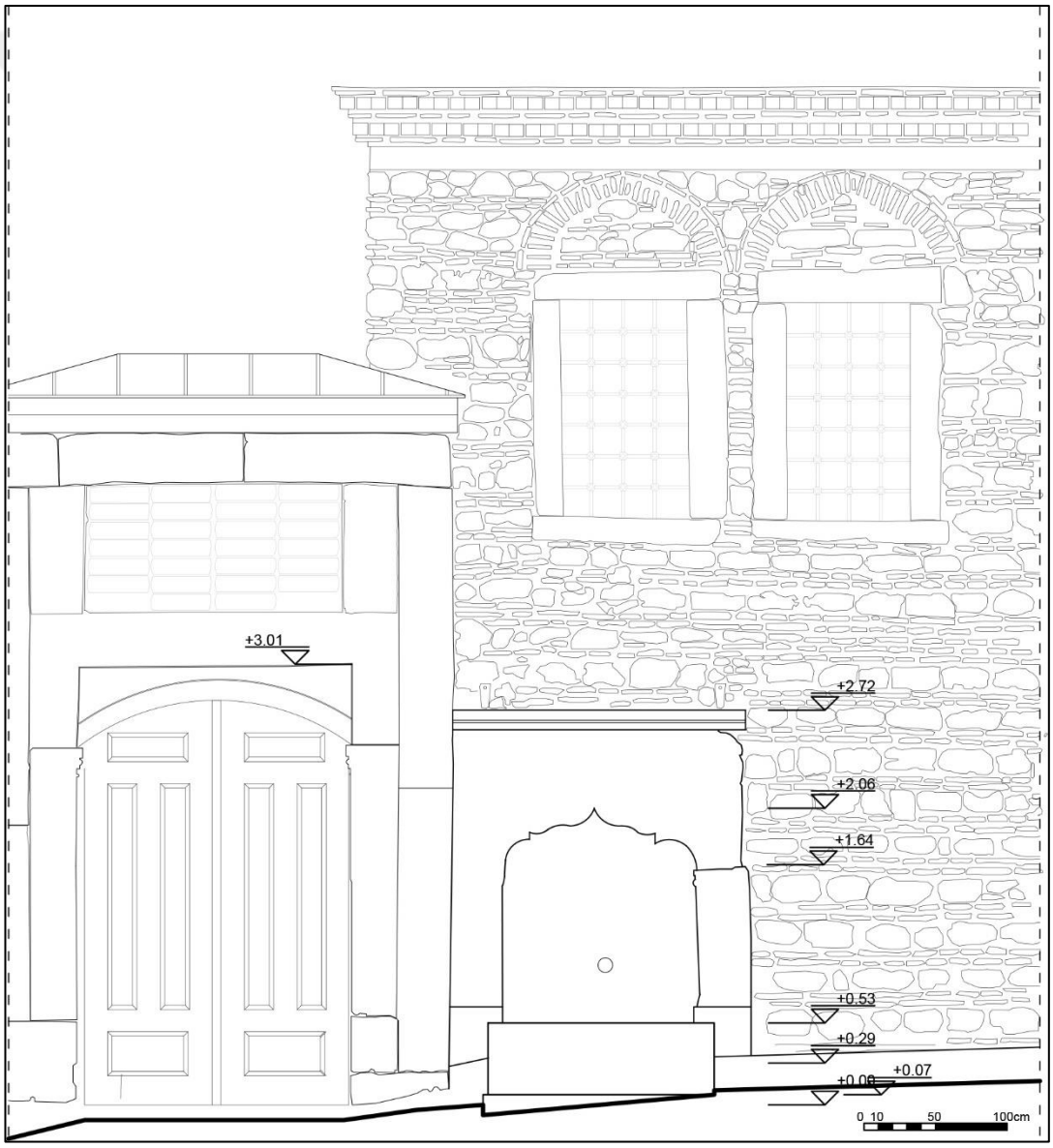
Şekil 4.276: Dar’ül Hadis Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

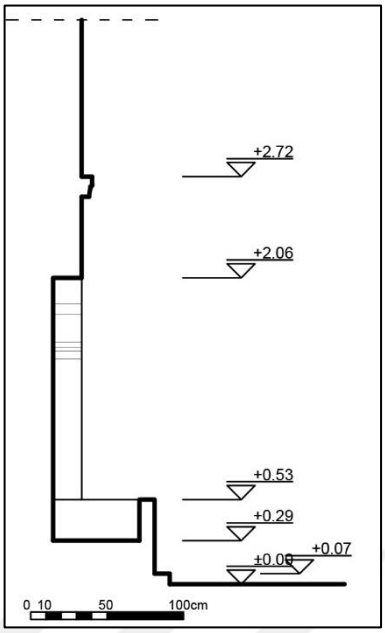
Şekil 4.277: Dar’ül Hadis Çeşmesi 1997 yılı fotoğrafı

Şekil 4.278: Dar'ül Hadis Çeşmesi planı.

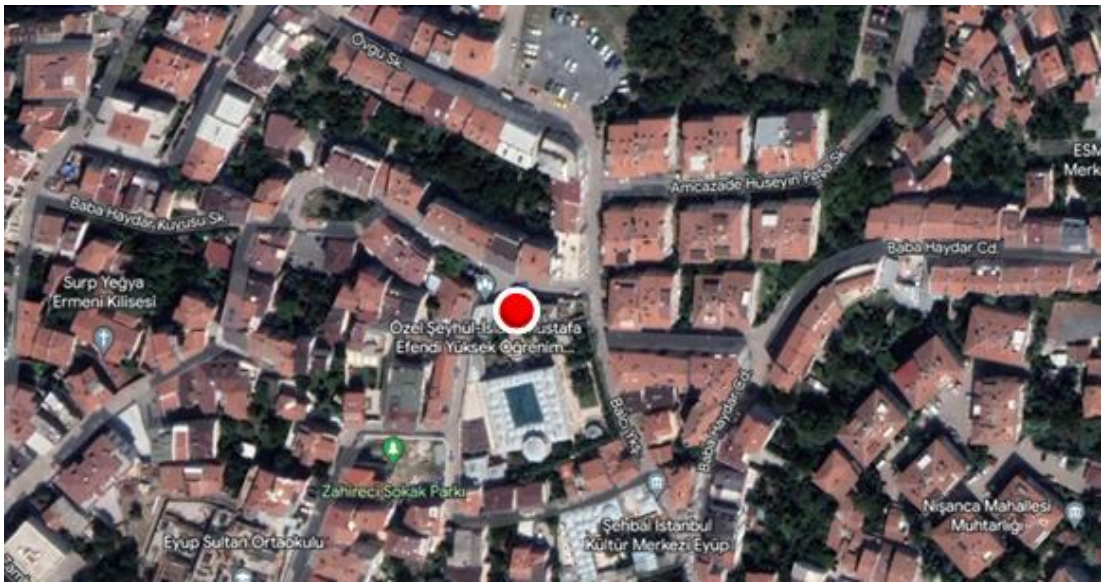

Şekil 4.279: Dar'ül Hadis Çeşmesi doğu görünüşü.

Şekil 4.280: Dar'ül Hadis Çeşmesi A-A kesiti.

4.3.17. Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi

Şekil 4.281: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Baba Haydar Kuyusu Sokakta, Şeyhülislam Mustafa Efendi Tekkesi avlu kapısının bitişiğinde yer almaktadır (Şekil 4.281).

Yapım Tarihi ve Banisi: Çeşme Beyzade Mehmet Efendi tarafından 1647 yılında yaptırılmıştır [Ertuğ, 2006].

Çeşmenin yanındaki tekke Feyzullah Efendizade Şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi tarafından çeşmeden 100 yıl sonra, 1744'te yaptırılmıştır. döneminde harap Harap durumdaki tekke 1970'lerde vakıflar idaresi tarafından esaslı bir onarıma tabi tutulmuştur [Çeçen, 1994] [Tanman, 2012].

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Perveriş-yâb-ı harîm-imuhterem
Pâk-i gevher server-i ferhunde-zât
Ya'ni Bey-zâde Efendi kim bulup
Kurb-ı şâhenşehde tamkîn ü sebât
Hem şeref vermiş Hüdâ hem zâtına
Eylemiş hem nâm-ı fahr-i kâinât
Sarf-ı mâl etmiş yapup bir çeşme kim
Âbına leb-teşnedir c'u-yı Fırât
Teşneler içdikçe âbından Hüda
Ana versün nâr-ı duzahdan necât
Didi tarih-i binâsın Nâilî
Âb-ı lûtf-ı çeşme-i ayn-ül hayat 1057(1647)" [Ertuğ, 2006] [Tanışık, 1943]

Tipi: Hazneli tek yüzlü duvar çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşmenin köşeleri pahlıdır. Kaş kemerli nişinin üstünde kitabesi yer almaktadır.

Kemerin kilit taşında bir rozet vardır. Ayna taşı sadedir, kaş kemer motifi üzerinde boş bir kartuşu vardır. Kaş kemer motifinin içerisinde bir rozet bulunmaktadır. Rozetin altında musluk yeri vardır.

Cephenin sağ tarafında derin uzun bir niş vardır. Bu niş içerisine monte edilmiş bir kurna yer almaktadır. Kurnanın üzerinde dalgalı kemer motifi bulunmaktadır. Şekil 4.282'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.283'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

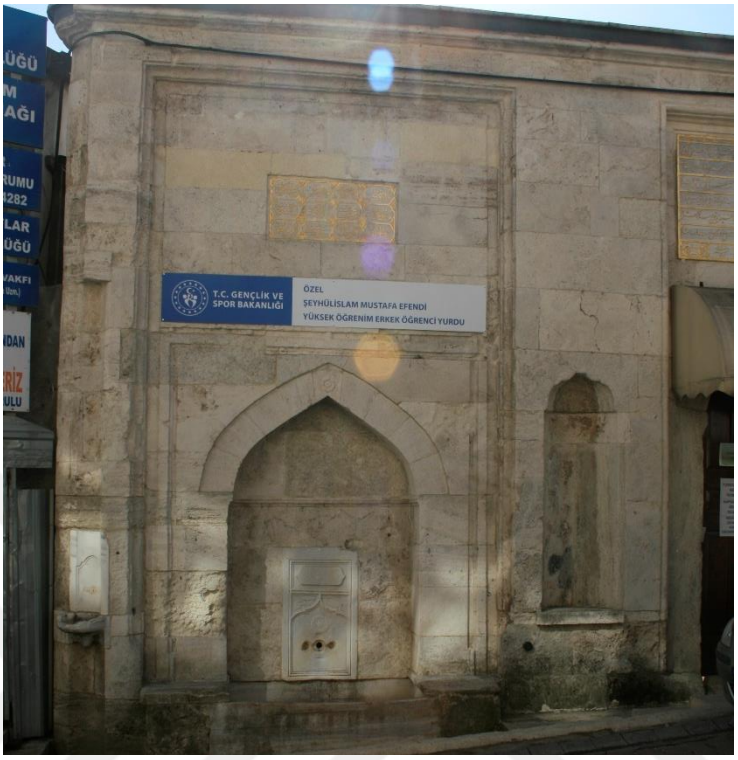
- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Bazı taşlarda parça kayıpları mevcuttur.

Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma, aşınma ve erozyon görülmektedir. Musluk yeri etrafında paslanma vardır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Yosunlaşma gözlemlenmiştir.

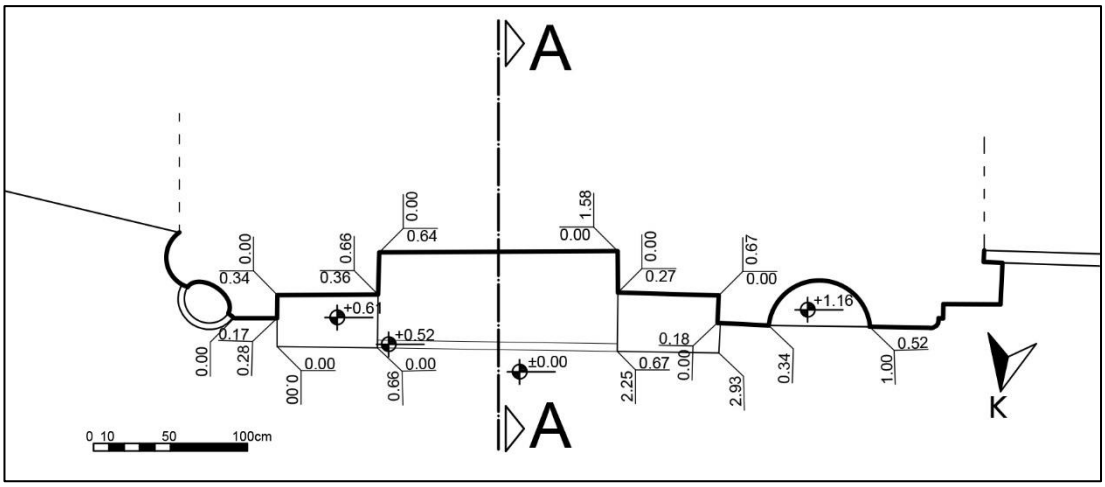
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi 33 cm yol altında kalmıştır, basamakla inilmektedir.

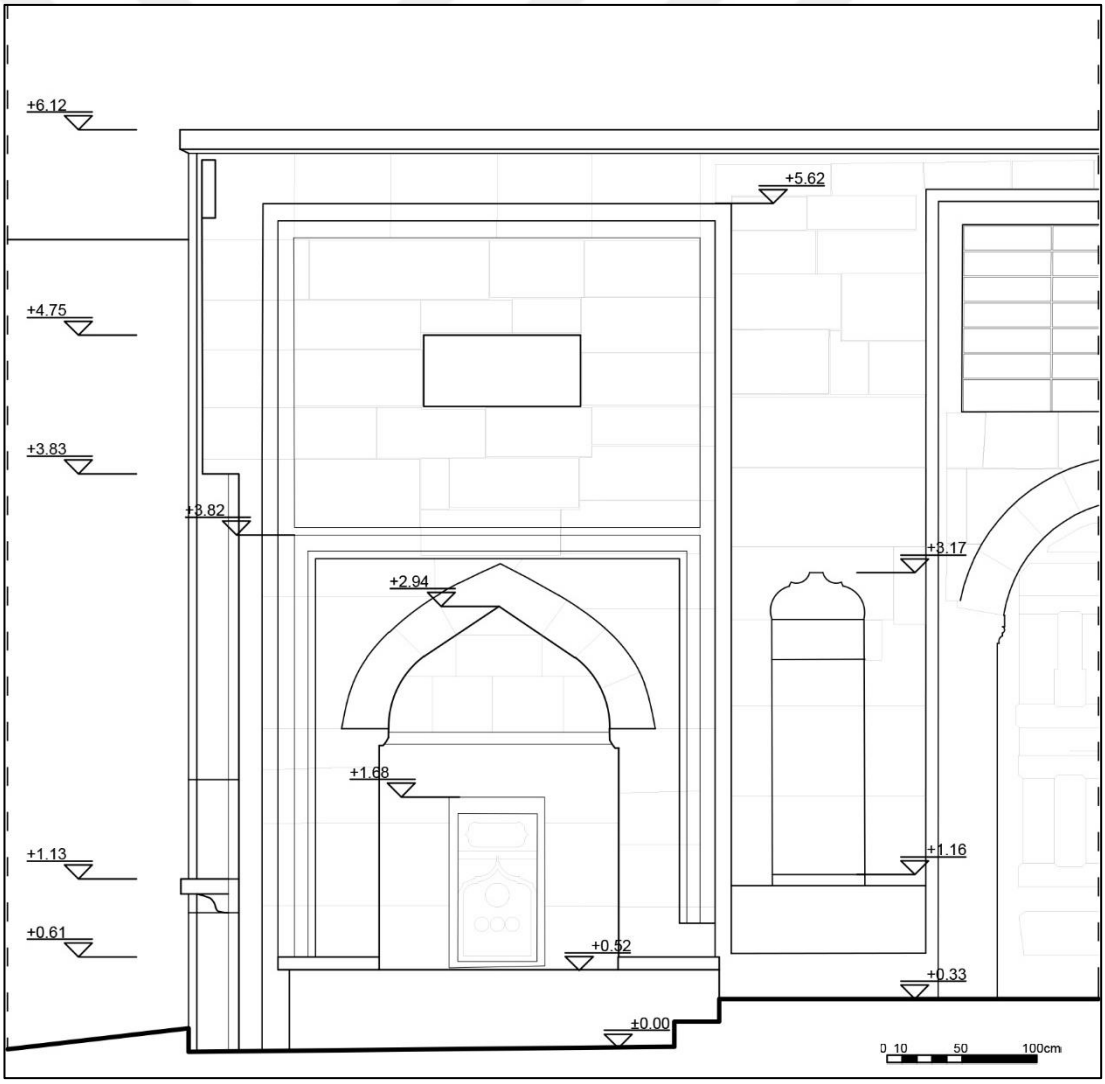
Şekil 4.282: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi 2022.

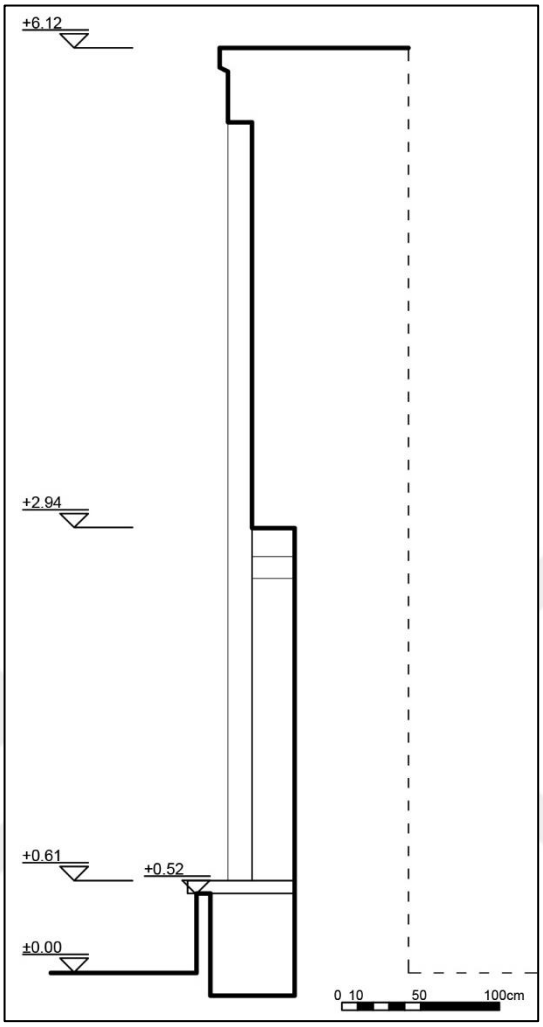
Şekil 4.283: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.284: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi planı.

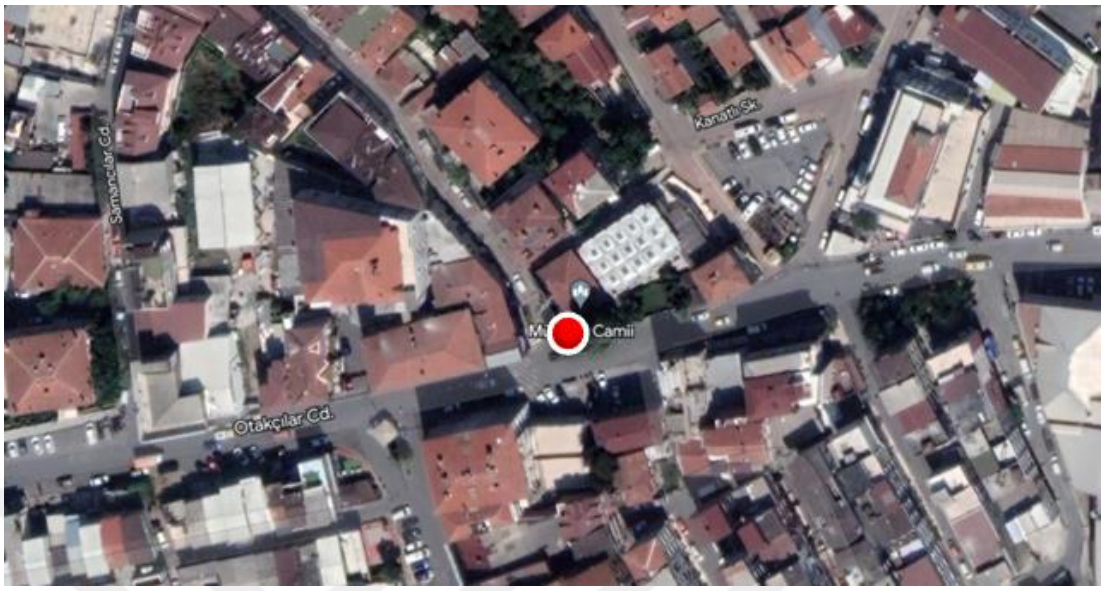

Şekil 4.285: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.286: Şeyhülislam Mustafa Efendi Çeşmesi A-A kesiti

4.3.18. Süleyman Subaşı Çeşmesi

Şekil 4.287: Süleyman Subaşı Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Münzevi Caddesi üzerinde Süleyman Subaşı Camii'nin bahçesinin köşesinde yer almaktadır (Şekil 4.287).

Yapım Tarihi ve Banisi: Süleyman Subaşı tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi olmadığından yapım tarihi bilinmemektedir. Süleyman Subaşı'nın vakfiyesi Nisan 1545 tarihinde tanzim edilmiştir [Çeçen, 1994]. Çeşme de bu tarihlerde yapılmış olabilir.

Kitabesi: Yoktur.

Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Klasik üslupta tamamen kesme taştan yapılmıştır. 3.30 m x 3.70 m boyutlarında kare plan şemasına sahiptir. Güney cephesinde tek yüzü yer almaktadır. Ön cephesinde sivri kemerli nişi vardır. Kemerin kilit taşında bir rozet yer almaktadır. Niş içerisinde ayna taşı, ayna taşının iki yanında tas yuvaları vardır. Ayna taşında bulunan kemer motifli kabartmanın iki yanına birer rozet yerleştirilmiştir. Niş içerisinde kemerin altında bir rozet daha vardır. Ayna taşının sağ tarafına bir selsebil yapılmıştır. Çeşmenin aynası ve selsebili mermer malzemedendir.

Nişin önünde dikdörtgen şeklinde teknesi vardır. Teknesinin iki yanında bulunan bekleme sekileri kaldırım ile aynı kottadır.

Diğer cepheler sağır yüzlü olup birbirinin aynısıdır. Üst örtüsü tonozdur. Tonozun üstü taş kaplıdır. Çatısının üzerinde taş alemi vardır Şekil 4.288'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.289'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

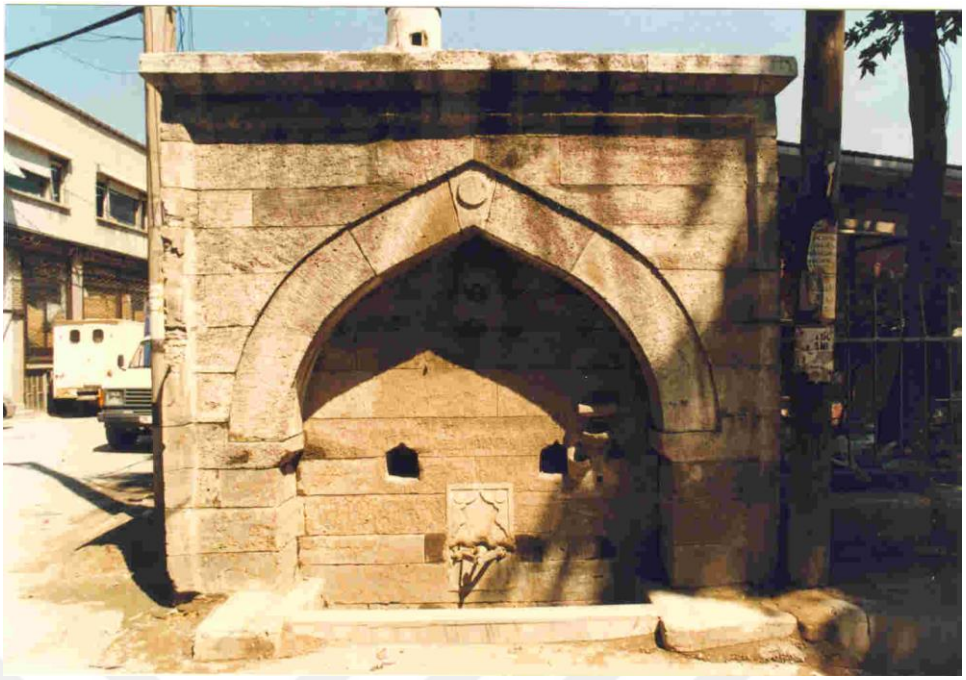
Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma, erozyon ve petekgözlülük görülmektedir. Musluk yerinin çevresinde paslanma vardır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Bitki oluşumu ve yosunlaşma gözlemlenmiştir. Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

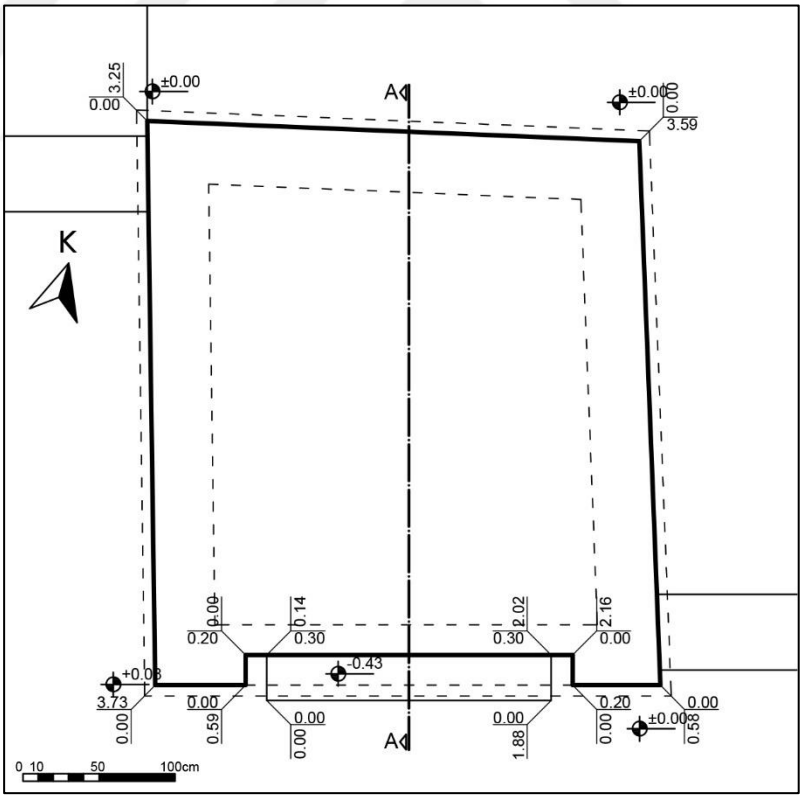
Yol Kotu Yükselmesi: Teknesi yol kotu altında kalmıştır.

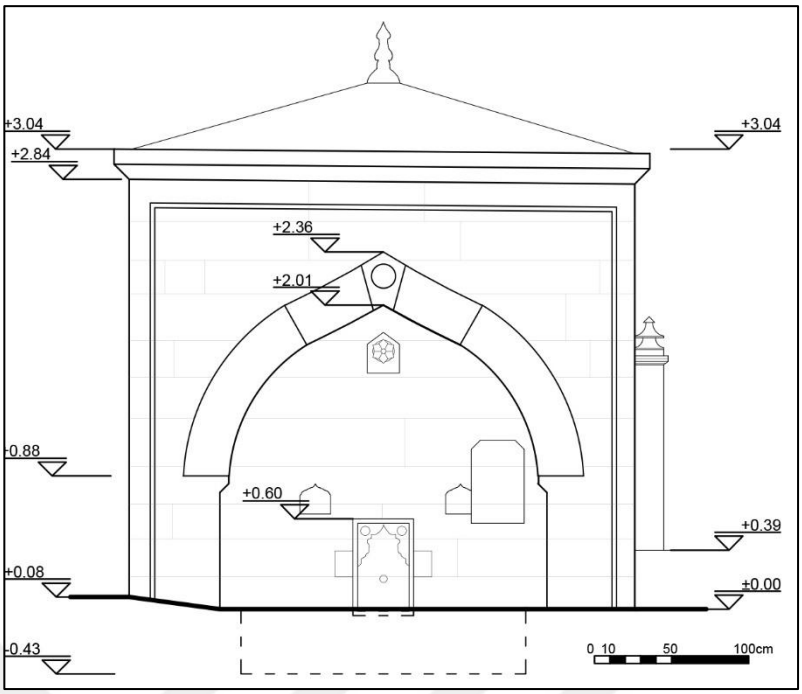
Şekil 4.288: Süleyman Subaşı Çeşmesi 2022.

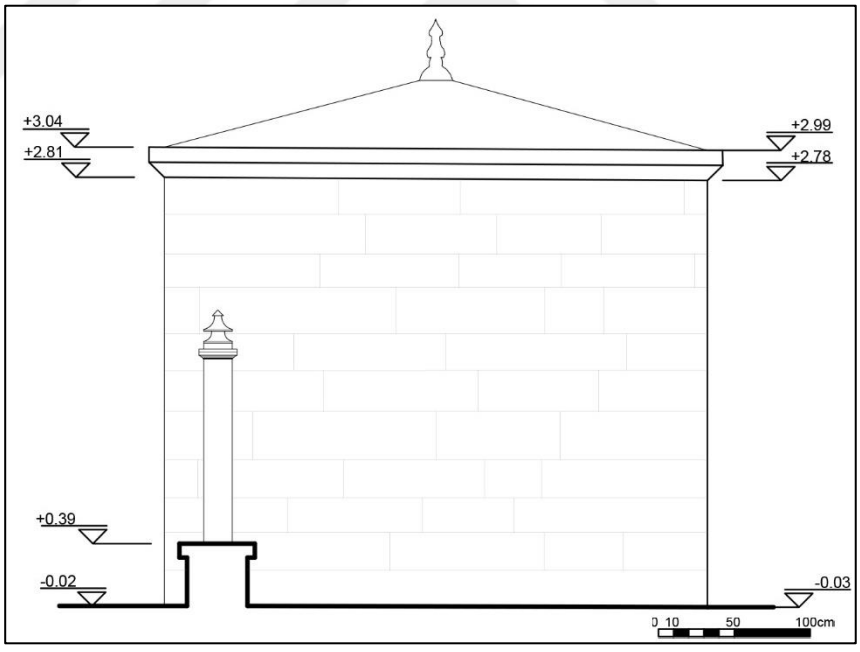
Şekil 4.289: Süleyman Subaşı Çeşmesi 1997 yılı fotoğrafı.

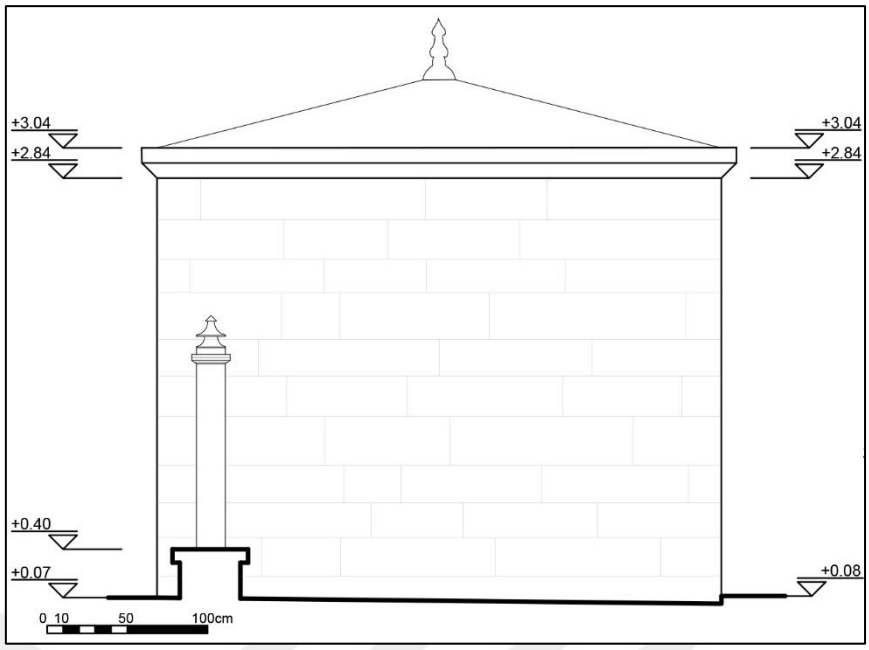
Şekil 4.290: Süleyman Subaşı Çeşmesi planı.

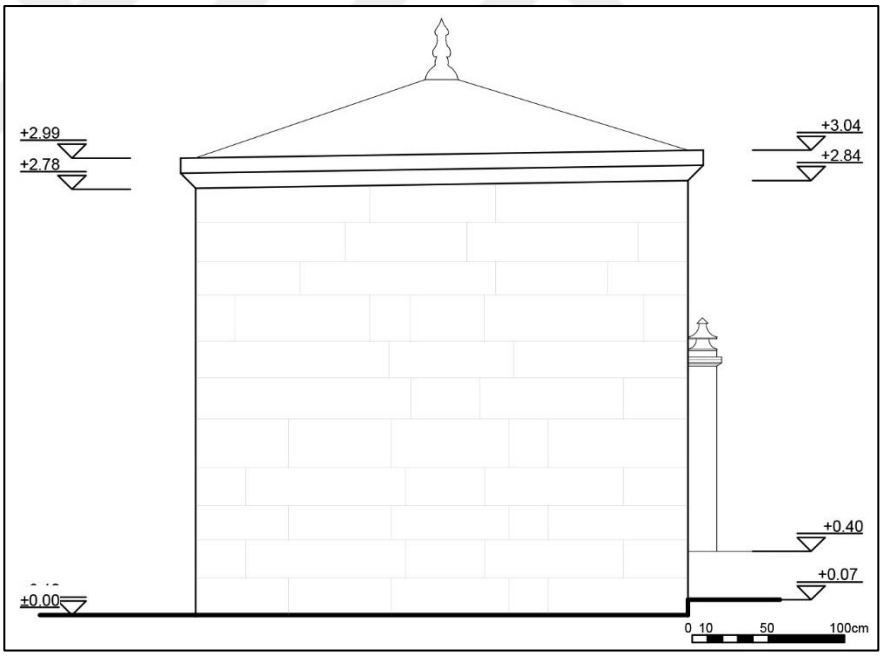
Şekil 4.291: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü.

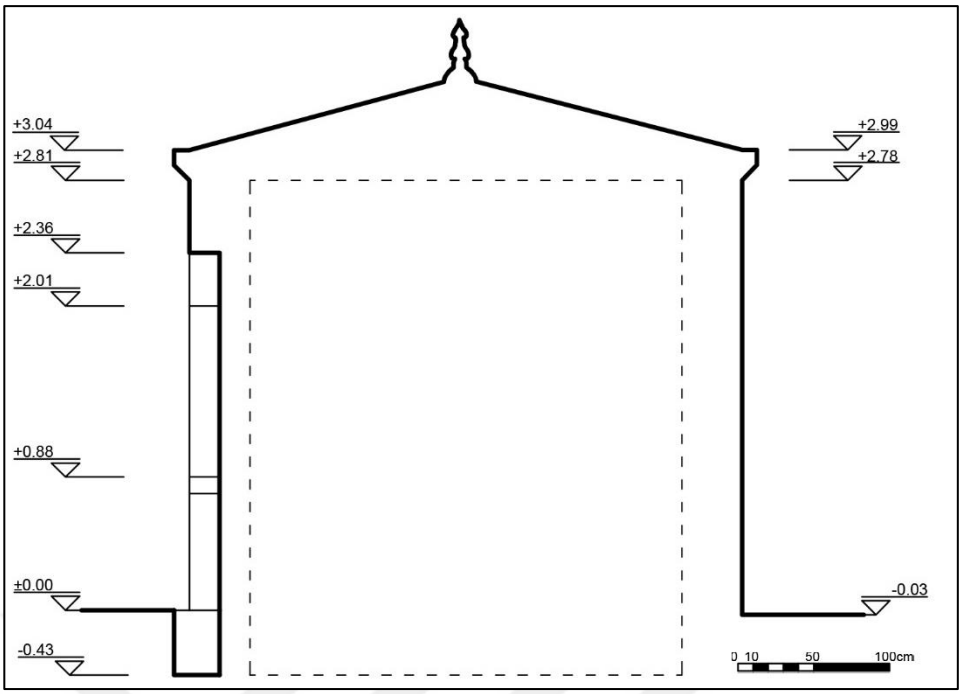
Şekil 4.292: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.293: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü.

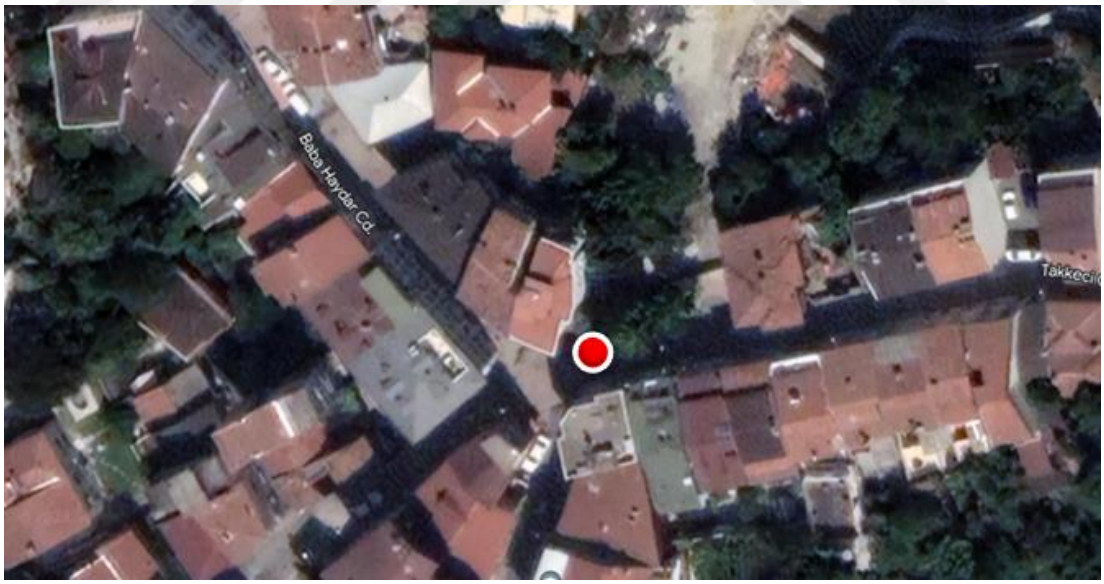

Şekil 4.294: Süleyman Subaşı Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.295: Süleyman Subaşı Çeşmesi A-A kesit.

4.3.19. Halil Ağa Çeşmesi

Şekil 4.296: Halil Ağa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Baba Haydar Camii yakınlarındadır. Baba Haydar Caddesi ile Tekkeci Çeşmesi Sokağının kesişiminde, Ahmed Çelebi Sokağı karşısında yer almaktadır (Şekil 4.296).

Yapım Tarihi ve Banisi: Çeşme 1591 yılında Sultan III. Murat devri devlet adamlarından Halil Ağa tarafından yaptırılmıştır [Haskan, 2008]. Takkeci Çeşmesi ve Cevkani Halil Ağa Çeşmesi olarak da anılmaktadır.

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Bende-i Sultan Murad-ı kâmrân
Dâver Dârâ vû İskender sıfat
Ol Halil Ağa-yı çevgânî-lakâb
Ol celil'ül-kadr ol Ferhunde zât
Râh-ı Hakk'da yapdı bu aynı idüb
Arzû-yı sâlihat-ı bâkiyât
Hakk kabul idüb anın bu çeşmesin
Nâr-ı düzâhdan vire ana necar
Didi târihin Fedâ'i-i hakir
Ayn-ı pâk ü çeşme-i mâ'ül-hayât 1000(1591)" [Haskan, 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri:

Kesme taştan klasik tarzda yapılmıştır. Çeşmenin yüzü güney cephesindedir. Cephenin batısında demir bahçe kapısı bitişik iken, doğu cephesinde yığma duvarda demir korkuluk bulunmaktadır. Batıdan Baba Haydar Caddesi boyunca devam eden kaldırım bir çeşme ile son bulur ve doğu tarafında kaldırım yoktur. Ön cephede kaş kemerli nişi vardır. Nişin içerisinde dört satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Kitabenin rengi yeşil ve altın sarısı rengindedir. Mermerden oyma ayna taşı ve bunun iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer tas yuvası vardır. Kitabe ile ayna taşı arasında düz bir mermer taş yer almaktadır. Çeşmenin ayna taşında ve kemerin kilit taşında kabartmalı çiçek motifi mevcuttur. Nişin önünde çeşmenin teknesi yer almaktadır. Kemer nişi ile aynı genişlikte olan teknesi niş yüzeyinden çıkıntı yaparak iki yanında bekleme sekisini oluşturmaktadır.

Batı cephesi yan parseldeki bahçe kapısı nedeniyle tam olarak görünmese de sokaktan kısmen görülebilmektedir. Cadde boyunca devam eden kaldırım çeşmeye kadar devam eder. Ön cephe boyunca devam eden saçaklar, çeşme boyunca devam etmeyerek batı cephesinde 0.8 m boyunca çeşmenin bir parçası olarak devam etmiştir.

Doğu cephesi, yan parselde yer alan yığma taş duvar ve demir korkuluk ile sokaktan sınırlandırılmıştır. Cephe hattı boyunca uzanan saçaklar doğu cephesi boyunca 0.7m devam etmektedir. Şekil 4.297'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.298'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Çeşmenin güneybatı köşesinde parça kopmaları vardır.

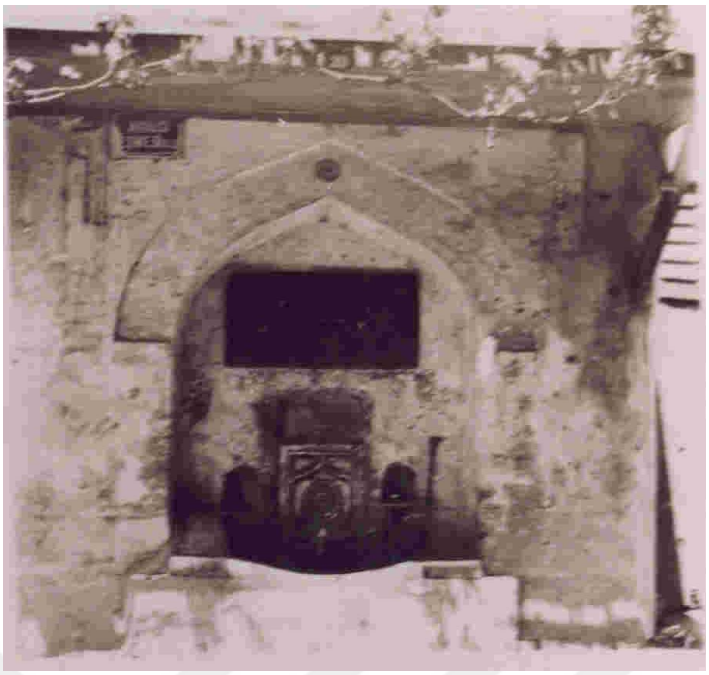
Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma ve erozyon görülmektedir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Haznenin üstü daha öncesinde ahşap çatı ve kiremitle örtülüymüş [Tanışık, 1943]. Günümüzde betonla kaplanmıştır. Cephesi de niteliksiz sıva ile kaplanmıştır.

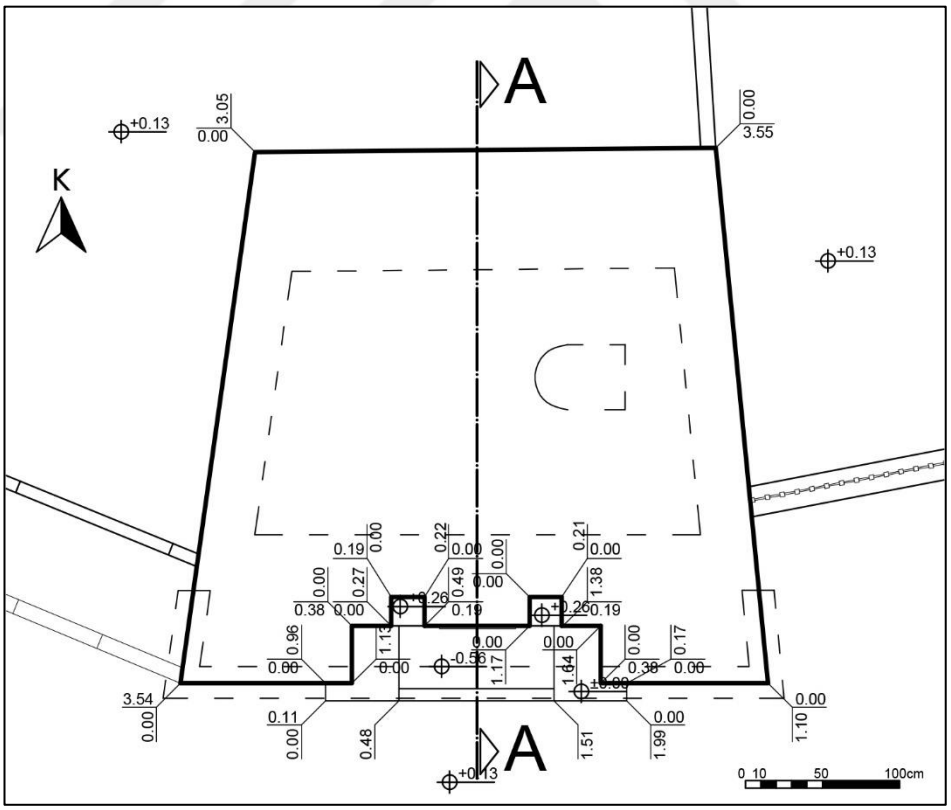
Periyodik Bakım Eksikliği: Cephede sprey boyayla yazılmış yazılar görülmektedir.

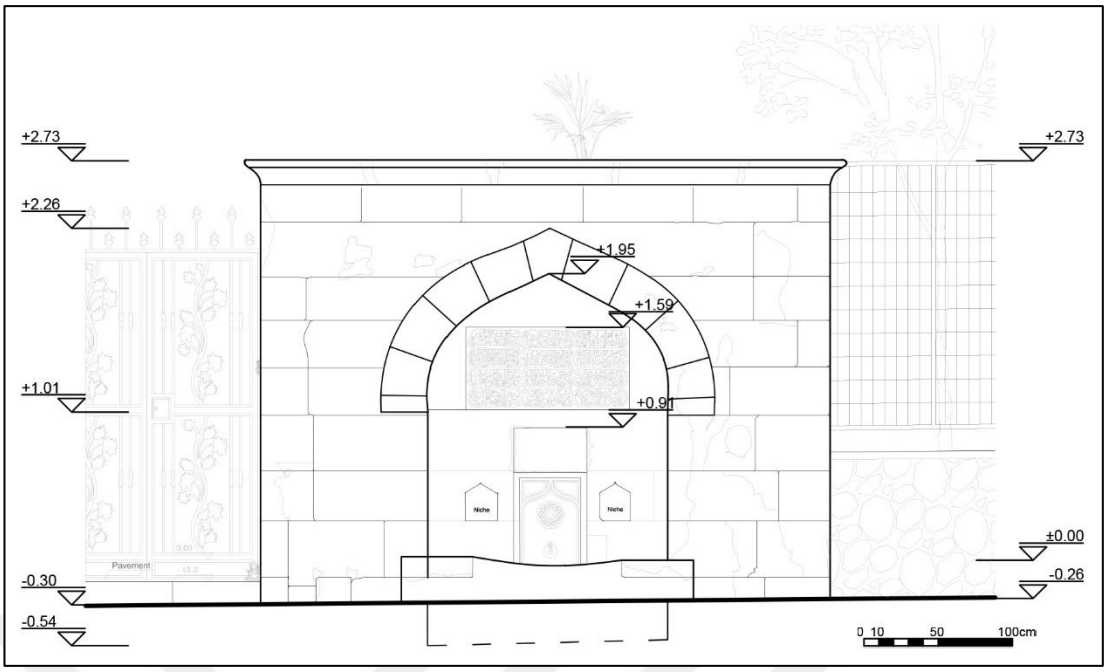
Şekil 4.297: Halil Ağa Çeşmesi 2022.

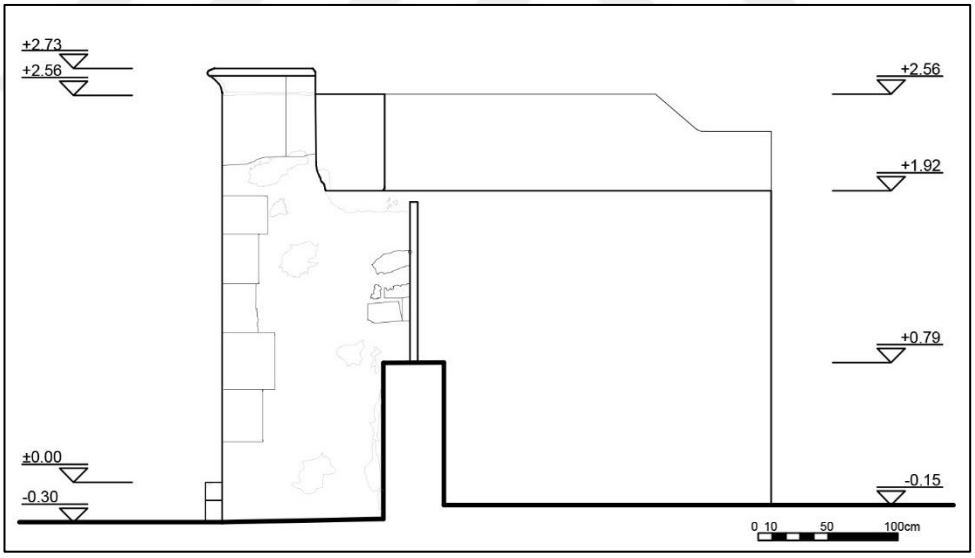
Şekil 4.298: Halil Ağa Çeşmesi 1943 yılı fotoğrafı.

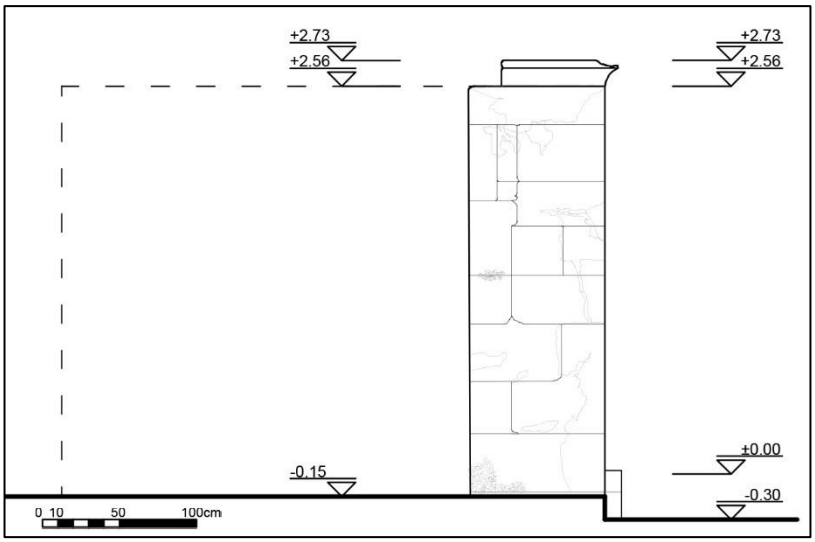
Şekil 4.299: Halil Ağa Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar; Hakan Boyacı, Halil İbrahim Çetin, Muhammet Emin Şikşak).

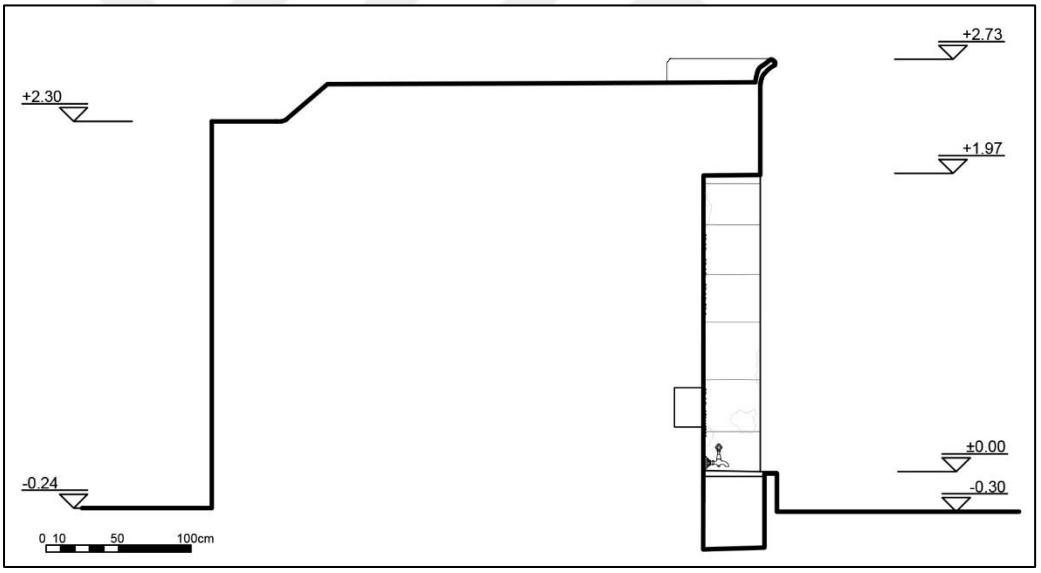
Şekil 4.300: Halil Ağa Çeşmesi güney görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Hakan Boyacı, Halil İbrahim Çetin, Muhammet Emin Şikşak).

Şekil 4.301: Halil Ağa Çeşmesi doğu görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Hakan Boyacı, Halil İbrahim Çetin, Muhammet Emin Şikşak).

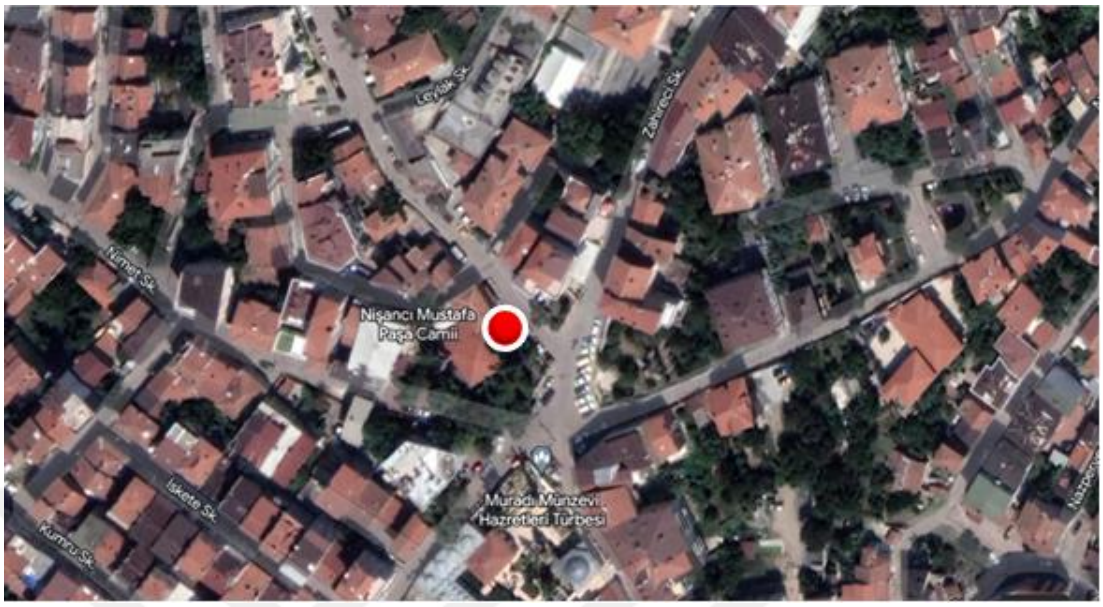

Şekil 4.302: Halil Ağa Çeşmesi batı görünüşü (Rölöveyi hazırlayanlar; Hakan Boyacı, Halil İbrahim Çetin, Muhammet Emin Şikşak).

Şekil 4.303: Halil Ağa Çeşmesi A-A kesiti (Rölöveyi hazırlayanlar; Hakan Boyacı, Halil İbrahim Çetin, Muhammet Emin Şikşak).

4.3.20. Sultan II. Mahmud Çeşmesi

Şekil 4.304: Sultan II. Mahmud Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Eyüp Nişanca Caddesi üzerindeki Rami Mehmed Paşa Mektebi'nin duvarına yapılmıştır. Şeyh Murat Efendi Tekkesi karşısında yer almaktadır (Şekil 4.304).

Yapım Tarihi ve Banisi: Bu çeşmenin bulunduğu yerde, bu çeşmeden önce Sadrazam Rami Mehmed Paşa'nın çeşmesi vardı. Bu çeşme zamanla harap olduğundan, 1254 (1838) tarihinde sultan II. Mahmud tarafından, bu sırada vefat eden kızı Mihrimah Sultan'ın ruhu için şimdiki şekli ile yaptırmıştır [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi] [Haskan, 2008].

Kitabesi: Vardır. Kitabenin üstünde Mahmud Ali tuğrası vardır. Kitabede şunlar yazmaktadır;

"Hazret-i Mahmud Hân'ın duhteri
Hakka göçdü oldu ürdevs aşiyân
Mihrimâh Sultan-ki memdûh'ül-hisâl
Rahmet olsun ruhuna rûz ü şebân
Sıhr-ı sâniki Sa'id Paşa-yı Hakk
Eylemiş tevfıka mazhar-i bi-gümân
Sarf idüb nakdinei sim ü zerin
Bunca hayrat Udiler ihya hemân
Mevki'inde yapdırub bu çeşmeyi

Bî-gümân oldu revanı şâdmân
Ber mezid itsün hemişe Ömrünü
Şâh-ı devrânın cenâb-ı Müste'ân
Bende Rıfkı söyledim bir beyt ile
Mısra'ından oldu târihi ayan
İtdi nev inşâ bu dil-cû çeşmeyi 1245
Mihrimâh Sultan'a çün Mahmud Hân 1254 (1838)" [Güven, 2020]

Tipi: Hazneli tek yüzlü yapıyla bitişik bir çeşmedir.

Mimari Özellikleri: Sıbyan Mektebinin doğu cephesinde mektebin duvarına bitişik olarak yapılmıştır. 2.91 genişliğinde mermerden yapılmıştır. Ayna taşın üzerinde bir madalyon içindeki Mahmud Ali tuğrasının altında altın yaldızla boyanmış bir kitabesi yer almaktadır. Çeşmenin üzerinde yapının içerisine doğru uzanan beşik tonozun hizasında örülen tuğla ile yapılmış +1.52 kotu ile +2.10 kotu arasında olan 2.46 metre dış çeper genişliğine sahip 0.37 m kalınlığı olan kemer bulunmaktadır. Kemerin içinde pencere yer almaktadır.

2.Mahmut Çeşmesi'nin eski halinde önden iki mermer ayaklı sütunla tutturulmuş çıkma bir saçak altındaki ayna taşı kabartma motiflerle süslü olduğu bilinmektedir [Güven, 2020]. Bu mermer sütunlarının sadece kaideleri günümüze kadar ulaşabilmiş ve saçak yok olmuştur

Çeşmenin su deposu için ayrılan kısım sonradan kapatılmış ve mekânsal ihtiyaçları karşılamak üzere dönüştürülmüş. Şekil 4.305'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.306'da çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Güven, 2020].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Aynalı mermer kabartma motiflerinde yer yer parça kopmaları vardır. Mermer sütunlarının sadece kaideleri günümüze kadar ulaşabilmiş ve saçak yok olmuştur.

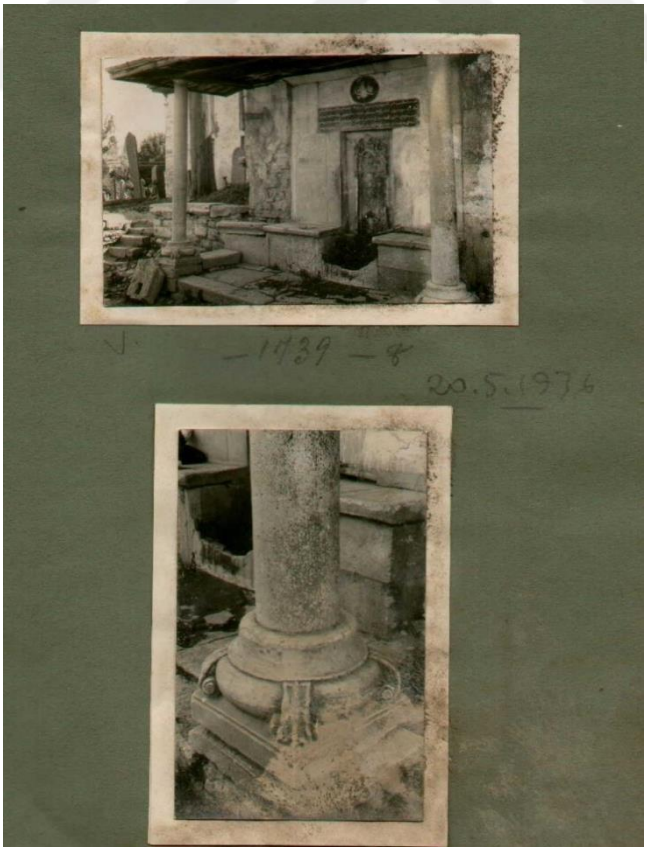
Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma görülmektedir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Çeşmenin sıbyan mektebi içerisinde kalan hazne kısmı günümüzde çay ocağı olarak kullanılmaktadır.

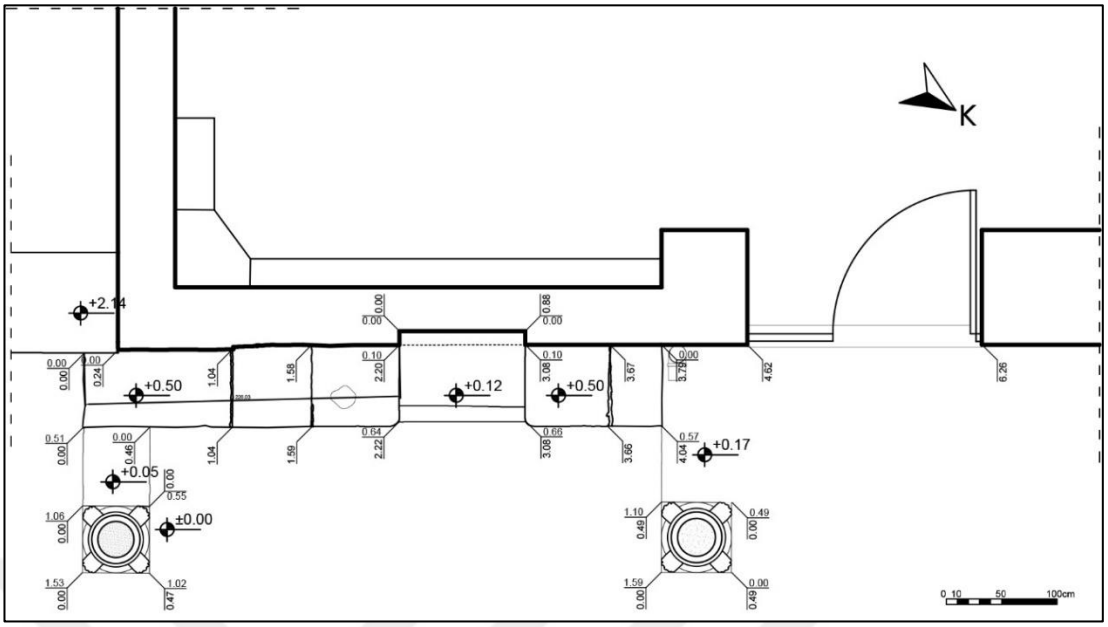
Periyodik Bakım Eksikliği: Çeşmenin musluğu mevcut olup akmamaktadır.

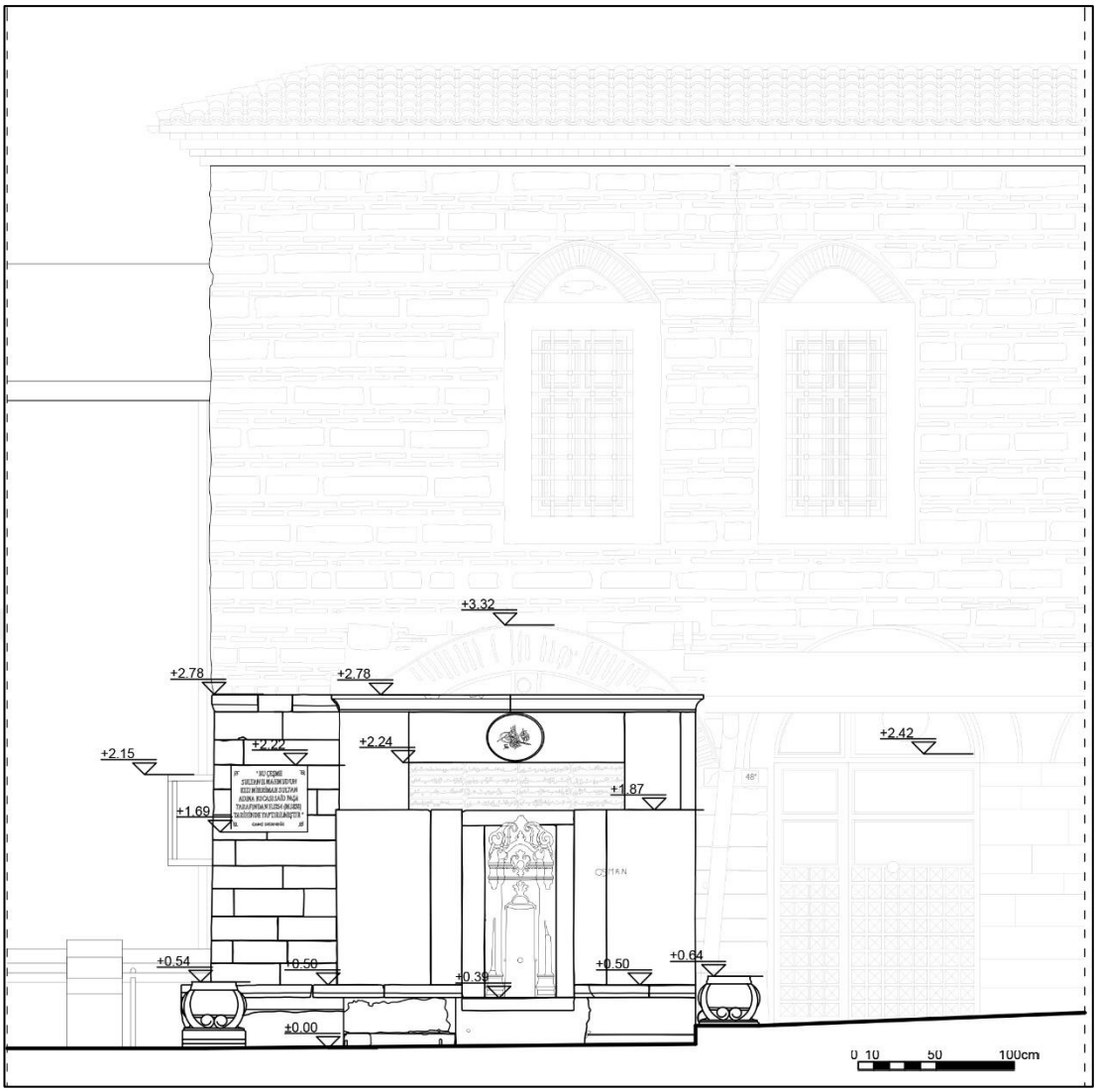
Şekil 4.305: Sultan II. Mahmud Çeşmesi 2022.

Şekil 4.306: Sultan II. Mahmud Çeşmesi 1976 yılı fotoğrafları.

Şekil 4.307: Sultan II. Mahmud Çeşmesi planı (Rölöveyi hazırlayanlar; Burcu Öztürk, Oğulcan Işık, Simge Budak, Esra Korkmaz).

Şekil 4.308: Sultan II. Mahmud Çeşmesi görünüş (Rölöveyi hazırlayanlar; Burcu Öztürk, Oğulcan Işık, Simge Budak, Esra Korkmaz).

4.3.21. Hacı Sezai Çeşmesi

Şekil 4.309: Hacı Sezai Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Feshane Caddesi üzerinde Hubbi Hatun Türbesi karşısındaki ahşap bir evin cephesinde bulunmaktadır (Şekil 4.309).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1913 yılında Hacı Sezai Paşa'nın ruhu için yaptırılmıştır. Kimin yaptırdığı bilinmemektedir.

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır.

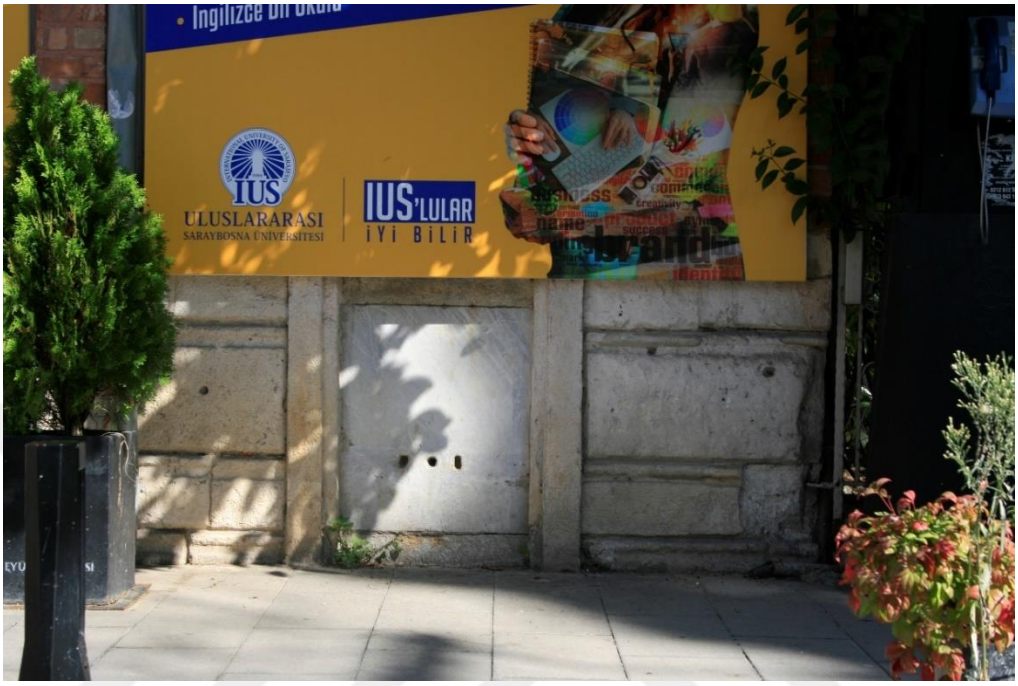
"Sâhib'ül-hayrât ve'l-Hasenat merhum
Ve mağfur Hazı Sezai Paşa'nın ruhuna Fatiha 1332(1913)" [Tanışık, 1943]

Tipi: Tek yüzlü yapıyla bitişik bir çeşmedir.

Mimari Özellikleri: Küçük bir ayna taşından ibarettir. Ayna taşı mermerdendir, ortasında musluk yeri vardır. Ayna taşının etrafını taş silme çerçevelemektir. Çeşmenin bir kısmı günümüzde evin cephesine asılmış olan panonun arkasında kalmıştır. Şekil 4.310 ve 311'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.312 ve 313'te çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Web 14, 2022].

- Koruma Sorunları:

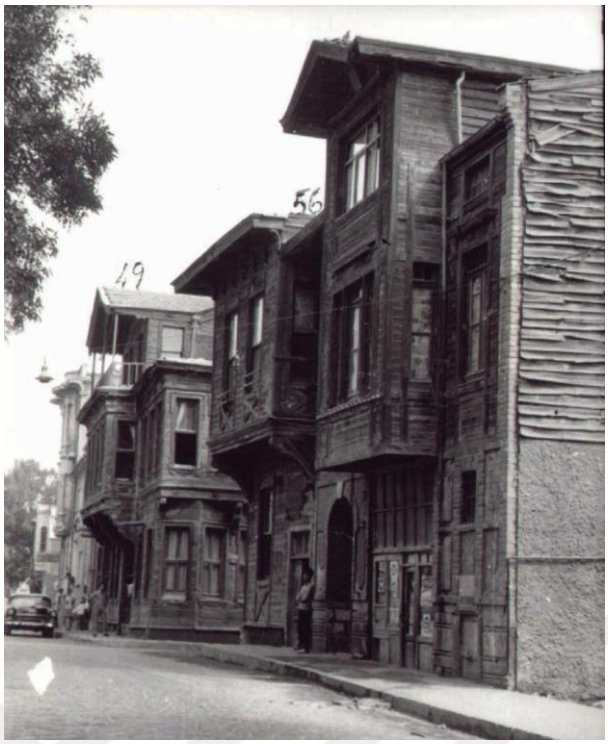
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır. Üstü panoyla kapanmıştır.

Şekil 4.310: Hacı Sezai Çeşmesi 2022.

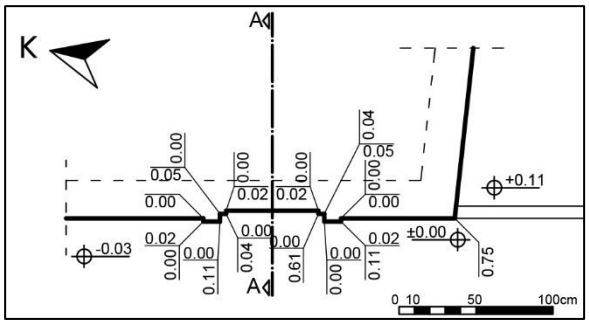
Şekil 4.311: Hacı Sezai Çeşmesi 2022.

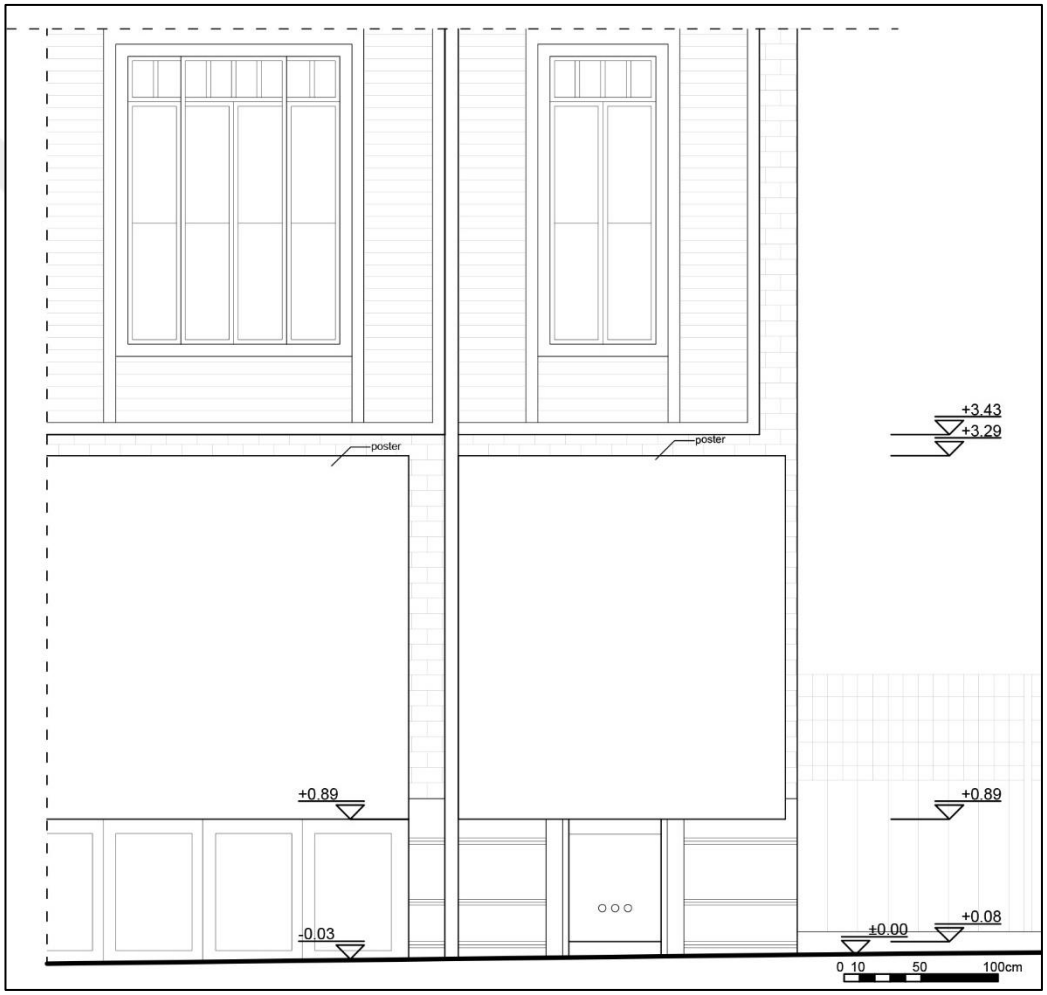
Şekil 4.312: Hacı Sezai Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

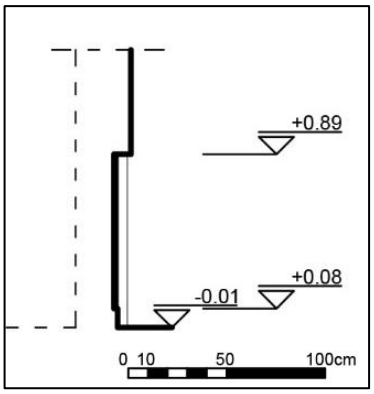
Şekil 4.313: Hacı Sezai Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.314: Hacı Sezai Çeşmesi planı.

Şekil 4.315: Hacı Sezai Çeşmesi batı görünüşü.

Şekil 4.316: Hacı Sezai Çeşmesi A-A kesiti.

4.4. Topçular Mahallesi Çeşmeleri

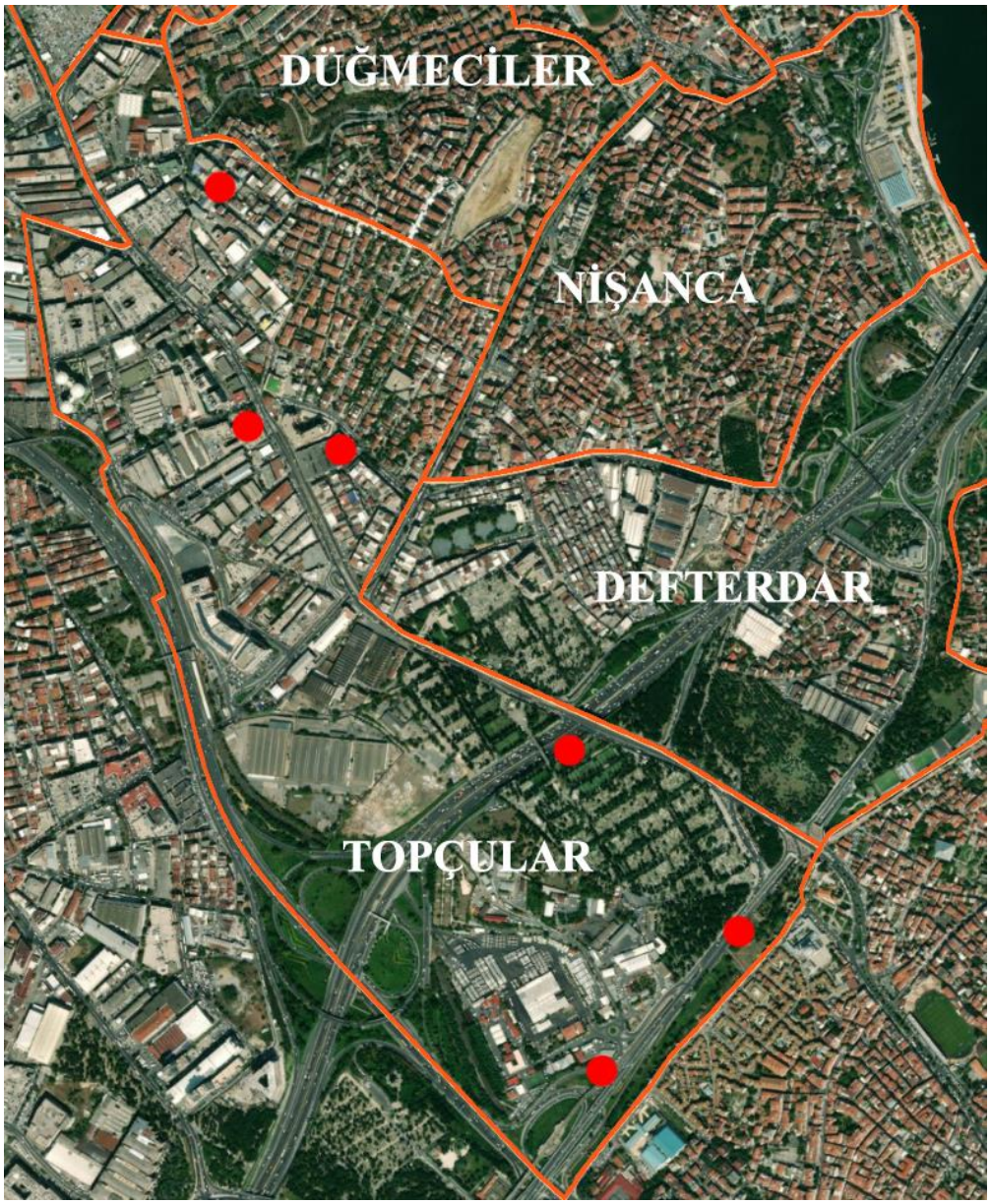
Eyüpsultan İlçesine bağlı olan Topçular Mahallesi bölgenin 16. Yüzyılda oluşmuş eski yerleşimlerinden biridir [Atabey 2007].

Mahalle güneyinde Fatih İlçesi'yle batısında Zeytinburnu ve Bayrampaşa İlçeleri ile sınırlanmıştır. Kuzeyinde Rami Yeni Mahallesi ile Rami Cuma Mahallesi, doğusunda Nişancı Mahallesi ve Defterdar Mahallesi yer almaktadır.

Mahallenin kuzeyinde mezarlık alanları güneyinde ise sanayi alanları yer almaktadır.

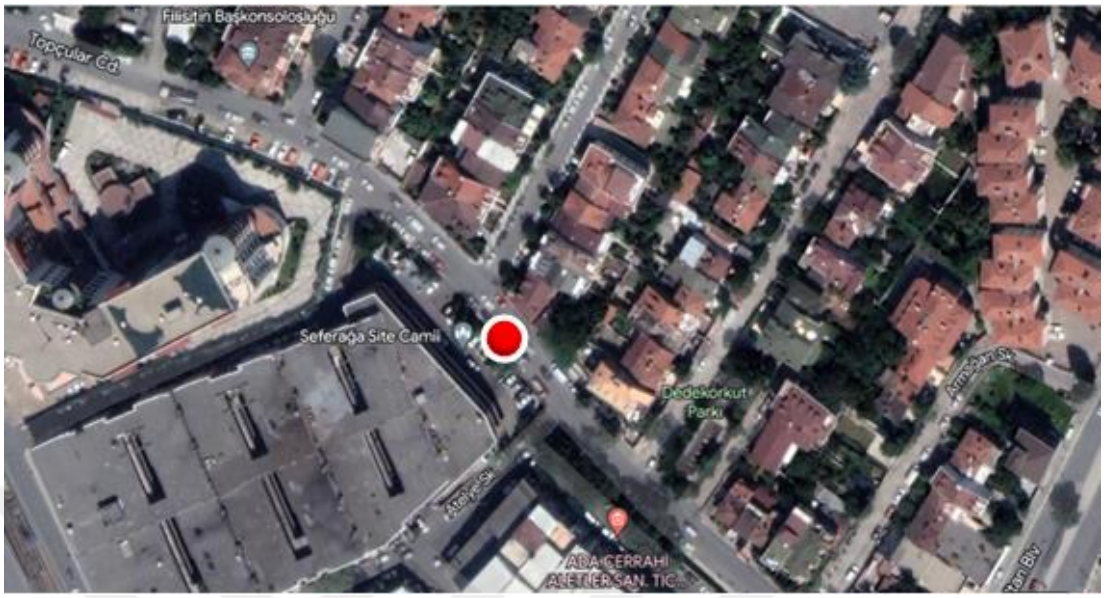
Mahallede günümüzde 5 çeşme bulunmaktadır. Bir çeşme yeri ise tescillidir ancak yapılan alan çalışmasında bu çeşmeler bulunamamıştır. Toplamda bu 6 çeşmeden biri 16. Yüzyılda, biri 17. Yüzyılda, ikisi 19. yüzyılda biri 20. yüzyılda yapılmıştır. Bir çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

Defterdar Mahallesinde bulunan 6 çeşme bu bölümde incelenmiştir.

Şekil 4.317: Topçular Mahallesinde bulunan çeşmeler işaretlenmiş uydu görüntüsü.

4.4.1. Safer Bin Nebi Çeşmesi

Şekil 4.318: Safer Bin Nebi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Topçular caddesi ile atölye sokak kesişiminde yer almaktadır (Şekil 4.318).

Yapım Tarihi ve Banisi: Safer bin Nebi tarafından 1927 yılında yaptırılmıştır [Tanışık, 1943].

Kitabesi: Vardır, şunlar yazmaktadır;

"Manastır Vilâyetinde Rıhalar Kazası
Pestrove Karyesinden Hacı
Sadıkzadelerden Safer bin Nebi Efendi hayratıdır 1346 (1927)" [Tanışık, 1943]

Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.26 metreye 1.69 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Eğime yerleşmiştir. Çeşmenin ön yüzü kuzeydoğu yönündedir. Musluk üstünde kitabesi yer almaktadır. Cepheleri sıvalıdır. Teknesi günümüze ulaşamamıştır [Tanışık, 1943]. Günümüzde tamamen kaybolmuştur. Şekil 4.319'da çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.320'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [Tanışık, 1943].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Çeşme cephelerinde çatlak ve sıva dökülmesi mevcuttur. Üst örtüsünde malzeme kaybı vardır. Teknesi tamamen yok olmuştur.

Malzeme Bozulmaları: Cephesinde kararma ve paslanma görülmektedir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Niteliksiz sıva ile sıvanmıştır.

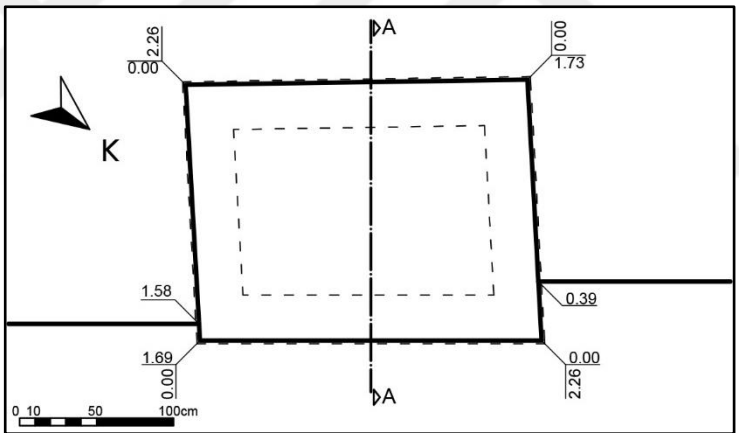
Periyodik Bakım Eksikliği: Üst örtüsünde ve cephelerinde bitkilenme vardır. Musluğu yoktur.

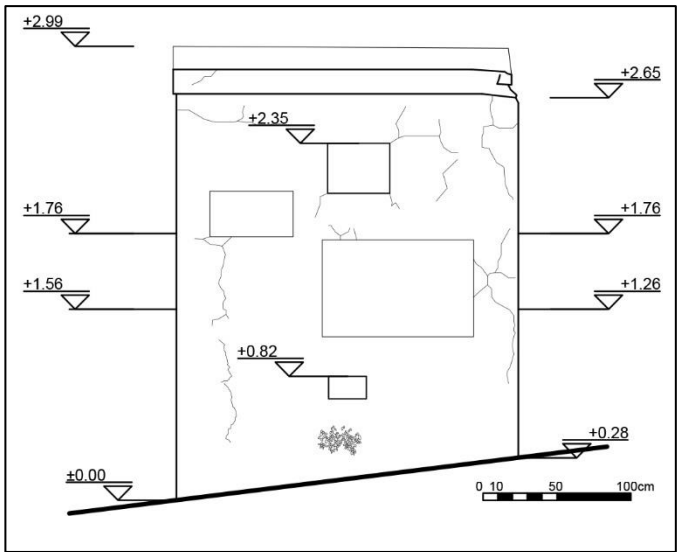
Şekil 4.319: Safer Bin Nebi Çeşmesi 2022.

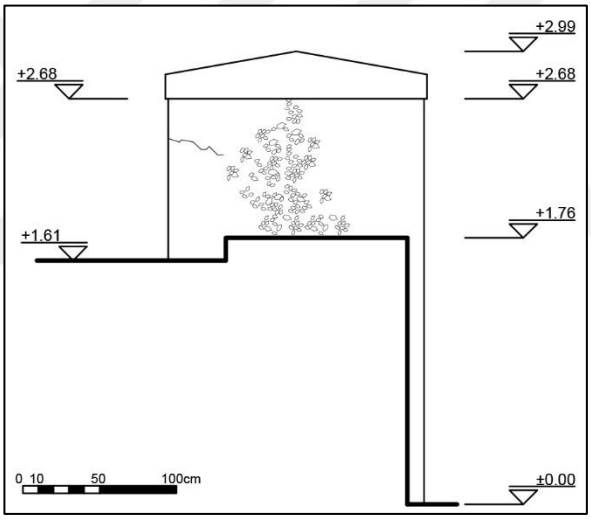
Şekil 4.320: Safer Bin Nebi Çeşmesi eski bir fotoğrafı.

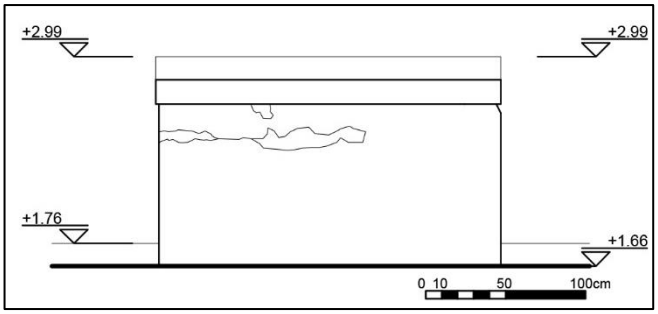
Şekil 4.321: Safer Bin Nebi Çeşmesi planı.

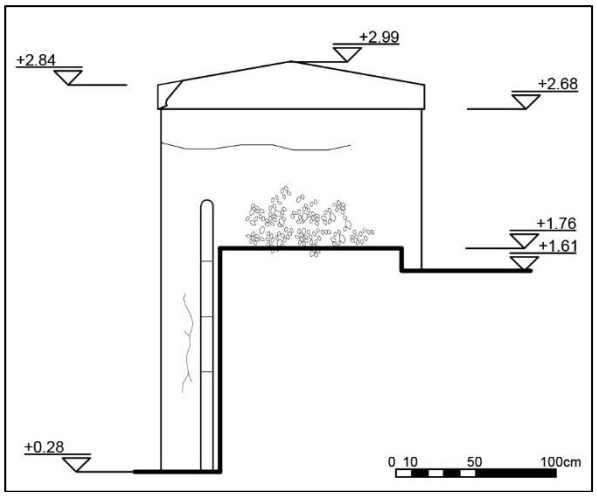
Şekil 4.322: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü.

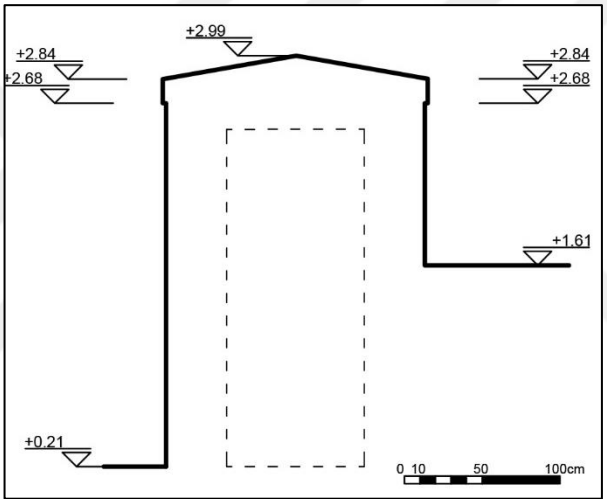
Şekil 4.323: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.324: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü.

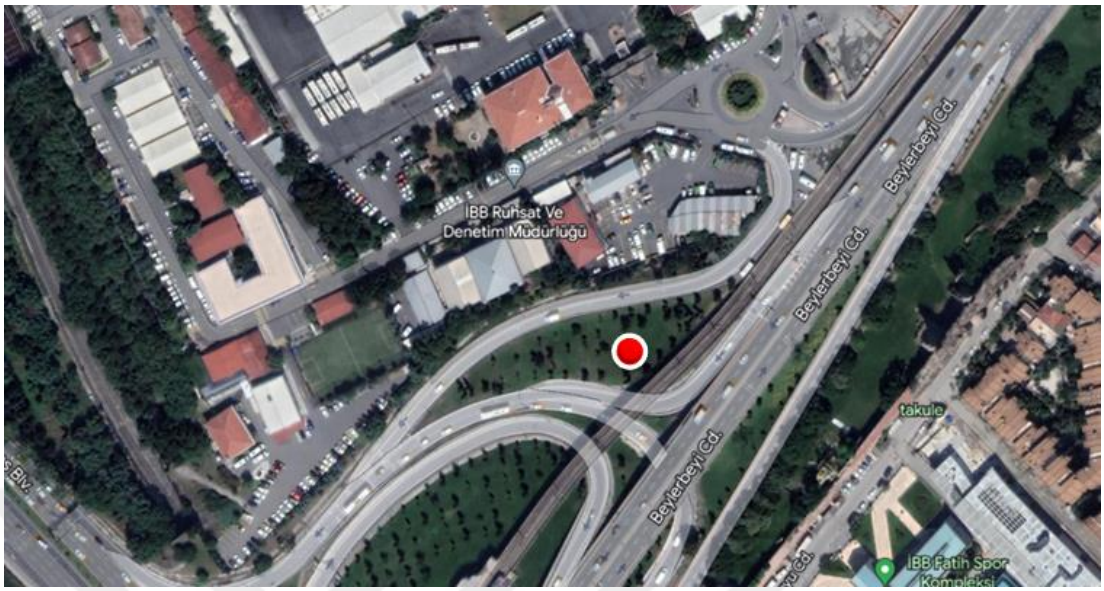

Şekil 4.325: Safer Bin Nebi Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.326: Safer Bin Nebi Çeşmesi kesiti.

4.4.2. Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi

Şekil 4.327: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Kaynaklara göre Beylerbeyi Caddesi üstünde bulunmaktadır. Günümüzde burada bir çeşmeye rastlanmamıştır (Şekil 4.327).

Yapım Tarihi ve Banisi: Banisi Rumeli Beylerbeyi Sultan III. Murad'ın veziri Mehmet Paşadır. 1589 yılında yaptırılmıştır [Haskan, 2008]. 1782 yılında Halil Hamid Paşa tarafından onarıldığı, bu tarihte eserin susuz ve harap olduğu bilinmektedir. Hatice Bahriye Hanım tarafından 1889 tarihinde çeşme ikinci kere onarım görmüştür [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi] [Çeçen, 1994].

İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 29.9.2004 gün ve 143 sayılı kararı ile Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi (Bayrampaşa Çeşmesi)ne ait restorasyon (rekonstrüksiyon-kısmi özgün malzeme ile) projesinin uygun olduğuna karar verilmiştir [KUDEB Arşivi].

Bayrampaşa Çeşmesi ve Beylerbeyi Mehmet Paşa isimleriyle de anılmaktadır.

Kitabesi: Haskan kaybolmuş olan üç kitabeden bahsetmektedir. İlkinde şunlar yazmaktadır;

"Güiyâ bu çeşme bir sakkaâddır
Râh-ı Hakk'da taşneyler cest ü cû
Su gibi ezberlemiş okur revân
Macerayı dehr li sû-besû

Önüne gelen dir târih içün
Mâ Hüseyn ile Hasan aşkına sû
998 (1589)"

İkincisi 1783 yılındaki onarımına aittir.

"Ol vekil-i saltanat sâhib-i hurd
Mesnedinde mustedâm ide hüdâ
Adi ü dâd ise cihan âsûde hâl
Cümleye lâzım ana itmek du'â
Nâm-ı pâkidir Halil hem Hamid
Celb ider nâsın kulübün bî-riya
Geçdi bir gün gördü mâdan yok eser
Râh-ı âbın çeşmenin kıldı bina
Hayr-ı câri fikridir halka müdâm
Hakk muvaffak ide ânı dâ'imâ
Nutku her bir mürdeyi ihya ider
Akdi ferman ile sim-âb-t şifâ
Rifatâ Udim zamiriyle hisâb
Gel gel iç mâ-i kevseri ayn-ı safa
1197(1783)
Hurrerehu ed-da'i elhac İbrahim çi-gerdi gafurleh."

Üçüncüsü 1888 yılındaki onarımına aittir.

"Bu ayn-ı cân-ı feza üçyüz sene evvel olub câri
Mürûr-t dehr ile ta'mire şimdi teşne olmuşken
Hadice Bahriyye Hanım bu kene eyledi tecdid
İdüb banisi Paşa'nın yine rûh-ı revanın şen
Bulunce eski âb ü tabını mecrasını böyle
Uyun taşnegân-ı dehrin oldu sû-besû rûşen
Dokuz defa gelüb Tal'at su içdim söyledim târih
İçin ayn 'üş-şifâdır çeşmei pâk-ı Mehemmed'den
1306 (1888)"

Tipi: Haznesiz tek yüzlü, namazgahlı bir meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: EYSAM Arşivinden alınan Çeşmenin eski tarihli fotoğraflarından edinilen bilgiye dayalı olarak çeşmenin mimari özellikleri sıralanmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Çeşme gövdesi kesme taştandır. Üstü kırma çatı biçiminde bir örtüyle sonlanmaktadır. (Şekil 4.309) Yola bakan cephesini profilli bir çerçeve kuşatır. Cephenin kemer içinde çeşme aynası bulunur. Fotoğrafta çeşmenin yalağı harici bir de hayvanlar için olduğu tahmin edilen yalak vardır.

Çeşmenin arka cephesinde mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap nişi içinde bir, çeşme kemeri içinde bir, kuzeydoğu cephesinde de bir adet olmak üzere toplam dört kitabesi mevcuttur. Şekil 4.328'de parselin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.329 4.330 ve 4.331'de çeşmenin eski fotoğrafları yer almaktadır [EYSAM Arşivi] [Haskan, 2008].

- Koruma Sorunları

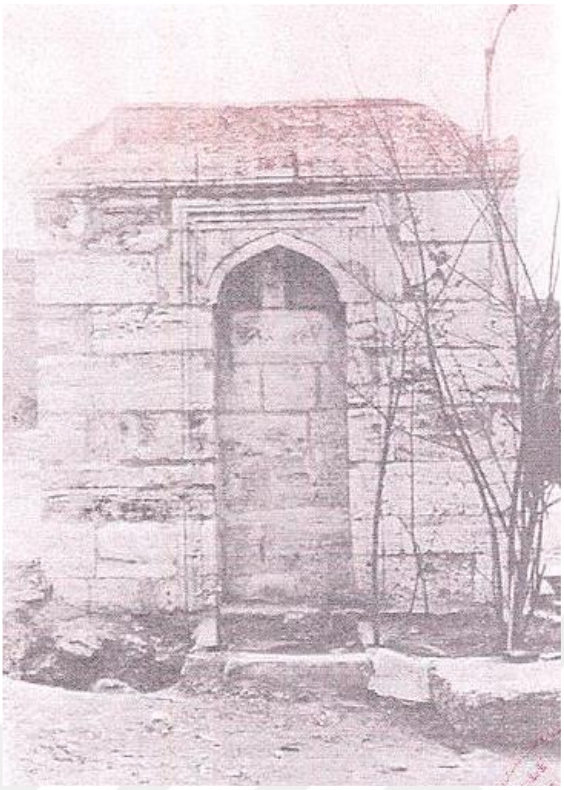
Çeşme tescilli parselde veya yakınlarında bulunamaması sebebiyle kayıp eser statüsündedir.

Şekil 4.328: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yeri 2022.

Şekil 4.329: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.330: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

Şekil 4.331: Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi eski bir fotoğrafı**.**

4.4.3. Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi

Şekil 4.332: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Beylerbeyi Caddesi üzerinde Edirnekapı dışında surların önünde yer almaktadır (Şekil 4.332).

Yapım Tarihi ve Banisi: 1815 yılında Kasapbaşı Hasan Efendi tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Sâhib'ül-hayrât şerif neseb eşref-ı hâcegân
Hasan Efendi Kassab-Başı Hûb hisâl
Yapdı bu çeşmei dilcûyu Rıza en-lillâh
Haşre-dek defterine yazola hüsn-ü a'mal
Nice hayrata muvaffak ide lutfile ânı
Ecrini eyliye makbul Hüdâ-yı Müstean
Hayriyâ virdi safa teşnelere târihin
Hasaneyn aşkına mâ-i çeşmeden iç âb-ı zülâl
1231 (1816)" [Haskan 2008]

Tipi: Hazneli tek yüzlü meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 2.27 metreye 2.35 metre boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Türk klasik mimari üslubundadır. Haznesi kesme taştan yapılmıştır. Dikdörtgen planlıdır, düz çatılıdır. Ön cephesinde dışarı doğru bir çıkıntı yapılmış, bu çıkıntıya ayna taşı yerleştirilmiştir. Mermerden yapılmış oymalı ayna

taşı, taştan yapılmış geniş bir çerçeve içerisine alınmıştır. Ayna taşının üst kısmında kitabesi yer almaktadır.

Ayna taşında yuvarlak kemer motifi içerisinde uçları kıvrık iki akantus yaprağı arasında oval bir madalyon bulunmaktadır. Altında ikinci bir yuvarlak kemer motifi içerisinde stilize akantus yaprakları görülmektedir.

Ayna taşının önünde teknesi bulunmaktadır. Teknenin iki yanında bekleme sekileri yer almaktadır. Şekil 4.333'te çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Yalak ve seki taşında parça kaybı vardır.

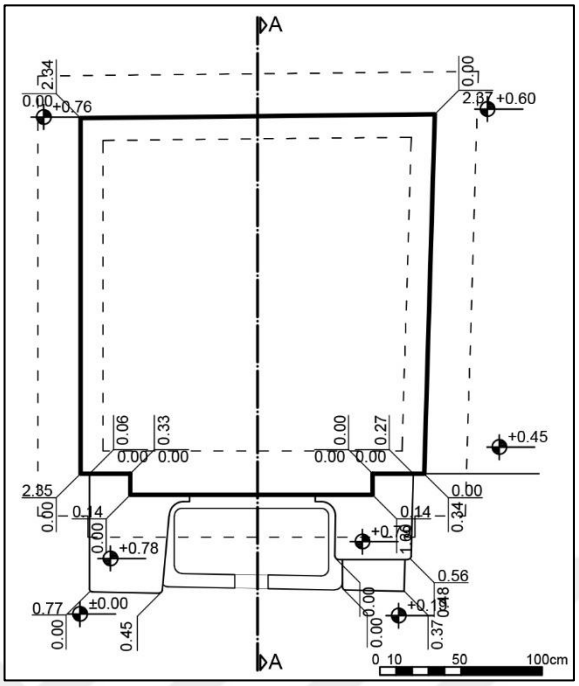
Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma, aşınma ve erozyon görülmektedir. Mermer yüzeyde kararma vardır.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Kuzeybatı cephesi ve yalak çimentoyla sıvanmıştır.

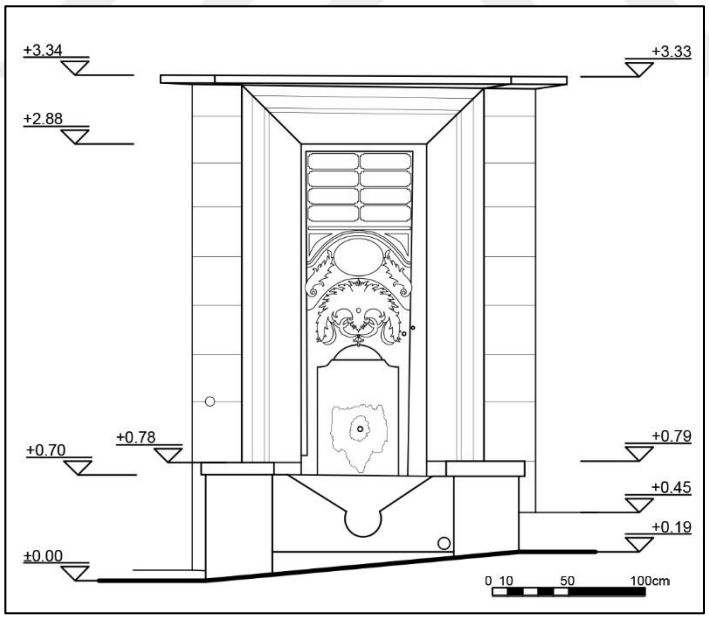
Periyodik Bakım Eksikliği: Cephelerde bitkilenme mevcuttur. Çeşmenin musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

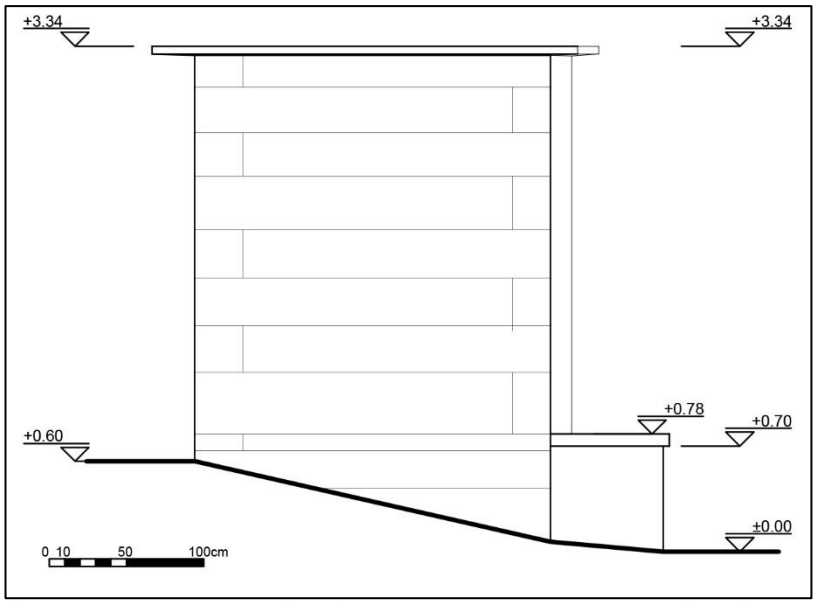
Şekil 4.333: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi, 2022.

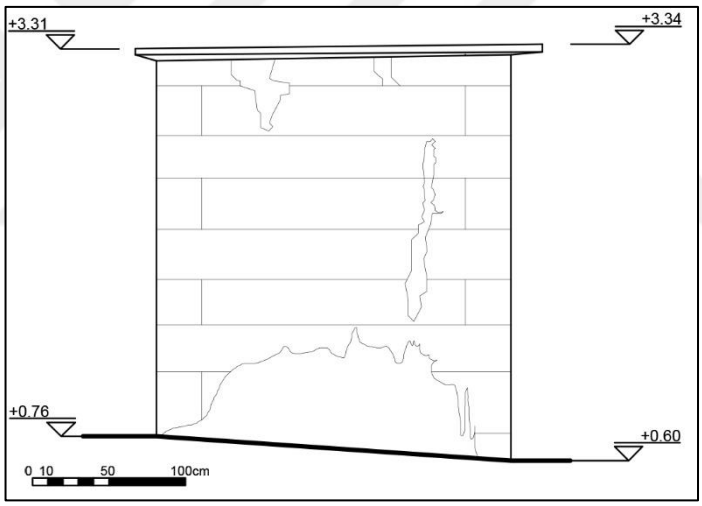
Şekil 4.334: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi planı.

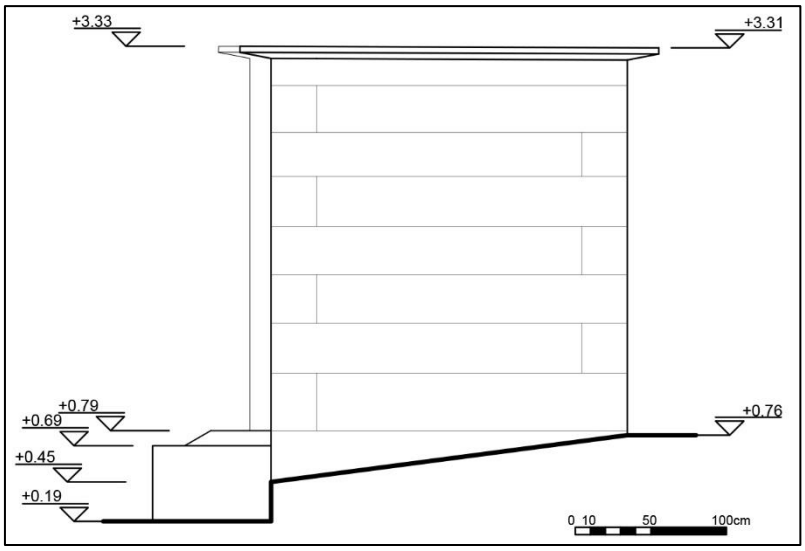
Şekil 4.335: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü.

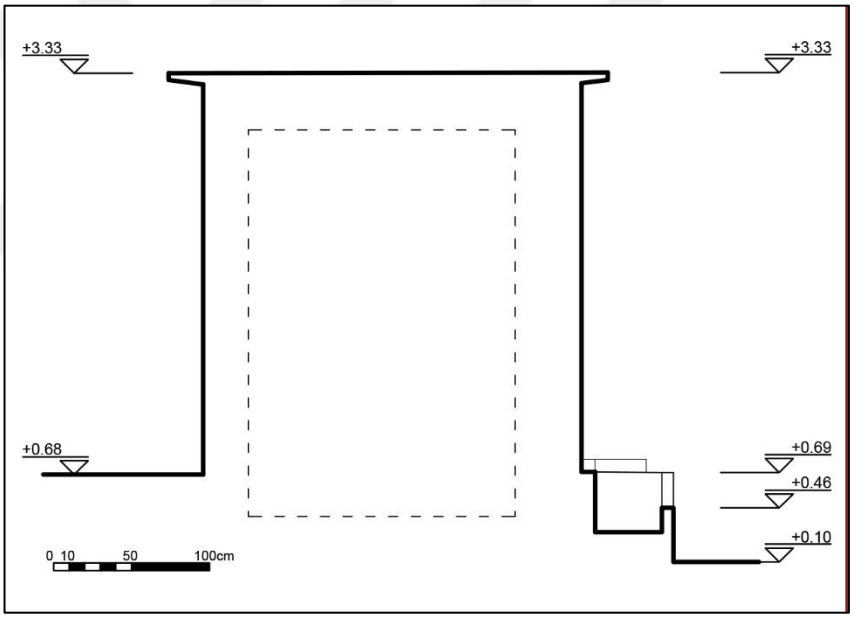
Şekil 4.336: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.337: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü.

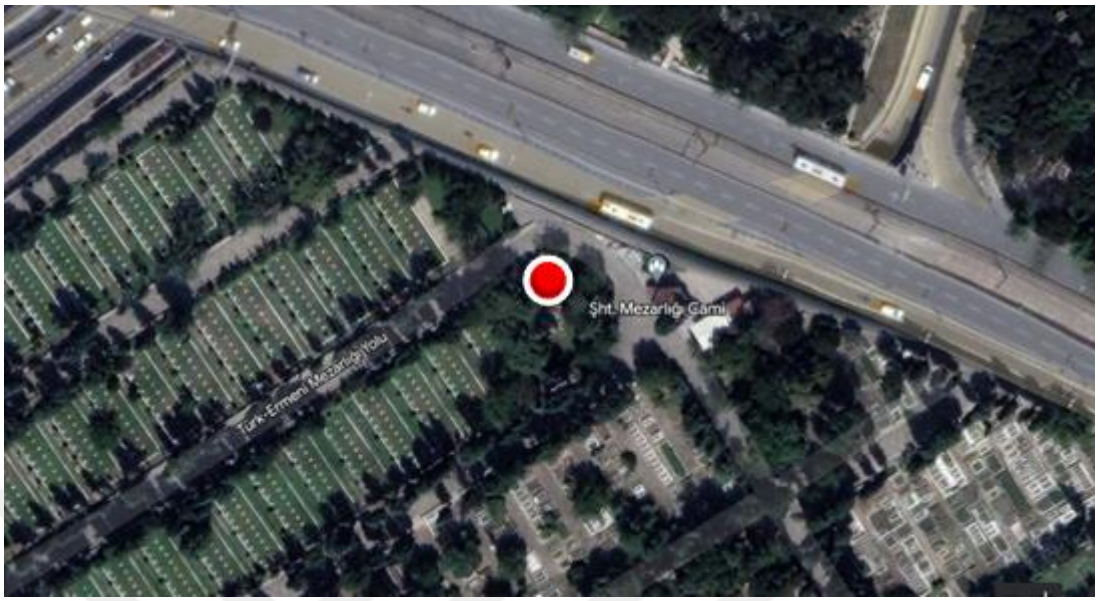

Şekil 4.337: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.339: Kasapbaşı Hasan Efendi Çeşmesi kesiti.

4.4.4. Abdulaziz Han Çeşmesi

Şekil 4.340: Abdulaziz Han Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Edirnekapı Şehitliğinde Takip Memurluğu binası yanında yer almaktadır (Şekil 4.340).

Yapım Tarihi ve Banisi: Sultan Abdülaziz tarafından 1862 senesinde yaptırılmıştır. Gümüş Suyu Hastanesi yanında inşa edilmiş, yapılan yol düzenleme çalışmaları sırasında bulunduğu yerden sökülerek Edirnekapı Şehitliği'ne taşınmıştır [Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi]. İsmi Gümüşsuyu Çeşmesi olarak da geçmektedir.

Kitabesi: Kaybolmuştur. Şunların yazdığı bilinmektedir;

"Su gibi atşane işrab eyle tarihinin Senih
Kıldı Han Abdülaziz icra beca ab-i-Zülâl 1278 (1862)" [Ertuğ, 2006]

Tipi: Haznesiz tek yüzlü meydan çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Mermer malzemeden yapılan Abdülaziz Han Çeşmesinin planı dikdörtgen forma sahip olup, yaklaşık olarak 2.10m x 5.70m ölçülerindedir. Çeşme Ampir üslûbunda olup, zengin kabartma süsleri içeren batı motiflerinden oluşmaktadır. Çeşmenin bulunduğu alanda irili ufaklı çok sayıda ağaç ve bitki örtüsü yer almaktadır.

Mermerden yapılmıştır. Ön cephesi iki oluklu sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Sütunların başlıkları Korint nizamına uygundur. Başlıkların üzerinden oymalı bir silme geçer. Sütunların dalgalı ve köşeli kaidelerin üzerinden yaprak motifleri çıkmaktadır. Merkezde etrafı yüksek kabartma C kıvrımlarından oluşan bir kuşak, yanlarda daha iri C kıvrımlardan girlant biçiminde dökülen çiçek kabartmaları devam etmekte ve ayna taşının altında yine 'C' kıvrımlardan oluşan bir kuşakla son bulmaktadır. Merkez bölümünün ortasında bulunan ayna taşının iç kısmında, yüksek kabartma deniz kabuğu görünümünde stilize akantüs yaprağı üzerine oturan oval bir rozet görülmektedir. Bu rozet etrafından fışkıran stilize akantüs yapraklarının altındaki kurdelalarla sonlanan girlant üzerine yapıştırılmıştır.

Çeşmenin yan kısımlarında bulunan bölümlerde; ince silmelerle çevrelenmiş çiçek motiflerinden ve 'C' kıvrımların buluşmasıyla oluşan rozet biçimleri ile düzenlenmiş bir kompozisyon görülmektedir. Çeşmenin teknesinin şekli; iki yanında bulunan seki hizalarından dışarıya hafif bombelidir. Teknenin dış yüzünde ve iki yanında bulunan dikdörtgen bölümlerde ince silmelerle çerçevelenmiş, deniz kabukları ve çiçek motiflerinden oluşan kabartmalar yer almaktadır.

Çeşme iki yanında; bekleme sekileriyle aynı hizada Latin harfleri ile yazılmış, dönem eki olarak tanımlanabilecek iki adet kitabe bulunmaktadır. Sol tarafta bulunan kitabede; "Bu çeşme 1862'de Gümuşşuyu Askerî Hastanesi yanında inşa edilmiştir" yazısı, sağ tarafta bulunan kitabede ise "1939'da Şehitlik İmar Cemiyeti tarafından buraya naklolundu" yazısı bulunmaktadır. Ayna taşının üstündeki kitabeliğinde: "Bir Türk bin hasma bedeldir, Ne mutlu Türk'üm diyene" yazılmıştır. Bu kitabe üzerinde önceki dönemlerde Sultan Abdülaziz'in tuğrasının bulunduğu muhtemel bir madalyon içine de "T.C." harfleri konmuştur. Şekil 4.341'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.342'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Kuzeydoğu cephesinde ve ön cephesinde parça kayıpları ve çatlaklar vardır. Çeşmenin sağ üst köşesinde bulunan vazo kırılmıştır.

Malzeme Bozulmaları: Sütun başlıklarında kararma görülmektedir. Söz konusu yapının tekne kısmında aşınma gözlemlenmiştir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Eski kitabesi yerine Latin harfleriyle yeni kitabe eklenmiş, madalyonunun içerisine Latin harfleriyle T.C. harfleri konulmuştur.

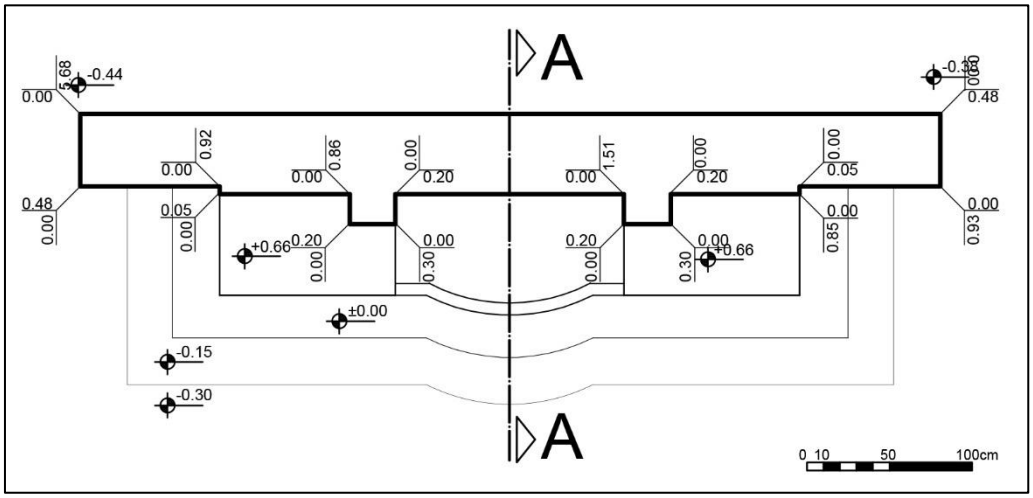
Periyodik Bakım Eksikliği: Musluğu yoktur, suyu akmamaktadır.

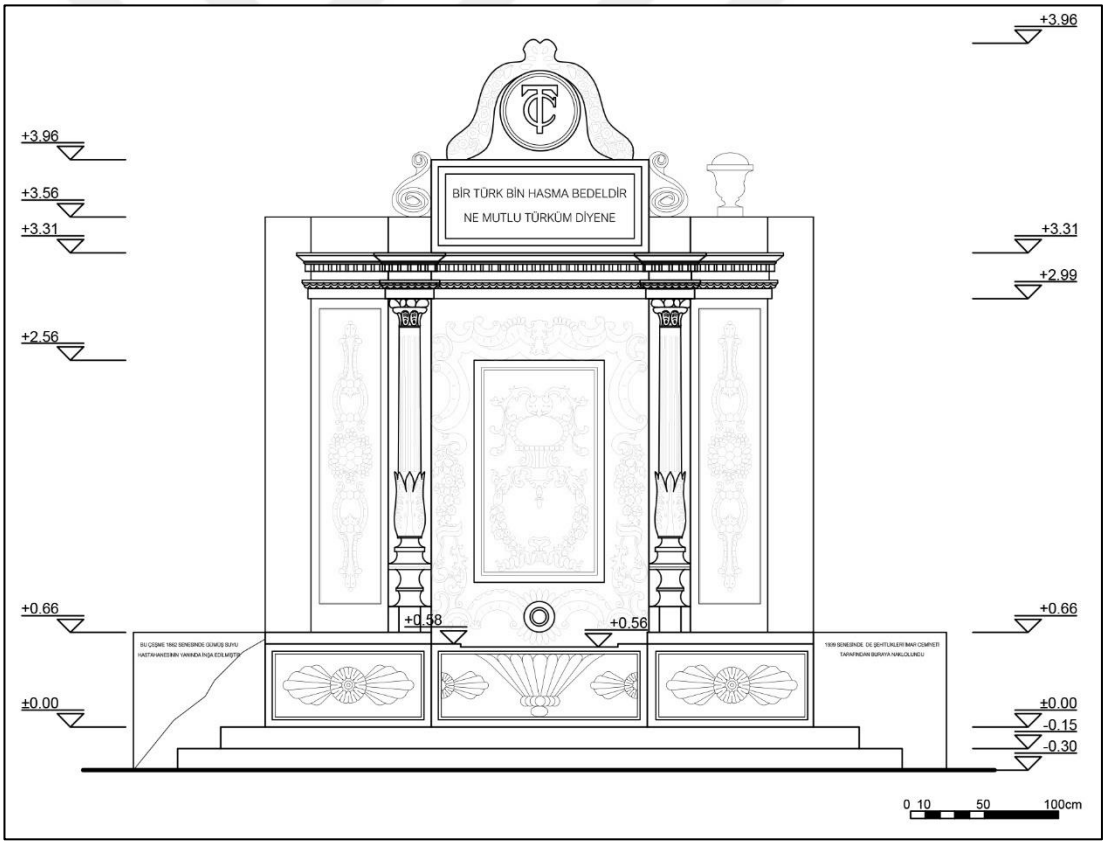
Şekil 4.341: Abdulaziz Han Çeşmesi 2022.

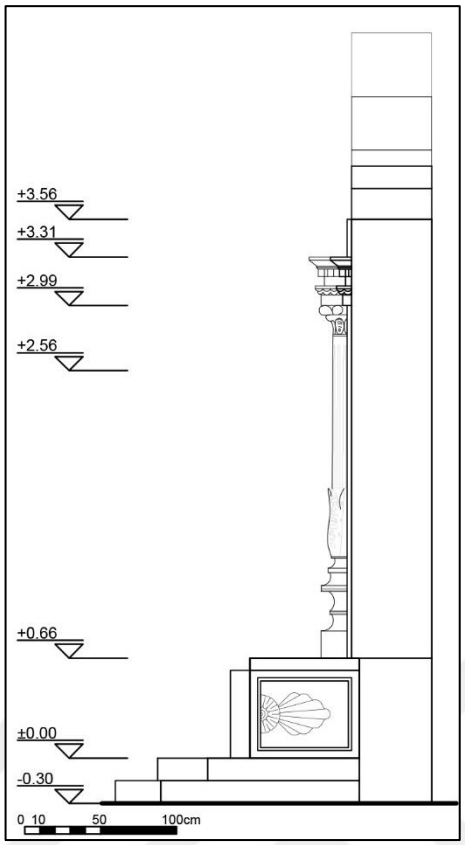
Şekil 4.342: Abdulaziz Han Çeşmesi 1998 yılı fotoğrafı.

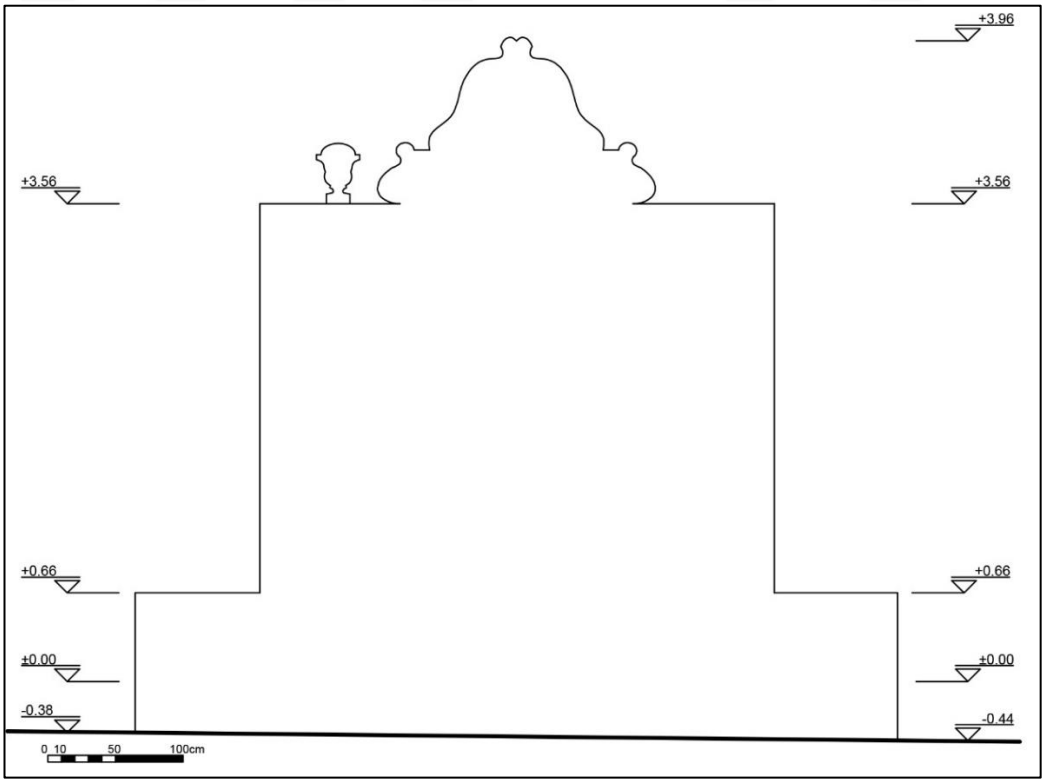
Şekil 4.343: Abdulaziz Han Çeşmesi planı.

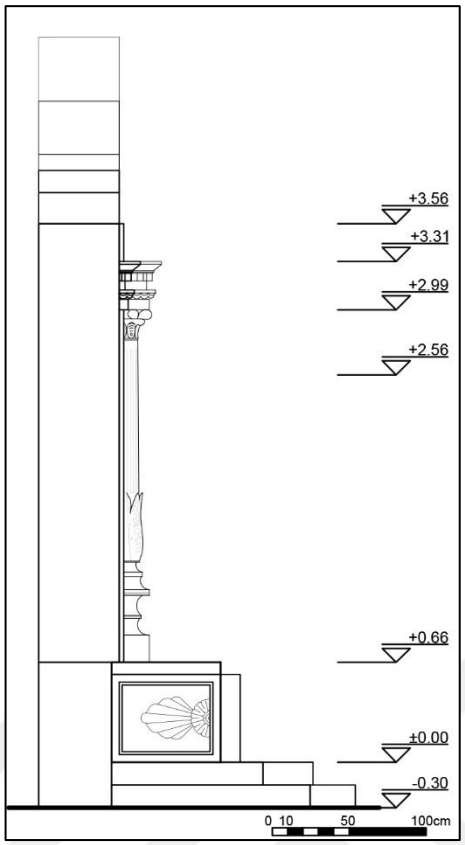
Şekil 4.344: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü.

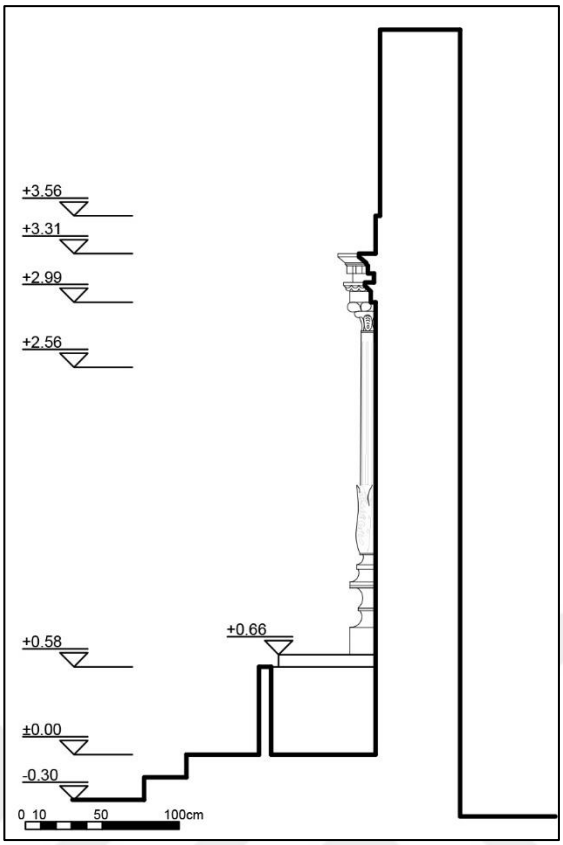
Şekil 4.345: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.346: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.347: Abdulaziz Han Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.348: Abdulaziz Han Çeşmesi kesiti.

4.4.5. Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi

Şekil 4.349: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi uydu görüntüsü.

Konum: Edirnekapı ile Rami Kışlası arasında, Rami Kışla Caddesi üzerindedir. Karagöz Evi'nin yakınında yer almaktadır (Şekil 4.349).

Yapım Tarihi ve Banisi: Çeşmenin banisi Mehmed Paşa'dır. 1614 yılında yapılmıştır.

Kitabesi: Vardır. Şunlar yazmaktadır;

"Hazret-i Paşa ki nâmıdır Mehemmed kâm-bîn
Sadr-ı a'zam ya'ni ol mu'ti'l-berâyâ kâmilîn
Cümle-i eşyâyı Bârî mâ'dan ihyâ etmegin
Kıldı icrâ işbu aynı eyledi "li'ş-şâribîn"
Rûz-ı mahşerde şefî'i ola beyne'l-mü'minîn
Mustafâ-yı enbiyâ mahbûb-ı Rabbi'l-âlemîn
Zümre-i atşân nûş etdikçe bundan hamd ile
İzz ü rif'at vere Hak kıla belâyâdan emin
Nâzır oldukda bu ihsân-ı cemîlin hüsnine
Dedi târîhin Hâtibî: "Hayruhû mâ'-i ma'în 1027(1618)"

Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: Kesme taştan yapılmıştır. Arka tarafında namazgahı bulunmaktadır. Namazgah kısmına taş merdivenle çıkılmaktadır. Çeşmenin kemeri üstünde kitabesi yer almaktadır. Şekil 4.350'de çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır. Şekil 4.351'de çeşmenin eski bir fotoğrafı yer almaktadır [EYSAM Arşivi].

- Koruma Sorunları:

Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma görülmektedir.

Periyodik Bakım Eksikliği: Mihrap taşı yok olmuştur. Deposuna giriş kapatılmıştır. Musluğu yoktur. Sprey boyayla yazılmış yazılara rastlanmaktadır. Teknesinde ve namazgah kısmında yosunlaşmalar gözlemlenmiştir.

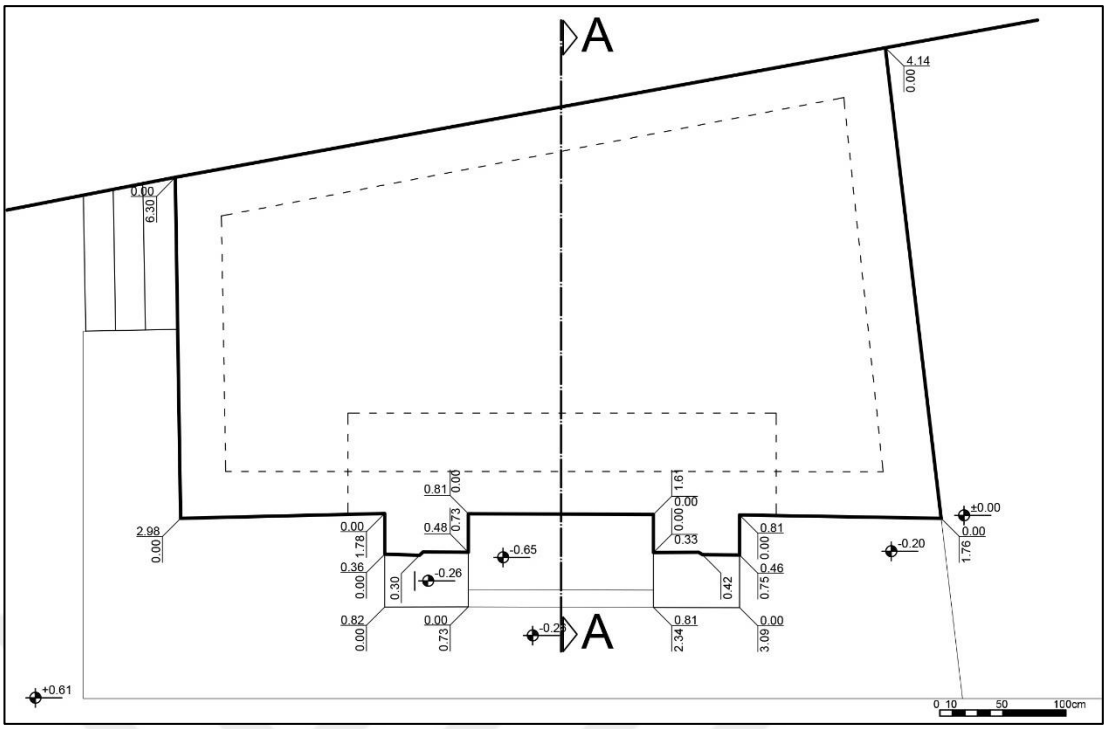
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşmenin büyük bir kısmı yol kotu altında kalmıştır. Etrafı kazılarak ortaya çıkartılmış ve korkulukla çevrilmiştir.

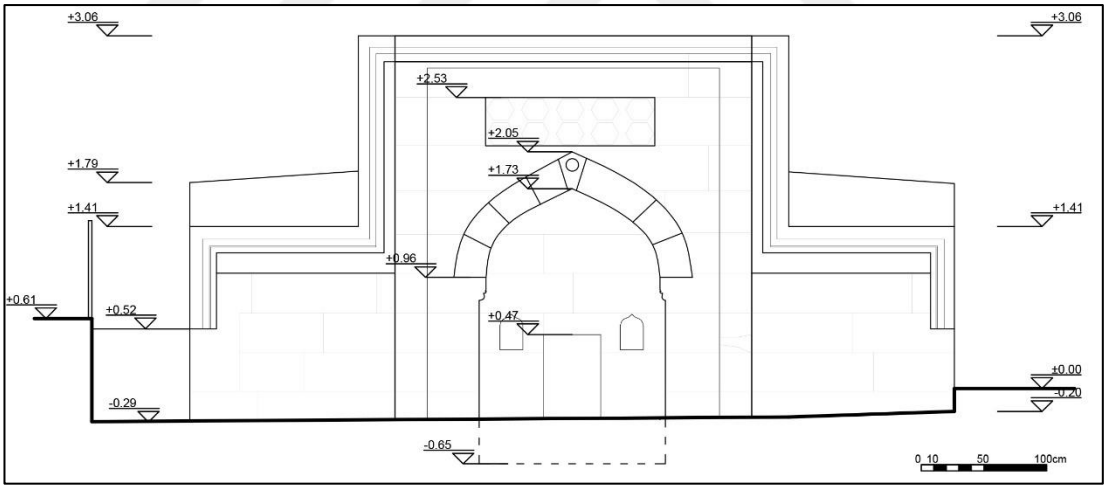
Şekil 4.350: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi 2022.

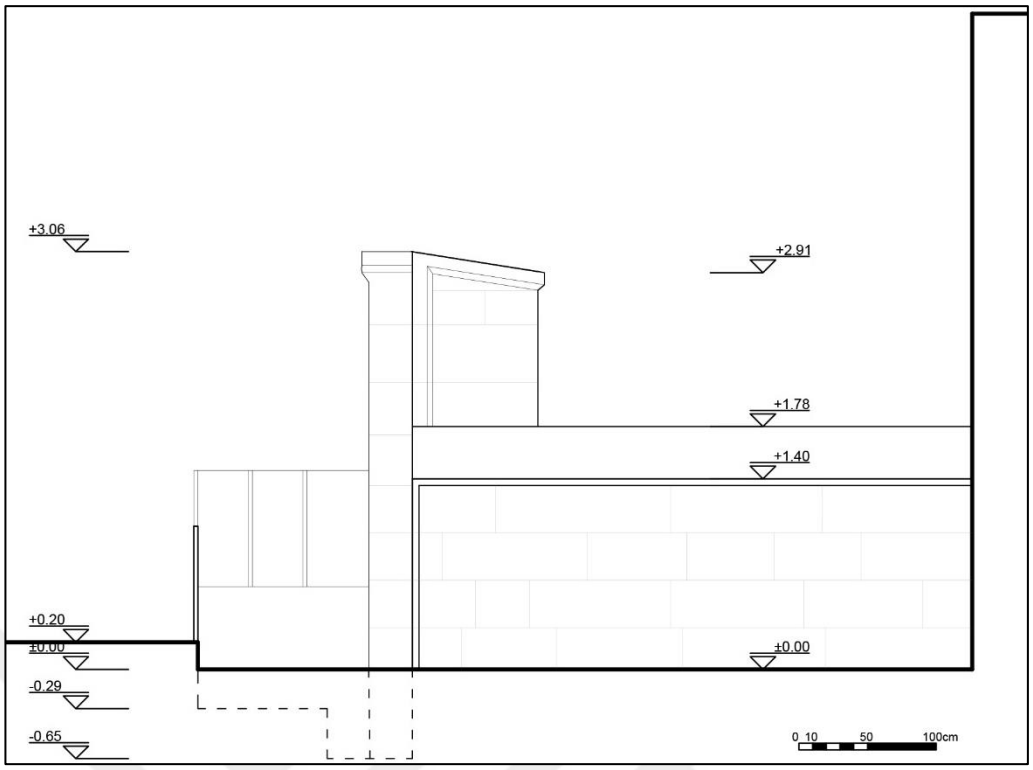
Şekil 4.351: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi yılı bilinmeyen fotoğrafı.

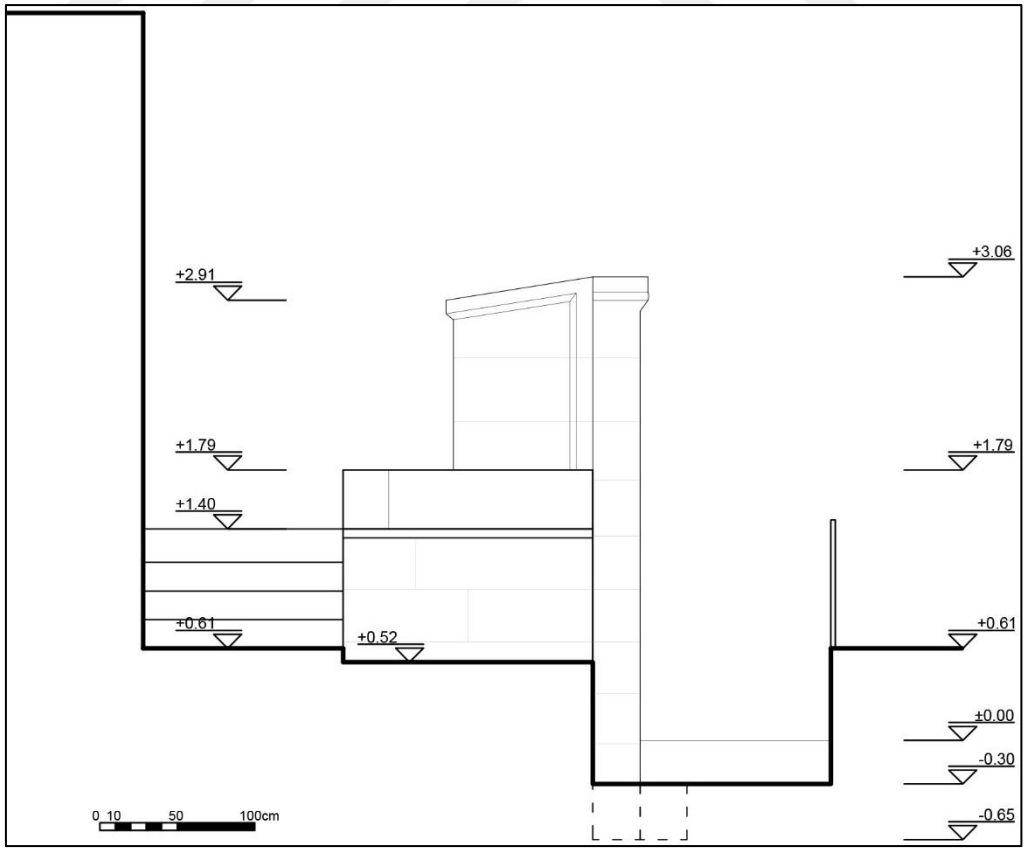
Şekil 4.352: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi planı.

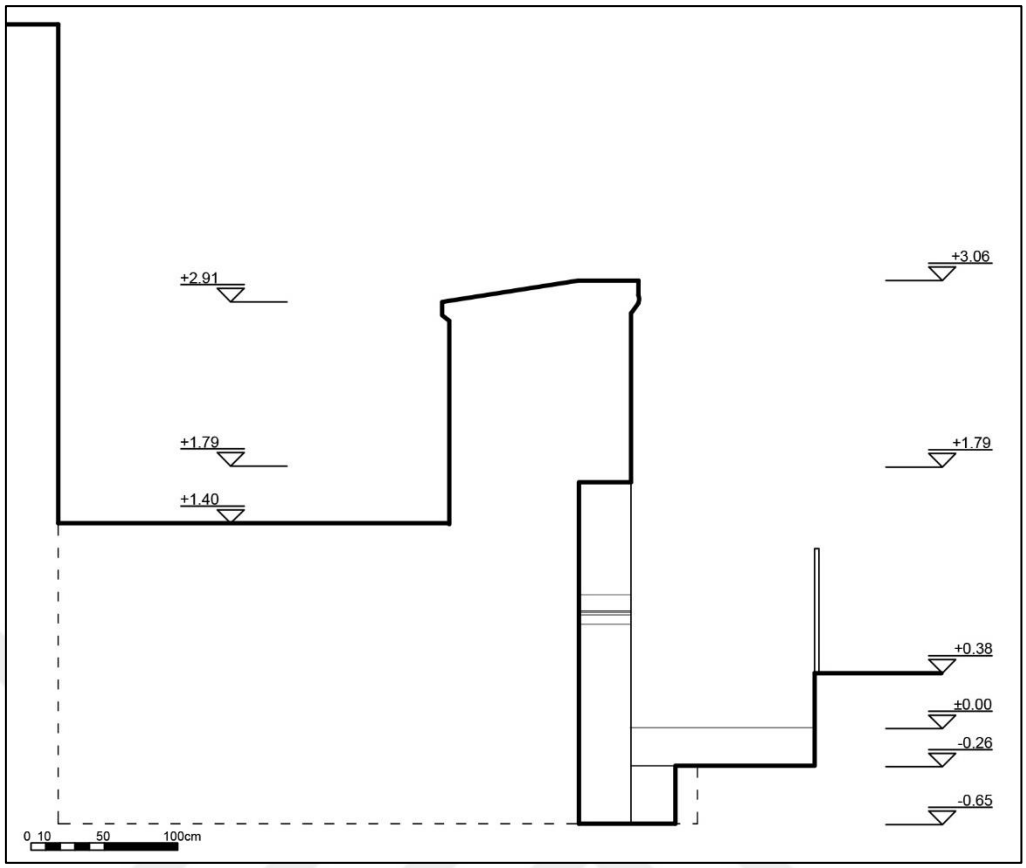
Şekil 4.353: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.354: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.355: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi görünüşü.

Şekil 4.356: Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi kesiti.

4.4.6. 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme

Şekil 4.357: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme Uydu görüntüsü.

-Konum: Topçular karakol sokak ve topçu çeşmesi sokağın kesiştiği köşe parselde bulunmaktadır (Şekil 4.357).

-Yapım Tarihi ve Banisi: Bilinmemektedir.

-Kitabesi: Yoktur.

-Tipi: Hazneli tek yüzlü mahalle çeşmesidir.

Mimari Özellikleri: 4.06 metreye 292 metre boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Su haznesine giriş kapısı kuzeydoğudandır. Kesme taşlardan oluşturulmuştur. Güneybatı cephesinde kare formlu niş gözükür. Ayna taşı yoktur. Su haznesine giriş kapısı tek kanatlı, demir kapıdır. Düz taş çatı üzerinde ferforje parmaklık bulunmaktadır. Parmaklığı destekleyen demir dikmeler görülür. Çeşmenin varlığı fark edilememektedir. Şekil 4.358 ve 4.359'da çeşmenin 2022 yılına ait bir fotoğrafı yer almaktadır.

- Koruma Sorunları:

Strüktür Bozulmaları: Cephede çatlaklar görülmektedir.

Malzeme Bozulmaları: Taşlarında kararma görülmektedir.

Niteliksiz Ek ve Onarımlar: Niteliksiz sıva yapılmıştır.

Periyodik Bakım Eksikliği: Yanında bulunan dükkan çeşmenin üstünü kendi malzemelerini koymak için kullanmaktadır.

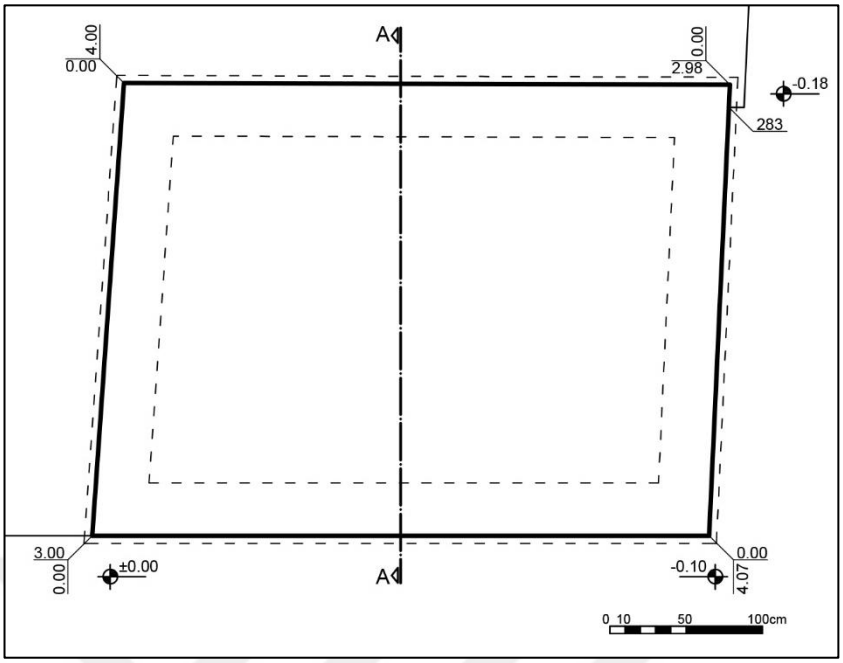
Yol Kotu Yükselmesi: Çeşmenin bir kısmı toprak altında kalmıştır.

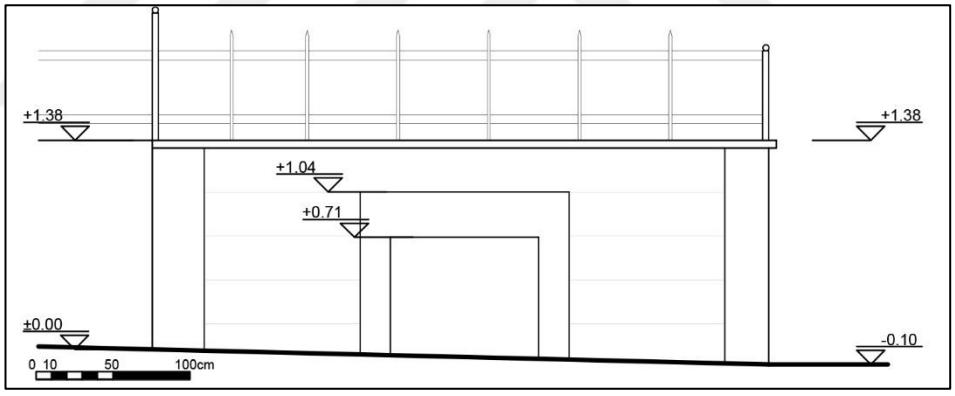
Şekil 4.358: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme 2022.

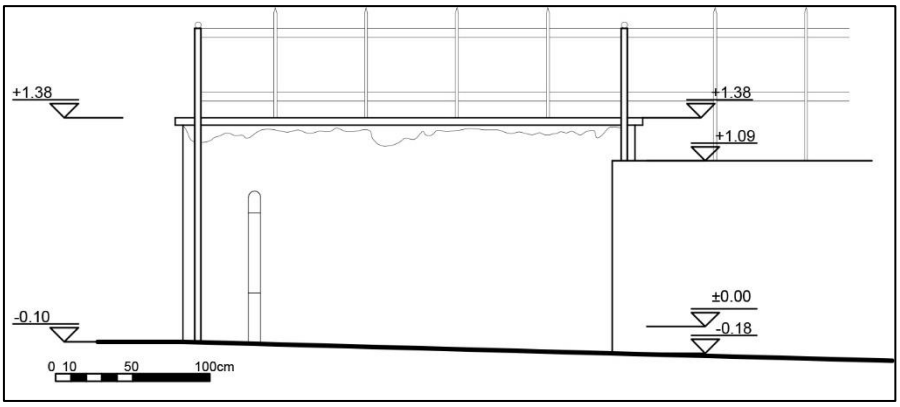
Şekil 4.359: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme 2022.

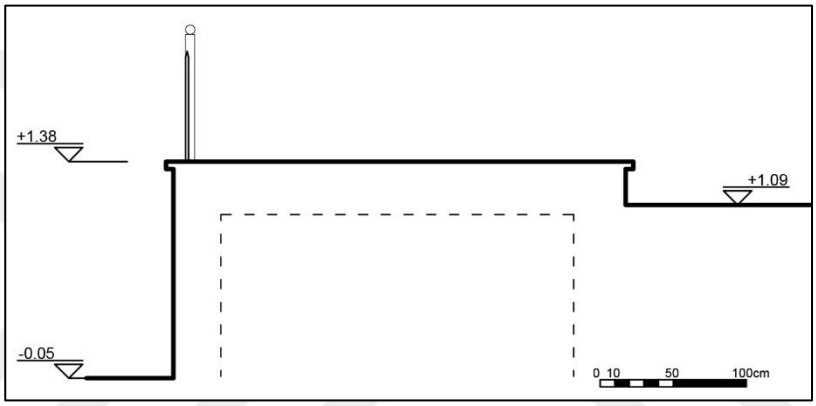
Şekil 4.360: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme planı.

Şekil 4.361: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme görünüşü.

Şekil 4.362: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme görünüşü.

Şekil 4.363: 241 Ada 8 Parseldeki Çeşme A-A kesiti.

4.5. Değerlendirme

Bu bölümde Eyüpsultan İlçesi'nin Defterdar, Düğmeciler, Nişancı, Topçular mahallelerindeki Osmanlı Dönemine ait 11 tanesi kayıp, 58 çeşme incelenmiştir. Bunlardan 11 tanesi 16. Yüzyıla, 4 tanesi 17. Yüzyıla, 11 tanesi 18. Yüzyıla 7 tanesi 19. Yüzyıla, 2 tanesi 20. Yüzyıla tarihlenmiştir. 22 eserin ise hangi dönemde yapıldığı bilinmemektedir.

Alandaki çeşmeler konumlarına, cephe sayılarına ve kütle tiplerine göre sınıflandırılmıştır. Konumlarına göre alandaki çeşmeler yapıyla bitişik ve tek başına çeşmeler olarak iki grupta sınıflandırılmıştır. Tek başına olanlar mahalle, duvar ve meydan çeşmeleri olarak ayrılmıştır. Kütle tiplerine göre hazneli ve haznesiz çeşmeler, cephe sayılarına göre tek yüzlü ve iki yüzlü çeşmeler olarak

sınıflandırılmıştır. Bütün alanda incelenmiş olan 58 çeşmeden 48 tanesinde bu tespitler yapılabilmiştir. Mahalle mahalle bu sınıflandırma tablolaştırılmıştır.

Defterdar Mahallesindeki 14 çeşme çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Hazne tipine göre 12 adedi hazneli 2 adedi haznesizdir. Konumlarına göre 2 adedi yapıyla bitişik, 3 adedi mahalle, 3 adedi duvar 6 adedi meydan çeşmesidir. Cephe sayısına göre 13 adedi tek yüzlü 1 adedi iki yüzlüdür (Tablo 4.1).

Düğmeciler Mahallesindeki 9 çeşme çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Hazne tipine göre 5 adedi hazneli 4 adedi haznesizdir. Konumlarına göre 6 adedi mahalle, 2 adedi duvar 1 adedi meydan çeşmesidir. Cephe sayısına göre 9 çeşmenin hepsi tek yüzlüdür (Tablo 4.2).

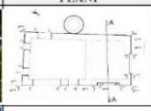
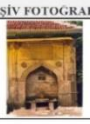
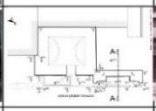
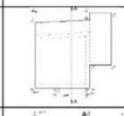
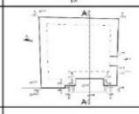
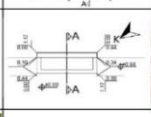
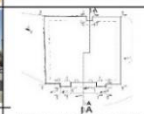
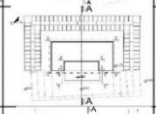
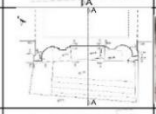
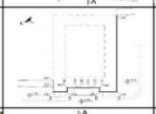
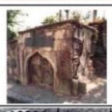
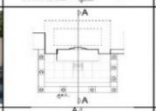
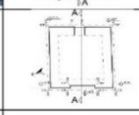
Nişancı Mahallesindeki 19 çeşme çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Hazne tipine göre 11 adedi hazneli 8 adedi haznesizdir. Konumlarına göre 4 adedi yapıyla bitişik, 9 adedi mahalle, 4 adedi duvar 2 adedi meydan çeşmesidir. Cephe sayısına göre 17 adedi tek yüzlü 2 adedi iki yüzlüdür (Tablo 4.3).

Topçular Mahallesindeki 6 çeşme çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Hazne tipine göre 5 adedi hazneli 1 adedi haznesizdir. Konumlarına göre 2 adedi mahalle, 1 adedi duvar 3 adedi meydan çeşmesidir. Cephe sayısına göre 6 çeşmenin hepsi tek yüzlüdür (Tablo 4.4).

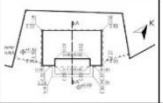
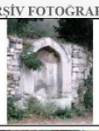
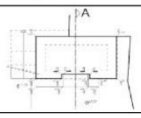
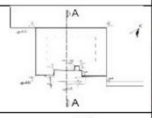
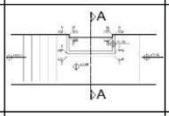
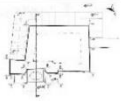
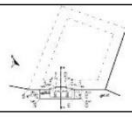
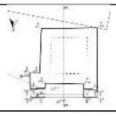
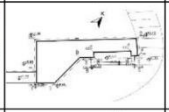
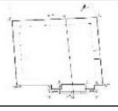
Alandaki bütün çeşmelerden 33 tanesi hazneli, 15 tanesi haznesizdir. 6 tanesi başka bir yapıyla bitişik olarak inşa edilmiştir. Kalan 42 çeşmeden 20 tanesi mahalle, 10 tanesi duvar, 12 tanesi meydan çeşmesidir. Çeşmelerin 45 tanesi tek yüzlü 3 tanesi iki yüzlüdür.

Çalışma alanındaki çeşmelerin çoğunluğu mahalle çeşmesidir. Neredeyse tamamı tek yüzlüdür. İki yüzlü 3 çeşmeden biri Defterdar Mahallesinde ikisi Nişancı Mahallesindedir. Tezde çalışılan mahallelerde genel olarak sade, süssüz çeşmeler yer aldığı tespit edilmiştir. Bu mahalleler yerleşim alanlarının yoğun olduğu ve turistik gezi rotalarının dışında kalan bir bölgedir. Bu bölgede inşa edilen çeşmelerde suya ulaşım gerekliliğinin ön planda tutulduğu, estetiğin ise ikinci planda kaldığı gözlemlenmiştir. Sade bir anlayışla inşa edilmiş olan bu çeşmeler, çok süslü ve bezemeli olarak inşa edilmiş olan çeşmelere göre daha arka planda kalmış, bu da çeşmelerin zamanla bakımsız kalmasına hatta kaybolmasına sebep olmuştur.

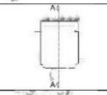
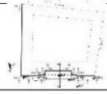
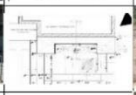
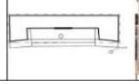
Tablo 4.1: Defterdar Mahallesi çeşmeleri tipoloji.

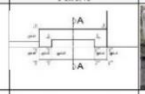
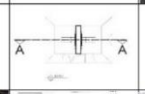
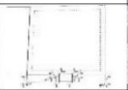
	ANITIN ADI	FOTOĞRAFI	PLANI	ARŞİV FOTOĞRAFI	Hazne Tipi		Konumuna Göre				Yüz Sayısı	
					Hazneli	Haznesiz	Yapıya Bitişik	Mahalle	Duvar	Meydan	1	2
1	La'li Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi				•		•					•
2	Meydan Çeşmesi (KAYIP)		(-)									
3	Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi				•			•			•	
4	1008 Ada 2 Parselin Öntündeki Çeşme		(-)									
5	Mezarlık ve Çeşme (KAYIP)		(-)		•					•	•	
6	Saliha Sultan Çeşmesi		(-)		•			•			•	
7	Mehmet Ağa Çeşmesi				•					•	•	
8	Kasapbaşı Çeşmesi				•					•	•	
9	Hazinedar Şemsi Cemal Usta Çeşmesi					•			•		•	
10	Namazgahlı Çeşme		(-)			•		•			•	
11	Koca Yusuf Efendi Çeşmesi				•					•	•	
12	Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi				•				•		•	
13	Pertevniyal Kadın Çeşmesi				•					•	•	
14	Telhisi Mehmet Ağa Çeşmesi				•				•		•	
15	Sadrazam Semiz Ali Paşa Çeşmesi				•		•				•	
16	Hakkı Bey Çeşmesi				•					•	•	
17	Otakçılar Cami Sebil ve Çeşmesi (KAYIP)		(-)									

Tablo 4.2: Düğmeciler Mahallesi çeşmeleri tipoloji.

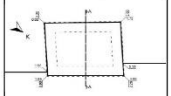
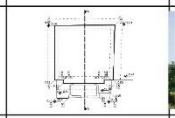
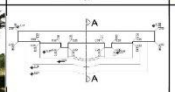
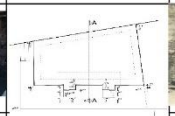
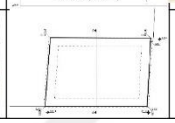
	ANITIN ADI	FOTOĞRAFI	PLANI	ARŞİV FOTOĞRAFI	Hazne Tipi		Konumuna Göre				Yüz Sayısı	
					Hazneli	Haznesiz	Yapıya Bitişik	Mahalle	Duvar	Meydan	1	2
1	Ümmi Sinan Çeşmesi					•			•		•	
2	Kır Çeşmesi					•		•			•	
3	Çeşme (KAYIP)		(-)									
4	Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi					•		•			•	
5	Çırçır Çeşmesi					•			•		•	
6	Çeşme (Kayıp)		(-)									
7	Kaymakam Mehmed Paşa Çeşmesi				•			•			•	
8	Çeşme (Kayıp)		(-)									
9	Çeşme (Kayıp)		(-)									
10	Şifa Yokuşu Çeşmesi				•			•			•	
11	Çeşme (Kayıp)		(-)									
12	Zehra Hanım Çeşmesi				•			•			•	
13	Derviş Mustafa Efendi Çeşmesi				•			•			•	
14	İsmail Ağa (Sofular) Çeşmesi				•					•	•	

Tablo 4.3: Nişancı Mahallesi çeşmeleri tipoloji.

	ANITIN ADI	FOTOĞRAFI	PLANI	ARŞİV FOTOĞRAFI	Hazne Tipi		Konumuna Göre				Yüz Sayısı	
					Hazneli	Haznesiz	Yapıya Bitişik	Mahalle	Duvar	Meydan	1	2
1	Çeşme Kalıntısı (KAYIP)		(-)									
2	Hazinedar Hoşnadi Usta Çeşmesi				•			•			•	
3	Hacı İsmail Efendi Çeşmesi				•			•			•	
4	Süleyman Ağa Çeşmesi					•		•			•	
5	Çinili Çeşme				•			•			•	
6	Çeşme Yeri (KAYIP)		(-)									
7	Mühendis Ali Dede Çeşmesi				•				•		•	
8	Semiz Ali Paşa Çeşmesi				•			•				•
9	ŞAH SULTAN ÇEŞMESİ				•				•		•	
10	Defterdar Mahmut Efendi Çeşmesi					•	•				•	
11	Alaca Çeşme					•				•	•	

	ANITIN ADI	FOTOĞRAFI	PLANI	ARŞİV FOTOĞRAFI	Hazne Tipi		Konumuna Göre				Yüz Sayısı	
					Hazneli	Haznesiz	Yapıya Bitişik	Mahalle	Duvar	Meydan	1	2
12	Mehmet Paşa Çeşmesi					•			•		•	
13	Tunuslu Hayrettin Paşa Çeşmesi					•				•		•
14	İsmail Ağa Çeşmesi				•			•			•	
15	Hacı Beşir Ağa Çeşmesi				•			•			•	
16	Darül Hadis Çeşmesi					•	•				•	
17	Şeyhülislam Mustafa Efendi Tekkesi Çeşmesi					•			•		•	
18	Süleyman Subaşı Çeşmesi				•			•			•	
19	Halil Ağa Çeşmesi				•			•			•	
20	Sultan II. Mahmud Çeşmesi					•	•				•	
21	Hacı Sezai Çeşmesi				•		•				•	

Tablo 4.4: Topçular Mahallesi çeşmeleri tipoloji.

	ANITIN ADI	FOTOĞRAFI	PLANI	ARŞİV FOTOĞRAFI	Hazne Tipi		Konumuna Göre				Yüz Sayısı	
					Hazneli	Haznesiz	Yapıya Bitişik	Mahalle	Duvar	Meydan	1	2
1	Safer Bin Nebi Çeşmesi				•				•		•	
2	Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi (KAYIP)		(-)		•					•	•	
3	Tek Yüzlü Meydan Çeşmesi				•					•	•	
4	Abdulaziz Han Çeşmesi					•				•	•	
5	Öküz (Sadrazam) Mehmet Paşa Çeşmesi				•			•			•	
6	Çeşme				•			•			•	

Alandaki çeşmelerin koruma sorunları incelenmiştir. Strüktür bozulmaları, malzeme bozulmaları, niteliksiz ek ve onarımlar, periyodik bakım eksikliği ve yol kotu yükselmesi olarak beş başlık altında sınıflandırılmıştır.

- Strüktür Bozulmaları
  - Parça Kopması
  - Parçaların Birbirinden Ayrılması
  - Derin Çatlaklar

- Malzeme Bozulmaları
  - Kararma
  - Renk Değişimi
  - Paslanma
  - Aşınma
  - Erozyon
  - Petekgözlülük
  - Derz Boşalması

- Çiçeklenme
- Tuzlanma

- Niteliksiz Ek ve Onarımlar
  - Beton Malzeme ile Onarım
  - Özgüne Uygun Olmayan Sıva Uygulaması
  - Özgüne Uygun Olmayan Derz Uygulaması
  - Özgüne Uygun Olmayan Boya Uygulaması
  - Özgüne Uygun Olmayan Musluk Takılması
  - Özgüne Uygun Olmayan Çatı Eklenmesi
  - Niteliksiz Ekler

- Periyodik Bakım Eksikliği
  - Musluk Olmaması
  - Suyunun Akmaması
  - Vandalizm
  - Bitkilenme
  - Rutubete Bağlı Yosunlaşma

- Yol Kotu Yükselmesi
  - Çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında kalması

Bu sınıflandırmaya göre çeşmelerin koruma sorunları incelenmiştir. Çeşmelerin koruma sorunları mahalle bazında tablolaştırılmıştır.

Defterdar Mahallesinde bulunan 17 çeşmenin koruma sorunları yapılan sınıflandırmaya göre şöyledir. 10 çeşmede parça kaybı, 1 çeşmede parçaların birbirinden ayrılması, 5 çeşmede derin çatlaklar, 5 çeşmede yüzeysel çatlaklar, 11 çeşmede kararma 7 çeşmede renk değişimi 4 çeşmede aşınma, 7 çeşmede erozyon, 3 çeşmede özgüne uygun olmayan sıva uygulaması, 2 çeşmede özgüne uygun olmayan derz uygulaması, 1 çeşmede özgüne uygun olmayan boya uygulaması, 2 çeşmede özgüne uygun olmayan musluk takılması, 1 çeşmede özgüne uygun olmayan çatı eklenmesi, 3 çeşmede niteliksiz ekler, 3 çeşmede musluk olmaması, 4 çeşmede suyun akmaması, 4 çeşmede vandalizm, 6 çeşmede bitkilenme, 5 çeşmede rutubete

bağlı yosunlaşma, 9 çeşmede yol kotu altında kalma gözlemlenmiştir. İncelenen 17 çeşmeden 2'si harabe haldedir, 3'ü kaybolmuştur (Tablo 4.5).

Düğmeciler Mahallesinde bulunan 14 çeşmenin koruma sorunları yapılan sınıflandırmaya göre şöyledir. 2 çeşmede parça kaybı, 3 çeşmede yüzeysel çatlaklar, 7 çeşmede kararma, 1 çeşmede renk değişimi, 6 çeşmede aşınma, 3 çeşmede erozyon, 1 çeşmede petek gözlülük, 1 beton malzeme ile onarım, 1 çeşmede özgüne uygun olmayan sıva uygulaması, 1 çeşmede niteliksiz ekler, 3 çeşmede musluk olmaması, 4 çeşmede suyun akmaması, 1 çeşmede vandalizm, 2 çeşmede bitkilenme, 2 çeşmede rutubete bağlı yosunlaşma, 5 çeşmede yol kotu altında kalma gözlemlenmiştir. İncelenen 14 çeşmeden 1'i harabe haldedir, 5'i kaybolmuştur (Tablo 4.6).

Nişancı Mahallesinde bulunan 21 çeşmenin koruma sorunları yapılan sınıflandırmaya göre şöyledir. 10 çeşmede parça kaybı, 1 çeşmede parçaların birbirinden ayrılması, 4 çeşmede derin çatlaklar, 1 çeşmede yüzeysel çatlaklar, 13 çeşmede kararma 6 çeşmede renk değişimi 7 çeşmede aşınma, 4 çeşmede erozyon, 1 çeşmede petek gözlülük, 3 beton malzeme ile onarım, 3 çeşmede özgüne uygun olmayan sıva uygulaması, 1 çeşmede özgüne uygun olmayan boya uygulaması, 1 çeşmede niteliksiz ekler, 11 çeşmede musluk olmaması, 12 çeşmede suyun akmaması, 6 çeşmede vandalizm, 6 çeşmede bitkilenme, 8 çeşmede rutubete bağlı yosunlaşma, 6 çeşmede yol kotu altında kalma gözlemlenmiştir. İncelenen 21 çeşmeden 2'si harabe haldedir, 2'si kaybolmuştur (Tablo 4.7).

Topçular Mahallesinde bulunan 6 çeşmenin koruma sorunları yapılan sınıflandırmaya göre şöyledir. 4 çeşmede parça kaybı, 3 çeşmede derin çatlaklar, 5 çeşmede kararma, 1 çeşmede aşınma, 1 çeşmede erozyon, 3 çeşmede özgüne uygun olmayan sıva uygulaması, 1 çeşmede niteliksiz ekler, 4 çeşmede musluk olmaması, 4 çeşmede suyun akmaması, 1 çeşmede vandalizm, 2 çeşmede bitkilenme, 1 çeşmede rutubete bağlı yosunlaşma, 2 çeşmede yol kotu altında kalma gözlemlenmiştir. İncelenen 6 çeşmeden 1'i kaybolmuştur (Tablo 4.8).

Tablo 4.5: Defterdar Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.

		Strüktürel Bozulmalar			Malzeme Bozulmaları							Niteliksiz Ek ve Onarımları							Periyodik Bakım Eksikliği					Yol Kotu	Harabe	Kayıp Eser
	DEFTERDAR MAHALLESİ ÇEŞMELERİ	Parça Kaybı	Parçaların Birbirinden Ayrılması	Derin Çatlak	Yüzeysel Çatlaklar	Kararma	Renk Değişimi	Paslanma	Aşınma	Erozyon	Petek gözlülük	Beton Malzeme ile Onarım	Özgüne Uygun Olmayan Sıva Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Derz Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Boya Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Musluk	Özgüne Uygun Olmayan Çatı Eklenmesi	Niteliksiz Ekler	Musluk Olmaması	Suyunun Akmaması	Vandalizm	Bitkilenme	Rutubete Bağlı Yosunlaşma	Çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında		
1	LA'Lİ HACI MUSTAFA EFENDİ	•	•	•		•			•	•				•		•	•	•					•	•		
2	MEYDAN ÇEŞMESİ																									•
3	KIRIMİ MEHMET EFENDİ ÇEŞMESİ	•			•	•	•						•								•	•		•		
4	1008 ADA 2 PARSELİN																								•	
5	MEZARLIK VE ÇEŞME																									•
6	SALİHA SULTAN ÇEŞMESİ																							•	•	
7	MEHMET AĞA ÇEŞMESİ	•		•	•	•	•						•					•			•	•				
8	KASAPBAŞI ÇEŞMESİ			•	•	•				•						•					•					
9	HAZİNEDAR ŞEMSİ CEMAL USTA														•			•					•			
10	NAMAZGÂHLI ÇEŞME	•				•			•	•											•	•	•	•		
11	KOCA YUSUF EFENDİ ÇEŞMESİ	•				•	•			•										•		•	•			
12	KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	•				•	•		•															•		
13	PERTEVNİYAL KADIN ÇEŞMESİ	•				•	•																	•		
14	TELHİSİ MEHMET AĞA ÇEŞMESİ	•				•	•			•			•	•					•	•				•		
15	SADRAZAM SEMİZ ALİ PAŞA ÇEŞMESİ	•		•	•	•			•	•												•	•	•		
16	HAKKI BEY ÇEŞMESİ	•		•	•	•	•			•									•	•		•		•		
17	OTAKÇILAR CAMİİ SEBİL VE ÇEŞMESİ																									•

Tablo 4.6: Düğmeciler Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.

		Strüktürel Bozulmalar			Malzeme Bozulmaları							Niteliksiz Ek ve Onarımları								Periyodik Bakım Eksikliği					Yol Kotu	Harabe	Kayıp Eser
	DÜĞMECİLER MAHALLESİ ÇEŞMELERİ	Parça Kaybı	Parçaların Birbirinden Ayrılması	Derin Çatlak	Yüzeysel Çatlaklar	Kararma	Renk Değişimi	Paslanma	Aşınma	Erozyon	Petek gözlülük	Beton Malzeme ile Onarım	Özgüne Uygun Olmayan Sıva Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Derz Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Boya Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Musluk	Özgüne Uygun Olmayan Çatı Eklenmesi	Niteliksiz Ekler	Musluk Olmaması	Suyunun Akmaması	Vandalizm	Bitkilenme	Rutubete Bağlı Yosunlaşma	Çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında			
1	ÜMMİ SİNAN ÇEŞMESİ								•	•									•	•							
2	KIR ÇEŞMESİ					•				•													•	•			
3	ÇEŞME YERİ																										•
4	DÖKMECİBAŞI SÜLEYMAN AĞA	•			•	•			•										•	•	•	•		•			
5	ÇIRÇIR ÇEŞMESİ	•				•			•	•								•		•				•			
6	ÇEŞME																										•
7	KAYMAKAM MEHMED PAŞA					•																					
8	ÇEŞME																										•
9	ÇEŞME KALINTISI																										•
10	ÇEŞME																									•	
11	ÇEŞME YERİ																										•
12	ZEHRA HANIM ÇEŞMESİ					•	•		•													•					
13	DERVİŞ MUSTAFA EFENDİ ÇEŞMESİ				•	•			•										•	•				•			
14	İSMAİL AĞA (SOFULAR)				•	•			•		•	•	•										•	•			

Tablo 4.7: Nişancı Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.

		Strüktürel Bozulmalar			Malzeme Bozulmaları							Niteliksiz Ek ve Onarımları								Periyodik Bakım Eksikliği					Yol Kotu	Harabe	Kayıp Eser
NİŞANCI MAHALLESİ ÇEŞMELERİ		Parça Kaybı	Parçaların Birbirinden Ayrılması	Derin Çatlak	Yüzeysel Çatlaklar	Kararma	Renk Değişimi	Paslanma	Aşınma	Erozyon	Petek gözlülük	Beton Malzeme ile Onarım	Özgüne Uygun Olmayan Sıva Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Derz Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Boya Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Musluk	Özgüne Uygun Olmayan Çatı Eklenmesi	Niteliksiz Ekler	Musluk Olmaması	Suyunun Akmaması	Vandalizm	Bitkilenme	Rutubete Bağlı Yosunlaşma	Çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında			
1	ÇEŞME KALINTISI																										•
2	HAZİNEDAR HOŞNADİ USTA	•					•					•	•								•		•				
3	HACI İSMAİL EFENDİ ÇEŞMESİ																									•	
4	SÜLEYMAN AĞA ÇEŞMESİ																									•	
5	ÇİNİLİ ÇEŞME	•				•			•										•	•	•	•					
6	ÇEŞME YERİ																										•
7	MÜHENDİS ALİ DEDE ÇEŞMESİ			•		•	•		•										•	•		•	•	•			
8	SEMİZ ALİ PAŞA ÇEŞMESİ					•	•												•	•	•	•	•	•			
9	ŞAH SULTAN ÇEŞMESİ	•		•		•			•														•				
10	DEFTERDAR MAHMUT EFENDİ					•							•		•				•	•			•	•			
11	ALACA ÇEŞME				•	•			•										•	•	•		•				
12	MEHMET PAŞA ÇEŞMESİ	•					•	•														•	•	•			
13	TUNUSLU HAYRETTİN PAŞA	•	•			•	•	•	•																		
14	İSMAİL AĞA ÇEŞMESİ	•		•		•	•					•							•	•	•	•					
15	HACI BEŞİR AĞA ÇEŞMESİ	•										•	•						•	•							
16	DARÜL HADİS ÇEŞMESİ			•		•			•	•									•	•							
17	ŞEYHÜLİSLAM MUSTAFA EFENDİ	•				•		•	•	•									•	•				•			
18	SÜLEYMAN SUBAŞI ÇEŞMESİ					•				•	•								•	•		•	•	•			
19	HALİL AĞA ÇEŞMESİ	•				•				•											•						
20	SULTAN II. MAHMUD ÇEŞMESİ	•				•												•		•							
21	HACI SEZAİ ÇEŞMESİ																		•	•							

Tablo 4.8: Topçular Mahallesi çeşmeleri koruma sorunları.

		Strüktürel Bozulmalar			Malzeme Bozulmaları							Niteliksiz Ek ve Onarımları							Periyodik Bakım Eksikliği					Yol Kotu	Harabe	Kayıp Eser
NİŞANCI MAHALLESİ ÇEŞMELERİ		Parça Kaybı	Parçaların Birbirinden Ayrılması	Derin Çatlak	Yüzeysel Çatlaklar	Kararma	Renk Değişimi	Paslanma	Aşınma	Erozyon	Petek gözlülük	Beton Malzeme ile Onarım	Özgüne Uygun Olmayan Sıva Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Derz Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Boya Uygulaması	Özgüne Uygun Olmayan Musluk	Özgüne Uygun Olmayan Çatı Eklenmesi	Niteliksiz Ekler	Musluk Olmaması	Suyunun Akmaması	Vandalizm	Bitkilenme	Rutubete Bağlı Yosunlaşma	Çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında		
1	ÇEŞME	•		•		•							•						•	•		•				
2	VEZİR MEHMET PAŞA ÇEŞMESİ																									•
3	TEK YÜZLÜ MEYDAN ÇEŞMESİ	•				•			•	•			•						•	•		•				
4	ABDÜLAZİZ HAN ÇEŞMESİ	•		•		•												•	•	•						
5	ÖKÜZ (SADRAZAM) MEHMED PAŞA	•				•													•	•	•		•	•		
6	ÇEŞME			•		•							•											•		

58 çeşmenin koruma sorunları tespit edilmiştir. Parça kaybı 26'sında, parçaların birbirinden ayrılması 2'sinde derin çatlaklar gözlemlenmiştir. 58 çeşmede malzeme bozulmaları tespit edilmiştir. Yüzeysel çatlaklar 9'unda, kararma 36'sında, renk değişimi 14'ünde, paslanma 3'ünde, aşınma 18'inde, erozyon 15'inde, petekgözlülük 2'sinde gözlemlenmiştir. 58 çeşmede niteliksiz ek ve onarımlar tespit edilmiştir. Beton malzeme ile onarım 4'ünde, özgüne uygun olmayan sıva uygulaması 10'unda, özgüne uygun olmayan derz uygulaması 2'sinde, özgüne uygun olmayan boya uygulaması 2'sinde, özgüne uygun olmayan musluk takılması 2'sinde, özgüne uygun olmayan çatı eklenmesi 1'inde ve niteliksiz ek 6'sında gözlemlenmiştir. 58 çeşmede periyodik bakım eksiklikleri tespit edilmiştir. Musluk olmaması 20'sinde, suyunun akmaması 23'ünde, vandalizm 12'sinde, bitkilenme 16'sında yosunlaşma 16'sında gözlemlenmiştir. 58 çeşmeden 22 tanesi yol kotu altında kalmıştır. 5 tanesi harabe haldedir (Tablo 4.5, 4.6, 4.7, 4.8).

Koruma sorunları incelenmiş olan 58 çeşmede en fazla görülen koruma sorunları yüzdeleriyle birlikte; %62 kararma, %45 parça kaybı, %40 suyunun akmaması, %38 çeşmenin belli bölümlerinin toprak altında kalması ve %38 musluğunun olmaması olarak sıralanmaktadır.

Çalışma alanında yer alan çeşmelerin tipolojisine göre çeşme sorunları irdelenmiştir. Hazneli çeşmelerde en çok görülen koruma sorunları tespit edilmiştir. Çalışma alanında 30 adet hazneli çeşme bulunmaktadır. Hazneli çeşmelerde en çok görülen koruma sorunları yüzdeleriyle birlikte; %80 oranında kararma, %57 oranında parça kaybı, %47 oranında toprak altında kalması, %47 oranında suyunun akmaması, %43 oranında musluğunun olmaması olarak sıralanmaktadır. Çeşmelerin koruma sorunları incelenirken hazneli çeşmelere özgü bir koruma sorunu tespit edilmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ve çeşmelere şebeke suyu bağlanmasıyla birlikte hazneye olan ihtiyaç kalmamıştır. Bu da çeşmelerin haznelerinin imar faaliyetleri sırasında çeşitli sebeplerle yok olmasına veya bu haznelerin farklı işlevlerle kullanılmasına yol açmıştır. Dökmecibaşı Süleyman Ağa Çeşmesi ve Kırımi Mehmet Efendi Çeşmesi çeşitli sebeplerle haznesi yok olan çeşmelerdendir. Sultan II. Mahmut Çeşmesi ve Darül Hadis Çeşmesi hazneleri ise günümüzde farklı işlevlerle kullanılmaya devam edilmektedir.

En çok koruma sorunları yapıya bitişik çeşmelerde tespit edilmiştir. Çalışma alanında 6 adet yapıya bitişik çeşme bulunmaktadır. En çok görülen koruma

sorunları yüzdeleriyle birlikte; %83 oranında kararma, %66 oranında suyunun akmaması, %50 oranında parça kaybı, %50 oranında derin çatlaklar, %50 oranında aşınma, %50 oranında erozyon, %50 oranında musluğunun olmaması, %50 oranında suyunun olmaması, %50 oranında yosunlaşma ve %50 oranında çeşmenin belli bölümünün toprak altında kalması, olarak sıralanmaktadır

Çalışma alanında 20 adet mahalle çeşmesi bulunmaktadır. Bu çeşmelerde en çok görülen koruma sorunları yüzdeleriyle birlikte; %70 oranında kararma, %50 oranında çeşmenin belli bölümünün toprak altında kalması, %45 oranında parça kaybı ve %45 oranında vandalizm olarak sıralanmaktadır.

Çalışma alanında 10 adet duvar çeşmesi bulunmaktadır. Bu çeşmelerde en çok görülen koruma sorunları yüzdeleriyle birlikte; %70 oranında kararma, %70 oranında parça kaybı, %60 oranında çeşmenin belli bölümünün toprak altında kalması, %60 oranında aşınma, %60 oranında suyunun akmaması ve %50 oranında musluğunun olmaması olarak sıralanmaktadır.

Çalışma alanında 10 adet meydan çeşmesi bulunmaktadır. Bu çeşmelerde en çok görülen koruma sorunları yüzdeleriyle birlikte; %100 oranında kararma, %70 oranında parça kaybı, %50 oranında yüzeysel çatlaklar, %50 oranında renk değişimi ve %60 oranında suyunun akmaması olarak sıralanmaktadır.

Yapıyla bitişik veya değil, bütün çeşmelerde en çok görülen koruma sorunu kararmadır. Meydan çeşmelerinde ise bütün çeşmelerde kararma sorunu gözlemlenmiştir. Tek başlarına, başka yapılarla veya duvarlarla bitişik olmaksızın yapılmış olan meydan çeşmelerinin hepsinde kararma sorunu gözlemlenmiş olması bu çeşmelerin düzenli temizliklerinin yapılmadığının bir göstergesidir. Diğer çeşmelerde yoğunlukla görülen yol kotunun yükselmesi sorunu meydan çeşmelerinde daha az görüldüğü tespit edilmiştir. Sebebi tek başlarına bir meydanı niteler halde inşa edilmiş olan meydan çeşmelerinin yol kotuna uygun şekilde yükseltilmesinin, yapıyla bitişik, mahalle ve duvar çeşmelerine göre kolay olması olabilir.

Tespit edilen bir koruma sorunu ise bazı çeşmelerin çevrelerinin zamanla çok değişim geçirmesidir. Çeşmeler kentsel bir öge olarak bütünün bir parçası durumundadır ve çevresiyle birlikte uyum içinde olmalıdırlar. Çevrelerinin değişimi çeşmelerin bağlamından kopuk duruma gelmelerine sebep olmuş, bu da kullanımlarını azaltmıştır. Pertevniyal Kadın Çeşmesi ve Saliha Sultan Çeşmesi çevreleri çok değişmiş çeşmelerdendir. İlk yapıldıkları zamanda yoğun bir

yapılaşmanın içerisinde, mahalle arasında yer almaktayken sahil şeridindeki şehircilik faaliyetleri sebebiyle çevrelerindeki yapılar kaldırılmıştır. Günümüzde ise tek başlarına yer almaktadırlar. Eskiden mahalle çeşmesi olarak nitelendirilebilecek olan Saliha Sultan Çeşmesi günümüzde etrafında bir mahalle olmadığından bağlamından kopmuştur. Pertevniyal Kadın Çeşmesi ise eskiden başka yapılarla bitişik olarak inşa edilmiş bir çeşme iken günümüzde tek başına Haliç Köprüsünün altında kalmıştır. Oldukça tezyinatlı olan Pertevniyal Çeşmesi bulunduğu konum sebebiyle yeterli ilgiyi görememektedir.

Alandaki çeşmeler ve koruma sorunları incelendiğinde, çeşmelerin onarım gördükleri zamana göre 3 dönemde sınıflandırılmıştır. (Tablo 4.9) Bu sınıflandırmada 2000 yılı sonrasında restorasyon projeleri çizilmiş ve uygulanmış olan çeşmelerin nispeten daha iyi durumda oldukları, doğru restitüsyon çalışmalarıyla özgün durumlarından uzaklaşmadıkları, kaybolmadıkları, malzeme ve parça kayıplarının bulunmadığı görülmektedir ancak restorasyonları yakın zamanda yapılmış olan bu çeşmelerde de kısmi koruma sorunları tespit edilmiştir. Bu sorunlar üzerlerine sprey boyalarla yazı yazılması, kurşunlarının ve musluklarının çalınması, yol kotunun yükselmesi olarak sıralanabilir. 1930-2000 yılları arasında onarım geçirmiş olan çeşmelerde ise restitüsyon çalışmalarının eksikliği gözlemlenmektedir. Yanlış veya eksik restitüsyon çalışmaları çeşmelerin özgün halinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. 1930'lu yıllardan önce onarılmış veya hiç onarılmamış çeşmelerde ise en göze çarpan sorun bakımsızlıktır. Bazı çeşmeler harap hale gelmiş. Bazıları ise tamamen yok olmuştur.

Tablo 4.9: Onarım dönemine göre çeşmelerin koruma sorunları.

2000 Sonrası	1930-2000 Arası	1930 Öncesi
Periyodik Bakım Yapılmaması	Yol Kotunun Yükselmesi	Doğal Etkenler
Vandalizm	Yanlış Restitüsyon Verilerine Dayalı Onarım veya Restitüsyon Çalışması Eksikliği	Bakımsızlık
Hırsızlık	Hatalı Müdahale	Kayıp
		Yol Kotunun Yükselmesi

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarihin başlangıcından bu yana suya gereksinim aynı kalsa da şehircilik anlayışının gelişmesine paralel olarak kullanım alanları ve topluma sunuluş şekli zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Eski zamanlardan beri su ihtiyacının karşılanması için kemerler, bentler, sarnıçlar, su terazileri, çeşmeler gibi çeşitli su dağıtım şebekeleri ve düzenekleri inşa edilmiştir.

Çeşmeler Türk mimarisinin küçük boyutlu ancak önemli bir yapı tipidir. Hızlı ve bilinçsiz büyüyen şehirleşmenin getirdiği sorunlarla birlikte çeşmeler harabe hale gelmektedir ve yok olmaktadırlar. Şu an günümüze erişebilmiş çeşme yapılarını gözeterek, gelecek jenerasyonlara aktarmak önemlidir.

Çeşmelerden günümüze ulaşmış olan örnekleri geleceğe aktarabilmek için çeşmelerin koruma sorunlarını anlamalı ve bu sorunlar çevresinde koruma yöntemleri geliştirilmelidir. Çeşme yapılarının koruma sorunlarında birçok etken vardır. En önemli nedenlerden biri çeşmelerin işlevlerini yitirmeleridir. Şehir su şebekesinin evlere bağlanmasından sonra kentteki çeşmelerin kullanımı büyük ölçüde azalmıştır. Bu da çeşmelerin harabe haline gelmesine neden olmuştur. Şehirleşme mahalle aralarındaki çeşmelere oranla mimari açıdan daha gösterişli olan meydan çeşmelerine daha az zarar vermiştir. Mahalle aralarındaki çeşmeler çoğunlukla tahribata uğramışlar ve kullanılmaz hale gelmişlerdir. Bu bölgelerdeki çeşmelerin oturum alanından yol geçmesi ve bulunduğu yerden yol geçen çeşmelerin kaybolması da çağdaş şehirleşmenin getirdiği bir koruma sorunudur. Zaman içinde yol kotunun yükselmesi ve yeni yapılaşmalar çeşmelere büyük zararlar vermiş, birçok çeşme bu sebeplerle toprak altında kalmış, bazı çeşmelerin ise yeri değiştirilmiştir.

Çeşmelerin korunma sorunlarındaki başka bir etken ise insandır. İnsanlar bazen kasıtlı bir şekilde bazen ise farkında olmadan çeşmelerin korunmasına engel olabilmektedir.

Vandalizm tarihi çeşmelere büyük zararlar vermektedir. Üzerlerine sprey boya ile yazı yazılmakta, muslukları, işlemeli parçaları ve çatılarındaki kurşunlar çalınmaktadır. Çeşmelerin korunması amacıyla yapılan onarımlar da çeşmelere büyük zararlar verebilmektedir. Yanlış uygulamalar, aslına uygun olmayan restorasyonlar, yanlış malzeme seçimleri tarihi çeşmelerin özgün hallerinden

uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. Restitüsyon çalışması yapılmaması da yanlış uygulamalara sebep olmuştur. Çeşmelerin bakımsız bırakılması, kasıtlı biçimde tahrip edilmesi, çeşmelere korumak amacıyla yanlış çalışmaların uygulanması gibi sebeplerin dışında artan trafik ve hava kirliliği gibi etkenler de insan faktörlü koruma problemlerine sebep olabilmektedir.

Bunların yanında zemin hareketleri, deprem, rüzgâr, yağmur gibi doğal etkenler de tarihi çeşmelerde koruma sorunlarına neden olmaktadır. Doğal etkenler yapının statik dengesini tehdit eden bozulmalara, malzemelerin fiziksel ve kimyasal yapısında değişime yol açmaktadır. Yapı genelinde veya kısmi bölgelerde yer alan bozulmaların önlenememesi durumunda yapının bütünlüğünü tehdit edecek düzeye ulaşabilmektedir.

Bu tezde tarihsel anlamda çok katmanlı bir şehir olan İstanbul'da köklü bir geçmişe sahip Eyüpsultan İlçesi'nin Defterdar, Düğmeciler, Nişancı, Topçular mahallelerindeki Osmanlı Dönemine ait 11 tanesi kayıp, 58 çeşme incelenmiştir.

Bu incelenmeye göre koruma öneriler getirilmiştir. Bir anıtı korurken, bozulma şekillerine göre koruma yöntemleri çeşitlenmektedir. Kararma, paslanma, yosunlaşma ve bitkilenme sorunlarında temizleme yöntemleri kullanılmalıdır. Düz yüzeylerde su püskürtme tekniğiyle temizleme, bezemeli yüzeylerde temizleyici jel ile kimyasal temizlik yapılmalıdır. Yosunlaşma ve bitkilenme için yumuşak fırça ve bistüri ile mekanik temizlik ve bu yeterli olmadığında kimyasal yöntemler kullanılmalıdır.

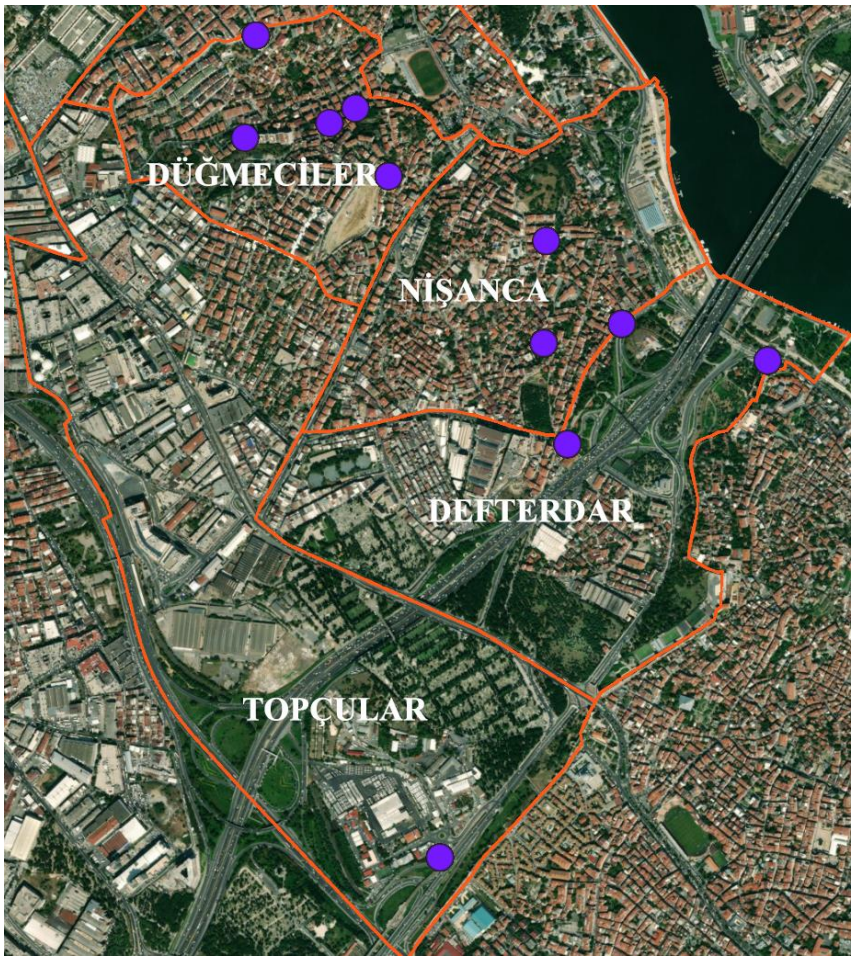
Yüzeysel çatlaklar ise önce basınçlı hava ile temizlenmeli daha sonrasında özgün malzemeye uygun bağlayıcılarla doldurulmalıdır. Derin çatlaklar enjeksiyon yöntemiyle sağlamlaştırılmalıdır. Parça kayıpları için özgün malzeme ile onarımı yapılmalı, özgün malzemeye uygun harçlarla bağlanmalıdır.

Niteliksiz eki olan çeşmeler bu eklerden temizlenmelidir. Özgüne uygun olmayan sıva, boya, derz ve muslukla tamiri yapılmış olan çeşmelerden bu malzemeler uzaklaştırılmalı yerlerine özgüne uygun olan malzemelerle onarımı yapılmalıdır. Musluğu olmayan çeşmelere özgüne uygun musluklar takılmalıdır. Çeşmeler onarılırken musluk gibi demir kısımları paslanmaz çelik ile yenilenmelidir veya pas itici kullanılarak boyanmalıdır. Böylelikle paslanma sorununun önüne geçilmiş olacaktır.

Günümüzde çeşmelere şebeke suyu bağlanmıştır. Ancak çeşmelerin %40'ının suyunun akmadığı tespit edilmiştir. Bunlardan şebeke suyu bağlanmamış olanlara su

bağlanması, suyu çeşitli sebeplerle kesilmiş olanların suyunun açılması gerekmektedir.

Çeşmelerin koruma sorunları onarım gördükleri döneme göre sınıflandırılmıştır. Tabloda onarım zamanlarına göre sınıflandırılmış çeşmelere koruma önerileri getirilmiştir (Tablo 5.1). Bunlar vandalizme uğramış çeşmelere temizleme, çok uzun zaman önce onarım görmüş çeşmelerin restorasyon edilmesi, özgün halinden uzaklaşmış olanlara restitüsyon çalışması yapılması ve özgün olmayan eklerden arındırılması önerilmektedir. Bundan sonrasında bütün çeşmelerin düzenli bakım görmesi gerekmektedir.

Şekil 5.1: Uydu görüntüsü üzerinde işaretlenmiş kayıp çeşmeler.

Çeşmelerin kaybolması da önemli bir koruma sorunudur. Çalışma alanında, tescilli olan ama alan çalışmalarında çeşme bulunamayan 11 parsel vardır. Bu tescilli parsellerden bazıları yol üzerlerinde veya yol kenarında yer almaktadır. Kayı

çeşmeler uydu görüntüsünde işaretlenmiştir (Şekil 5.1). Kayıp olmalarının sebebi yol çalışmaları olabilir. Literatür taraması sırasında bu çeşmelerin 8 adedi hakkında hiçbir bilgiye ve çeşme fotoğrafına ulaşılamamıştır. Bu alanlarda eski çeşmelerin tekrar inşa edilmesi, herhangi bir veri olmadığı için mümkün değildir. Bu tescilli parseller için tescilin düşürülmesi ve mümkün olan parsellerin işlevinin çeşme olarak kalması, buralarda yeni ve modern çeşme yapıları inşa edilmesi önerilmektedir. Bunun için imar planlarında bu parseller için çeşme yapısı olarak not düşülmelidir. Böylelikle veri olmadan yapılacak olan ve tarihi bir değeri olmayan kopya çeşme yapılarının önüne geçilmiş ve çeşme kültürünün devam etmesi sağlanmış olacaktır. Kayıp çeşmelerin restitüsyon verilerine ulaşılması durumunda veriler gözden geçirilerek, parsellerin tekrar tescillenmesi ve bunlara uygun çeşme yapıları yapılması gerekmektedir.

Tablo 5.1: Onarım dönemine göre çeşmelere koruma önerileri.

2000 Sonrası	1930-2000 Arası	1930 öncesi
Temizleme	Yeniden Restitüsyon Çalışmaları Yapmak	Restorasyon Yapmak
Düzenli Bakım	Özgüne Uygun Olmayan Eklerden Arındırmak	Kayıp Olanların Tescillerini Düşürmek
Kullanıma Açmak		

Çeşmelerin restorasyonu yapılırken, özgün hallerine uygun hale getirilmeleri için doğru restitüsyon çalışmaları yapılmalı çeşmelerin tarihsel süreçleri incelenmelidir. Ayrıca çeşmeler çevresiyle birlikte düşünülmeli, alan düzenlemeleri de yapılmalıdır. Böylelikle meydanlarda ve sokaklarda sosyal alanlar belirlenmiş olacak ve çeşmelere daha farklı bir anlam yüklenmiş olacaktır. Böylelikle çeşmelerin yol kotunun altında kalması da engellenmiş olacaktır. Yol üstünde kalan çeşmeler için de alanlar yaratılmış olacaktır. Washington Tüzüğünde de kabul edilmiş olduğu gibi tarihi yapıları korumanın yolu sürekli bakımdır. Sürekli bakım için çeşmeler kullanıma açılmalı, çeşmelerin suyunun akması sağlanmalı ve düzenli bakımları yapılmalıdır. Kirlenmeler de bu şekilde azalacaktır. Böylelikle uzun sürecek restorasyonlara ihtiyaç duyulmaması sağlanacaktır. Tarihi yapıları, bu durumda bölgedeki çeşmeleri korumak halkın bilinçlenmesiyle mümkündür. Toplum

tarafından koruma kavramı benimsenmeden çeşmelerin korunması mümkün değildir. Bölge halkının kültürel miras kavramına dair bilgi sahibi olması ve çeşmeleri yakından tanıması gereklidir. Bu tarz çalışmalar insan kaynaklı bozulmaları ortadan kaldıracak, vandalizmi önleyecektir.

KAYNAKLAR

Arseven C. E., (1989), “Eski İstanbul, Abidat ve Mebanisi: Şehrin Tesisinden Osmanlı Fethine Kadar”, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Atabey A., (2007), “Eyüp Tekkelerinin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi ve Sertarikzade Tekkesi İçin Restorasyon Önerisi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Ayverdi E. H., (1958), “Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu”, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

Çeçen K., (2022) “TDV İslam Ansiklopedisi 25. Cilt”, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Çeçen K., (1994) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7. Cilt, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Dayıcı E., (2019), “İstanbul’daki Su Terazilerinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi ve Koruma Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Egemen A., (1993) “İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri: Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil”, Arıtan Yayınevi.

Ergin O. N., (1934) "İstanbul Şehri Rehberi", İstanbul Cumhuriyet Matbaası.

Ertuğ N., (2006), “İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyatı”, İSKİ Yayınları.

Eyice S., (1989), “TDV İslam Ansiklopedisi 2. Cilt”, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Eyice S., (1993), “TDV İslam Ansiklopedisi 8. Cilt”, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Eyice S., (1998), “Eyüpsultan Semtinde Tarih ve Sanat Tarihi”, Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu II, 12-37, İstanbul/Eyüpsultan/Türkiye, 8-10 Mayıs 1998.

EYSAM, (2022), Eyüpsultan Araştırmaları Merkezi Arşivi.

Eyüpsultan Belediyesi KUDEB Arşivi (2022)

Güven A., (2020), “Rami Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Rölövesi ve Yeniden İşlevlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Haskan M. N., (2008) "Eyüp Sultan Tarihi." Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.

İBB, (2022), Şehir Haritaları.

İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi

İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Arşivi

Kara H. F., (1998), "Eyüp Sultan Yerleşme Dokusunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi-Değişimi", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu II, 278-293, İstanbul/Eyüpsultan/Türkiye, 8-10 Mayıs 1998.

Kara H. F., (2003), "Fetih ile Birlikte Kurulan Bir Semt Eyüp ve Fetihten Günümüze Ulaşan Mahalleler", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu VII, 340-358 İstanbul/Eyüpsultan/Türkiye, 9-11 Mayıs 2003.

Karaağaç, İ., (2019), "Üsküdar İlçesi Merkez Mahallelerinde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Çeşmeler ve Koruma Durumları", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi

Keskin T., (2018), "Eyüp Nişancı Mahallesi Yenileme Alanı ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Koruma Önerisi", Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Kuban D., (2000), "İstanbul: Bir Kent Tarihi (Bizantion-Konstantinopolis-İstanbul)" 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Orman İ., (2013), "TDV İslam Ansiklopedisi 44. Cilt", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Özaslan N., (1999), "Eyüp Kentsel Tarihinde Osmanlı Öncesi Dönem", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III, 452-461 İstanbul/Eyüpsultan/Türkiye, 24-30 Mayıs 1999.

Pilehvarian, N. K., (2002), "Türkler Ansiklopedisi Cilt 12", Yeni Türkiye Yayınları.

Sönmez N., (1997), "Eyüp Defterdar Saliha Sultan Çeşmesi Restitüsyonu ve Koruma Değerlendirme Önerisi", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu I, 82-89 İstanbul/Eyüpsultan/Türkiye, 9-11 Mayıs 1997

Şentürk T., (2018), "Dün Bugün Eyüpsultan Katoloğu", Eyüpsultan Belediyesi.

Tanışık İ. H., (1943), "İstanbul Çeşmeleri I: İstanbul Ciheti", Maarif Matbaası.

Tanman M. B., (2012), "TDV İslam Ansiklopedisi 42. Cilt", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yavuzyılmaz A., (2013), "Gebze Çeşmeleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (25), 577-593.

Web 1, (2023), https://en-gb.topographic-map.com/map-s9gdf3/Ey%C3%BCpsultan/?center=41.04721%2C28.94335&zoom=14, (Erişim Tarihi: 24/03/2023).

Web 2, (2022), http://www.eyupsultan.gov.tr/eyupmahallelerharitasi, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 3, (2022), https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/116051 (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 4, (2022), https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/119993?locale=tr (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 5, (2022), https://kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/kulturenvanteri/suluklu-cesmesi, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 6, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_per_page=25&_tur=cesme&_paged=4&_sort=date_asc, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 7, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/ayasofya-ucyuzlu-cesmesi/#16/41.009055/28.978575, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 8, (2022), https://www.turkiyenintarihieserleri.com/foto_y/2020/09/b/1600503211.jpg, (Erişim Tarihi: 24/03/2023).

Web 9, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/ayazma-camii-cesmesi/#16/41.022942/29.008678, (Erişim Tarihi: 24/03/2023).

Web 10, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/sultan-ii-mahmut-han-cesmesi-tarabya/#16/41.13866/29.053881, (Erişim Tarihi: 24/03/2023).

Web 11, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/halil-cevkan-cesmesi/#16/41.005417/28.961418, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 12, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/koprulu-mehmet-pasa-cesmesi-beyazit/#16/41.008266/28.971621, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 13, (2022), https://kulturenvanteri.com/tr/yer/ortakoy-meydan/cesmesi/#16/41.04763/29.026489, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Web 14, (2022), http://pekerler.com.tr/panel/upload/50-proje_resim2.jpg (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Nehir, 2014 yılında başladığı Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü 2018 yılında başarıyla tamamlayarak 2019 yılında yüksek lisans eğitimine Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında başladı. 2021 yılından bu yana İskenderun Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.